

Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo

Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä

MIRJA MÄÄTTÄ & ANNE-MARI SOUTO (TOIM.)

Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo

Nuorten ohjaus ja palvelut
integraatiopyörteessä

MIRJA MÄÄTTÄ & ANNE-MARI SOUTO (TOIM.)

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Verkkajulkaisu 154

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Nuorisotutkimusverkoston julkaisut

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Ilmari Hakala, Sopiva Design

Kustannustoimitus: Vappu Helmisaari

Taitto: Tanja Konttinen

Nuorisotutkimusseura on saanut tukea tähän julkaisuun
opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

Tiivistelmän käännökset ruotsiksi ja englanniksi:

Käännöstoimisto Bellcrest Käännökset Oy

© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

2020. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura &

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus/Kohtaamo-hanke (ESR)

Julkaisuja 226, *Kenttä*

ISBN 978-952-372-007-7

ISSN 1799-9219

Hansaprint, Turku

Verkkojulkaisuja 154, *Kenttä*

ISBN 978-952-372-008-4 (PDF)

ISSN 1799-9227 (PDF)

Julkaisujen tilaukset:

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog/>

Sisälllys

Ohjaamo nuorten, ammattilaisten ja verkostojen silmin koettuna, tutkittuna ja tulkittuna <i>Mirja Määttä & Anne-Mari Souto</i>	5
1. MAHDOLLISTAVA NUORTEN OHJAUS	11
Kohtaamisen ytimessä – kohti jaettua ohjauksen tilaa <i>Piia-Elina Ikonen</i>	13
Toimintakulttuuri luo asiakaskokemuksen <i>Irina Kujanpää</i>	19
 Ohjaus ja yhteistoimijuuden ulottuvuudet Ohjaamossa <i>Sanna Toiviainen</i>	27
 Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa – Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkinsä? <i>Matilda Wrede-Jäntti & Frida Westerback</i>	46
Itseohjautuvuus ohjauksen haasteena ja tavoitteena <i>Hanna Nuutinen & Heli Pesonen</i>	70
2. MUUTTUVAT PALVELUT JA OHJAUSPOLITIIKAT	81
Ohjaamo-toiminta itsearviointikyselyn avaamana <i>Maiju Kyytsönen</i>	83
Ohjaamojen valtakunnallinen koordinaatio verkostoa rakentamassa <i>Tuija Kautto, Titta Korpilauri & Pasi Savonmäki</i>	90
 Ohjaamo-palvelujen saavutettavuus maaseudulla <i>Olli Lehtonen & Marja Moisala</i>	99
 Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE-palveluissa <i>Silja Uusikangas & Heikki Hiilamo</i>	120
Ohjaamot eurooppalaisessa elinikäisen ohjauksen kontekstissa <i>Raimo Vuorinen & Jaana Kettunen</i>	146

3. OHJAUKSEN PÄÄMÄÄRÄT JA EPÄVARMUUDET	157
 Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovia työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa <i>Frida Westerback & Hanna Rissanen</i>	159
 Merkattu nuori ja Ohjaamot <i>Ari Sivenius & Hanna-Kaisa Haverinen</i>	183
Miksi ohjataan? Ohjauksen vaikutukset ja oikeutus <i>Sanna Vehviläinen</i>	203
Yksilön kannattelevasti kohtaavaa, mutta yhteisöistä ja yhteiskunnallisista hierarkioista irrallaan olevaa ohjausta? <i>Anne-Mari Souto</i>	212
4. OHJAAMON KEHITTYVÄT YHTEISTYÖ- JA YHTEISÖSUHTEET	219
Yrittäjien palvelut yhteiselle alustalle – Ohjaamon yritys yhteistyöhön selkeät polut <i>Jukka Lidman & Hanna Segarra</i>	221
Kohti kaksikielistä Ohjaamo/Navigatorn-verkoston – katsaus monialaisen verkostotyön rakentumiseen käytäntötutkimuksen keinoin <i>Frida Westerback, Ilona Fagerström & Emma Murtonen</i>	226
 Ohjaamojen monialainen organisoituminen ja tavoitteiden saavuttaminen sidosryhmien näkökulmasta <i>Mirja Määttä & Jyrki Virta</i>	234
Ohjaamo oppivana työyhteisönä <i>Auli Sesay & Anna-Kaisa Tiihonen</i>	259
Kirjoittajat	268
Tiivistelmä	272
Sammandrag	273
Abstract	274

Ohjaamo nuorten, ammattilaisten ja verkostojen silmin koettuna, tutkittuna ja tulkittuna

Mirja Määttä & Anne-Mari Souto

Ohjaamot ovat ympäri Suomea sijaitsevia paikkoja, joista kaikki alle 30-vuotiaat saavat maksutonta apua ja tukea monenlaisiin asioihin, esimerkiksi opiskelu- tai työpaikan hakemiseen. Ohjaamoon voit saapua yksin, vanhempien tai kaverin kanssa, ajanvarauksella tai ilman. Ohjaamoon tullessa ei tarvitse tietää, mikä on oikea taho hoitamaan asiaasi tai minkä alan ammattilaiselta saisit apua mihinkin pulmaan. Riittää, että löydät lähimmän Ohjaamon ja astut sisään. Ohjaamon ammattilaiset osaavat varmasti auttaa eteenpäin.

Näin nuorten ja nuorten aikuisten neuvonta- ja ohjauspisteet eli Ohjaamot markkinoivat toimintaansa nettisivuillaan ja ympäri Suomea. Ohjaamojen toiminta on kehittynyt, laajentunut sekä vakiintunut 2010-luvulla merkittäväksi osaksi aikuistuvien nuorten palvelujärjestelmää. Nuorten toistuvasti antama positiivinen palaute kertoo siitä, että Ohjaamojen tarjoamille monialaisille palveluille on tarvetta ja että näitä ohjauspalveluja on onnistuttu tarjoamaan tavoilla, jotka tukevat nuorten toimijuutta heidän elämänkulussaan, etenkin koulutus- ja työmarkkinasiirtymiin liittyvissä kysymyksissä. Ohjaamoja onkin syytä tarkastella monelta kantilta sekä erilaisilla tutkimusorientaatioilla ja kysyä, mikä Ohjaamoissa on nuorille merkityksellistä, mitä Ohjaamoissa työskentely edellyttää ammattilaisilta, miten monialainen toimijakonsepti asettuu osaksi muuta palvelujärjestelmää ja mihin suuntaan Ohjaamojen olisi tulevaisuudessa hyvä kehittyä. Tarvitaan myös kriittistä pohdintaa siitä, mitkä näkökulmat ovat toistaiseksi jääneet paitsioon monialaisen palvelun innokkaassa kehittämisessä. Tässä kirjassa näihin teemoihin pureudutaan tutkimusartikkelien ja puheenvuorojen muodossa. Tutkimusartikkelit ovat käyneet läpi vertaisarvioinnin.

MITEN TÄHÄN ON TULTU JA MISSÄ NYT MENNÄÄN

Ohjaamo-toiminta on esimerkki monialaisesta, eri palveluja ja toimijoita linkittävästä yhteistyöstä, mutta erityisesti *palvelujen integraatiosta*, yhdistämisestä. Palveluintegraatiota on painotettu ensin etsittäessä ratkaisuja monia ja pitkäaikaisia ongelmia kohtaavien kansalaisten palveluissa, kuten pitkäaikaistyöttömille suunnatuissa monialaisissa työöllistymistä edistävissä palveluissa, TYP-palveluissa. Ohjaamojen kohdalla on kyse

enemmänkin hyvinvointia, koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksia edistävästä ja ongelmia ehkäisevästä palveluista kuin pitkäaikaisiin ongelmiin pureutumisesta, mutta jaottelu ei ole tarkka. Ohjaamoissa ei ole rajattu asiakaskuntaa muuten kuin iän suhteen. Ohjaamot on tarkoitettu alle 30-vuotiaille, ja niiden alaikäraja pyörii 15 vuoden paikkeilla, tätä nuorempia ja vanhempiaakin niissä toisinaan asioi.

Ihanteellisesti Ohjaamoissa yhdistyy julkisten palvelujen sekä järjestökentän ja yritysten tarjoama tuki, ohjaus ja neuvonta. Ohjaamot toimivat pääasiassa fyysisinä ja kasvokkaiseen ohjaustyöhön panostavina palvelupisteinä, mutta ne toimivat myös eri tavoin virtuaalisesti.

Tuomalla nuorten tarvitsemia palveluja yhteen, samaan fyysiseen tilaan on pyritty saamaan niitä aiempaa helpommin saavutettaviksi ja saumattomammiksi. Monialaisena ja poikkihallinnollisena viritelmänä Ohjaamojen taustalla on vahvasti eri hallituskausien ja nuorisotakuusta vastaavien ministeriöiden päätökset liittyen nuorisotakuun toteutukseen, erityisesti Euroopan sosiaalirahaston vuosien 2014–2020 nuorten työllistymistä edistävän rahoituksen suuntaaminen Ohjaamojen rakentamiseen ja kehittämiseen. Ohjaamojen työn tukemiseen osallistuvat ESR-rahoitetut kansalliset hankkeet: Ohjaamo-toiminnan koordinaatiosta ja verkko-ohjauspalvelun rakentamisesta vastaava Kohtaamo-hanke; TESSU-hanke keskittyy monialaisen yhteisen työn valmentamiseen Ohjaamoissa; OSMO-hankkeella tuetaan Ohjaamojen monikulttuurisen ohjauksen otetta sekä URAAI-hankkeella uraohjausosaamisen vahvistamista Ohjaamoissa. Lisäksi vuonna 2018 alkoi valtion budjetista rahoitettu Onni-hanke, jossa vahvistetaan Ohjaamojen psykososiaalisen tuen resursseja ja osaamista.

Projektirahoitus on mahdollistanut kokeilevan kehittämisen useissa kunnissa ja Sipilän hallituksen vuonna 2017 tekemä päätös taas jatkopanostuksen vuosiksi 2018–2021 TE-toimistojen kautta. Ohjaamojen henkilöstöresurssien tarkastelu osoittaa, että suurin panostus niiden työhön tulee kunnilta ja kuntayhtymiltä vuosina 2017–2019 (Kohtaamon tilastot 2020). Myös Kelalta sekä yrityksiltä ja järjestöiltä on kaikilta tullut henkilöstöresurssia Ohjaamo-toimintaan pitkin matkaa.

Ohjaamo-toiminnan tavoitteista ja malleista on vaikea kertoa ilman, että se kuulostaisi mainokselta tai hallinnolliselta jargonilta. Kirja monipuolistaa ja kyseenalaistaa tätä puhetta. Ohjaamo-toiminnan tavoitteista on vaikea olla täysin eri mieltä: tavoitteena on, että nuoret saisivat tarvitsemansa palvelut sujuvasti ja nuorilähtöisesti ja että saadut palvelut tukisivat nuorten etenemistä elämässä. Silti myös Ohjaamojen taustalla olevia ohjaus-, työllisyys- ja laaja-alaisia nuorisopolitiikkoja on syytä tarkastella kriittisesti. Millaisiin lähtöoletuksiin Ohjaamojen toimintaa rakennetaan, millaisena yhteiskunta niissä nähdään, entä nuoret kansalaiset? Ovatko he täällä talouskasvua ja eläkkeiden maksamista varten? Voiko ohjaus olla nuorilähtöistä, kun taustalla on yhteiskunnan normatiiviset odotukset koulutus- ja työmarkkinakansalaisuudesta? Voiko Ohjaamoissa kehittyä vastavoimia syrjäyttävillä rakenteilla ja polarisaatiokehitykselle, jossa osa nuorista pärjää hyvin, jopa loistavasti, ja osa putoaa yhteiskunnan turvaverkkojenkin tuolle puolen?

Kirja lähti liikkeelle avoimesta kutsusta, jota jaettiin muun muassa Ohjaamot puhuvat -Facebook-ryhmässä sekä sähköpostitse Ohjaamojen tutkimuksesta kiinnostuneille ja aiempiin kirjahankkeisiin (esim. Määttä toim. 2017) osallistuneille lokakuussa 2018. Kutsu kuului: *Tarkasteletko Ohjaamo-toimintaa, sen yhteiskunnallista taustaa hallinnon, lainsäädännön, ohjauksen teorioiden tai vaikkapa palvelujen kehittämisen näkökulmasta? Tutkitko, mitä Ohjaamo-toiminta on merkinnyt nuorille, ohjaajille tai yhteistyökumppaneille? Oletko tarkastellut Ohjaamojen sijoittumista, rakentumista, käytäntöjä tai tuloksia? Oletko parhaillaan keräämässä aineistoa tai kirjoittamassa tutkimustuloksia? Kutsumme sinua osallistumaan kirjahankkeeseen, joka koostuu puheenvuoroista ja tieteellisistä artikkeleista.*

Ohjaamo-toiminta on useammankin kirjan ja tutkimuksen arvoinen. Ohjaamot avaavat yhteiskunnallisesti tärkeitä ja haastavia tutkimusaiheita alkaen ohjattavan ja ohjaajan vuorovaikutuksesta, päätyen vaikkapa perusoikeuksien toteutumiseen palveluissa tai ohjauspolitiikan teorioihin. Tämä kirja kokoaa yhteen laajan joukon näkökulmia, mutta ei ole kokonaiskuva kaikesta Ohjaamoihin liittyvästä tutkimuksesta. Kirjaan ovat antaneet panostuksensa niin Ohjaamoissa työskentelevät, niiden työtä tukevat ja kehittävät tahot kuin eri alojen tutkijatkin. Mukana on nuorisotutkimuksen, sosiaalityön tutkimuksen, organisaatiososiologian, sosiaalipolitiikan, kasvatustieteen, ohjauksen tutkimuksen sekä talousmaantieteen tutkimusotteita. Kirjassa kehitellään myös jatkotutkimusaiheita ja paikannetaan tiedon aukkoja.

Kirja tarkastelee Ohjaamo-toimintaa kehittyvänä, matkalla ja tuloillaan olevana, keskellä etenevää, monimutkaistakin prosessia. Liikkeellä olevasta toiminnasta annetaan kirjassa jonkinlainen pysäytyskuva: tässä olemme vuonna 2020, ja tällaisia näköaloja Ohjaamoista avautuu laajemmallekin yhteiskuntaan ja maailmaan, jossa elämme. Kirja soveltuu siis sen teemoista laajemminkin kiinnostuneille lukijoille, ei vain Ohjaamo-toiminnan tarkastelemiseen. Yleisteemoja ovat nuorten palvelut ja ohjaus, niiden toteuttamismuodot, nuorten osallisuus, monialainen yhteistyö ja sen johtaminen, palvelujen suhde ylikansalliseen ja kansalliseen ohjaukseen sekä palvelujen arviointi.

OHJAUSTILANTEISTA VERKOSTOIHIN JA NUORISTA POLITIIKKAAN

Kirjan ensimmäinen osa lähtee liikkeelle nuorten kohtaamisesta ja ohjauksesta. Millainen tila nuorille avautuu tai tulisi avautua ohjaustilanteissa? Piia-Elina Ikonen tarkastelee puheenvuorossaan hyvän ohjauskohtamisen olemusta. Vaikka institutionaalinen valta ja yhteiskunnan määrittelyt normatiivisesta elämäntilasta ovat läsnä, ohjaajan tehtävänä on löytää eettisesti kestäviä reittejä nuoren kohtaamiseen sekä toimijuuden vahvistamiseen. Irina Kujanpään puheenvuoro Ohjaamon toimintakulttuurista painottaa työyhteisön hyvää ilmapiiriä, jonka nuorikin aistii Ohjaamon tullessaan. Yhteisen toimintakulttuurin luomisen haasteena on se, että työntekijät työskentelevät Ohjaamossa usein osa-aikaisesti ja eri aikoina. Löytyykö työntekijöillä aikaa yhteisen työotteen kehittämiseen?

Sanna Toiviainen osoittaa artikkelissaan nuorten toimijuuden tilaa ja rajoja Ohjaamossa ja Avoimessa ammattiopistossa, joissa hän teki osallistuvaa havainnointia ja haastatteluja vuonna 2013. Hän kiinnittää erityistä huomiota nuorten kriittisten kommenttien kuulemisen merkitykseen palvelussa niiden vaimentamisen sijaan. Hän osoittaa, että nuorten ominaisuuksiin keskittyvä ohjaus ei auta tunnistamaan ja puuttumaan ongelmiin, jotka ovat luonteeltaan koulutuspoliittisia, aluepoliittisia ja yhteiskunnallisia. Matilda Wrede-Jäntin ja Frida Westerbackin artikkeli tarkastelee Ohjaamon toimintaa sosiaalityön näkökulmasta ja erityisesti marginaaliin jäävien nuorten kielteisiä kokemuksia Ohjaamosta. Niiden kautta Ohjaamo-toiminnan rajallisuus tulee esille erityisesti mielenterveyskysymyksissä ja monimutkaisissa tilanteissa. Pitäisikö Ohjaamon laajentaa monialaista osaamista mielenterveyden kysymyksiin nykyistä enemmän, niihin kun on selvitysten mukaan suuri tarve?

Osion päättää Heli Pesosen ja Hanna Nuutisen puheenvuoro, jossa he kuvaavat yhteiskunnassa yhä aikaisemmin tapahtuvia valinnan pakkoja ja itseohjautuvuuden tavoitetta. Valintojensa tueksi nuori tarvitsee peiliä, jota voivat tarjota perhe, ystävät, työ, koulu ja Ohjaamo. Itse Ohjaamossa työskennelleiden Pesosen ja Nuutisen kertomat ohjauskeisit avaavat Ohjaamoissa asioivien nuorten elämäntilanteita sekä ohjauksen toteuttamista käytännössä.

Kirjan toisessa osassa tarkastelussa ovat muuttuvat palvelut ja ohjauspolitiikat. Maiju Kyytsönen tarkastelee Ohjaamojen itsearviointikyselyn tuloksia puheenvuorossaan ja selkeyttää muun muassa Ohjaamojen johtamismallia ja siihen liittyviä haasteita. Tuija Kautto, Titta Korpilauri ja Pasi Savonmäki kuvaavat puheenvuorossaan kansallisen koordinaatiohankkeen, Kohtaamon, toimintaa verkostojen rakentamisessa ja Ohjaamojen tukemisessa: missä on onnistuttu ja mikä on puolestaan ollut haasteellista.

Olli Lehtonen ja Marja Moisala tarkastelevat artikkelissaan Ohjaamo-palvelujen saavutettavuutta ja esittävät, millä tavalla palveluja voitaisiin tuottaa tulevaisuudessa niin, että ne olisivat saavutettavia myös maaseudun nuorille, esimerkiksi liikkuvana palveluna tai verkkopalveluna. Silja Uusikangas ja Heikki Hiilamo tarkastelevat artikkelissaan URA-rekisteriaineiston valossa nuorten aikuisten TE-palveluissa saamaa aktivointia ja sanktiointia, ja pohtivat niiden kannustavuutta tai poisohjaavuutta. Työllisyyttä edistävät toimet saattavat heikentää haavoittuvimmassa asemassa olevien tilannetta, jos sanktiot johtavat etäännyntymiseen palvelujärjestelmästä ja perusturvan tuomasta taloudellisesta turvasta. Osion päättää Raimo Vuorisen ja Jaana Kettusen puheenvuoro, jossa he tarkastelevat eurooppalaista elinikäisen ohjauksen hallintopolitiikkaa ja Ohjaamon asemoitumista siihen.

Kirjan kolmannessa osassa keskiössä ovat nuorten ohjauksen päämäärät ja epävarmuudet sekä yhteiskunnan odotukset. Frida Westerback ja Hanna Rissanen tarkastelevat artikkelissaan haastatteluaineiston valossa nuorten työelämäkokemuksia sekä strategioita, joilla nuoret vastaavat prekaareissa elämäntilanteissaan yhteiskunnan normatiivisiin odotuksiin, jotka kehystävät myös Ohjaamojen toimintaa. Ari Sivenius ja Hanna-Kaisa Haverinen osoittavat artikkelissaan, että Ohjaamo-toimintaan osallistuminen voi olla nuorille lei-

maavaa. Artikkelin tavoitteena on lisätä Ohjaamojen kykyä tarjota nuorille tilaa kriittiselle pohdinnalle, koski se sitten ohjauksen tavoitteita tai ekososiaalista kestävyyttä.

Sanna Vehviläinen pohtii puheenvuorossaan, miksi ja millaista ohjausta yhteiskunnassa tarvitaan ja miten ohjauksen vaikuttavuutta tulisi tarkastella. Hän esittää, että ohjauksen vaikuttavuuden tarkastelussa tulisi mitata ja saada kiinni ohjauksen hyöty sekä institutionaalisesti määrittävinä tuotosodotuksina että yksilöllisesti merkityksellisenä toimijuuden vahvistumisena. Anne-Mari Souto tarkastelee puheenvuorossaan Ohjaamojen toimintaa suhteessa sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostavaan kriittiseen uraohjauskeskusteluun ja tutkimukseen. Hän esittää, että Ohjaamoissa on valmiutta kohdata ja kannatella nuorten edustamaa yhteiskunnallista kirjoa ja normista poikkeavia elämäntilanteita. Jatkossa Ohjaamot voisivat suunnata toimintaansa nykyistä enemmän nuorten sosiaalisen ja yhteiskunnallisen toimijuuden vahvistamiseen sekä yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Viimeinen kirjan osa tarkastelee Ohjaamojen monialaista toimintaa sekä yhteistyöverkostoja eri näkökulmista. Jukka Lidman ja Hanna Segarra kertovat puheenvuorossaan yrittäjille tai yrittämistä suunnitteleville tarjottavien palvelujen yhteen kokoamisesta kunnassaan ja Ohjaamossa. Yritykset ovatkin keskeinen yhteistyökumppani nuorten työllistymistä ajatellen. Frida Westerberck, Emma Murtonen ja Ilona Fagerström kuvaavat puheenvuorossaan kaksikielisen (suomi-ruotsi) Ohjaamo-toiminnan kehittämishaasteita. Ruotsinkielisten palvelujen kehittäminen kulkee harvemmin käsi kädessä suomenkielisen palvelujen kehittämisen kanssa. Tämä näyttäytyy työntekijöiden ja palvelun käyttäjien, ruotsinkielisten nuorten, näkökulmasta yhdenvertaisuuden kannalta pulmallisena.

Mirja Määttä ja Jyrki Virta kysyvät artikkelissaan, miten Ohjaamojen keskeiset yhteistyökumppanit, sidosryhmät, näkevät Ohjaamon toiminnan onnistumiset ja haasteet. Sidosryhmäkyselyt on tehty Ohjaamojen alkutaipaleella 2016 ja uudelleen 2019. Eri vuosien vastausten vertailu kertoo Ohjaamo-toiminnan pääosin kehittyneen myönteisesti, joskin sidosryhmän jäsenten mahdollisuuksien vaikuttaa toimintaan koetaan vähentyneen. Ohjaamot ovatkin toiminnan vakiintumisen ja avoimen verkostokehittämisen risteyskohdassa, mutta voidaanko niissä edetä kumpaankin suuntaan, kirjoittajat pohtivat. Auli Sesay ja Anna-Kaisa Tiihonen kuvaavat puheenvuorossaan Ohjaamo oppivana työyhteisönä, jossa tarvitaan osaamisen johtamista. Silloin siinä on mahdollista valmistautua proaktiivisesti myös tulevaisuuden muutoksiin ja uusiin osaamistarpeisiin.

MONIPUOLINEN KATTAUS

Käsillä oleva kirja on monipuolinen kattaus Ohjaamojen yhteiskunnallisen kontekstin sekä toiminnan tarkastelemiseen ja kehittämiseen. Nuorten palvelut ja yhteiskunnallinen asema ovat jatkuvasti poliittisen huolen ja päätöksenteon kohteena. Meneillään olevista uudistuksista esimerkiksi oppivelvollisuuden pidentäminen sekä sosiaaliturvan

uudistamisen kokonaisuus vaikuttavat merkittävästi nuorten elämänkulkuun ja eläminen reunaehtoihin. Ohjaamoissa on tartuttu nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemiseen, nopean tuen tarjoamiseen mitä moninaisimmassa kysymyksissä sekä jatkokolkujen hahmotteluun yhdessä nuorten kanssa. Palvelujen integraation ensi askeleet on otettu, nyt tarvitaan sitä edistäviä ja yhteistyötä mahdollistavia rakenteita sekä lainsäädäntöä, joka jäsentää monialaista asiakastyötä ja mahdollistaa toiminnan seurantaan. Hyvä tahto ja yhteistyöpyrkimys eivät pitkälle riitä, ja tämä kirja tarjoaa monipuolisia ja konkreettisia eväitä Ohjaamotoiminnan kehittämiseen.

Ohjaamojen ja ylipäätään nuorten palvelujen haasteena on tasapainotella erisuuntaisten yhteiskunnallisten tavoitteiden ja normitusten välissä. Nämä erisuuntaiset tavoitteet liittyvät esimerkiksi yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin, jotka näkyvät yhtäältä palvelujen vapaaehtoisuuden ihanteessa sekä toisaalta siinä, että palveluissa hyödynnetään pakkoja ja vaateita. Yhteiskunnan normatiiviset odotukset, joihin ammattilaiset ovat enemmän tai vähemmän sidoksissa, rajaavat puolestaan nuorilähtöisyyden toteuttamista.

Ohjaamon yksilöllinen ja kokonaisvaltaisuuteen pyrkivä ohjausote tuottaa osaltaan hyvin ajoitettuja, ehkä uusiakin etenemisreittejä nuorille, mutta saattaa vahvistaa yksilön vastuun painoa ja estää valintojen taustalla olevien rakenteellisten tekijöiden hahmottamista. Nuorten palveluja moititaankin usein yksilökeskeisiksi ja rakenteisiin puuttumattomiksi, toisaalta niitä voidaan moittia yksilöllisiä tarpeita ja toiveita huomiomattomiksi ja joustamattomiksi. Vertais-, paikallis- ja institutionaalisten yhteisöjen mahdollisuudet jäävät usein tarkastelematta, jos palvelua tutkitaan ja tulkitaan dikotomisesti yksilö- ja rakennepainotusten näkökulmasta. Voidaan myös pohtia, onko kansalaisille ylipäätään tarjolla mitään palvelua, joka painottuisi selkeästi rakenteiden muuttamiseen. Silti rakenteelliset ja yhteisölliset puitteet tunnistava palvelu voi vastata paremmin nuorten tarpeisiin kuin vain yksilön kykyjen, taitojen ja persoonan kehittämiseen keskittyvä palvelu.

Kirja tuo esille myös haasteita Ohjaamo-palvelujen avoimuudessa erilaisille asiakkaille ja kaikille kysymyksille: voiko se palvella kaikkia nuoria, ainakin alkuvaiheessa, vai pitäisikö kohderyhmää määritellä ja rajata tarkemmin? Tuottaako rajaaminen mahdollisesti leimaamista, jota avoimuudella pyritään välttämään? Ohjaamo-palvelujen valtakunnallisessa saatavuudessa on aukkoja. Pääseminen Ohjaamon palvelujen piiriin ei ole subjektiivinen oikeus, vaan saatavuus riippuu pitkälti kunnan ja sen yhteistyötahojen päätöksistä. Samoin palvelu eroaa sisällöltään paljonkin eri paikkakunnilla. Pitäisikö palvelua yhdenmukaistaa ja raamittaa valtakunnallisesti enemmän? Onko olemassa tapoja, jolla olisi valtaa, halua ja keinoja raamittaa sitä valtakunnallisesti yhdenmukaiseksi? Palvelun tasalaatuisuuden, systematisoinnin ja arvioinnin tavoitteet saattavat edistää palvelun osuvuutta, mutta voidaan niillä vähentääkin Ohjaamon mahdollisuutta tarjota ennakoivaa, kokonaisvaltaista ja joustavaa palvelua nuorille. Ohjaamo ei ole yksinkertainen ratkaisu näihin yhteiskunnallisten tavoitteiden ristiriitaisuuksiin, mutta se on niitä ratkomassa käytännön toiminnassaan.

1. Mahdollistava nuorten ohjaus

Kohtaamisen ytimessä

– kohti jaettua ohjauksen tilaa

Piia-Elina Ikonen

Tämä puheenvuoro on kannanotto nuorten kohtaamisen merkityksestä. Pohdin kirjoituksessa kohtaamisen ja ohjaamisen suhdetta sekä nuoren toimijuuden tukemisen tapoja, joita voidaan hyödyntää erilaisissa toimintaympäristöissä. Tarkastelen koettua ohjauksen merkitystä opintoihin kiinnittymisen sekä jatko-opintoihin suuntaamisen nivelvaiheissa ammatillisessa koulutuksessa. Hyödynnän puheenvuorossa tietoa päättyneistä kehittämishankkeista, kuten nuorten sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyöstä Ohjaamossa (Sosku –hanke) sekä Jatkoväylä -hankkeesta, jossa puolestaan edistettiin ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden siirtymää ammattikorkeakouluopintoihin.

Hyvä kohtaamisen kokemus voi toimia pääsylippuna dialogiselle kumppanuudelle sekä ohjatuksi tulemisen kokemuksille, oli ohjauksen tavoitteena tai ympäristönä mikä tahansa. Puheenvuorossa ei nouse keskiöön ohjausta antava taho, vaan tavoitteena on kiinnittää huomiota nuorten kohdatuksi ja ohjatuksi tulemisen kokemuksiin, niin sanottuun ”toiseen tietoon” (Hänninen ym. 2005). Lisäksi tarkoituksena on haastaa lukijaa pohtimaan nuorten kohtaamista siirtymästä tai tavoitteesta riippumatta.

KOHTAAMINEN REFLEKTIIVISEN JA JAETUN OHJAUKSEN TILANA

”Kohtaamisessa kukaan ei ole täysin tietämätön eikä kukaan täysin viisas. On vain ihmisiä, jotka pyrkivät yhdessä oppimaan enemmän kuin sillä hetkellä tietävät.” (Freire 2016, 99.)

Paolo Freiren sanat pohjustavat hyvin ideaalia tavoitetta kahden ihmisen kohtaamisesta. Kun arkikielellä puhumme kohtaamisista, sen merkitys ja todellisuus nojaavat herkästi vain omiin subjektiivisiin kokemuksiimme. Opettaja kohtaa massoittain nuoria koulun välitunnilla, ja etsivän nuorisotyöntekijän työn sisältö on kohtaamistyötä. Näinkin voidaan ajatella, mutta kun kohtaamiskokemuksia tarkastellaan kattavammin, nuorten kokemukset kertovat monenlaista tarinaa.

Monien tutkimusten mukaan nuorten kokemukset kuvaavat kohtaamattomuutta, kuten mielipiteiden sivuuttamista, puutetta vaihtoehtoisten kommunikointitapojen tarjoamisesta tai toisaalta rakenteiden joustamattomuutta. (Tulensalo 2015; Peltola & Moisio 2017; Närhi ym. 2014; Björklund ym. 2018, artikkelissa Pajamäki & Okker, 2018, 70–71.) Myös Sanna Toivianen väitöstutkimus (2019) osoittaa, että koulu yhteisöissä ei aina löydy paikkaa nuorille, jotka eivät asetu koulun oppimis- ja opetuskäytäntöihin elämänhaasteidensa vuoksi. Usealle tutkimuksen nuorelle käsitys

itsestä oli muodostunut negatiiviseksi juuri koulussa. Instituutiossa tarjottu ohjaus sisältää usein virallisia ja epävirallisia kulttuurisia vaatimuksia nuorten toimijuudelle. Toiviainen kiinnittäisi huomiota jokaisen koulun aikuisen tapaan kohdata ja huomioida nuoret yksilöinä kouluarjessa.

Miten nuoria tulisi kohdata? Nuoren kohtaava aikuinen tarvitsee Aaltosen, Hästbackan ja Kivijärven (2017) mukaan monia aisteja, jolla yksittäisen nuoren tai nuorten ryhmän tarpeet tulevat tunnistetuiksi. Minna Rytönen (2013) puolestaan korostaa, että kohtaaminen on nähdäksi tuleminen konteksti, jossa yhdistyvät toisen kunnioittaminen, arvostaminen, kiinnostus, kuunteleminen sekä ymmärrettyksi tuleminen ja yhteisen jakamisen kokemus. Jokainen nuori on kuitenkin aina jollakin tavalla vääränlainen suhteessa ideaaliselta näyttävään, uusliberalistiseen yksilötoimijan malliin ja normatiivisiin nuoruuden diskursseihin. Tämän vuoksi onkin tärkeää ohjaustyön näkökulmasta pohtia, missä ympäristössä ja yhteisöissä nuori taustoineen näyttäytyy oikeanlaisena ja arvostettuna. (Toiviainen 2019.)

Ohjauksen ympäristöllä on siis merkitystä nuorten ohjaustyössä, mutta niin voi olla ohjauksen orientaatiollakin. Sanna Vehviläinen (2014) puhuu kannattelevasta orientaatiosta, jota moni tekee vaistonvaraisesti ja huomaamattaan omalla persoonallisella tavalla. Siinä keskiössä ovat *läsnäolon taidot, oma rauhallinen toiminta, jolloin on mahdollista myös itse havainnoida mitä tapahtuu. Lisäksi voi viestittää omalla olemuksellaan*, että mitä hyvänsä se onkin, sen kanssa voi rauhassa työskennellä. Myötätuntoinen läsnäolo voi syntyä pelkällä äänensävyllä, elekielellä ja kuuntelemisella. Ohjauksessa tulee luopua ajatuksesta, että kaiken pitää mennä niin kuin on suunniteltu. Kannattelevaa orientaatiota tukee ohjauskohtaaminen. Tällöin ohjaustyössä yhä vahvemmin tiedostetaan, että ohjauskohtaukset eivät ole irrallisia monista yhteiskunnallisista valtarakenteista, jotka määrittelevät ihmisen elämää. Ohjausta voidaan ajatella reflektiivisenä ja kollektiivisena tilana, jossa nuoren kanssa yhdessä tutkitaan ja pohditaan saatavilla olevia diskursseja ja tarinamalleja, joista rakentaa nuoren omaa ura- ja elämännarratiivia. (Toiviainen 2019.)

HYVÄN OHJAUKSEN MERKITYS NUORELLE

Millaisia merkityksiä ohjauksella on nuorille opintoihin kiinnittymisen sekä jatko-opintoihin suuntaamisen nivelvaiheissa ammatillisessa koulutuksessa? Kuvaan esimerkkejä kahdesta erilaisesta kehittämishankkeesta ohjauksen tarpeen ja merkityksen näkökulmista. Vaikka hankkeiden tavoitteet ja kohderyhmät olivat erilaisia, resonoivat kehittämistuloksissa ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden ääni hyvän ohjauksen puolestapuhujina. Kuvaan aluksi tuloksia Sosku-hankkeesta.

Valtakunnallinen Sosku-hanke eli sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishanke toimi vuosina 2015–2018 Mikkelin Ohjaamossa, jossa kehitettiin nuorten sosiaalisen kuntou-

tuksen orientaatiota ja -palveluja. Arki on draamaa -ryhmätoiminta käynnistyi hankkeessa muun muassa erityistä tukea tarvitseville, toisen asteen koulutuksen keskeyttämisaarassa oleville nuorille. (Ikonen 2017; Tuusa 2016–2017; Lantta ym. 2018.) Sosku-hankkeessa mukana olleiden nuorten siirtymä kulki usein ohjaus- ja tukipalveluiden saaristoon ja sieltä mahdollisesti takaisin koulutuksen piiriin. Saaristo kuvaa erilaisia palveluita, kuten Ohjaamo, jossa opiskelijat tai koulutuksen ulkopuolella olevat saavat opiskeluun kiinnittymistä edistäviä palveluja. (Vrt. Toiviainen 2019.) Nuoret opettivat ohjaajilleen kohtaamisesta, dialogisuudesta sekä toimijuuden tukemisen tavoista.

Nuorille kohdennetun Arki on draamaa -ryhmätoiminnan (jatkuu edelleen Ohjaamo Mikkelin ja Mikkelin teatterin yhteistyönä) ydintavoitteena on toimia nuorten tukena, kun opinnot ovat vaarassa keskeytyä, opiskelupaikkaa ei ole tai elämäntilanne on muulla tavalla haasteellinen. Tärkeää on auttaa nuoria tunnistamaan ja sanoittamaan omia vahvuuksiaan sekä voimavarojaan. Lisäksi tavoitteena on auttaa nuoria löytämään tavoiteltavia unelmia ja toiveikkuutta tulevaisuudestaan. Ohjausta toteutetaan pienryhmässä luovin ja osallistavin menetelmin. Vaikka ryhmä toimii ammattiteatterin ympäristössä monialaisessa ohjauksessa, nuorille mahdollistuu tarvittaessa myös yksilöohjauksellinen tuki. En kuvaa toiminnan sisältöä tai ohjauksen rakentumista tarkemmin, vaan nostan esille nuorten kokemuksia saamastaan ohjauksesta.

Arki on draamaa -ryhmässä toteutettiin kehittävä arviointi (Tuusa 2016–2017), jonka mukaan ryhmän nuoret olivat kokeneet tullessa kuulluksi ja hyväksytyksi ryhmässä. Lisäksi nuoret kokivat saaneensa osallistua sekä vaikuttaa ryhmän toimintaan. Kaikki haastateltavat nuoret korostivat hyvän ryhmähengen, vuorovaikutuksen ja vertaistuen merkitystä. Ryhmän ilmapiiri on koettu vapaaksi, avoimeksi ja erilaisuutta hyväksyväksi. Tämä oli myös kannatellut toiminnan jatkuvuutta ja sitouttanut osallistujia ryhmään. Ryhmätoimintaan osallistumisen, aktivoitumisen ja oman rohkaistumisen myötä, toisin sanoen nuorten toimijuuden vahvistuttua myös ammatillisia suunnitelmia pystyttiin viemään eteenpäin monialaisen ohjauksen ja yhteistyön keinoin. Ryhmätoiminta toimi aktiivisena mahdollistajana ammatillisen koulutuksen ja työpajatoiminnan rinnalla. Nuorten kokemukset ovat olleet merkityksellisiä ryhmätoiminnan jatkuvuuden ja jatkokehittämisen näkökulmista (Tuusa 2017, myös artikkelissa Ikonen 2017).

Metaforat matkasta, ympäristöstä ja tilasta tiivistävät kuvaavasti ohjauksen elementit myös Arki on draamaa -ryhmätoiminnassa. Matka viittaa ohjauksen jäsentymiseen ajallisena prosessina, ympäristö puolestaan henkiseen ympäristöön, kuten toimintakulttuuriin. Tila tarkoittaa ohjausta olotilana tai mielentilana, toisin sanoen ihmisten kohtaamista jossain tilanteessa (Vehviläinen 2014). Osa Arki on draamaa -ryhmän nuorista jatkoi keskeneräisiä opintojaan, toiset aloittivat niiden suunnittelemisen ryhmäprosessin aikana tai sen jälkeen.

Vuonna 2018 päättyneessä Jatkoväylä-hankkeessa puolestaan vahvistettiin ammatillisten opiskelijoiden siirtymää ammattikorkeakouluopintoihin sekä kehitettiin ohjauksen malleja ja prosesseja. Esittelen hankkeen tuloksista yhden: ammatillista

väylää ammattikorkeakouluun hakeutuneiden opiskelijoiden kokemuksia saamastaan ohjauksesta ammatillisessa koulutuksessa.

Päivi-Katriina Juutilainen ja Nina Mäkelä (2018) kuvaavat tutkimuksessaan opiskelijoiden kokemuksia heidän ammatillisen toisen asteen aikana saamastaan ohjauksesta ja tuesta. Haastateltujen opiskelijoiden kokemuksissa tai muistoissa ohjaus ammatillisen koulutuksen aikana ei näyttäytynyt erityisen vahvana. Parhaiten opiskelijat kuvasivat oman opettajan antamaa ohjausta, joka yleensä liittyi työssäoppimisen suunnitteluun ja arviointiin. Opiskelijoiden kokemus saadusta ohjauksesta liittyi pieneen ryhmäkokoon ja läheisiin suhteisiin opettajan ja ryhmän kesken. Lisäksi opiskelijat korostivat, että opettajilla ja ohjaajilla oli merkittävä rooli – menneisyydestä uudelleen aktivoituneilla opettajien kannustuksilla oli rohkaiseva merkitys vielä vuosien jälkeen.

Opiskelijat nostivat esille Juutilaisen ja Mäkelän (2018) tutkimuksessa myös kannustuksen tärkeyden. Mikäli opiskelija oli kokenut saaneensa opettajalta tai opinto-ohjaajalta tulevaisuuteen suuntaavaa kannustusta opintojensa aikana, muodostui siitä opiskelijalle arvokas resurssi. Tämä kantoi mielessä vielä vuosien jälkeen ja vaikutti myönteisesti opiskelijan käsitykseen itsestään oppijana ja kehittyvänä ammatilaisena.

PÄÄSYLIPPU JAETTUUN OHJAUKSEN TILAAN

Nuoret tarvitsevat tukea ja ohjausta kaikissa elämänvaiheissaan ja eritoten koulutus-siirtymissä. Pelkästään koulutusjärjestelmämme rakenteet tuottavat nuorelle erilaisia kriittisiä hetkiä sekä niihin rakennettuja nuoriin kohdistettuja oletuksia. (Varjo, Karalahti & Jahnukainen 2018.) Tämän vuoksi myönteisiin kohtaamiskokemuksiin täytyy tietoisesti panostaa ja muistaa niiden merkitys kaikessa nuorten ohjaamiseen tähtäävässä työssä – niin ammatillisessa koulutuksessa kuin sen saaristoissa, kuten Ohjaamo- tai työpajatoiminnassa. Oikeastaan kuka vain voi luoda hyvän kohtaamistilanteen, ovat-han kohtaamisen elementit arkisia, ammatista tai koulutustaustasta riippumattomia. Hyvän kohtaamisen kriteerien mukaan voidaan puhua yhteydestä tai vuorovaikutuksen tavasta, jonka avulla nuori tulee nähdyksi ja kuulluksi. Yhteys nuoreen mahdollistaa emotionaalisen, eettisen ja tiedollisen ohjausprosessin. (Vehviläinen 2014.) Varsinaisesta ohjauksesta voidaan puhua vasta silloin, kun liikutaan ohjattavan kokemusten ja henkilökohtaisten merkitysten alueella, muistuttavat Juutilainen ja Mäkelä (2018).

Aiemmin kuvatut ammatillisen koulutuksen eri vaiheisiin sijoittuvat ohjaukskokemukset saavat pohtimaan ohjausta monialaisena ja -tieteisenä osaamisena, kontekstista riippumattomana suhdetyönä sekä mahdollistavana, dialogisena prosessina nuoren elämäntilanteeseen, toimintaympäristöön, nivelvaiheeseen tai tavoitteeseen katsomatta. Ohjauksen konteksti vaihtuu yksilöllisesti elämänkulun ja opintopolun mukaan, mutta tarve aidolle kohdatuksi tulemiselle kuitenkin säilyy läpi elämän. On hyvä muistaa, että ohjaussuhde on aina kuitenkin institutionaalinen suhde, jolloin nuoren ja ohjaajan

sitoumukset värittyvät instituution säätelemänä (Vehviläinen 2014). Vaikka instituutio-naalinen valta on läsnä, ohjaajan tehtävänä on kuitenkin löytää eettisesti kestäviä reittejä nuoren kohtaamiseen sekä toimijuuden vahvistamiseen. Ohjaustyön helmenä on ansaita nuorelta pääsylippu yhteisesti jaettuun, reflektiiviseen ohjauksen tilaan.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Hästbacka, Noora & Kivijärvi, Antti (2017) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/nuoret_aikuiset_hyvinvointipalvelujen_kayttajina_ja_kohteina_lopullinen.pdf. (Viitattu 14.4.2019.) Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (2017) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Freire, Paulo (Tuukka Tomperi toim.) (2016) *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) (2005) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes.
- Ikonen, Piia-Elina (2017) Oikeastaan ei ole kyse sosiaalisesta kuntoutuksesta – on kyse nuorista. Teoksessa Ari Nieminen & Harri Kostilainen (toim.) *Näkökulmia ja mahdollisuuksia sosiaaliseen kuntoutukseen*. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y (Viitattu 3.3.2019.)
- Juutilainen, Päivi-Katriina & Mäkelä, Nina (2018) ”Mä oon vaan halunnu olla siinä kampaajakuplassa.” Opintopolku amiksesta korkeakouluun – opiskelijoiden kokemuksia ohjauksesta ja opinnoista. Teoksessa Piia-Elina Ikonen & Kaisa Voutila (toim.) *Jatko-väylällä – yhteistyöllä ammatillisesta koulutuksesta ammattikorkeakouluun*. Xamk kehittää 55. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-110-1> (Viitattu 3.3.2019.)
- Lantta, Kaisa & Rahikainen, Paula & Selin, Taneli (2018) The time before the beginning – Towards social involvement in the spotlights of theatre. Arts-based methods in social rehabilitation. Teoksessa Tuija Suikkanen-Malin & Kati Vapalahti (eds) *The viewpoints on art-based work Art-based methods in social, youth, health, and therapeutic work*. South-Eastern Finland University of Applied Sciences in co-operation with St. Petersburg State Institute of Psychology and Social Work. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Development 57. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154801/Xamk%20-%20The%20viewpoints%20on%20art-based%20work%20>

- web.pdf?sequence=4&isAllowed=y (Viitattu 6.7.2019.)
- Pajamäki, Tatjana & Okker, Anna-Maija (2018) ”Pitäis jaksaa, uskaltaa luottaa ja odottaa” – nuorten kokemuksia palveluista. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) *Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolut -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Rytkönen, Minna (2013) Kehityskulkuja ja väliintuloja. Ekologinen näkökulma vakavan väkivallanteon tehneiden nuorten sosioemotionaalisen terveyden kehitykseen. Väitöskirja. Itä-Suomen Yliopisto. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1174-2/urn_isbn_978-952-61-1174-2.pdf (Viitattu 20.4.2019.)
- Toivainen, Sanna (2019) *Suhteisia elämänpolkuja – yksilöiden elämönhallintaa*. Väitöskirja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 217, Tiede. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Tuusa, Matti (2016–2017) Mikkelin SOSKU-osahankkeen teatteriprojektin arviointi, Kuntoutussäätiö. Teoksessa Ari Nieminen & Harri Kostilainen (toim.) *Näkökulmia ja mahdollisuuksia sosiaaliseen kuntoutukseen*. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyoelama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y (Viitattu 3.3.2019.) Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.
- Varjo, Janne & Karalahti, Mira & Jahnuainen, Markku (2018) ”Ei oikein mikään oo mun juttu” – rajoittuneita ja rajoitettuja siirtymiä peruskoulusta eteenpäin. *Nuorisotutkimus* 4(36).
- Vehviläinen, Sanna (2014) *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudemus Oy.

Toimintakulttuuri luo asiakaskokemuksen

Irina Kujanpää

Jokaisen uuden oven avaaminen on pelottavaa. Etukäteen ei voi tietää, mitä oven takana odottaa ja kuinka uudessa paikassa odotetaan toimittavan. Entä jos teenkin jotain väärin? Entä jos olenkin jossain ihan väärässä paikassa? Miten minut otetaan tuolla vastaan?

Ohjaamoissa sisään astumisen kynnyks pyritään tekemään mahdollisimman matalaksi. Nuorille halutaan saada kokemus siitä, että Ohjaamoon on helppo tulla. Olemme Haminan Ohjaamossa ottaneet erityisasiaksemme pitää huolta myös siitä, että heti sisään astumisen jälkeen nuori kokee olevansa oikeassa paikassa ja tervetullut. Ihminen on yllättävän hyvä aistimaan tunnelmia, joten Ohjaamosta huokuvan ilmapiirin on oltava kunnossa. Jos haluamme, että asiakas tulee käymään Ohjaamossa uudestaan tai kertoo paikasta kavereilleen, on asiakaskokemuksen kokonaisuudessaan oltava loistava. Ihan hyvä ei riitä.

ASIAKASKOKEMUS RAKENTUU MONESTA TEKIJÄSTÄ

Sisään astuminen on yksi tärkeimpiä hetkiä asiakkaan kokemuspolulla. Kokemuksellisuutta voidaan palvelumuotoilun näkökulmasta tarkastella toiminnan, tunteiden ja merkitysten tasolla. Palvelutilanteessa asiakas on itse mukana aktiivisena toimijana, jonka tunnemaailmaan onnistuneella palvelulla pyritään vaikuttamaan. Merkityksellisyyttä ohjaamoasiointeihin on helppo liittää mukaan; onhan kyse palvelusta, jolla autetaan nuorta pääsemään omassa elämässään eteenpäin, kohti omia tavoitteitaan.

Kun lähdetään rakentamaan asiakkaan kokonaisvaltaista kokemusta palvelumuotoilun keinoin, voidaan kehitettäessä vaikuttaa neljään eri kokonaisuuteen: tuotteeseen, viestintään, toimintaympäristöön ja henkilöstöön (Poikolainen 1994). Tuotteen ja prosessien on luonnollisesti oltava kunnossa, jotta palvelu pelaa ja asiakas saa sen, mitä tarvitsee. Kun prosessit pettävät, se todellakin huomataan, mutta kun kaikki menee juuri niin kuin pitääkin, se ei kuitenkaan vielä riitä luomaan asiakkaalle kokemusta, joka jäisi mieleen. Siihen tarvitaan jotain enemmän, jotain, mikä ylittää asiakkaan odotukset.

Asiakkaiden odotuksiin pystytään vaikuttamaan viestinnällä, antamalla palvelulu-pauksia, jotka pitävät, sekä luomalla palvelusta mielikuvia erilaisten graafisten todisteiden, kuten Ohjaamon graafisen ilmeen ja esitteiden avulla. Toimintaympäristökin kertoo omaa tarinaansa: onko paikalle helppo löytää, miltä sisustus näyttää, miten tila toimii, millainen äänimaailma paikassa on ja missä tila sijaitsee. Usein suurin vaikutus asiakaskokemukseen on kuitenkin ihmisillä.

TUNNE RATKAISEE

Palvelussa, johon nuori saapuu omaehtoisesti kohtaamaan Ohjaamossa odottavan tädin tai sedän, on ihmisillä erityisen suuri vaikutus asiakaskokemuksen onnistumiseen. Ohjaamotyöntekijän on oltava aidosti kiinnostunut nuoresta ja hänen asiastaan, jotta nuori kokee tulevaisuutensa kuulluksi. Ohjattaessa on pystyttävä luomaan ympärilleen ilmapiiri, jossa voi puhua vapaasti ja jossa nuori kokee, että elämässä voi päästä eteenpäin. Edessä ei ole vain seiniä ja esteitä, vaan näkymiä ja mahdollisuuksia. Nuoren aiempiin kokemuksiin tai säätilaan ulkona emme voi vaikuttaa, mutta voimme työntekijöinä luoda Ohjaamosta paikan, jossa nuori kokee olevansa oikeassa paikassa ja jonka ilmapiiri vetää mukanaan positiiviseen mahdollisuuksien maailmaan.

Oikeanlaisen ilmapiirin luomiseen ei riitä vain yksi ihminen, siihen tarvitaan koko organisaatio. Tämän takia Haminan Ohjaamossa yhteinen toimintakulttuuri on erityisen tarkastelun alla. Oikeanlaisen toimintakulttuurin luomisella vaikutetaan suoraan Ohjaamosta heijastuvaan ilmapiiriin ja sitä kautta asiakkaiden kokemuksiin. Meidät siis muistetaan siitä, miten toimimme yhdessä – muistijälki kun syntyy vahvemmin tunteesta kuin asiasta.

ILMAPIIRIN AVOIMUUS ON YHTEISTYÖN PERUSTA

Hyvän toimintakulttuurin luominen on tärkeä osa Ohjaamo Haminan kehittämistä. Se vaikuttaa asiakaskokemuksen lisäksi myös Ohjaamossa työskentelevien kokemuksiin ja mahdollisuuksiin toteuttaa työtään ”ohjaamomaisesti”. Kun ilmapiiri on kaikille avoin ja jokaisen sellaisenaan hyväksyvä, on toimintaan helppo tulla mukaan. Vapaaehtoiseen yhteistyöhön perustuvassa moniorganisatorisessa toiminnassa tätä näkökulmaa ei voi sivuuttaa. Välitön ilmapiiri helpottaa monialaista työskentelyä.

Kysyin Ohjaamossa toimivilta työntekijöiltä heidän näkemyksiään Haminan Ohjaamon ilmapiiristä ja toimintakulttuurista. Haastattelin kahdeksaa työntekijää neljästä eri organisaatiosta. Parilla heistä on Ohjaamossa kokoaikainen työpiste, useimmat pitävät Ohjaamossa päivystystä viikoittain tai harvemmin ja yksi haastatelluista oli ollut Ohjaamossa mukana haastatteluvaiheessa vasta muutaman viikon.

Riippumatta siitä, kauanko tai minkä verran vastaajat Ohjaamossa työskentelivät, olivat vastaukset yllättävänkin samankaltaisia. Viisi kahdeksasta vastaajasta aloitti kuvauksen Ohjaamon ilmapiiristä sanalla avoin. Muita toistuvia määreitä vastauksissa olivat iloinen, rento, kannustava, kokeileva, monipuolinen ja paikallinen. Jokainen haastatelluista koki tulemisen mukaan Ohjaamon toimintaan helpoksi tai erittäin helpoksi. Toimintaan on koettu pääsevän heti mukaan ja yhden haastatellun mukaan Ohjaamoon on jopa ihana tulla.

Kuva 1. Haminan Ohjaamon ilmapiiri koettiin työntekijöiden mukaan ennen kaikkea avoimeksi.

TOIMINTAKULTTUURILLA VAIKUTETAAN SUORAAN TYÖOTTEESEEN

Ohjaamon toimintakulttuurilla on ollut vaikutusta myös toimijoiden omaan työhön – toisilla enemmän ja toisilla vähemmän. Kommenteissa nousee esiin erityisesti se, että toimiminen Ohjaamossa on vahvistanut avointa suhtautumista muutoksiin ja kehittämiseen. Yhden toimijan mukaan hänellä on ”vahvistunut se ajatus, että mikään ei ole mahdotonta”, toinen taas kokee, että hän on ”valmiimpi uudenlaisiin ratkaisuihin”, kolmas kokee, että Ohjaamossa ”innostus tarttuu väkisin” ja neljännen mukaan ”uudenlaiset kokeilut ovat lisääntyneet”. Uuden toiminnan aloittamisessa kokeilukulttuuri onkin otettu omaksi tavaksi toimia ja sitä on pyritty vahvistamaan muun muassa luomalla tehdyistä kokeiluista lyhyet kuvaukset kaikkein nähtäville laitettaviin kortteihin sekä keräämällä yhteisissä tapaamisissa ideoita ja etsimällä kehittämiskohteita yhdessä.

Kokeilukulttuurin lisäksi asiakaslähtöisyys nousee kommenteissa myös selkeästi esiin. Ohjaamossa ”ajatellaan enemmän, että ollaan asiakasta varten”. Asiakkaiden kanssa sovitaan tapaamisia juuri Ohjaamoon myös päivystysaikojen ulkopuolella, koska ”nuoret tykkää tulla tänne”. Parin toimijan kommenteissa nousi esiin se, että Ohjaamossa tiedetään, miksi täällä ollaan töissä: kaikilla on yhteinen halu toimia nuorten parhaaksi.

Kolmantena selkeänä toimintakulttuurin osana nousee esiin yhteistyö ja sen syventyminen. ”Aiemmin on kuvitellut tietävänsä, mitä muualla tehdään”, sanoi eräs

vastaajista hyvin sitä tilannetta, mihin Ohjaamon sisällä tapahtuvalla yhteistyöllä on pystytty vaikuttamaan. Vaikka paikkakunta on pieni ja kuvitellaan, että kaikki toimijat tunnetaan jo hyvin, on Ohjaamon ensimmäisen vuoden aikana jokaisessa kuukausitapaamisessa käyty esittelykierrros läpi, sillä joka kerralla mukana on joku uusi toimija. Parempi tutustuminen toisiin onkin nostanut monta piilevää aihetta ja uutta toimintaa esiin. Moniammatillinen ohjaus on helpottunut ja yhteistyö toimijoiden kesken muutenkin lisääntynyt. Lisäksi kyselyn mukaan koetaan, että jos Haminan palvelutarjonta ei ole itselle kovin tuttu, voi luottaa siihen, että Ohjaamosta löytyy tieto alueen toimijoista.

Ohjaamo on erityisesti juuri kuukausitapaamisten kautta auttanut toimijoita tuntemaan toisensa paremmin. Niiden kanssa, joilla on päivitys Ohjaamossa, on yhteinen tila helpottanut yhteistä toimintaa. Kuukausitapaamisissa mukana on laajemmin nuorten parissa toimivia tahoja, jolloin tutustumaan pääsee myös niihin tahoihin, joita ei muuten Ohjaamossa välttämättä näkisi. Tapaamisissa kuultavat ajankohtaiset asiat auttavat pysymään hyvin kartalla siinä, mitä alueella tapahtuu. Ohjaamossa eri toimijoita pääsee näkemään helposti ja uusiinkin toimijoihin on päässyt tutustumaan. Kuukausitapaamisten suosio kertoo omaa tarinaansa. Mukana on joka kerralla 14–30 toimijaa. Haminan kokoiselle, pienelle kaupungille se on paljon.

HYVÄ ILMAPIIRI SÄTEILEE ASIAKKAILLE ASTI

Kysyttäessä, kokevatko vastaajat, että Ohjaamon ilmapiirillä olisi vaikutusta myös asiakkaiden kokemuksiin, ovat vastaukset selkeän myönteisiä. Muutama vastaajista nosti sisään astumisen tärkeäksi vaiheeksi. Kunhan nuori saadaan ensin astumaan sisään, on Ohjaamossa helppo puhua ja hoitaa asioita. Erään vastaajan mukaan ”oma asiakaskin uskaltaa jo tulla (Ohjaamoon) ilman minua, koska aistii sen ilmapiirin. Aina kaikki moikkaa ja tulee hyvin toimeen keskenään.” Toisen vastaajan mukaan hänen asiakkaansa kokee, että Ohjaamossa ”on niin kiva kun voi tulla ja hänet muistetaan”. Joskus erityisen hyvä asiakaskokemus on kiinni vain siitä, että sinut huomataan. Yksi toimijoista kiteytti asian hyvin: ”Nuoret kääntyisi takaisin, jos olisi naamat nurinpäin eikä kukaan tulisi uudestaan.”

Toimijoiden vastauksista nousi esiin myös se, että Ohjaamossa korostuu positiivisuus, innostavuus ja mahdollisuuksien näkeminen esteiden sijaan: ”Jonkinlainen innostus tarttuu myös asiakkaisiin. Pääasiassa on mahdollisuuksia, ei esteitä. Sitten on ihmisestä kiinni, miten tarttuu niihin.” Tulevaisuus nähdään Ohjaamossa asiakkaan kannalta mahdollisuutena: ”Tämä on enemmän eteenpäin vievää, kuin korjaavaa työtä. Täällä on positiivisella tavalla tulevaisuuteen katsomista.”

HYVÄN TOIMINTAKULTTUURIN RAKENTAMINEN

Ohjaamoissa yhteisen toimintakulttuurin luomisen haasteena on, että työntekijät tulevat useasta eri organisaatiosta ja tekevät ainakin osittain eri työtä. Mukana on ihmisiä työ- ja elinkeinotoimistosta, sosiaalipalveluista, nuorisotyöstä, työllisyyspalveluista, kolmannen sektorin toimijoista ja vaikka mistä. Jokainen tuo omasta organisaatiostaan ja työstään Ohjaamoon omat näkemyksensä ja tapansa toimia. Osa on Ohjaamossa koko ajan, joku pari kertaa viikossa ja kolmas käy vain kerran kuukaudessa. Koko tiimin kesken on vaikea järjestää yhteisiä tyhy-päiviä tai muita henkeä nostattavia tilaisuuksia. Yhteinen toimintakulttuuri luodaankin työn tekemisen kautta. Tavoitteena yhteisellä tekemisellä on oltava, että se on kulttuuriltaan niin vahvaa, että se kestää myös ihmisten vaihtumisen. Ohjaamotoiminta ei voi koskaan olla kiinni vain yhdestä ihmisestä. Ohjaamoja tehdään yhdessä. Mutta miten hyvä toimintakulttuuri saadaan aikaan?

MENESTYSTEKIJÖINÄ PSYKOLOGINEN TURVALLISUUS, LUOTTAMUS JA SELKEYS

Googella tehtiin yli kahden vuoden mittainen tutkimus siitä, mikä saa toiset tiimit menestymään paremmin kuin toiset. Project Aristotle -nimellä kulkenut tutkimus sai selville, että ryhmän onnistumiseen ei vaikuta mitenkään se, keitä ryhmässä on. Vaikka ryhmä koostuisi kaikkein älykkäimmistä yksilöistä, ei se vielä taannut ryhmän menestystä. Yksilöiden sijaan vastaus löytyi ryhmien sisäisistä normeista, kirjoittamattomista säännöistä, eli ryhmän omasta kulttuurista. Toimintakulttuurissa kaikkein tärkeimmäksi tekijäksi ryhmän menestymisen näkökulmasta osoittautui psykologisen turvallisuuden tunne. Psykologisella turvallisuudella tarkoitetaan ryhmän keskinäistä luottamusta toisiinsa ja siihen, että tässä ryhmässä kukaan ei käy minua tai sanomisiani vastaan. Kukaan ei rankaise millään tavoin siitä, että sanon sanottavani. Psykologinen turvallisuus takaa, että jokainen voi olla rauhassa oma itsensä ja ottaa riskejä. Kun jokainen uskaltaa tuoda mielipiteensä esiin ilman, että tulee kritisoiduksi, saadaan hyödynnettyä ryhmän moninaisuutta ryhmän hyväksi.

Psykologista turvallisuutta lisäsi merkittävästi muun muassa ryhmän sosiaalisen sensitiivisyyden taso, eli se, kuinka hyvin toisten tunteet tunnustetaan jo äänenäyvystä, kasvojen ilmeestä tai muista intuitiivisesti havaittavista tekijöistä. Tiimissä siis se, miten toisia kohdellaan, määrittää paljolti tiimin tuloksen. Toisena tärkeänä tekijänä ryhmän onnistumiselle oli luottamus. Kun voi luottaa siihen, että jokainen hoitaa oman työnsä ajallaan ja oikein, toimii ryhmä jouhevasti. Kolmanneksi tärkeimmäksi tunnustettiin selkeys ja rakenne. Jokaisella on oltava selkeästi tiedossa, mitä häneltä odotetaan, miten ryhmässä toimitaan ja kuljetaan kohti yhteisiä päämääriä ja mikä ylipäätään on tavoitteena. Näiden lisäksi tärkeitä tekijöitä olivat myös merkityksellisyys ja vaikuttavuus.

Kokemus siitä, että työ, jota tehdään, on tärkeää ja sillä saadaan aikaan vaikuttavuutta, auttavat ryhmiä menestymään. (Duhigg 2016; Re:Work, Rozovsky.)

TOIMINTAKULTTUURIN RAKENTAMINEN LÄHTEE LIIKKEELLE YHTEISTEN PERIAATTEIDEN MÄÄRITTELYSTÄ

Haminan Ohjaamossa toimintakulttuuria on luotu muun muassa yhteisten periaatteiden avulla. Toimintaamme ohjaavia periaatteita ovat esimerkiksi:

- Asiakkaalle on aina aikaa. Muu työ ja ihmiset väistävät, jos asiakas tarvitsee tilaa. Työtä tehdään asiakkaiden takia.
- Jokainen otetaan avoimesti vastaan ja hyväksytään sellaisena, kuin on. Tämä koskee niin nuoria kuin kaikkia työntekijöitäkin.
- Uskallamme toimia uudella tavalla ja vasta kokeilemalla nähdään, mikä toimii.
- Ohjaamo tehdään yhdessä. Se ei ole yksin kenenkään vaan yhdessä kaikkien.
- Se, mitä teemme, tulee liittyä siihen, että nuori pääsee elämässään eteenpäin.
- Työ sujuu paremmin, kun on hauskaa.

Pelkät periaatteet eivät kuitenkaan riitä pitkälle – vasta käytäntö osoittaa onnistumisen. Haastateltujen toimijoiden vastausten perusteella nämä periaatteet ovat toteutuneet hyvin. Kokeilukulttuuri, asiakaslähtöisyys ja yhteistyö nousivat vastauksista selkeästi esiin. Ilmapiiiriä kuvattiin avoimeksi, innostavaksi ja iloiseksi. Toimijat myös kokivat, että Ohjaamoon oli helppo tulla mukaan ja että asiakkaatkin kokevat paikan sellaiseksi, mihin on helppo tulla.

MONINAISUUS ON RIKKAUS, JONKA VARAAN OHJAAMOA ON HYVÄ RAKENTAA

Vaikka puhutaan hyvästä toimintakulttuurista, se ei tarkoita kuitenkaan sitä, että kaikki olisi aina hyvin. Päinvastoin: hyvä toimintakulttuuri mahdollistaa sen, että silloin, kun jokin mättää, sen voi vapaasti tuoda esiin. Aina ei vain hymyilytä ja kaikki ei ole pinkkiä hattaraa. Ohjaamo ei ole ihmetehdas, jossa kaikki onnistuu. Aina nuoria ei voida auttaa, vaikka haluttaisiin ja kaikki ei onnistu, niin kuin ajateltiin. Tämä on vain hyväksyttävä ja jatkettava eteenpäin. Emme voi tehdä kaikkea myöskään asiakkaan puolesta. Erään asiakkaan sanoin: ”Tajuttiin kaverin kanssa, että eihän mistään Ohjaamosta ole mitään apua, ellei itse oteta sitä rattia käteen ja ajeta.” Kuitenkin juuri tästä kaikesta tulee se, mitä Ohjaamo on: aito, avoin, vastaanottavainen ja hyväksyvä. Epäonnistuminen ei ole tuomio, vaan sen jälkeen katsotaan tilannetta uudestaan ja mietitään uusia ratkaisuja. Joskus asiakkaan kanssa kuljetaan hitaasti askel kerrallaan eteenpäin, toinen taaksepäin ja taas uudelleen eteenpäin.

Niin Ohjaamossa toimivien työntekijöiden kuin asiakkaidenkin suuntaan psykologisen turvallisuuden tunne auttaa luomaan parhaan mahdollisen palvelun. Työntekijöiden kesken on hyvä tunnistaa jokaisen erilaisuus. Meillä Haminassa puhutaan paljon ääneen siitä, mikä on kunkin vahvuusalue. Yksi on hyvä ideoimaan, toinen lähtee mukaan hitaammin, kolmas taas tuo keskusteluihin mukaan järjen äänen, kun muilla ideat laukkaavat pilvissä. Täällä joku voi laulaa ääneen ja toinen ihmettelee, mitä tapahtuu, mutta yhdessä asialle nauretaan. Jokainen saa olla oma itsensä ja tuoda omat, eriävätkin mielipiteensä keskusteluihin mukaan. Kyseenalaistamisen kautta asiaa pohditaan useammasta näkökulmasta, kunnes saadaan yhteinen näkemys aikaan. Hyvässä tiimissä hyväksytään se, että kukaan ei ole täydellinen. Yhdessä voimme kuitenkin hyödyntää kunkin vahvuuksia, jolloin tiiminä saamme suuria aikaan. Ohjaamoissa toimijoiden monipuolisuus ja ihmisten erilaisuus ovat suuri rikkaus, kunhan ne osataan hyödyntää.

YHDESSÄ TEKEMÄLLÄ SAADAAN ENEMMÄN

Yhdessä tekemällä saadaan parasta palvelua aikaan. Jokaisella toimijalla ja organisaatiolla on omat vahvuutensa, joita raja-aidattomasti hyödyntämällä luodaan uutta ja saadaan aikaan suurempaa, kuin mihin kukaan yksin pystyisi. Avoimen toimintakulttuurin ansiosta on uusienkin tuttavuuksien kanssa helppo lähteä tekemään yhteistyötä. Tunne siitä, että kaikki muutkin ovat mukana, luo painetta muillekin toimijoille yhteistyöhön.

Psykologinen turvallisuus mahdollistaa myös kokeilukulttuurin toteutumisen. Ohjaamo on koko ajan kehittyvää toimintaa, jossa uusia ideoita on helppo kokeilla. Kun kokeilut ovat rajatun kokoisia, ei haittaa, vaikka ne eivät aina täydellisesti onnistuisikaan. Siitä opitaan ja seuraavaksi kokeillaan taas jotain uutta. Ensimmäisen toimintavuoden aikana opittiin monta asiaa, miten asioita ei kannata tehdä. Nuorten ryhmiä – vaikka ne kuinka hyviltä ideoilta tuntuvatkin – ei noin vain saada kasaan, eikä tapahtumista voi etukäteen tietää, mistä ihmiset innostuvat ja mihin ei saada ketään tulemaan. Toiselle toimintavuodelle oli kuitenkin helpompi lähteä näiden oppien kanssa.

Hyvän toimintakulttuurin luominen ei ole ydinfysiikkaa. Tarvitaan yhteinen päämäärä, jonka eteen toimitaan. Ohjaamojen missiona on mennä yhdessä askelta pidemmälle, jotta nuori pääsee elämässään eteenpäin. Teemme yhdessä töitä sen eteen, että jokaisella nuorella olisi näkymä tulevaisuuteen, mielekäs polku ja välineet edetä kohti koulutusta ja työtä. Kun yhteinen päämäärä tuo tekijät yhteen, tarvitaan vielä selkeyttä siihen, kuka tekee mitä ja miten toimimme yhdessä. Kaikkein tärkeintä on kuitenkin pitää riittävän kommunikaation ja empatian avulla ryhmässä yllä luottamuksen kulttuuria ja psykologisen turvallisuuden tunnetta. Kun kulttuuri on kunnossa, se näkyy ja tuntuu myös asiakkaille. Parasta palvelukokemusta ei asiakkaalle saada ilman taustatöitä. Jos nuorten halutaan löytävän Ohjaamoon yhä uudestaan ja uudestaan, on toimintakulttuuriin ja yhteistyöhön panostettava.

LÄHTEET

- Duhigg, Charles (2016) What Google Learned From Its Quest to Build the Perfect Team. *The New York Times Magazine* 25.2.2016. <https://www.nytimes.com/2016/02/28/magazine/what-google-learned-from-its-quest-to-build-the-perfect-team.html?smid=pl-share>
- Poikolainen, Liisa (1994) Johdatus Design Management -ajatteluun. Teoksessa Liisa Poikolainen (toim.) *Design management. Yrityskuvasta kilpailuvaltti*. Helsinki: Otava, 19–44.
- Re:Work. Guide: Understand team effectiveness. Identify dynamics of effective team*. <https://rework.withgoogle.com/guides/understanding-team-effectiveness/steps/identify-dynamics-of-effective-teams/> (Viitattu 14.3.2019.)
- Rozovsky, Julia *Re:Work. The five keys to a successful Google team*. <https://rework.withgoogle.com/blog/five-keys-to-a-successful-google-team/> (Viitattu 14.3.2019.)

Ohjaus ja yhteistoimijuuden ulottuvuudet Ohjaamossa

Sanna Toiviainen

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkelissa tarkastelen Ohjaamo koulutuksen ja palkkatyön ulkopuolella olevien, alle 25-vuotiaiden nuorten näkökulmasta ja kysyn, millaista toimijuutta Ohjaamo sekä sen puitteissa tarjottu ohjaus nuorille mahdollistaa. Teoreettisena kehyksenä käytän väitöskirjassani kehittämiäni suuntaviivoja yhteistoimijuudesta ohjauksessa ja syvennän käsitettä ohjaustutkimuksen kentän toisilla keskusteluilla. Artikkelin aineistona on haastattelu- ja havaintoaineisto, joka on tuotettu vuosina 2014–2016 ESR-rahoitetun *Nuorten tuki* -hankkeen kehittämien toimintamallien, Ohjaamon ja Avoimen ammattiopiston, kontekstissa. Analyysissa on sovellettu valtarakenteita tunnistavaa feminististä ja narratiivista lukutapaa.

Tuloksissa keskeinen jännite rakentuu yksilöllistävien ohjauksen käytäntöjen sekä nuorten kokemusten välille. Poliittikka sanelee, että nuoren pitäisi oppia pärjäämään omillaan ja itseksensä – kun taas nuorille Ohjaamo on ollut houkutteleva paikka nimenomaan rinnalla kulkevan tuen, vertaistuen ja yhteisöllisyyden vuoksi. Nuorten oma kerronta rakentaa poliittiseen retoriikkaan nähden hyvinkin toisenlaista tarinaa siitä, miksi Ohjaamoja tarvitaan ja mihin nuorten tarpeisiin ne vastaavat.

JOHDANTO

Ohjaamojen syntyä ja kehitystä taustoittaa Suomessa ja laajemmin Euroopan unionissa huoli nuorisotyöttömyydestä sekä tavoite nostaa nuorten koulutustasoa vastaamaan paremmin työmarkkinoiden osaamistarpeita (Euroopan komissio 2005; Valtionvarainministeriö 2019). Euroopan laajuisesti havaittu huoli nuorten heikosta työmarkkina-asemasta ja sen pitkäaikaisista vaikutuksista elämänlaatuun on sinällään aiheellinen. Prekaariuden ja epävarmuuden värittämässä maailmassa nuorille 'työn' merkitys linkittyy edelleen monella tapaa elämäntytyvyyteen: taloudelliseen turvaan, itsensä toteuttamiseen, mahdollisuuteen suunnitella tulevaisuutta sekä mahdollisuuksiin palvella omaa yhteisöä (Stokes & Wyn 2007; Chesters ym. 2018). Nuorten ulkopuolisuus koulutuksesta ja työelämästä kytkeytyy kuitenkin monesti rakenteellisiin, kulttuurisiin, institutionaalisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Poliittisella tasolla retoriikka on päinvastaista ja lääkkeeksi ehdotetaan yksilötason toimia: *nuoren* tukemista tarjoamalla *nuorelle* tietoa,

kartuttamalla *nuoren* taitoja ja kannustamalla *nuorta* aktiivisuuteen ja yritteliäisyyteen (TEM 2018; Mertanen 2017; Euroopan neuvosto 2013).

Yksilöllistävä poliittinen retoriikka asemoi myös Ohjaamoja ja määrittää Ohjaamossa tarjotun ohjauksen tavoitteita, toimintamuotoja ja toteutustapoja. Ohjaamojen toiminnan taustalla olevaa EU:n nuorisopolitiikkaa analysoinut Mertanen (2017) tunnisti Ohjaamoihin liitettävän varhaisen puuttumisen, työllistettävyyden, elinikäisen oppimisen sekä aktivoinnin diskurssit. Tavoite on ohjata nuoria itsekontrolloiviksi ja itsevastuullisiksi toimijoiksi epävarmuuden ja epäjatkuvuuden värittämillä työmarkkinoille. Suomessa ja EU:ssa eri hallinnonaloja yhdistää elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikka, joka linkittyy laajempaan elinikäisen oppimisen politiikkaan. Suomessa on vuonna 2011 otettu käyttöön kansallinen elinikäisen ohjauksen strategia, johon on kuvattu kaikkien kouluasteiden ja -muotojen sekä työ- ja elinkeinohallinnon ja työelämän tarjoamat tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelut elinikäisen opiskelun ja oppimisen näkökulmasta (OKM 2011). Elinikäisen ohjauksen ja oppimisen poliittinen retoriikka on tuonut sekä nuorten että aikuisten ohjaustyöhön individualistisen ja markkinaliberalistisen eetoksen, jossa keskeistä on saada yksilöt aktiivisiksi ja vastuullisiksi työmarkkina-arvonsa vaalijoiksi (Watts ym. 2010, 102; Lundahl & Nilsson 2009; Fejes ym. 2018; Bergmo-Prvulovic 2014). Brunila on tutkimusryhmineen tutkinut niin sanottuihin riskinuooriin kohdistuvaa poliittista ohjausta, hallintaa sekä psyko- ja terapiakulttuurista kumpuavia interventioita, jossa epäkohtia nimetään nuorten käyttäytymisen, tapojen, asenteiden ja psykologisia ongelmia (Brunila ym. 2019; Brunila 2013).

Ohjaustyön ja ohjauksen käytäntöjenkin juuret ovat anglo-amerikkalaisessa *counseling*-perinteessä ja psykologiatieteissä, minkä vuoksi ohjaus on jokseenkin helppo valjastaa uusliberalististen individualisoivien diskurssien työrukkaseksi ja niiden uusintajaksi. Samalla ohjauksen ydintehtävänä on kuitenkin tukea yksilöiden ja ryhmien toimijuutta elämäntilanteissaan ja yhteiskunnassa laajemmin, mikä edellyttää eritoten vallitsevien yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen valtarakenteiden kriittistä reflektointia ja keinojen etsimistä näiden haastamiseksi. (Hooley ym. 2018a.)

Elinikäisen ohjauksen tematiikassakin on Sultanin (2011) mukaan tunnistettavissa kaksi puhetapaa: *uusliberalistinen puhetapa*, ja toisaalta *yhteiskuntasopimuspuhetapa*, jossa korostuu ohjaus kansalaisten oikeutena ja yhteiskuntaa velvoittavana tukena kansalaisille 'riskiyhteiskunnan' tuomia rakenteellisia epävarmuuksia vastaan. Ohjaamojenkin toivotaan sujuvoittavan nuorten siirtymiä koulutuksessa ja työelämässä ja edistävän nuoren osallisuutta, elämäntilannetta ja toimintakykyä (TEM 2018). Tässä juuri nuorten osallisuus toimintaan on nähtävä yhtenä Ohjaamojen toiminnan vahvuuksista (Nieminen 2017). Nuorten osallisuutta tutkineet Gretscher ja Kiilakoski (2012) korostavat osallisuuden poliittista ja sosiaalista ulottuvuutta, ja osallisuudella tarkoitetaan nuorten tunnistamia vaikutusmahdollisuuksia yhteisössään.

On tärkeä ymmärtää, että nuorten osallisuus Ohjaamon toiminnan ja käytäntöiden muovaamiseen voi tapahtua myös osallistumattomuuden ja vetäytymisen kautta

(Thomsen 2012). Nuoriin kohdistuvaa osallisuuspuhetta julkisissa palveluissa analysoineet Määttä ja Aaltonen (2016) toisaalta havainnollistavat, että mitä marginaalisemmassa asemassa nuori on institutionaalisen palveluverkoston ja yhteiskunnan näkökulmasta, sitä vahvemmin ja tarkemmin nuoren osallisuuden tapoja ohjataan ja määritellään. Osallisuus voi tarkoittaa suositusta tai pakkoa omaksua *tiettyjä* ajattelu-, käyttäytymis- ja toimintamalleja, jotka kuuluvat palveluverkoston ja yhteiskunnan näkökulmasta 'joustavan asiakkaan' tai yhteiskunnallista hyötyä tuottavan kansalaisen ominaisuuksiin.

Väitöstutkimukseni (Toiviainen 2019) kenttäjaksolla Pohjois-Karjalan Ohjaamossa ja Avoimessa ammattiopistossa ylläkyvatut, nuoria aktivoivat puhuvat törmäsivät koulutuksen ja palkkatyön ulkopuolella olevien nuorten konkreettisiin elämäntilanteisiin ja elämäntarinoihin. Ohjaamo ja Avoin ammattiopisto paitsi toivat nuoren arkeen jatkuvuutta ja yhteisöllisyyttä myös valmennusta itsenäisyyteen ja aktiivisuuteen ja saattelua kohti koulutusta ja työelämää. Tässä artikkelissa analysoin Pohjois-Karjalan Ohjaamon ja Avoimen ammattiopiston toimintaa ja kysyn, miten ohjausta koskevat poliittiset diskurssit, nuorten koetut tuen tarpeet ja toisaalta toimintaa kehystävät yhteiskunnalliset ja institutionaaliset reunaehdot rakentavat nuoren toimijuutta Ohjaamojen kontekstissa. Teoreettisena kehyksenä käytän väitöskirjassani kehittämää ajatusta *yhteistoimijuudesta* ohjauksessa. Aineistona toimii Ohjaamossa haastattelemani 17 nuoren aikuisen haastattelu- ja seurantahaastatteluaineisto sekä kenttäpäiväkirjani Ohjaamon toimipisteessä viettämältäni kolmen kuukauden havaintojaksolta keväällä 2014. Laajasta elämäkerrallisesta haastatteluaineistosta olen rajannut analyysini Ohjaamoja ja Avointa ammattiopistoa kuvaaviin haastatteluotteisiin. Seuraavassa luvussa jäsentelen yhteistoimijuuden ajatusta ohjaustyössä.

YHTEISTOIMIJUUS OHJAUKSEN VIITEKEHYKSENÄ

Teoreettisena kehyksenä tässä artikkelissa käytän väitöskirjassani kehittämiäni suunta- viivoja yhteistoimijuudesta ohjauksessa (Toiviainen 2019, 94–98), ja syvennän käsitettä ohjaustutkimuksen kentän toisilla keskusteluilla. Yhteistoimijuuden (engl. *co-agency*) käsite ei ole uusi, mutta sitä on sovellettu aiemmin toisissa tutkimuskonteksteissa, kuten elämänkulun tutkimuksessa (Salmela-Aro 2009) ja moniammatillisessa yhteistyössä (Edwards 2006). Ohjaustutkimuksessa Kettunen (2017, 41, 47) käyttää käsitettä *co-careering*, jolla hän viittaa uraan liittyvien merkitysten yhteiskonstruointiin ja yhteisössä jaettuun tietämykseen. Tarjoan yhteistoimijuuden lähtökohdaksi feministisen tutkimuksen ymmärrystä toimijuudesta, jossa korostetaan toimijuuden kytkeytyneisyyttä toisiin ihmisiin, toimijoita ympäröiviin sosiaalisiin todellisuuksiin ja näissä vallitseviin valtasuhteisiin. (Ojala ym. 2009; McNay 2016.)

Lähestyn valtaa narratiivisesti ja Foucault'n ajattelun kautta tietämisen järjestelminä ja kertomisen mahdollisuuksina. Valta voidaan Foucault'laisittain ajateltuna ymmärtää

samanaikaisesti toimijuutta tuottavana ja rajaavana voimana. Narratiivisuus ja valta kietoutuvat yhteen siten, että historiallisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti muotoutuneet diskursiiviset valtarakenteet määrittävät kertojien – esimerkiksi tässä tapauksessa Ohjaamossa asioivien nuorten ja siellä toimivien ohjaajien – kerrottavissa ja tiedettävissä olevaa, ja samalla uusintavat ja ylläpitävät sosiaalisia hierarkioita (Foucault 2013 & 2010).

Yhteistoimijuuden ensimmäisellä ulottuvuudella liikutaan ohjaajan ja nuoren välisessä ohjauskohtaamisessa, jossa molemmat toimijat ymmärretään eri tavoin resursoituina subjekteina. Ohjaaja on institutionaalisessa asemassaan nuoreen nähden valta-asemassa, joten asetelma ei ole koskaan tasavertainen (Onnismaa 2011; Vehviläinen 2014). Ohjauksessa toisensa kohtaavat ohjaajat ja nuoret eivät ole irrallaan myöskään lukuisista yhteiskunnallisista, historiallisista, kulttuurisista ja sosiaalisista valtarakenteista (ks. myös Thomsen 2012).

Ohjauksen eettisiin periaatteisiin kuuluu kuitenkin näiden valtasuhteiden näkyväksi tekeminen niiden piilottamisen sijaan (Onnismaa 2011, 57). Ohjauskeskustelua keskusteluanalyttisesti tarkastellut Vehviläinen (2014, 38–39) kuvaa ohjausta sosiaalisesti yhteistoiminnaksi, jossa osapuolet muovaavat yhdessä ymmärrystään maailmasta. Ohjaus on tässä ymmärrettävä erilaisten toimintakehysten ja tavoitteiden yhteensovittamisena, johon nuoret elämänkonteksteistaan ja ohjaaja institutionaalisena toimijana tuovat omat kehyksensä (mt. 42–43). Vehviläinen (mt. 116–117) puhuu myös *kannattelevasta* ohjauksen orientaatiosta, jonka ymmärrän kunnioituksena ja arvonantona ohjaukseen osallistuvien elämänkonteksteja kohtaan ja pysähtymisenä heidän tarinoidensa äärelle.

Yhteistoimijuuden toinen ulottuvuus rakentuu yhteisön ja/tai ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa. Lähtökohtana tässä on se, että yksilöllillä ja yhteisöissä on arvokasta, vain heihin paikantunutta ja ainutlaatuista tietoa, jonka jakaminen toisten kanssa vahvistaa kaikkien osapuolten toimijuutta (Barclay 2000, 58). Myös Vehviläinen (2014, 80) puhuu ryhmästä tai yhteisöstä ohjauksen subjektina: osapuolet voivat jakaa kokemuksia, saada palautetta toisilta ja oppia toisiltaan. Yhteistoimijuuden yhteisöllinen ulottuvuus voi tarkoittaa myös sitä, että ohjauksen käytännöt, sisällöt, aika ja paikka rakentuvat yhteisön ehdoilla (Thomsen 2012). Ohjausta yhteisössä tutkineen Thomsenin (2013, 10; 2012) mukaan yhteisössä tapahtuva ohjaus paitsi laajentaa ohjausprosessiin osallistumisen muotoja, myös mahdollistaa ohjausprosessin avautumisen yksilöllisistä kysymyksistä kohti jaettuja, kollektiivisia narratiiveja. Yhteisön jäsenet voivat kollektiivina tuottaa moniäänistä 'melua' ja vastakerrontaa, joka myös haastaa hegemonisessa asemassa olevia totuuksia (Komulainen 1998).

Kolmas yhteistoimijuuden ulottuvuus liittyy siihen, miten kahdella edellisellä ulottuvuudella kriittisesti tunnistetaan ongelmien taustalla olevia rakenteellisia kysymyksiä ja eriarvoisuuden mekanismeja ja toimitaan niiden muuttamiseksi (Hooley ym. 2018a). Keskeisenä on nähty ohjauksen irtautuminen sille asetetusta uusliberalistisesta työmarkkinoiden tarpeisiin kytkeytyvästä ideologiasta, jossa ohjauksella pyritään lähinnä ohjaamaan yksilöitä työmarkkinamekanismien käyttöön (Sultana 2018). Samalla tavalla on tärkeä

tarkastella kriittisesti ohjaustyön 'välineitä' ja lähestymistapoja, jotka toistavat 'individuaalistista diskurssia' tunnistamatta ihmisten ja ryhmien kytkeytyneisyyttä yhteisöihinsä, paikallisuuksiin ja näissä vallitseviin sosiaalisiin todellisuuksiin (Fejes ym. 2018; Lundahl & Nilsson 2009; Alexander & Hooley 2017; Sultana 2014). Sen sijaan erilaisissa elämäntodellisuuksissa eläville ihmisille ja ryhmille tulisi tarjota voimavaroja, jotka auttavat konkreettisesti 'selviytymään maailmassa kuin se on nyt ja kuvittelemaan, mitä se voisi olla' (Hooley 2018a, 20; Sultana 2018). Nuortenkin toimijuus rakentuu ympäristön ja nuoren tavoittamien voimavarojen jatkuvassa kohtaannossa, ja siten se on myös jatkuvassa syntyneen, muovautumisen ja kehkeytymisen tilassa (Coffey & Farrugia 2014).

Yhteistoimijuuden kolmannella ulottuvuudella liikutaan myös ohjauksen palautteenanto- ja asianajotehtävissä, jonka Plant (2005, 102–103) on katsonut keskeiseksi Wattsin ja Van Esbroeckin (1998) jaottelussa ohjauksen erilaisista toimista. Näillä tarkoitetaan eriarvoisuuden mekanismien tunnistamista ja siitä viestimistä yksilö- ja ruohonjuuritasolta poliittiseen keskusteluun ja myös institutionaalisten rakenteiden suuntaan (Plant 2005; Sultana 2014).

AINEISTO JA ANALYYSI

Artikkelin aineistona toimii 17 pohjoiskarjalaisen nuoren aikuisen haastatteluaineisto sekä havaintomuistiinpanot, jotka on tuotettu vuosina 2014–2016 osana väitöstutkimustani (Toiviainen 2019). Nuorten tilanteet haastatteluhetkellä vaihtelivat, mutta heitä yhdisti aiempi tai silloinen Ohjaamon asiakkuus sekä osallistuminen Ohjaamon tiloissa järjestettyyn, Avoimeksi ammattiopistoksi kutsuttuun ryhmämuotoiseen koulutukseen. Haastattelin nuoria ensimmäisen kerran maaliskoukokuussa 2014, Ohjaamossa viettämäni kolmen kuukauden havainnointijakson päätteeksi. Kahtatoista heistä haastattelin uudelleen talvella 2015–2016. Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina elämäkerrallisina haastatteluina, jotka vaihtelivat kestoltaan 30 minuutista puoleentoista tuntiin. Haastateltavat ovat olleet ensimmäisten haastatteluiden aikaan iältään 18–25-vuotiaita, ja heistä seitsemän on miehiä ja kymmenen naisia. Tämän lisäksi aineistona toimii havainnointipäiväkirjani maaliskoukokuulta 2014 Ohjaamossa ja Avoimessa ammattiopistossa (yhteensä 32 päivää). Tutkimuksessa on noudatettu tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia periaatteita (2019), ja tutkimukseen osallistujat on anonymisoitu.

Tarkasteleman Ohjaamo on ollut Ohjaamojen valtakunnallisen kehittämisen "ensimmäistä aaltoa" eli vuosina 2010–2014 Pohjois-Karjalassa toimineen Nuorten tuki -hankkeen kehittämä toimintamalli (ks. Unelmoi, uskalla, onnistu! 2014). Tällä hetkellä ympäri Suomea toimivat Ohjaamot eroavat keskeisimmin Pohjois-Karjalan Nuorten tuki -hankkeen mallista siinä, että samoista Ohjaamoista löytyy nykyään eri hallinnonalojen edustajia, kun nämä toimivat vielä tutkimukseni aineistonkeruun aikaan

omissa toimipisteissään. Tavoite on sinällään säilynyt verrattain samana: Ohjaamot ovat alle 30-vuotiaiden nuorten matalan kynnyksen palvelupisteitä, joissa tarjotaan tietoa, neuvontaa, ohjausta ja tukea nuorten erilaisissa siirtymävaiheissa ja tuetaan nuorten koulutukseen ja työelämään kiinnittymistä (TEM 2017). Pohjois-Karjalan Ohjaamossa kaikki työskentelivät uraohjaaja-nimikkeellä, mutta rekrytoinnissa oli pyritty kiinnittämään huomioita ammattilaisten monialaisuuteen ja ohjaajien nuoriso- ja ohjausosaamiseen.

Valtakunnallisessa Ohjaamo-mallissa ei myöskään nykyisellään ole Avoimen ammattiopiston kaltaista ryhmämuotoista koulutusmallia, joka oli työvoimapolitiittista, ohjaavaa koulutusta, joka sisälsi myös mahdollisuuksia suorittaa ammatillisiin tutkintoihin sisältyvien yhteisten tutkinnon osien moduuleita, sekä korottaa peruskoulun päättöarvosanoja. Opetus sisälsi erilaisia taiteellisia ja ryhmämuotoisia harjoituksia ja ammatinvalintaan, itsetuntemukseen ja elämänhallintaan liittyviä teemoja. Nuoret saivat myös itse ehdottaa näiden teemojen mukaisia vierailuita ja toimintoja.

Olen haastatteluaineistosta keskittynyt nuorten kuvauksiin Ohjaamosta saamastaan yksilöllisestä tuesta sekä Ohjaamosta ja Avoimesta ammattiopistosta paikkana ja yhteisönä. Analysoimani aineisto muodostuu aiemmin julkaistuja tutkimusartikkeleita (Mäkinen & Halonen 2017; Mäkinen & Vanhalakka-Ruoho 2017) varten järjestetyistä osa-aineistoista. Olen analysoinut tätä artikkelia varten yhteensä 160 haastatteluista koodattua lausumaa sekä kenttäpäiväkirjaani soveltaen analyysissa feminististä, valtarakenteita tunnistavaa narratiivista lukutapaa (Woodiwiss 2017; Doucet & Mauthner 2007). Analyysissa huomioni kohdistui toimijoiden välisiin suhteisiin ja valtarakenteisiin aiemmin kuvaamillani yhteistoimijuuden ulottuvuuksilla. Kiinnitin erityisesti huomiota siihen, miten nuoret ja ohjaajat asemoituivat/asemoitiin suhteessa toisiinsa haastattelukerronnassa ja havaintomuistiinpanoissani, ja miten nuorista riippumattomat, rakenteelliset ongelmat tulivat aineistossa esiin ja miten eri tavoin näihin reagoitiin. Seuraavaksi kuvaan analyysin tuloksia yhteistoimijuuden ulottuvuuksien mukaisesti kolmessa alaluvussa, ensin tiivistäen keskeisimmät teemat ja sitten syventäen kutakin teemaa aineistoesimerkein.

NUORENTAHTISTA AUTTAMISTA YKSILÖKESKEISIN TULKINTAKEHYKSIN

Nuorten ja ohjaajien kohtaamisissa yhteistoimijuudessa keskeistä kenttähavaintojeni mukaan oli se, että ohjausprosessi käynnistyi ja eteni nuoren määrittämään tahtiin. Ohjaaja osallistui nuorten tilanteiden ja tuen tarpeiden sanoittamiseen ja määrittämiseen institutionaalisilla kerronnallisilla kehyksillä, jäsentelemällä nuoren kanssa hänen tavoitteitaan erilaisilla ohjauksellisilla välineillä ja lähestymistavoilla. Nämä välineet toisaalta ohjasivat sekä ohjaajia että nuoria itseään jäsentämään tilanteita yksilöllisten syiden ja ratkaisujen kautta. Ohjaajat tunnistivat ja sanoittivat nuorten erilaisia ominaisuuksia

ja kokemuksia 'vahvuuksiksi' paitsi nuoren kanssa keskustellen myös rinnalla kulkien ja nuoren toimintaa siten havainnoiden. Havainnoissani tuli esiin, kuinka ohjaajat pyrkivät sanoittamaan nuorten toimintaa ja etsimään ratkaisuja nuoren käytössä tai saatavilla olevien voimavarojen ja resurssien kautta. Nuorten kertoman ja havaintojeni perusteella ohjaajan mukanaolosta sekä palveluverkostotuntemuksesta vaikutti olevan tuntuva ja konkreettista apua nuorelle.

Ohjaamoon tullessaan jokainen nuori sai oman henkilökohtaisen ohjaajan, jota nuori tapasi tilanteestaan riippuen muutamasta kerrasta jopa useiden vuosien ajan. Haastattelemillani nuorilla oli kaikilla taustalla 'pidempi' ohjaussuhde, eli ohjaus oli kestänyt kaikilla vähintään vuoden, useilla pidempäänkin, ja suhde ohjaajaan oli saattanut kasvaa tiiviiksi. Nuorten kerronnassa ohjaaja oli 'ajattelukumppani', mutta ohjausprosessissa nuoren ajattelua oli myös selkeästi ohjattu kohti tavoitteiden ja tulevaisuuden suunnitelmien pohtimista. Menetelminä käytettiin muun muassa elämänkentän piirtämistä sekä tavoiteportaita. Nämä olivat yhden haastateltavan nuoren mukaan:

auttanu selkiyttämään omia ajatuksia, pyrkimmään siihen mihin yrittää pyrkiä, lähemmäs sitä omaa juttua.

Nuoret saivat ohjauksessa uudenlaisia keinoja ja välineitä jäsentää omaa tilannettaan ja toimintaansa vaikuttavia tekijöitä. Vaikka osissa lähestymistavoista pyrittiin tunnistamaan myös nuoren toimintaan vaikuttavat ulkoiset olosuhteet ja toiset ihmiset, ohjasivat lähestymistavat havainnointia nuoren oman toiminnan ja ajattelun tasolle.

Eevi: En tiää, on se ehkä ihan hyvä silleen mieltii, että mistä voi johtuu kaikki, et oon jättäny kesken kouluja ja muuta. Että mitkä vaikuttaa siihen.

Nuoret kertoivat arvostavansa ohjaajien kiinnostuneisuutta nuoren koko elämäntilanteeseen ja keskittymistä nuoren arjessa pärjäämiseen. Monelle koulutuspolun muutokset tai työllistymispalveluiden piiriin hakeutuminen eivät olleet ajankohtaisia Ohjaamoon tullessa. Sen sijaan asuminen, toimeentulo, sosiaaliset kontaktit ja oma terveydentila menivät tavoitteissa koulutuksen ja työelämän kysymysten edelle. Ohjaamossa tehtiin yhteistyötä myös nuoren perheen kanssa hänen näin halutessaan, ja toisaalta perheet olivat myös Ohjaamon työntekijöihin yhteydessä.

Ohjausprosessissa oli edetty nuoren määrittämällä etenemisvauhdilla, ja erilaisia vaihtoehtoja punnittiin usean tapaamiskerran aikana. Nuorilla oli mahdollisuus kysytellä päätöksiä ilman määräaikaa tai ajallista painetta, mikä on institutionaalisemmissa ohjausympäristöissä, kuten työvoimatoimistossa tai koulussa, usein haastavampaa. Säännöllisen yhteydenpidon kautta arjessa esiin tulleita kysymyksiä voitiin ratkoa sitä mukaa, kun niitä tuli vastaan. Ohjaajan kiinnostus nuoren vointia kohtaan koettiin

suureksi osaksi myönteisenä asiana, vaikka muutama pitikin ohjaajien ’utelua’ liiallisena puuttumisena nuoren asioihin.

Ohjaamon ohjaajien työote antoi nuorelle mahdollisuuden tavata ohjaajaa hänelle tutummissa ympäristöissä sen sijaan, että tapaamiset olisivat aina institutionaalisissa paikoissa, kuten virastoissa ja palvelupisteissä. Nuoret peräänkuuluttivat rinnalla kulkevaa otetta myös laajemmin palveluverkostossa, omatoimisuuteen ’patistamisen’ sijaan. Yhdessä asioiden hoitamisen merkitys nousi esiin sekä nuorten haastatteluissa ja havainnoissa. Nuoret arvostivat Ohjaamon ohjaajien tiivistä ja rinnalla kulkevaa otetta ja kokivat, että heistä juuri sen vuoksi myös aidosti välitettiin:

Jesse: Hyö joskus vei minut jopa [nuorten kuntoutus- ja työllistymisen edistämiskeskusk-
selle], et oikeesti halusivat tukkee, et siitä ainaki jäi semmoinen mielikuva.

Ohjaajien rooli oli toimia myös nuorille tarjolla olevien palveluiden ja tukijärjestelyiden asiantuntijoina. Kumppaniksi lähteminen palveluverkoston turvasi nuorelle kuuluvat palvelut. Monelle nuorelle aiheutui asioinnista ylimääräistä stressiä, jota ohjaajan apu konkreettisesti helpotti. Viranomaisasioinnit aiheuttivat nuorille päänvaivaa, koska asiointi oli pakotettua toimeentulo-, kuntoutus- tai työllisyystukien saamiseksi, mutta kohtaamisen institutionaalinen käsikirjoitus oli usein nuorelle epäselvä, neuvontaa ja opastusta oli paikan päällä niukasti, työntekijät saattoivat käyttäytyä tympeästi ja annetut päätökset aiheuttivat usein pettymyksiä.

Jukkaa jännittää virastoissa asioiminen. Anna-ohjaajan mukaan ’poika oli ihan tärisssyt’ heidän käydessään eilen Kelalla perumassa toimeentulotuen, koska Jukka aloitti nyt taas opinnot avoimessa eli on työmarkkinatuen alainen. Jos hän ei peruisi tukea nyt, tulisi kotiin lasku perässä. (Havaintopäiväkirja 24.4.2014.)

Palveluverkostoa paremmin tuntevana asiantuntijana ohjaaja myös tiesi tukijärjestelmän hankaluuksista ja mahdollisuuksista nuorta paremmin ja käytti tätä tietoa nuoren edun ajamiseksi. Ohjaajan mukanaolo toisaalta vaikutti siihen, että nuori sai esitettyä asiansa ”oikein” eli osasi kertoa päätösten tai toimenpiteiden kannalta keskeiset asiat omasta tilanteestaan. Nuoriin kohdistuu monenlaisia odotuksia ja vaatimuksia toimia tietyllä tavalla palveluverkostoissa (Juvonen 2014; Peltola & Moisio 2017, 21). Ohjaaja joutui joskus aktiivisesti ajamaan nuoren etua ja asettumaan toisen ammattilaisen näkemyksiä vastaan.

Tällä viikolla psykologin käynti oli ollut Saila-ohjaajan mukaan järkyttävää katseltavaa ja kuunneltavaa. Psykologi oli sanellut Pajulle: et sinä ole masentunut sinulla vain ei ole motivaatiota koulunkäyntiin. Saila-ohjaaja oli tuonut palaverissa esille toista kantaa, että me Ohjaamossa ollaan tultu vähän toiseen tulokseen. (Havaintopäiväkirja 17.3.2014.)

Nuoren aktivointi näkyi toiminnassa toisaalta siinä, että nuorta pyrittiin ohjaamaan tekemisen pariin, esimerkiksi työharjoitteluun, Avoimeen ammattiopistoon tai työpaikalle aina kun mahdollista kotiin jäämisen sijaan. Tämä on toisaalta ymmärrettävissä myös pyrkimyksenä saada nuori päivittäin johonkin sosiaaliseen yhteisöön. Avoimen ammattiopiston toiminnassa nuoret joutuivat läpikäymään hakuprosessin (tulohaastattelu) ja tekemään kirjallisen jatkohakemuksen. Näiden tehtävänä oli saada nuori sanoittamaan omaa sitoutumistaan ja motivaatiotaan toimintaan ja myös valmistamaan nuorta pääsykoe- ja työnhakutilanteisiin.

Ohjaajien puhuessa keskenään nuorten tilanteista puhetavoissa tuli vahvemmin esiin yksilölähtöisiä selitystapoja sekä työelämän ja nuorten yhteensovittamisen pyrkimystä:

Viikkopalaverissa käydään läpi opiskelijoiden tilanteita ja jatkoa Avoimessa ammattiopistossa. Miika on motivoitunut opiskelemaan avoimessa amossa, tietotekniikasta erityisesti osaamista. Elämänhallinnassa ja arjenhallinnassa sekä jatko-opinnoissa ohjaustarvetta. Harjoittelupaikkaa mietitään Koppivaaralle, mutta edellyttäisi bussilla kulkemisen harjoittelua. Toimintaterapiassa voisi jatkaa harjoituksia, jotta voisi osallistua työharjoitteluun. Oona-open mielestä 'ympäristönhoitajankoulutukseen tämä mies olisi sopiva', mutta Miika ei itse ole vielä kypsytynyt ajatukselle. 'Miika ei vielä tiedä meidän suunnitelmia.' (Havaintopäiväkirja 17.3.2014.)

Toisaalta nuorten Ohjaamoon ja Avoimeen ammattiopistoon osallistumisen esteiden tulkitsemisessa ohjaajien ja nuorten selitysmalleissa oli havaittavissa selkeä jakolinja. Ohjaajat uudelleen kertoivat nuorten tilanteita yksilöpsykologisella käsitteistöllä silloinkin, kun nuoret itse kertoivat ulkoisista olosuhteista. Nuoren kertoessa elämänkontekstissaan vallitsevista, vaikeammin hallittavissa olevista ongelmista, saattoivat ammattilaiset uudelleen kertoa ne terapeuttisessa diskussissa, nuoren itsensä ongelmina:

[Ohjaajien viikkopalaverissa puhutaan Avoimesta ammattiopistosta paljon poissaol-leesta opiskelijasta] Noora oli ensin sitoutunut ja keskeisesti osallistumassa tekemiseen, mutta sitten oli tullut 'sairauslomat ja muut' ja sen jälkeen jättäytynyt toiminnasta ulkopuolelle, eikä halua nimeään tekijöiden joukkoon. Avautunut 'kaikesta' Maisa-ohjaajalle ohjauksessa: fretit kuoli, koira kuoli, maksaa miehen laskut, kolmas muutto lyhyen ajan kuluessa, asunto on homeessa. Saila-ohjaajan mukaan Nooran toiminta on dissosiativista. Iris-ohjaajan mukaan hänellä on aina 'vähän eri minätilat käytössä'. (Havaintopäiväkirja 17.3.2014.)

OSALLISTAVA TOIMIJUUS YHTEISÖSSÄ

Yhteisössä yhteistoimijuus tarkoitti toisaalta ohjaajien olemista nuorille läsnä 'hihasta nykäisyyn' päässä, ja toisaalta se oli nuorten keskinäistä sekä ohjaajien ja nuorten välistä arkista kanssakäymistä. Nuorten osallistumista toiminnan suunnitteluun rohkaistiin ja vaadittiinkin. Toisten nuorten näkeminen oli osalle 'virallista' toimintaa keskeisempää, ja moni korosti haastattelussa yhteisöön kuulumista, toisilta saatua hyväksyntää sekä mahdollisuutta saada ja antaa tukea. Nuorten elämäntarinoiden kirjo haastoi julkisuudessa tuotettuja normatiivisia käsityksiä nuoruudesta, ja auttoi nuoria tunnistamaan myös jaettuja ja toistuvia epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia.

Nuorten kerronnassa vaikuttamismahdollisuudet tulivat esiin tapahtumien, vierailuiden ja aikataulujen suunnitteluna, kuten eräs nuorista kertoi haastattelussa:

Miusta tääl on kiva, ku nuoret saa vaikuttaa, silleen, et tullee sellanen et niinku et oikeesti kuunnellaan, eikä semmonen, et niinku kuunnellaan ja sanotaan et 'joo' ja sit ei mittään tapahu."

Nuoret korostivat vapautta ja liikkumavaraa olla itselle sopivilla tavoilla mukana Ohjaamon ja Avoimen ammattiopiston toiminnassa, ja sitä, että heihin luotettiin:

Reija: Jos minnuu ei huvittanu tehdä jottain, niin sit mie en tehny sitä. Eikä sitä kukkaan niinku silleen kyseenalaistanu ja sillä tyylillä mie sain aina enemmän aikaan kuin sillä, että jotenki on aina joku hengittämässä niskaan.

Osallistuminen oli joskus myös pakotettua näennäisvapaaehtoisuutta, kuten eräs nuori totesi:

Tuntuu vähän silleen, että aina jos täällä on näitä vapaaehtoispäiviä, että jos löydetään vapaaehtosia, jotka haluaa mennä jonnekki, ni mennään. Jos niitä ei löydy tarpeeks, niin yhtäkkiä se muuttuu pakolliseksi se koko juttu.

Avoimen ammattiopiston joustavaksi rakennetussa opiskelumallissa eteneminen oli nuoresta itsestä kiinni, mutta toimintaan sitoutuminen oli ehtona opiskelulle (vrt. Määttä ym. 2016). Nuoria ohjattiin omatoimisuuteen esimerkiksi tehtävien tekemisessä, ja liiallinen ohjaajan apuun tukeutuminen nähtiin ongelmallisena 'itseohjautuvuuden vahvistamisen' näkökulmasta. Osallistumiseksi ei myöskään riittänyt pelkkä paikallaolo, vaan vähimmäisvaatimuksena näyttäytyi omista asioista ryhmässä tai ohjaajien kanssa keskusteleminen:

Viikkopalaverissa käydään läpi avo amolaisten tilanteita. Jukalla on 'joku ahistus' sosi-aalisissa tilanteissa. Hän ei osallistu, 'ei kestä ryhmää', 'kuhan käy kahvilla'. Jukka tulee

paikalle, vaikka ei osallistuisikaan ryhmän aktiviteetteihin. Juttelee ja 'juttua tulee', kuluttaa mielellään aikaa Ohjaamalla, mutta 'ei puhu omista asioistaan'. Jukalle ei suositella jatkaa ryhmässä, koska se on työvoimapolitiittista koulutusta ja hänellä eivät opinnot etene. Jukalle suositellaan työvoimapolitiittikeskuksen kanssa jotakin yhteistyötä. (Havaintopäiväkirja 17.3.2014.)

Yhteisö mahdollisti vertaistuen saamisen ja antamisen, ja kokemusasiantuntijana toimimisen. Nuoret toivat esille toisilta nuorilta saamia neuvoja, kannustusta ja hyväksyntää. Ohjaamon avoimessa tilassa nuoret myös sivussa ollessaan kuuntelivat toisten nuorten kertomuksia saaden sitä kautta tietoa ja vinkkejä eri asioihin (vrt. Thomsen 2012). Monelle oli ollut helpottavaa kuulla, että toisilla oli ollut samoja pulmia ja ongelmia. Toisaalta nuoret saivat yhteisöltä myös oikeutusta ja vahvistusta epäoikeudenmukaisuuden kokemuksilleen liittyen esimerkiksi koulukiusaamiskokemuksiin tai opettajien tai muiden ammattilaisten vallankäyttöön.

Osa nuorista toi haastatteluissa suorasti tai rivien välistä esille, kuinka työvoimapolitiittisia ja ohjauksellisia aktiviteetteja keskeisemmin nuoren arkea oli muuttanut se, että oli ylipäättään olemassa Ohjaamon ja Avoimen ammattiopiston tapainen sosiaalinen kohtaamispaikka, jonne tulla:

Liisa: Aika paljon käytiin aluks niitä työelämäjuttuja, CV-juttuja ja muuta tällasta ja käytiin tutustumassa joihinki paikkoihin ja...

Sanna: Koiks sää sieltä mitkä itelles hyödyllisiks ja mitkä vähemmän hyödyllisiks?

Liisa: No siinä alkuvaiheessa ne oli ehkä enemmän sellasia, että ne ei ollu ihan miun juttuja, kun miulla oli silleen tosi pitkään, et mie en tienny et mitä hittoo niinku mie teen. Se oli ihan hyvä tässä aluks kuitenkin, että tuli joku päivärytmi ja silleen, et oli jottain missä olla.

Ohjaajilla oli kuitenkin valta määrittää, kuka sai osallistua Avoimen ammattiopiston toimintaan, jolloin punnittiin myös nuoren työmarkkina-arvoa:

Palaverissa mietitään, ketkä saavat jatkaa Avoimessa ammattiopistossa seuraavalla jaksolla. Oona-ope ehdottaa jäljelle jäävien avoamolaisten valinnasta että nyt 'mietitään ihan kylmästi: Miisa, Liisa, Iisa. Kuka näistä työllistyy parhaimmin?' (Havaintopäiväkirja 20.3.2014.)

SOSIAALISIIN RAKENTEISIIN SUUNTAUTUVAA TOIMIJUUDEN MAHDOLLISTAMISTA?

Kuten aiemmista luvuista käy ilmi, Ohjaamon ohjaajat olivat työssään tekemisissä nuoren koko elämäkokonaisuuden kanssa ja myös tietoisia nuoresta itsestään riippumattomista ja rakenteellisista ongelmista, jotka heikentävät nuorten tasa-arvoisia mahdollisuuksia pärjätä ja menestyä koulutuksen ja työelämän kentillä. Sekä ohjaajat että nuoret peräänkuuluttivat räätälöidympiä ja joustavampia koulutus- ja työllistymispolkua, jotka madaltaisivat kynnyksiä koulutuksen ja työssäkäynnin aloittamiseen. Monet haasteet liittyivät myös palvelurakenteisiin ja jäykkään tukibyrokraatiaan. Avoin ammattiopisto oli yksi tapa vaikuttaa rakenteellisiin ongelmiin tarjoamalla tutkin- toperusteisia ja työvoimapolitiittisia koulutusrakenteita hyödyntävän toimintamallin, jonka toteutuksessa kuitenkin otettiin nuorten näkemyksiä huomioon. Vaikka ohjaajat ymmärsivät nuorten turhautumista, pyrittiin heidän kriittisyyttään kuitenkin usein hillitsemään, sillä näiden ajattelutapojen ei koettu edistävän nuorten tilanteita, vaan päinvastoin ruokkivan negatiivisuutta.

Ohjaamon sisään rakentuva mikroyhteisö ei kompensoi rakenteellisia, hallinnollisia ja institutionaalisia esteitä, jotka haastavat nuorten etenemistä kohti koulutusta ja työelämää. Tällaisiksi nousivat haastatteluiden ja kenttähavaintojen perusteella esimerkiksi työpaikkojen vähyys, liian vähäinen tuki ja ohjaus työpaikalla, oppisopimuskoulutuksen vaatavuus, vaikeudet opinnollistaa työssäolojaksoja, työn puute ja aiemman työkokemuksen vaatimus työpaikkoihin, fyysiset etäisyydet työ- tai koulutuspaikkoihin, palveluiden pääsyä vaikeuttavat kunnalliset ja hallinnolliset rajat sekä koulutukseen ja työhön siirtymistä hidastavat tai sinne liian aikaisin sysäävät lääkärintausunnot. Nuoret kertoivat myös koulukiusatuksi joutumisesta, opettajien tuen puutteesta ja välinpitämättömyydestä, mitkä heijastelevat puolestaan koulutusrakenteisiin ja -kulttuuriin syvään juurtuneita ongelmia (vrt. Souto 2013).

Avoin ammattiopisto hyödynsi olemassa olevia koulutusrakenteita ja loi työkokeilujen kautta kontakteja työpaikkoihin, mikä konkreettisesti auttoi nuoria parantamaan asemaansa koulutuksessa ja työelämässä (vrt. Määttä ym. 2016). Nuorista muutama oli tehnyt opintoihinsa liittyvän oppimistehtävän tai työharjoittelun Ohjaamossa. Nuoret itse toivoivat Ohjaamon keskittyvän enemmän konkreettisten jatkokoulutusväylien ja työnantajakontaktien luomiseen, rakenteisiin, jotka helpottaisivat nuorten pääsyä työelämään:

Jyri: että jokaiselle jos jollain on joku tietty taito, ni ois jotain koulutusta, työmahollisuutta tai niinku mahdollista semmosta... yhteyksiä tai jatkokoulupaketit.

Osa nuorista koki, että heitä ohjattiin työllistämisen-, aktivointi- ja työharjoittelupaikkoihin, joilla ei ollut mitään tekemistä heidän omien toiveidensa kanssa. Tässä kuvastuu

Nuorisotakuun aktivointikäytänteiden velvoittavuus, jossa nuoren oman elämäntilanteen kannalta sopivin ratkaisu asettuu ristiriitaan institutionaalisten vaatimusten kanssa ohjata nuori toimenpiteeseen (vrt. Haikkola ym. 2017). Tällöin Nuorisotakuun oikeudesta koulutus-, työ- tai harjoittelupaikkaan tulee nuorelle pakko, kuten eräs nuori kuvasi:

no niin, nyt me patistetaan sut sinne just tällä hetkellä, että siulla ei oo mitään muuta vaihtoehtoo tähän.

Joskus tuli eteen tilanteita, jossa nuorten kriittisyyttä pyrittiin hillitsemään. Yksi nuorista luonnehti itseään ensikohtaamisessamme:

'minä oon yleensä porukasta se, joka näkee kaikki aina negatiivisella tavalla' (Havain-
topäiväkirja 12.3.2014.)

Ohjaajat olivat toisissa yhteyksissä myös huolissaan kyseisen nuoren 'negatiivisuudesta', ja miten nuoret saattavat myös ruokkia tätä toisissaan. Nuoret kritisoivat muun muassa politiikkaa, joka on '*kaukana pienen, pohjoiskarjalaisen toimeentulotuella kitkuttelevan ihmisparan elämästä*'. Nuoret myös toivat esiin turhautumistaan aktiviteetteihin, jotka temaattisesti liittyivät työelämässä toimimiseen tai sosiaalisiin taitoihin, koska he kokivat hallitsevansa niitä jo riittävän hyvin.

Jesse: Mie oon ollu työelämässä niin paljo, mie tiän nuo pelisäännöt, mie tiän kaiken, työelämään liittyvät asiat, se vaan että, että ammattitaito on se mikä on vaan siihen tiettyyn työhön, mitä vaan tarvittee. Kaikki muut niinku, kaikki vuorovaikutustaidot, käyttäytymiset, ajoissaolot, kaikki nää mitkä maalaisjärjelläki toimii työpaikkaan liittyen, mikä on niinku jokaisella hallittavissa päivärytmistä lähtien. Ne on kaikki hallinnassa. Ni se on hyvin turhauttavaa, ku samoja asioita joutuu toistamaan niin paljon.

Tässä artikkelissa olen tarkastellut, miten Ohjaamot osallistuvat nuorten toimijuuden rakentamiseen. Olen käyttänyt teoreettisena käsitteenä kehittelemääni ajatusta yhteistoimijuudesta, jota olen tarkastellut kolmella ulottuvuudella; ohjaajan ja nuoren yhteisesti rakentamana yhteistoimintana; yhteisön ja ryhmän vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja epäkohtiin suuntautuvana kriittisenä reflektiona ja toimintana. Analyysin valossa keskeinen jännite Ohjaamoissa rakentuu nuorten ohjaus- ja tukipalveluita taustoittavan, ongelmia yksilöllistävän poliittisen retoriikan ja yhteistoimijuuteen ja yhteisöllisyyteen perustuvan paikallisen Ohjaamo-kulttuurin välille. Poliitikka sanelee, että nuoren pitäisi oppia pärjäämään omillaan ja itsekseen, kun taas nuorille Ohjaamo on ollut houkutteleva paikka nimenomaan siksi, että se tarjoaa mahdollisuuden 'nojata toiseen': saada apua ja tukea aikuisista ja vertaisista ja yhteenkuuluvuutta. Sekä ohjaajat että nuoret myös tunnistivat monia epäkohtia, joi-

den alkuperä on ilmiselvästi rakenteissa ja järjestelmissä, kuten poliittisissa päätöksissä, monimutkaisessa palvelujärjestelmässä ja instituutioiden syrjivissä käytännöissä. Näiden epäkohtien esiin nostamisen sijaan ratkaisuksi tarjottiin usein kuitenkin nuorten sparrausta yksilöllisen tuen ja avun keinoin, jotta nuoret oppisivat luovimaan ja selviämään systeemeissä, jotka itsessään saavat vapauden säilyä muuttumattomina.

POHDINTA

Wattsin (2015) analyysi ohjaustyön taustalla olevasta – ja ohjauksen yhteiskunnallista tehtävää asemoivasta – poliittisesta retoriikasta on edelleen ajankohtainen siinä, että ohjauksen yhteiskunnallinen ydinfunktio ymmärretään edelleen varsin kapeasti: pistemäisesti siirtymissä, nivelvaiheissa ja NEET (*Not in Education, Employment or Training*)-tilanteissa aktivoituvana ohjauksena, jossa yksilöiden intressit, taidot ja arvot pyritään kanavoimaan yhteiskunnallista hyötyä tuottaviksi opintoreitti- tai ammatinvalinnoiksi. Tämän kapean, vanhahtavan ja yksinkertaistavan ”valintadiskurssin” haastavat kuitenkin nuorten kertomukset, jossa ohjauksen tavoitteet näyttäytyvät hyvin eri tavoin.

Ohjaamo yhteisönä ja nuorten kertomat ja jakamat elämäkokemukset rakentavat Ohjaamoja asemoivaan poliittiseen retoriikkaan nähden hyvinkin toisenlaista tarinaa siitä, *miksi Ohjaamoita tarvitaan ja mihin nuorten tarpeisiin ne vastaavat*. Nuorten kerronnassa toistui arjen jatkuvuuden turvaaminen sekä kiinnittyminen yhteisöön, joissa heitä kannatellaan sosiaalisesti ja joissa heidän panoksensa saa myös osakseen yhteisön arvostusta ja hyväksyntää. Nämä tavoitteet tuntuvat oikeutetuilta prekaareissa työmarkkinaolosuhteissa navigoiville nuorille, joille työelämä ei enää tarjoa välttämättä taloudellista turvaa, takaa arjen jatkuvuutta tai suo mahdollisuuksia oman itsen toteuttamiseen tai oman työpanoksen antamiseen toisten ja yhteisön hyväksi (vrt. Kokkonen ym. 2016; Pouyaud & Guichard 2018; Westerbäck & Rissanen tässä teoksessa).

Analyysin perusteella voidaan todeta, että yhteistoimijuus rakentui Ohjaamossa ja Avoimessa ammattiopistossa pääsääntöisesti kahdella ensimmäisellä ulottuvuudella: yhteisöllisessä toiminnassa sekä ohjaajien ja nuorten välisessä toiminnassa. Sen sijaan aineistossa vähemmälle jää nuorten elämäntilanteita konkreettisellakin tavalla koskettavien rakenteellisten epäkohtien käsittely, vaikka Ohjaamossa näitä epäkohtia nuorten työsuhteissa ja oppilaitoksissa sekä palveluverkostoissa tunnistettiinkin. Työnsaantiin, opiskelupaikan saamiseen, opintoihin ja julkisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyi nuorten kertomusten perusteella moniakin rakenteisiin palautuvia ongelmia, mutta niihin ei välttämättä ole pystytty tai koettu voitavan ohjaajien toimesta tarttua. Ohjaamon ohjaajat ovat kuitenkin toimineet onnistuneesti työelämän, palveluverkoston ja eri organisaatioiden vaatimusten ja nuorten moninaisten tarpeiden välillä, niitä yhteen sovittaen sekä myös niiden epäkohtia ja puutteita paikaten. Tämä nuorta konkreettisesti auttava työ kuitenkin mahdollistaa ja ylläpitää laajempia institutionaalisia ja kulttuurisia

epäkohtia. Jos nuorten ja ohjaajien kohtaamia institutionaalisia epäkohtia tuotaisiin näkyvämmiin ja äänekkäämmiin esille, voisiko se edistää näiden kysymysten käsittelyä nuoriso-, koulutus- ja työvoimapolitiikan ja lainsäädännön tasolla?

Rakenteellisiin epäkohtiin pysähtymisen sijaan ohjaajat kuitenkin kokivat tehäväkseen pikemminkin hillitä nuorten 'negatiivisuutta' ja valmentaa heitä 'kovaan maailmaan', niin kuin yksi Ohjaamon ohjaaja asian kerran esitti. Tämä tapahtui nuorta tukien ja hänen vahvuuksiensa ja valmiuksiensa kautta, mutta määrätietoisesti asteittain kohti ideaalisena näyttäytyvää yritteliäisyyttä, reippautta, omatoimisuutta ja itsenäisyyttä. Voi kysyä, auttaako tämä nuorten ominaisuuksiin keskittyvä työ tunnistamaan ja puuttumaan ongelmiin, jotka ovat luonteeltaan rakenteellisia, koulutuspoliittisia, aluepoliittisia ja yhteiskunnallisia. Vallalla olevien yrittäjämинуutta ja joustavuutta ja vastuunottoa peräänkuuluttavien ideologioiden muuttaminen, transformaatio, alkaa niiden *vastustamisen* kokemusten tunnistamisesta ja oikeuttamisesta (Ahmed 2012). Ohjaamoissakaan ei pidä ohittaa ja sivuuttaa näitä vastustuksen merkkejä ja kriittisyyttä. Sen sijaan niiden äärelle olisi syytä pysähtyä, etsiä yhteisiä vastakertomuksia, vaalia moniäänisyyttä sekä miettiä keinoja 'kovon maailman' luonnollisina ja kyseenalaistamattomina näyttäytyvien epäkohtien haastamiseksi.

LÄHTEET

- Ahmed, Sara (2012) *On being included: Racism and diversity in institutional life*. Durham, NC: Duke University Press.
- Alexander, Rosie & Hooley, Tristram (2017) The Places of Careers: The Role of Geography in Career Development. Teoksessa Valerie Cohen-Scali & Jerome Rossier & Laura Nota (eds) *International perspectives on current research in career counseling and guidance*. Cham: Springer, 119–130.
- Barclay, Linda (2000) Autonomy and the social self (2000) Teoksessa Catriona Mackenzie & Natalie Stoljar (eds) *Relational autonomy. Feminist perspectives on autonomy, agency, and the social self*. ProQuest Ebook Central. New York & Oxford: Oxford University Press, 52–71.
- Bergmo-Prvulovic, Ingela (2014) Is career guidance for the individual or for the market? Implications of EU policy for career guidance. *International Journal of Lifelong Education* 33(3), 376–392.
- Brunila, Kristiina (2013) Hooked on a feeling: education, guidance and rehabilitation of youth at risk. *Critical Studies in Education* 54 (2), 215–228.
- Brunila, Kristiina & Mertanen, Katariina & Tiainen, Katariina & Kurki, Tuuli & Masoud, Ameera & Mäkelä, Kalle & Ikävalko, Elina (2019) Vulnerabilizing Young People: Interrupting the ethos of vulnerability, the neoliberal rationality, and the precision education governance. *Journal of the Finnish Anthropological Society* 43 (3), 113–120.

- Chesters, Jenny & Smith, Jonathan & Cuervo, Hernan & Laughland-Booÿ, Jacqueline & Wyn, Johanna & Skrbiš, Ziatko & Woodman, Dan (2019) Young adulthood in uncertain times: The association between sense of personal control and employment, education, personal relationships and health. *Journal of Sociology* 55(2), 389–408.
- Coffey, Julia & Farrugia, David (2014) Unpacking the black box: the problem of agency in the sociology of youth. *Journal of Youth Studies* 17(4), 461–475.
- Doucet, Andrea & Mauthner, Natasha (2007) Feminist methodologies and epistemologies. In Clifton D. Bryant & Dennis L. Peck (eds) *The Handbook of 21st Century Sociology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Edwards, Anne (2006) Relational agency: Learning to be a resourceful practitioner. *International Journal of Educational Research* 43(3), 168–182.
- Euroopan komissio (2005) *Komission tiedonanto nuorisoa koskevasta EU:n politiikoista. Euroopan nuorten huomioon ottaminen – eurooppalaisen nuorisosopimuksen täytäntöönpano ja aktiivisen kansalaisuuden edistäminen*.
- Euroopan neuvosto (2013) *Council recommendation of 22 April 2013 on establishing a Youth Guarantee*.
- Fejes, Andreas & Olson, Maria & Rahm, Lina & Dahlstedt, Magnus & Sandberg, Fredrik (2018) Individualisation in Swedish adult education and the shaping of neo-liberal subjectivities. *Scandinavian Journal of Educational Research* 62(3), 1–13.
- Foucault, Michel (2013) *Klinikan synty. (La naissance de la clinique 1963.)* Suomentanut Simo Määttä. Tampere: Niin & näin.
- Foucault, Michel (2010) *Seksuaalisuuden historia. (Histoire de la Sexualité 1976–1984.)* Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (2012) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Haikkola, Lotta & Näre, Leena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivoitintoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 53–78.
- Hooley, Tristram & Sultana, Ronald G., & Thomsen, Rie (2018a) The neoliberal challenge to career guidance: Mobilising research, policy and practice around social justice. Teoksessa Tristram Hooley & Ronald G. Sultana & Rie Thomsen (eds) *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. London: Routledge, 1–27.
- Hooley, Tristram & Sultana, Ronald G. & Thomsen, Rie (2018b) Representing Problems, Imagining Solutions. Teoksessa Tristram Hooley & Ronald G. Sultana & Rie Thomsen (eds) *Career Guidance for Emancipation. Reclaiming Justice for The Multitude*. London: Routledge, 1–13.
- Juvonen, Tarja (2014) Kulttuurisesti määrittynyt täytyminen osana nuorten aikuisten toimijuutta. *Nuorisotutkimus* 32 (3), 3–16.

- Kettunen, Jaana (2017) *Career practitioners' conceptions of social media and competency for social media in career services*. Finnish Institute for Educational Research Studies 32. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kokkonen, Tuomo & Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) Miksi lahjani ei kelpaa? Näkökulmia työelämän ulkopuolella olevien nuorten miesten työelämään osallistumisesta. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 35–49.
- Komulainen, Katri (1998) *Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäkertomuksissa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Lundahl, Lisbeth & Nilsson, Göran (2009) Architects of their own future? Swedish career guidance policies. *British Journal of Guidance & Counselling* 37(1), 27–38.
- McNay, Lois (2016) Agency. Teoksessa Lisa Disch & Mary Hawkesworth (eds) *Oxford Handbook of Feminist Theory*. New York, NY: Oxford University Press, 39–56.
- Mertanen, Katariina (2017) Poliittiset diskurssit Ohjaamoja ohjaamassa. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus, 21–26.
- Mäkinen, Sanna & Halonen, Terhi (2017) Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 151–172.
- Mäkinen, Sanna & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2017) Guidance centers as sites for construction of agency among young people on the educational margins. Teoksessa Valerie Cohen-Scali & Jerome Rossier & Laura Nota (eds) *International perspectives on current research in career counseling and guidance*. Cham: Springer, 167–185.
- Määttä, Mirja & Aaltonen, Sanna (2016) Between rights and obligations – rethinking youth participation at the margins. *International Journal of Sociology and Social Policy* 36 (3), 157–172.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Nieminen, Jarmo (2017) Ohjaamot ja nuorten osallisuus. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla. Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus. Jyväskylä: Keski-Suomen ELY-keskus, 42–46.
- Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Onnismaa, Jussi (2011) *Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- OKM (2011) *Elinikäisen ohjauksen kehittämisen strategiset tavoitteet*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:15. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 112, julkaisuja 190. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Plant, Peter (2005) Guidance policies: The trojan horse. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 5 (2), 101–109.
- Pouyaud, Jacques & Guichard, Jean (2018) A Twenty-first century challenge: How to lead an active life whilst contributing to sustainable and equitable development. Teoksessa Tristram Hooley & Ronald G. Sultana & Rie Thomsen (eds) *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. London: Routledge, 31–44.
- Salmela-Aro, Katariina (2009) Personal goals and well-being during critical life transitions: The four C's – channelling, choice, co-agency and compensation. *Advances in Life Course Research* 14 (1–2), 63–73.
- Souto, Anne-Mari (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut. Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Jussi Ronkainen & Marika Punamäki (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa*. Mikkeli: Mikkelin Ammattikorkeakoulu, 107–130.
- Stokes, Helen & Wyn, Joanna (2007) Constructing identities and making careers: young people's perspectives on work and learning. *International Journal of Lifelong Education* 26 (5), 495–511.
- Sultana, Ronald G. (2018) Precarity, Austerity and the Social Contract in a Liquid World. Career Guidance Mediating the Citizen and the State. Teoksessa Tristram Hooley & Ronald G. Sultana & Rie Thomsen (eds) *Career guidance for social justice: Contesting neoliberalism*. London: Routledge, 63–76.
- Sultana, Ronald G. (2014) Pessimism of the intellect, optimism of the will? Troubling the relationship between career guidance and social justice. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 14 (1), 5–19.
- Sultana, R. G. (2011) Lifelong guidance, citizen rights and the state: Reclaiming social contract. *British Journal of Guidance and Counselling* 39, 179–186.
- TEM (2018) Ohjaamon perusteet. TEM esitteet 6/2018. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan%20perusteet/6d7700c6-ce24-033a-eead-54d9f8f71a29> (Viitattu 14.8.2019.)
- TEM (2017) Ohjaamoiden ohjausryhmän asettaminen 01.11.2017. Muistio. Löytyy osoitteesta: <https://kohtaamo.info/materiaalipankki> (Viitattu 30.8.2019.)
- Thomsen, Rie (2013) Career guidance on the move: Developing guidance in new places. *National Institute for Career Education and Counselling Journal* 3 (1), 9–15.
- Thomsen, Rie (2012) *Career guidance in communities*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Toiviainen, Sanna (2019) *Suhteisia elämänpolkuja – yksilöiden elämänhallintaa. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten toimijuus ja ohjaus*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 217. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset pe-

- riaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf (Viitattu 3.4.2020.)
- Unelmoi, uskalla, onnistu! (2014) Ohjaamon ja Avoimen ammattopiston matkassa. Nuorten tuki -hankkeen kehittämistyön kuvauksia. <https://issuu.com/pkky/docs/nuortentuki-2014> (Viitattu 30.8.2019.)
- Valtiovaraministeriö (2019) *Eurooppa 2020 -strategia Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2019*. Valtiovaraministeriön julkaisu 2019:25. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161506/VM_25_2019_EU2020_Kevat_suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 23.6.2020.)
- Watts, Anthony G. (2015) Socio-political ideologies of guidance. Teoksessa Tristram Hooley & Lyn Barham (eds) *Career development policy and practice: The Tony Watts reader*. Stafford, CA: Highflyers. 171–186.
- Watts, Anthony G. & Van Esbroeck, Raoul (1998) *New skills for new futures*. Brysseli: VUBPress.
- Watts, Anthony G. & Sultana, Ronald & McCarthy, John (2010) The involvement of the European Union in career guidance policy: a brief history. *International Journal for Educational and Vocational Guidance* 10(2), 89–107.
- Vehviläinen, Sanna (2014) *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudamus.
- Woodiwiss, Jo (2017) Challenges for Feminist Research: Contested Stories, Dominant Narratives and Narrative Frameworks. Teoksessa Jo Woodiwiss & Kate Smith & Kelly Lockwood (eds) *Feminist Narrative Research: Opportunities and Challenges*. London: Palgrave Macmillan Limited, 13–38.

Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa – Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kriittikkinsä?

Matilda Wrede-Jäntti & Frida Westerback¹

TIIVISTELMÄ

Tarkastelemme artikkelissa viidenkymmenen iältään 18–29-vuotiaan kokemuksiä Helsingin Ohjaamosta saadusta palvelusta. Selvitämme, miten nämä nuoret palvelun käyttäjät perustelevat tyytyväisyytensä tai tyytymättömyytensä saamaansa palveluun. Kiinnitämme huomiomme erityisesti palveluun tyytymättömien nuorten esittämään kritiikkiin, sillä tämä näkökulma on usein julkisessa keskustelussa Ohjaamosta jäänyt pimentoon. Tutkimme myös, onko aineistossa löydettävissä eroja Helsingin Ohjaamon kahden eri käyttäjäryhmän – neuvonnan ja ohjauksen nuorten – mahdollisissa negatiivisissa kokemuksissa. Teoreettisesti tutkimus nojautuu Dennis Saleebeyn (1996; 2001) ja Maritta Törrösen, Carol Munn-Giddingsin ja Laura Tarkiaisen (2018) ajatuksiin voimavaralähtöisyydestä ja hyvinvointia luovasta vastavuoroisuudesta.

Tutkimuksemme osoittaa, että valtaosa nuorista on tyytyväisiä saamaansa palveluun. He arvostavat Ohjaamon työotetta, jossa korostuu kokonaisvaltainen lähestyminen, jossa heidät nähdään moniulotteisina ja kykenevinä henkilöinä. Haastattelussa korostuvat luottamus, yhdessä tekeminen sekä voimavaralähtöisyys.

Kun rinnastamme tyytyväisten (45 nuorta) ja tyytymättömien (5 nuorta) nuorten kertomukset, esiin nousevat erityisesti kohtaamattomuus ja vastavuorottomuus. Nuorten negatiiviset, tai ainakin kysymyksiä herättävät, palvelukokemukset liittyvät kaikki tilanteisiin, joissa nuorten odotukset eivät vastaa heidän saamaansa palvelua. Nämä nuoret jakavat kokemuksen siitä, että heidät on ainakin osittain jätetty palvelematta tai jopa käännetty pois. Heistä Ohjaamosta saatu apu ei ollut riittävää, tai se annettiin tavalla, joka ei heijastanut kiinnostusta ja josta kokemukset osallisuudesta ja vastavuoroisuudesta jäivät uupumaan. Kaikki viisi tyytymättömät olivat palvelun käyttäjinä ohjauspalvelussa, jossa asioivien nuorten voidaan olettaa olevan keskimäärin haastavammassa elämäntilanteessa kuin neuvonnan nuorten. Tutkijoissa heräsi myös kysymyksiä Helsingin Ohjaamon palvelutarjonnan laajuudesta, sekä mahdollisesta tarpeesta rajata työnkuvaa tai kohderyhmää.

---

¹ Molemmat ovat ykköskirjoittajia.

Viime aikoina nuorten syrjäytyminen sekä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille aikuisille suunnatut työllisyys- ja hyvinvointipalvelut ovat olleet kriittisen keskustelun kohteena mediassa ja tutkimuksessa (esim. Aaltonen ym. 2015; Määttä & Määttä 2015; Määttä & Keskitalo 2014; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Aihe on myös saanut positiivista huomiota liittyen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten aikuisten, niin kutsuttujen NEET-nuorten, määrän laskuun (esim. Liiten 2019; Rautio 2019; Johansson 2019). Syitä laskuun haetaan talous- ja työllisyystilanteen parantumisesta, koulutuspaikkojen riittävydestä sekä julkisten palveluiden kehittämistä. Samanaikaisesti korostetaan, että koulutukseen ja työssäkäyntiin kannustaminen ei yksin riitä, vaan nuorten tilanteita kannattaa arvioida laajemmin kuin koulutus- ja työllisyysasteen perusteella (esim. Pekkarinen & Suurpää, *HS*, 2019). Ohjaamo nostetaan usein esille nuorten tarpeista lähtevänä uudenaikaisena auttamistapana (esim. Savolainen 2018; Heinonen ym. 2019; *HS* 23.2.2019). Ohjaamon integroitu yhden luukun palvelumalli pyrkii palvelun käyttäjän näkökulmasta yhtenäiseen palvelukokemukseen (VM 2016; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019), olipa kyse tiedosta, neuvonnasta, ohjauksesta tai palveluista (TEM 2018).

Helsingin Ohjaamo, jota tarkastelemme tässä tekstissä, on suunnattu 15–29-vuotiaille nuorille. Kaikki nuoret ovat tervetulleita asiassa kuin asiassa, vaikka Ohjaamon julkilausuttu painopiste on erityisesti työn ja koulutuksen ulkopuolella olevissa nuorissa. Ohjaamo tarjoaa nuorille neuvontaa ja enemmän tukea tarvitseville myös ohjausta. Palvelu on nuorille ilmaista, ja Ohjaamoon voi halutessaan tulla nimettömänä ja ilman ajanvarausta. Ohjaamon kulmakivenä on siis niin sanottu ”No Wrong Door” -lähestymistapa, joka perustuu oletukseen, että palvelujärjestelmän jokaisen oven tulisi olla ”oikea” (vrt. Määttä & Keskitalo 2014, 204). Tässä lähestymistavassa palveluntuottaja on tietoinen olemassa olevista palveluista ja tukikeinoista, ja sillä tulisi olla mahdollisuudet auttaa jokaista nuorta eteenpäin. Ohjaamoiden erityispiirteinä korostuvat matalan kynnyksen toiminta, asiakaslähtöisyys, monialaisuus sekä ”yhden luukun” periaate (Ohjaamon perusteet, TEM 2018). Ohjaamo toimii alustana, jolla julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajat yhteistyössä tarjoavat nuorten hyvinvointia, koulutusta ja työllisyyttä tukevia palveluita. Tarkoituksena ei ole ollut luoda uutta toimijaa jo valmiiksi pirstaleiseen palvelujärjestelmään, vaan koota olemassa olevia toimijoita ja resursseja yhteen (Savolainen 2018). Laajemmassa mittakaavassa Ohjaamo-toiminnan tavoitteena nähdään uusi toimintakulttuuri ja työote, joka edellyttää jatkuvaa neuvottelua sekä totuttujen asiakas- ja toimintakategorioiden ravistelua (Määttä 2018a, 165).

Nuorten syrjäytymiseen ja palvelujärjestelmään liittyvissä makrotason keskusteluisissa nuorten omat näkemykset palveluiden toimivuudesta jäävät helposti katveeseen. Kohtaamo-hankkeen² valtakunnallisen palautteenkeruun (esim. Määttä & Riikonen

2 Kohtaamo-hanke (ESR) kehittää Ohjaamoja ja valtakunnallista verkko-ohjausta hankekaudella 2014–2020 (kohtaamo.info).

2018; Määttä & Kosonen 2017) mukaan nuoret palvelunkäyttäjät ovat kautta linjan antaneet Ohjaamoille kouluarvosanaksi kiitettävän. Arvosanojen keskiarvojen vaihteluväli on ollut 9,06–9,25 (asteikolla 4–10) vuosina 2016–2018. Vähemmän tietoa on palvelun vaikuttavuudesta ja siitä, miten nuoret antamiaan arvosanoja perustelevat (esim. Valtakari ym. 2020).

Olemme kvalitatiivisin keinoin (ks. Westerback & Wrede-Jännti, tulossa) selvittäneet nuorten kokemuksia Ohjaamosta saadusta palvelusta sekä heidän perustelujaan (kuvio 1). Tuloksemme tukevat Kohtaamo-hankkeen myönteisiä lukuja; valtaosa nuorista kuvasi tutkimuksissamme Ohjaamon työtettä vastavuoroisena, osallistavana sekä hyvänä. Tätä on syytä korostaa tässä tekstissä, sillä meitä kiinnostaa sosiaalityön tutkijoina hyvien toimintamallien lisäksi myös se, miten Ohjaamoon tyytymättömiä nuoria voisi tukea paremmin. Toisin sanoen, mitkä ovat ne näkökulmat, jotka kriittisyyden tai piikkikyyden takia ovat vaarassa jäädä marginaaliin tai pimentoon (ks. myös Aaltonen ym. 2017). Vaikka suurin osa haastatelluista nuorista antaa Helsingin Ohjaamolle myönteistä palautetta, tarkastelemme tässä artikkelissa, miten palveluun tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkiään. Tutkimme myös, onko aineistossa löydettävissä eroja Helsingin Ohjaamon kahden eri käyttäjäryhmän – neuvonnan ja ohjauksen nuorten – mahdollisissa negatiivisissa kokemuksissa.

Artikkelin rakenne on seuraava: aloitamme kuvailemalla tutkimuskontekstia, Ohjaamo Helsinkiä, sillä maamme noin seitsemänkymmenen Ohjaamo-palvelupisteen välillä on suuria eroja. Sen jälkeen esittelemme artikkelin teoreettisen viitekehyksen, joka perustuu pääosin Dennis Saleebeyn (1996; 2001) ja Maritta Törrösen, Carol Munn-Giddingsin ja Laura Tarkiaisen (2018) ajatuksiin voimavaralähtöisyydestä ja hyvinvointia luovasta vastavuoroisuudesta. Tässä yhteydessä avaamme ja käsittelemme myös kuulumisen käsitettä (Probyn 1996). Tämän jälkeen esittelemme tutkimusaineistomme ja -menetelmämme. Tutkimusaineisto on kerätty kahdessa erillisessä tutkimushankkeessa, jotka molemmat toteutettiin samassa toimipisteessä vuosina 2016–2018. Tutkimusten kohderyhmä on kuitenkin ollut eri: toisessa on haastateltu Helsingin Ohjaamon neuvonnan yleensä vähemmän tukea tarvitsevia nuoria ja toisessa ohjauksen enemmän tukea tarvitsevia nuoria. Artikkelin päättyy johtopäätöksiin ja pohdintaan.

OHJAAMO HELSINKI

Ohjaamo Helsinki avasi ovensa asiakkaille syksyllä 2015. Helsingin kaupunginkanslia, sen elinkeino-osaston maahanmuutto- ja työllisyyspalvelut koordinoi palvelukokonaisuutta yhdessä sosiaali- ja terveystoimialan, kasvatuksen ja opetuksen toimialan, kulttuurin ja vapaa-ajan toimialan sekä Uudenmaan TE-toimiston kanssa. Hanketta rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto, Helsingin kaupunki ja Uudenmaan TE-toimisto 1.3.2015–28.2.2018. (Kallio ym. 2017, 5.)

Ohjaamo-palvelukokemuksen painopiste on nuoren ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa. Ohjaamon työntekijät ovatkin palvelujen koordinoinnin ja kohtaamisen ammattilaisia (Kallio ym. 2017, 21). Vuorovaikutuksessa nuorten kanssa pyritään turvallisuuden tunteen luomiseen sekä miellyttävään ja asialliseen rentoon palvelukokemukseen. Ohjaamo Helsingin palvelulupauksen mukaan nuori kohdataan vastuullisena oman elämänsä asiantuntijana ja vastauksia sekä seuraavia askeleita etsitään yhdessä työntekijän kanssa (Ohjaamo Helsingin palveluohje 2015).

Nuorten tieto- ja neuvontapalveluiden asiointitilastojen (Nutitilasto) mukaan Helsingin Ohjaamon asiointikertoja oli vuonna 2018 hieman yli 12 600. Käynneistä suurin osa – reilut 9 300 – oli yksilökäyntejä, loput ryhmäkäyntejä. Luvut sisältävät niin Helsingin keskustassa sijaitsevan toimipisteen kävijät kuin alueellisen työn ja eri tapahtumat. Saamamme tiedon kävijöistä olemme tiivistäneet taulukoihin 1 ja 2, joista molemmista käy ilmi kävijöiden ikä. Neuvonnan kävijöistä tiedämme sen lisäksi sukupuolen, kun taas ohjauksen puolelta tiedossamme on kävijöiden kielijakauma.

Taulukko 1. Helsingin Ohjaamon neuvonnan käyntimäärät sukupuolen ja iän mukaan, Nutitilasto vuonna 2018.

Käyntimäärät		Mies	Nainen	Ei tiedossa	Yhteensä
Sukupuoli		5 195 (60 %)	2 924 (34 %)	506 (6 %)	8 625 (100 %)
Ikä	16–17-v.	18–24-v.	25–30-v.	Ei tiedossa	Yhteensä
	331 (4 %)	3 977 (46 %)	2 219 (26 %)	2 065 (24 %)	8 592* (100 %)

* Lukujen "yhteensä"-sarakeessa tulisi olla samat. Ohjaamolta saadut luvut (8 625 sekä 8592) eroavat kuitenkin hieman toisistaan.

Taulukko 1 kertoo käyntimääristä, ei nuorten määrästä. Näin ollen yksi ja sama nuori on voinut käydä Ohjaamon neuvonnassa useamman kerran, ja jokainen käyntikerta on tilastoitu erillisenä käyntinä. Kokonaisasiakasmäärästä ei siis ole tietoa. Selkeän kuvan saamisen palveluja käyttävien nuorten lukumäärästä tekee vaikeaksi myös se, että osittain samoja nuoria tilastoidaan Ohjaamon kahteen järjestelmään – Nutiin ja URA:han – mutta eri periaatteilla. Nuti kerää käyntikertoja, kun taas URA-rekisteriin merkitään henkilömääriä. Tästä huolimatta voidaan todeta, että Helsingin Ohjaamon palveluja hyödyntää merkittävä määrä nuoria aikuisia, joista suurin osa on 18–24-vuotiaita. Tämä on linjassa Ohjaamon palvelujen valtakunnallisten tilastojen kanssa. Helsingin sekä valtakunnallisten tilastojen mukaan nuoret miehet käyttävät Ohjaamon palveluja enemmän kuin nuoret naiset (vrt. Määttä 2018b; Määttä 2019).

Taulukko 2. Helsingin Ohjaamon ohjauksen kävijämäärät kielen ja iän mukaan, URA-järjestelmä vuonna 2018.

Kävijämäärät	Suomi	Ruotsi	Muu	Yhteensä
Kieli	675 (70 %)	39 (4 %)	251 (26 %)	965 (100 %)
Ikä	<18-v.	18–24-v.	25–30-v.	Yhteensä
	10 (1 %)	482 (50 %)	473 (49 %)	965 (100 %)

Ohjauspalveluiden käyttäjistä, jotka siis tilastoidaan URA-rekisteriin (taulukko 2), tiedetään kielijakauma; vuoden 2018 aikana Helsingin Ohjaamon ohjauspalveluissa oli käynyt 965 asiakasta, joista 70 % oli suomenkielisiä, 4 % ruotsinkielisiä ja 26 % muunkielisiä.

Ohjaamo Helsingin palveluohjeen (2015) mukaan Ohjaamon palvelut on jaettu neljään palvelumalliin: takaisin raiteille, kertaneuvonta, ryhmätapaaminen ja itsenäinen tiedonhaku. Kaikki neljä palvelumallia nähdään prosesseina ja palvelukokemuksina. Takaisin raiteille -palvelumalli vaatii useamman tapaamisen ja syvällistä paneutumista nuoren elämäntilanteeseen. Kertaneuvonnassa voidaan sen sijaan ratkaista nuoren tilanne tai mielessä pyörivä kysymys parhaassa tapauksessa jo yhdellä neuvontakerralla. Ryhmätapaamisessa nuori osallistuu Ohjaamon järjestämään ryhmätapahtumaan, ja itsenäisessä tiedonhaussa nuori hoitaa itsenäisesti asioitaan Ohjaamon tiloissa, esimerkiksi käyttää tilassa olevia tietokoneita työn hakemiseen. Tutkimusaineistossamme neuvonnassa asioineet nuoret käyttävät edellä mainituista palvelumalleista erityisesti ”kertaneuvontaa” mutta mahdollisesti myös ”itsenäistä tiedonhaku”, kun taas ohjausta saaneet voidaan laskea erityisesti ”takaisin raiteille” -palvelua saaneisiin nuoriin. Ryhmätapaamisissa käyneitä nuoria ei sen sijaan ole sisällytetty tähän tutkimukseen.

VOIMAVARALÄHTÖISYYS, VASTAVUOROISET KOHTAAMISET JA KUULUMINEN

Aikaisemmassa tutkimuksessa työelämäpalveluista korostuvat nuorten marginaalinen asema palvelukentällä ja kokemukset kuulemisen puutteista. Nuoret itse toivovat pitkäkestoisia, kasvokkaisia ja luottamuksellisia palvelusuhteita (esim. Peltola & Moisio 2017). Kasvokkaisessa auttamistyössä palvelunkäyttäjän ja työntekijän suhde korostuu. Esimerkiksi sosiaalityössä sosiaalityöntekijän ja palvelunkäyttäjän suhteessa voidaan havaita kontrollin, kumppanuuden, huolenpidon ja vuorovaikutuksen elementtejä (Juhila 2006). Tutkimuksemme nojautuu teoreettisesti voimavaralähtöisyyden, hyvinvointia luovan vastavuoroisuuden ja kuulumisen ajatuksiin. Palvelunkäyttäjä nähdään

aktiivisena toimijana, jolla on voimavaroja (Cowger 1994; Saleebey 2001; vrt. myös Ohjaamon palveluohje 2015). Palvelunkäyttäjällä on oikeus tulla nähdyksi resurssivahvana ja kykenevänä henkilönä (Breton 1994).

Vastavuoroisuus (*reciprocity*) voidaan määritellä nuoren kokemukseksi jaetusta toiminnasta ja luottamuksesta sekä kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta (Törrönen ym. 2018). Vastavuoroiset suhteet perustuvat keskinäiseen ymmärrykseen, kunnioitukseen ja luottamukseen, jotka luovat tasa-arvoisuuden tunteen eri toimijoiden välille. Nuori kohdataan kokonaisvaltaisesti samalla kun otetaan huomioon hänen senhetkinen elämäntilanteensa voimavaroinen ja rajoituksineen (ks. myös Westerbäck 2017).

Vastavuoroisen sosiaalityön kautta voidaan tarkastella nuorten elämäntilanteita kokonaisvaltaisesti ja kriittisesti, jolloin havaitaan vaikeuksien lisäksi myös vahvuuksia, jotka tukevat nuorten itseluottamusta ja selviytymistä (Saleebey 1996; Törrönen ym. 2018). Sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria koskeva vertaileva tutkimus esimerkiksi nostaa esille sosiaalisten suhteiden vakauden ja jatkuvuuden, jotka luovat nuorille tunteen siitä, etteivät he ole yksin asioidensa kanssa. Kuulumisen (*belonging*) ja sosiaalisen kiinnittyneisyyden (*social connectedness*) tunteita pidetään keskeisinä edellytyksinä nuorten onnistuneelle siirtymävaiheelle aikuisuuteen. (Ward 2011; Törrönen & Munn-Giddings 2018.) Elspeth Probynin (1996) mukaan kuuluminen käsitteenä kuvaa kiintymyksen tarvetta – olipa kyse sitten kiintymyksestä muihin ihmisiin, paikkoihin tai olemisen muotoihin. Yleisesti kuulumista pidetään positiivisena ja saavutettavana olevana asiana. Esimerkiksi Camilla von Below (2017) osoittaa väitöskirjassaan, kuinka pitkään terapiasuhteeseen tyytyväiset 18–25-vuotiaat nuoret kertovat pystyvänsä pohtimaan tilannettaan turvallisessa ilmapiirissä, tarttumatta puolustusmekanismeihin. Nuoret, jotka olivat pettyneet pitkiin terapioihin, taas kokivat, että heidän terapeuttinsa eivät olleet tavoitettavissa, keskittyivät väärin asioihin tai olivat liian passiivisia. Tämä osoittaa tunnesiteen – eli kiinnittyneisyyden – merkityksen ainakin terapeuttisessa tukiprosessissa.

Kuulumista on sovellettu teoreettisena ja analyttisenä välineenä tutkittaessa sosiaalisen vuorovaikutuksen eri muotoja ja subjektiivisia kokemuksia. On syytä korostaa, että kuulumiskäsitettä koskevat tieteelliset keskustelut ovat monimuotoisia ja että kuulumisesta on keskusteltu laajasti eri tieteenaloilla, eikä myöskään epämääräisiltä tulkinnoilta ole välttytty. Suurin osa empiirisistä tutkimuksista koskien kuulumista korostaa osallisuutta ja osallistumista, samanaikaisesti kun poissulkeminen ja sosiaalinen kuulumattomuus (*non-belonging*) ovat saaneet vähemmän tilaa. (Lähdesmäki ym. 2016.) Tässä artikkelissa olemme halunneet nostaa esiin myös tämän jälkimmäisen aspektin, vaikka siitä puhuu vain pieni osa haastattemistamme nuorista.

Kun yksilö, ryhmät tai valtiot kokevat syrjintää, hyljeksintää tai epäoikeudenmukaisuutta, ilmenee vastavuoroisuuden puutetta (*non-reciprocity* tai *anti-reciprocity*). Ihmisten väliset suhteet vaativat toimiakseen yhteisymmärrystä ja vuorovaikutusta. Vastavuoroisuuden puuttuessa yksilö saattaa jäädä sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle. (Törrönen 2016, 43–53.)

Ohjaamosta apua hakevat nuoret eivät toki ole homogeeninen ryhmä; heidän taustansa ja elämäntilanteensa mutta myös elämäkokemuksensa voivat monessakin suhteessa suurestikin erota toisistaan. Siksi nuoret myös tulevat Ohjaamoon eri odotuksin ja mitä todennäköisimmin myös suhtautuvat työntekijöihin eri tavoin. Oletamme, että myös osa Ohjaamoon tulevista nuorista – ja todennäköisimmin ohjauspalveluissa – on esimerkiksi aikaisemmin saattanut pettyä ammattiauttajiin, kun tarjottu tuki ei välttämättä ole vastannut heidän tarpeitaan (vrt. lainaus Nuori 1, s. 58; ks. myös Raitakari 2006). Aiemmillä pettymyksillä on merkitystä, ja pohdimme sitä artikkelimme lopussa sen keskusteluosiossa.

TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tämän artikkelin tutkimusaineisto on koottu kahdessa eri tutkimushankkeessa, joita yhdistää se, että kohteena on sama Ohjaamo-toimipiste Helsingissä. Toisessa tutkimuksessa fokus on ollut neuvontapalveluissa (N = 20), toisessa ohjauksessa (N = 30). Yhteensä 50 nuorta aikuista haastateltiin henkilökohtaisesti. Haastattelujen lisäksi molemmissa tutkimuksissa tehtiin paikan päällä osallistuvaa havainnointia sekä haastateltiin Ohjaamon henkilökuntaa. Tässä artikkelissa keskitymme nuorten yksilohaastatteluihin. Haastattelut on ensin sanatarkasti litteroitu ja sitten analysoitu sisällönanalyysin avulla (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009). Tutkijat koodasivat ja analysoivat ensin omat tutkimusaineistonsa, minkä jälkeen aineistoja vertailtiin ja analysoitiin yhteistyössä. Aineiston analyysi alkoi aineiston lukemisella ja sisällön erittelyllä. Haastattelupuheen katkelmista luotiin pelkistettyjä ilmauksia, joista seuraavaksi teemoiteltiin alaluokkia.

Yhdistettäessä alaluokkia tutkijat kiinnittivät huomion siihen, että nuorten esiin nostamat teemat olivat hyvin samankaltaisia. Eroavaisuuksia tuli esille palveluun tyytymättömyyden kokemuksissa. Esittelemme kuitenkin aineistot tarkemmin erikseen, sillä vaikka molemmat tutkimukset on toteutettu samassa Ohjaamossa suurin piirtein samoihin aikoihin ja molemmat tutkimukset ovat laadullisia sekä niiden aineistot on tuotettu puolistrukturoituja teemahaastatteluja käyttäen, tutkimusasetelmat silti erovat toisistaan. Siitä huolimatta, että tutkimusten kohteena oli Ohjaamon palveluja käyttävät nuoret, toinen tutkimus toteutettiin neuvontapalveluissa, toinen ohjauspalveluissa. Tämä ero on merkittävä, sillä palvelut ovat ohjauksessa laajempia ja usein myös pitkäkestoisempia kuin neuvontapalveluissa. Nuorten elämäntilanne on siksi oletettavasti keskimäärin haastavampi ohjauspalveluissa kuin neuvontapalveluissa. Tämä näkyi myös haastattelurungoissa: neuvontapalveluja käyttävät nuoret haastateltiin nimenomaan suhteessa heidän käsityksiinsä sinä päivänä saadusta palvelusta, kun taas ohjauspalveluja käyttävät nuoret haastateltiin kahteen otteeseen ja pidempään, jolloin heidän oma elämäntilanteensa nousi esiin haastattelussa yhtenä keskeisenä teema-alueena. Tähän palaamme etiikkaosiossa.

Helsingin Ohjaamon neuvontapalveluun kohdistunut tutkimus toteutettiin syksyllä 2017 osana suurempaa THL:n projektia. Sen aineisto kerättiin neuvontapisteessä yhden kokonaisen työviikon aikana. Yksilöhaastattelut, jotka tehtiin puolistrukturoituna teemahaastatteluina, toteutettiin niin palvelupisteessä asioineiden nuorten (N = 20) kuin heidän ohjaajiensa (N=20) kanssa; tässä tekstissä tarkastelemme kuitenkin vain nuorten haastatteluja. Käytännössä nuoret käyttivät palvelua normaaliin tapaan, ja vasta käynnin loppupuolella heitä palvelut Ohjaamo-työntekijä kysyi, olisiko nuori kiinnostunut osallistumaan haastattelututkimukseen. Mikäli nuori vastasi myöntävästi, hänet saatettiin tutkijoiden luokse Ohjaamon kahvinurkkaukseen. Varsinaiset haastattelut tehtiin Ohjaamon takahuoneissa, ja jokaista nuorta ja työntekijää haastateltiin erikseen. Nuoria haastateltiin nimettöminä, ja haastatteluiden tavoitteena oli kerätä nuorten kokemuksia ja tulkintoja juuri saamastaan palvelusta. Tutkijat olivat kiinnostuneita nimenomaan nuoren juuri saamasta palvelukokemuksesta. Nuoren omaa elämäntilannetta sivuttiin siksi haastatteluissa vain välillisesti. Tässä tutkimuksessa tutkijoiden voidaan pitkälti nähdä lähteneen realistisesta tieteenfilosofisesta näkemyksestä, jossa he tulkitisivat nuoren kertoman totena.

Ohjauspalveluun kytkeytyvä tutkimusaineisto³ on kerätty etnografisen kenttätöön aikana syksyllä 2016 ja keväällä 2017 (yhteensä 34 haastateltavaa) Ohjaamo Helsingissä. Tutkimuksen seuranta-haastattelut toteutettiin keväällä 2018. Tässä artikkelissa tarkastelun painopiste on seuranta-haastatteluissa (N = 30), joiden aikana suurimmalla osalla nuorista oli takanaan pidempikestoinen suhde Ohjaamoon. Niissä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin niin ikään puolistrukturoitua teemahaastattelua. Ohjaamon työntekijät rekrytoivat haastateltavat, ja haastattelut toteutettiin Ohjaamon tiloissa, tutkijan työtilassa (hiljainen kokoushuone) tai kahvilassa. Nuori päätti haastattelupaikan sijainnin.

Neuvontapalveluiden käyttäjien haastattelurunko sisälsi viisi teemaa, joista tässä artikkelissa hyödynnetään kahta: nuoren kokemukset tavasta, jolla palvelu annettiin, sekä heidän näkemyksensä käynnin aikana saadusta konkreettisesta avusta. Ohjauspalveluja saaneiden nuorten haastattelujen ensimmäinen haastattelurunko sisälsi kuusi teemaa ja toinen viisi, joista tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuorten palvelukokemuksia Ohjaamosta sekä Ohjaamon roolia. Molemmissa tutkimuksissa haastattelut tarjottiin kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Valtaosa nuorista haastateltiin suomeksi niin neuvonnassa kuin ohjauksessa. Neuvonnan kävijöistä muutama haastateltiin englanniksi, ohjauksessa vain yksi. Neuvonnan puolella ei tehty yhtään haastattelua ruotsiksi, kun taas ohjauksen puolella ruotsinkielisiä haastatteluja oli viisi.

Nuorten sukupuolijakauma oli samankaltainen molemmissa osatutkimuksissa: neuvonnan puolella haastateltuja oli 9 miestä ja 11 naista, ohjauksessa taas 13 miestä ja 17 naista. Näin tutkimusaineistossa pieni enemmistö haastateltavista on naisia (56 %) miesten muodostaessa 44 prosenttia haastatelluista nuorista. Verrattuna yllä mainitse-

3 Aineisto on osa tulevaa sosiaalityön väitöskirjan tutkimusaineistoa.

miimme tilastotietoihin (ks. taulukko 1) naisia on siis tutkimusaineistossamme enemmän kuin miehiä, päinvastoin kuin Ohjaamo Helsingin käyttäjissä. Haastateltavien iän keskiarvo oli niin ikään molemmissa tutkimuksissa hyvin samankaltainen (neuvonnassa 23,6 vuotta, ohjauksessa 23,7 vuotta); mediaani oli molemmissa 24 vuotta. Suurin ryhmä molemmissa osa-aineistoissa olivat 20–24-vuotiaat⁴. Ikähaitarin yläpäää korostui: vain vajaa 15 % oli alle 20-vuotiaita. Verrattaessa aikaisemmin esitettyihin lukuihin Ohjaamon kävijöistä voidaan siis todeta, että haastatellut edustavat iältään varsin hyvin Ohjaamon käyttäjäkunnan profilia.

Ohjaamon palvelunkäyttäjien jakaminen neuvonnan ja ohjauksen nuoriin saattaa kriittisen lukijan silmissä tuntua hieman keinotekoiselta. Kaikki nuorethan käyvät ensin neuvonnassa, josta vain pieni osa siirtyy ohjauspalvelujen käyttäjiksi. Näin ollen kaikki ohjauksen puolelle päätyneet nuoret ovat löytäneet tiensä sinne neuvonnan kautta. Neuvonnan käyttäjistä saattaa siis löytyä nuoria, jotka jatkossa siirtyvät ohjauspalveluiden käyttäjiksi. Pidämme jakoa silti tutkimuksellisesti perusteltuna. On ilmeistä, että neuvonnan piiristä löytyy laaja kirjo nuoria hyvin erilaisissa elämäntilanteissa, kun taas pidempiaikaiseen ohjaukseen hakeutuu nimenomaan nuoria, joiden elämäntilanne näyttyy haastavampana. Tutkijoina meitä kiinnostaa muun muassa se, näkyykö näiden kahden, karkeasti keskenään erotettavissa olevan käyttäjäryhmän – yhtäältä pelkkiä neuvontapalveluita ja toisaalta myös ohjauspalveluita saaneiden nuorten – välillä eroja liittyen heidän kokemuksiinsa Ohjaamolta saaduista palveluista. Vastaamme tähän kysymykseen eettisen osion jälkeen.

EETTISET NÄKÖKULMAT

Eettiset haasteet näyttävät hieman erilaisina Ohjaamon neuvontapalveluun ja ohjauspalveluun kohdistuvissa osatutkimuksissa. Neuvonnan puolella haastattelut perustuvat poikkileikkausmenetelmään, jolloin yhtä haastateltavaa haastatellaan vain kerran. Näihin haastatteluihin nuoret osallistuivat nimettöminä. Tämän osatutkimuksen tavoitteena oli kerätä nuorten kokemuksia vain tarjotusta palvelusta. Kiinnostuksen kohteena olivat saatu palvelu sekä palvelunkäyttäjien tulkinnat työntekijöiden tavasta tehdä työtään. Toisin sanoen tutkimus ei keskittynyt nuoreen ja hänen mahdollisesti haastavaan elämäntilanteeseensa, paitsi välillisesti. Osatutkimuksen asiointikokemuksia koskevasta tematiikasta, vapaaehtoisuudesta sekä haastateltavien nuorten anonyymiydestä johtuen emme näe neuvontapalvelun piirissä toteutetuissa haastatteluissa suuria eettisiä haasteita.

Toki on muistettava, että neuvonnassa tutkimusaineiston keruu perustui asetelmaan, jossa Ohjaamon työntekijä ensin kysyi nuorelta kiinnostusta osallistua tutkimukseen, ja

---

4 Ikäjakamat 15–29: 18–19-v. = 13 %, 20–24-v. = 50 %, 25–29-v. = 37 %.

mikäli nuori vastasi tähän myönteisesti, myös häntä palvelut työntekijä haastateltiin. On siis syytä kysyä, onko tämä tutkimusasetelma vaikuttanut toisaalta nuoren kiinnostukseen osallistua tutkimukseen, toisaalta hänen antamaansa palautteeseen. Teoriassa voidaan ajatella, että nuori on saattanut kantaa huolta siitä, että hänen antamansa, mahdollisesti myös kriittinen palaute kenties päätyisi häntä palvelleeseen työntekijän tietoon ja näin ehkä vaarantaisi heidän tulevan yhteistyönsä. Ratkaisimme asian niin, että Ohjaamossa oli samaan aikaan paikalla useampi tutkija⁵, joilla oli eri työtehtävät: toiset haastattelivat nuoria, toiset työntekijöitä. Tämän lisäksi nuorten ja virkailijoiden haastattelut toteutettiin samanaikaisesti eri tiloissa. Näin poissuljettiin se, että osapuolet edes vahingossa olisivat saaneet tietoa toistensa kertomuksista.

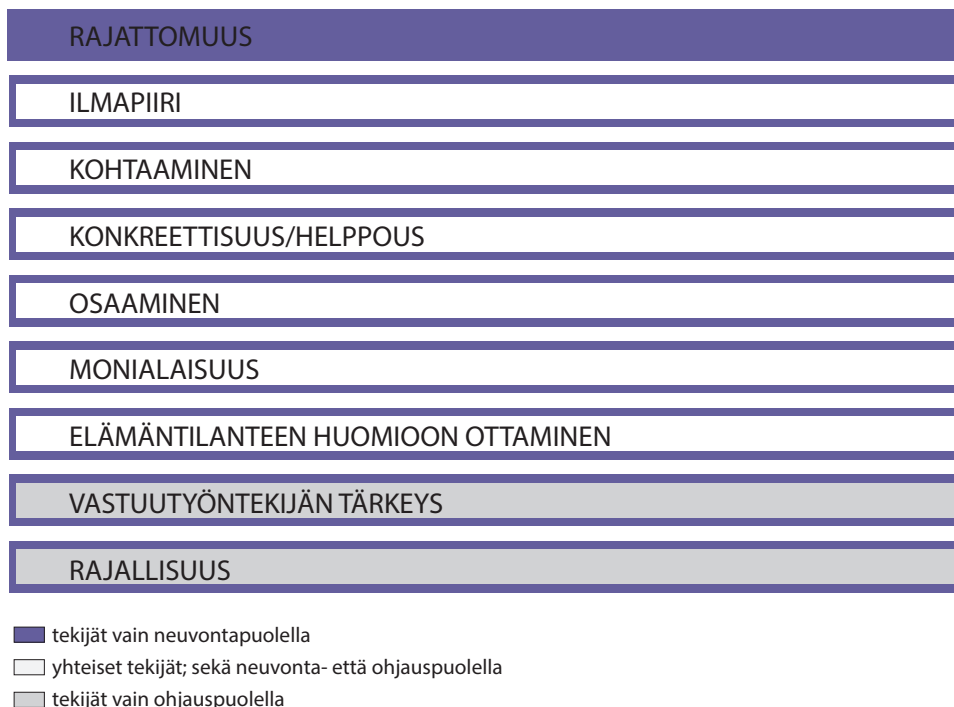
Tutkijat informoivat haastateltavia tutkimuskäytännöistä suullisesti, ja sen lisäksi tieto oli annettu Ohjaamon työntekijöille. Osallistuminen oli vapaaehtoista ja haastatteluiden keskiössä olivat palvelukokemukset – ei nuori itse. Osallistujille kerrottiin, että tutkimukseen osallistutaan nimettömänä ja että osallistumisen voi keskeyttää halutessaan ilmoittamatta siihen mitään syytä. Korostaaksemme, että kyse oli nimettömästä haastattelusta emme myöskään pyytäneet kirjallista suostumusta. Litteroinnin yhteydessä ei juuri ole ollut tarvetta poistaa tietoja; vain pienet seikat, kuten kotikortteleiden tai ystävien nimet, on varmuuden vuoksi muokattu.

Ohjauspalvelussa Ohjaamon henkilökunta rekrytoi suurimman osan nuorista haastatteluihin. Toivomuksena oli haastatella niin sanottua takaisin raiteille -palvelumallia hyödyntäneitä nuoria. Malli vaatii Ohjaamo Helsingin palveluohjeen (2015) mukaan usein useamman tapaamisen ja syvällistä paneutumista nuoren elämäntilanteeseen. Haastatteluiden tavoitteena ei pelkästään ollut arvioida nuorten kokemuksia Ohjaamon palvelusta, vaan haastatteluihin kuului myös elämäkerrallinen tutkimusote. Nuoret suhtautuivat yleensä positiivisesti tutkimukseen osallistumiseen. Tutkimukseen osallistuville annettiin sekä kirjallinen että suullinen selvitys tutkimuksesta, ja heiltä pyydettiin kirjallinen suostumus. Osallistujille kerrottiin, että osallistumisen voi keskeyttää milloin tahansa syytä tarkemmin ilmoittamatta. Nuorilta pyydettiin myös kirjallinen lupa myöhempään yhteydenottoon koskien seuranta haastattelua. Litteroinnin yhteydessä tutkija poisti kaikki tunnistamisen mahdollistavat seikat.

VALTAOSA NUORISTA TYYTYVÄISIÄ SAAMAANSA PALVELUUN

Tutkimustuloksemme osoittavat, että Ohjaamon edellä kuvattujen kahden eri käyttäjäryhmän kokemukset saadusta palvelusta ovat hyviä ja koostuvat pitkälti samoista tekijöistä: hyvästä ilmapiiristä ja kohtaamisesta, helposti saatavasta asiantuntevasta

5 Tutkimusaineistoa olivat mukana keräämässä Matilda Wrede-Jäntin lisäksi Teemu Vauhkonen, Niina Kurkivuori ja Jeanette Cronstedt.

Kuvio 1. Nuorten arvostamat tekijät Ohjaamon työotteessa.

ja konkreettisesta tuesta, joka perustuu kokonaiskuvaan nuoren elämäntilanteesta ja vastavuoroiseen suhteeseen (ks. Westerback & Wrede-Jäntti, tulossa).

Suurin osa (45/50) haastateltavista nuorista oli siis kokenut, että heidät oli kohdattu kokonaisvaltaisesti, ottaen huomioon heidän elämäntilanteensa. Heidän voimavarojaan oli huomioitu, tuettu ja kunnioitettu – sekä nähty niiden mahdollisia rajoituksia. Ainoat erot neuvonnan ja ohjauksen nuorten kertomuksissa (ks. kuvio 1) liittyvät jälkimmäisten kertomuksissa korostuvan vastuutyöntekijän tärkeyteen sekä kokemukset Ohjaamon palvelun riittämättömyydestä ja rajallisuudesta. Tämä ei ole kovin yllättävää, sillä ohjauksessa nuorilla on keskimäärin neuvonnan nuoria haastavampi kokonaiselämäntilanne ja siksi myös todennäköisesti pidempikestoinen suhde Ohjaamoon.

Mutta mitkä seikat olivat nuorissa herättäneet hämmennystä ja pettymystä? Aikaisemmissa Ohjaamoja koskevissa tutkimuksissa näistä ei juurikaan ole kirjoitettu. Alla tarkastelemme aineistoissamme esiin nousseita poikkeustapauksia, sillä tarinat nostavat esiin arvokkaita esimerkkejä toiminnan ongelmakohdista ja kipupisteistä. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää Helsinkiä laajemminkin Ohjaamojen ja niiden ympärillä olevien hyvinvointipalvelujen kehitystarpeita pohdittaessa.

PUUTTEITA VASTAVUOROISESSA KOHTAAMISESSA JA KUULLUKSI TULEMISEN KOKEMUKSESSA

Selkeitä pulmia esiintyi viidellä nuorella aikuisella, jotka kaikki olivat Ohjaamon ohjauksessa, toisin sanoen ryhmässä, jonka elämäntilannetta voidaan pitää tavalla tai toisella haastavana. Tapaukset edustavat noin kymmenesosaa kaikista haastatelluista nuorista, mutta liki joka kuudetta tutkimusmateriaalissamme olevaa ohjausnuorta. Sukupuolijakauma ei ole ihan tasainen; naiset ovat aineistoissamme tässäkin ryhmässä yliedustettuina – neljä viidestä negatiivisesta kokemuksesta kertoneesta on nainen. Vaikka otokset ovat pieniä, eivätkä edustavia, tämä havainto on siinä mielessä mielenkiintoinen, että yhteiskunnallinen keskustelu pyörii vahvasti nimenomaan nuorten miesten syrjäytymisvaaran ympärillä (Lähteenmaa 2018; Laakkonen 2017; Talouselämä 14.11.2018; Vanttilä 2018).

Olemme jäsentäneet nämä nuorten negatiiviset tai ainakin kysymyksiä herättävät kertomukset kahteen kategoriaan: ensimmäisessä ryhmässä palvelut eivät vastaa nuorten odotuksia, toisessa ryhmässä tarjottu tuki näyttäytyy rajattomana. Nämä ensimmäiseen ryhmään kuuluvat viisi nuorta jakavat kokemuksen siitä, että heitä on ainakin osittain jätetty palvelematta tai heidät on jopa käännetty pois. Ohjaamosta saatu apu ei ollut riittävää, tai se annettiin kertojan mielestä tavalla, joka ei heijastanut kiinnostusta ja josta kokemukset osallisuudesta ja vastavuoroisuudesta jäivät uupumaan.

Muutaman nuoren kertomuksessa esiintyi torjutuksi tulemisen tai poiskäännyttämisen kokemuksia. Nämä tilanteet herättivät nuorissa hämmennystä ja pettymystä. Seurantahaastatteluista ilmeni myös, että osalla kyseisistä nuorista elämäntilanne oli heikentynyt seuraavien kuukausien aikana. Yhteistä näillä nuorilla aikuisilla olivat kumuloituvat ongelmat ja mielenterveydelliset haasteet. Heillä oli taustassaan yhtäaikaisia tai peräkkäisiä, eri hallinnonaloille paikantuvia tuen tarpeita (vrt. esim. Määttä 2018). Yhteistä näille nuorille aikuisille oli myös kokemus kuulumattomuudesta sekä vastavuoroisen kohtaamisen toteutumattomuudesta (ks. Törrönen 2016, 43; Lähdesmäki ym. 2016).

Nuoren kokemus ilman apua jäämisestä saattoi liittyä työntekijöiden työnkuvan rajaamiseen, sillä tietyt tehtävät eivät kuulu Ohjaamon työkenttään. Ohjaamo ei esimerkiksi pysty omillaan tarjoamaan nuorelle asunnottomalle asuntoa, vaikka nuori saattaisi kipeästikin olla sen tarpeessa. Asumiseen liittyvät haasteet ovat usein myös kietoutuneet muihin ongelmiin, kuten ansiotulojen puuttumiseen, sosiaalitoimen asiakkuuteen, vieraskielistä nimeä koskevaan rasismiin, luottotietomerkintään, mielenterveysongelmaan, päihdeongelmaan tai häätöön (Kallio ym. 2017, 97). Koska Ohjaamossa ei myöskään ole tarjolla mielenterveysammattilaisten palveluja, psykiatrisia hoitokontakteja rakennetaan ja ylläpidetään verkoston turvin (mt., 92). Nuoren ohjaaminen toiseen palveluun voi myös aiheuttaa nuorelle pettymyksen tunteita ja on ristiriidassa No Wrong Door-lähestymistavan kanssa, joka perustuu oletukseen, että nuori on saapunut juuri oikealle ovelle, kun hän on hakeutunut Ohjaamoon.

Voimavaralähtöisyyden ja vastavuoroisen kohtaamisen näkökulmasta palvelunkäyttäjän voimavaroja ja vahvuuksia on tärkeä tukea. Avun hakeminen voi tuntua ponnistukselta, joten nuoren kohtaaminen luottamusta rakentavalla tavalla on ensiarvoisen tärkeää. Tämä onkin Ohjaamon tavoite, mutta esimerkit tutkimusaineistoistamme osoittavat, että tämä ei aina ole onnistunut. Seuraavat lainaukset ovat esimerkkejä siitä, miten nuori kokee tilanteen, kun vastavuoroinen kohtaaminen ei toteudu.

Nuori 1: Kyl mä muistan, että kyllä mä olin aika pettynyt silloin siihen Ohjaamoonkin. Kun tuntu et sieltäkään ei sitten mitään tullu, että mä olin vuoden ollu asiakkaana ja silti tuntu, että mitään ei pystytty hommaamaan.

Haastattelija: Mitkä sun odotukset oli?

Nuori 1: No odotukset oli, että sieltä nyt ois saanu, kuitenkin, että ois pystynyt jonkun työharjoittelupaikan tai opiskelupaikan tai jonkun, yhdessä ois voitu kattoo, mut se jotenkin tuntu et kuitenkin kun useemman kerran mä siellä kävin, mut silti tuntu et jotenkin, asiat vaan junnas paikallaan. Et se oli ehkä aika iso, tai oli se isokin pettymys.

Haastattelija: Sait sä jotain vastauksia, että miks se oli näin vai?

Nuori 1: En, en mä koskaan saanu semmosta. Et kun musta tuntu, et monet sitten sai sieltä kuitenkin vaikka mitä. Tai se tuntu absurdilta et mä olin vuoden siellä ollu kuitenkin aika paljon, kaikkee tehny, niin tuntu aika oudolta. Et miten se ei mulle järjesty se tie vaikka aika monelle muulle tuntu järjestyvän ketä siellä oli. (Mies, 27 v.)

Kuten lainauksesta ilmenee, nuori kokee, että pitkäkestoisesta asiakkuudesta huolimatta hän on jäänyt ilman toivottua tukea, kuten työharjoittelupaikan tai opiskelupaikan löytämistä. Nuori itse kokee, että hän on panostanut yhteiseen työskentelyyn vuoden ajan, mutta Ohjaamokaan ei ole pystynyt häntä auttamaan. Nuori vertaa itseään muihin Ohjaamossa samaan aikaan asioiviin nuoriin aikuisiin, jotka tuntuivat saavan sitä tukea ja ratkaisuja, mitä hän kaipasi. Tämä saattaa voimistaa pettymyksen tunnetta; nuori kertoo kokeneensa tilanteen ”absurdina”, sillä hänen käsityksensä mukaan apua on saatavilla, mutta jostain syystä sitä ei juuri hänelle ole tarjottu, hänet on ikään kuin ohitettu. Nuorella on taustalla autetuksi tulemisessa aikaisempia negatiivisia kokemuksia, jotka osin voivat selittää hänen ”isoa pettymystään” (vrt. Raitakari 2006).

Seuraavasta esimerkistä ilmenee nuoren poiskäännyttämisen kokemus. Nuori ei koe olevansa lainkaan osallinen päätöksenteossa, jossa hänet siirretään pois Ohjaamosta toisen palvelun piiriin. Hän kertoo Ohjaamon ”pesevän kätensä” hänestä ja näin siis jättävän hänet tavallaan oman onnensa nojaan. Myös itse siirto tuntui nuoresta tapahtuvan yllättäen ja liian nopeasti, ja hän kuvaakin siirron sanoin: *”semmonen aika äkkinäinen”*.

Nuori 2: No, Ohjaamohan pesi kätensä musta loppuvuod-, viime vuoden lopusta. Et ei mult hirveemmin siin vaihees kysytty, et ”mitä mieltä sä oot” tai jos kysyttiin niin en muista. Mut mulla on semmonen muistikuva, et se oli vähän semmonen että ”onks tää nyt sulle OK”, ”OK”. Ei, et silleen, ei sen kummempia. (Nainen, 24 v.)

Kolmannessa esimerkissä on selkeitä yhtymäkohtia yllä mainitun aikaisemman esimerkin kanssa. Molemmat nuoret kertovat, kuinka yhteys Ohjaamon henkilökuntaan on tavaltaan jäänyt puolitehen; vastavuoroista kohtaamista ei ole syntynyt, vaikka heidät onkin otettu Ohjaamossa vastaan. Nuorille ei missään vaiheessa ole muodostunut tunnetta siitä, että heidät olisi nähty, että heistä ja heidän tarpeistaan oltaisiin kiinnostuneita, että heitä kuultaisiin, jotta yhdessä voitaisiin selvittää tilanne ja nuoren voimavaroja hyödyntäen hakea toimivia ratkaisuja. Kolmannessa esimerkissä nuori nainen kokee, että hänen tilanteeseensa on haettu vain ”pikaratkaisuja”, kun taas hänen suurimpiin ongelmiinsa ei haluttu tarttua. Hän ei koe tulleeensa nähdyksi tai kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ihmisenä, ja vuorovaikutus tuntuu yksipuoliselta. Apu on jäänyt pinnalliseksi ja epätarkoituksenmukaiseksi. Nuoren naisen kuvailemassa tilanteessa osallisuus ja yhteisymmärrys jäävät näin ollen uupumaan.

Haastattelija: Minkälainen merkitys täältä saadulla avulla on ollut sun elämäntilanteeseen?

Nuori 3: Mä yritän miettii, et millasta apuu mä oon sielt saanu. Se apu mitä oon saanu on ollu tosi pinnallista. Ne on ollu sellasii pikaratkaisuja isompiin ongelmiin, mihin ne ei oo halunnu tarttua syystä tai toisesta.

Haastattelija: Mitä sä luulet, et on syy ettei ne haluu tarttua tiettyihin asioihin?

Nuori 3: Mä oletan, et niitä ei kiinnosta kauheesti nää asiat. Ja mul on edelleen se filis, et ne tyypit ei oo kiinnostuneita, tai se kenen kans mä puhuin ei oo kiinnostunu musta tai siitä mitä mä teen, mä oon vaan joku asiakas. Ja se on sillee, et okei, sä kysyt jotain, täs on vastaus, heippa, pidä hauskaa. Et se oli näin et ei mitään ihmiskontaktia tai sellasta. En oo kertaakaan sitä saanu. Se on aina tuntunu kylmältä koko paikka, sellaselta uudelta byrokraattiselta bs-paikalta⁶. (Nainen, 25 v.)

Saman henkilön toisesta lainauksesta alla käy ilmi, ettei hän koe sopivansa ”*tyypilliseen Ohjaamo-asiakasprofiiliin*”. Nuori kokee, ettei hän ole ”*silleen, tavallinen työtön, vaan siin on jotain muuta siinä takana*”. Tärkeää tässä on kuitenkin huomata, että kyseinen nuori on aikaisemmin ollut tyytyväinen saamaansa palveluun Ohjaamon TE-palvelun psykologilta. Henkilöstö- tai organisaatiomuutosten takia palvelutarjonta on kuitenkin supistunut, mikä heijastuu nuoren palautteessa.

6 bs = bullshit

Nuori 3: Se yks syy minkä takii mä, mielummin meen toiseen paikkaan kun Ohjaamoon on just sen takia, että nää ei täällä ihan oikein tajuu tätä mun psyykkistä hyvinvointia. Että mä en oo silleen, tavallinen työtön, vaan siin on jotain muuta siinä takana. Niin, nää ei oo ihan oikeita ihmisiä siihen juttuun. Mutta sen takia, siis se ei tarkota sitä, että mun pitää mennä psyk. polille tai jonneki vaan sit mä meen siis, muuhun paikkaan, jossa ne ymmärtää enemmän ja on tekemisissä semmosten nuorten kanssa enemmän. Tääl oli ennen töissä psykologi täs Ohjaamossa, viel keväällä, joka oli ihan mahtavaa. Ja nyt tääl ei oo ainuttakaan, jos mä oon nyt oikein ymmärtäny. (Nainen, 25 v.)

Edellä olevat kolme esimerkkiä havainnollistavat, kuinka muutama nuori koki saamansa kohtelun pintapuolisena ja puutteellisena, osoituksena henkilökunnan kiinnostuksen puutteesta tai jopa epäreilusta käyttäytymisestä heitä kohtaan. Joskus nuori jopa koki tulleen pois käännetyksi ja oli näin jätetty käytännössä palvelematta. Nuoret eivät kokeneet tulleen kuulluksi eivätkä jakaneet kokemusta luottamuksesta ja osallisuudesta. Näissä tilanteissa nuoren ja työntekijän tasa-arvoisuus ei sekään toteutunut.

Vastakohtana yllä esitetyille nuorten rankallekin kritiikille aineistostamme löytyy myös esimerkki, jossa nuori on kovinkin tyytyväinen Ohjaamon toimintaan mutta me tutkijoina emme niinkään. Yksi neuvonnan nuorista, ulkomaalaistaustainen nuori mies, kertoo hakeneensa Ohjaamolta apua usein ja saaneensa monipuolista apua. Hän kuvailee käyneensä Ohjaamossa ”*älyttömän paljon*” ja tarkentaa, että kyse on ainakin sadasta kerrasta viimeksi kuluneiden puolentoista, kahden vuoden aikana. Hän on saanut apua moneen asiaan, joka liittyy työnhakuun. Hän kertoo kuitenkin myös hakevansa säännöllisesti apua muun muassa koulutehtävien hoitamiseksi.

Haastattelija: Niin, olet saanut monipuolista apua?

Nuori 4: Joo, kyllä, monipuolista apua. [...]. Esimerkiksi viimeksi kävi niin, että yksi ope tai työntekijä ei osannut hoitaa minun koulutehtäviä mut toinen työntekijä osasi. Se oli Excel ja tämmöistä. (Mies, 20 v.)

Esiin nostettu esimerkkitapauksessamme numero 4 edustaa ääripäätä, jossa nuori mies kertoo käyvänsä Ohjaamossa lähes päivittäin saadakseen apua kurssitehtävien kanssa, mutta myös esim. autonsa katsastusasioissa. Vaikka toki on hyvä, että arjen ongelmiin löytyy helposti apua tutusta ja turvallisesta paikasta, kysymme tutkijoina, onko Ohjaamon tehtävä säännöllisesti, useampia kertoja viikossa kuukausien ajan auttaa nuoria esimerkiksi koulutehtävien teossa? Mielestämme vastaus kysymykseen on kielteinen, ja määrittelemmekin tapauksen ”rajattomaksi”; tämä siksi, että vaikka nuoren aikuisen tilanne on Ohjaamossa pystytty joka kerta ratkaisemaan, kokonaisvaltainen työote sekä tehtävänkuvauksen rajaus vaikuttavat pitkälti puuttuvan.

Voidaan siis todeta, että tutkimuksessamme esiin nousseet haastavat tilanteet edustavat ääripäitä. Ohjaamon haastavat tilanteet näyttäytyvät tutkijoiden silmin yhtäältä

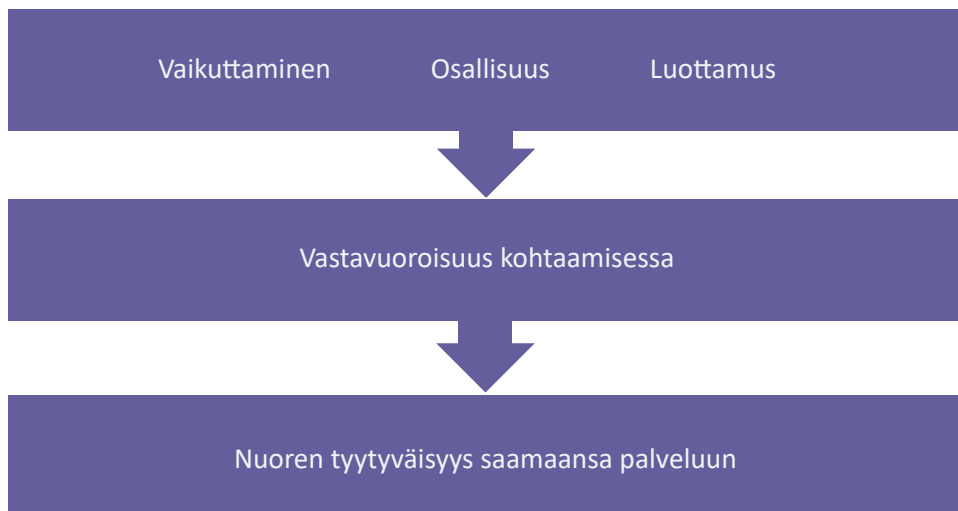
voimattomina, liian vähän tai väärällä tavalla tukea antavina (vrt. von Below 2017); toisaalta yhdessä tapauksessa sekä rajattomana että suunnittelemattomana. Kun edellä mainitut kriittiset viisi nuorta, kaikki Ohjaamon ohjauksessa olleita, kokivat, ettei Ohjaamo ollut heitä riittävästi auttanut, toinen ääripää edusti Ohjaamon neuvonnassa tapausta, jossa tutkijat määrittelevät Ohjaamon panosta rajattomaksi ja suunnittelemattomaksi. Toisin sanoin: Ohjaamon panos on joko nähty liian vaatimattomana tai suhteettoman suurena. Nuorten näkökulmasta vaikeudet näyttäisivät tutkimuksessamme kasautuvan ohjauksessa asioiville nuorille aikuisille, joilla myös usein on haastava elämäntilanne: vain heidän palveluryhmästään löytyy Ohjaamoon tyytymättömiä nuoria.

YHTEENVETO JA POHDINTA: NUORET TOIVOVAT VASTAVUOROISIA KOHTAAMISIA

Tässä tutkimuksessa haastateltiin Helsingin Ohjaamon niin neuvonnan kuin ohjauksen nuoria. Tuloksemme osoittaa ensinnäkin, että valtaosa nuorista oli tyytyväisiä saamaansa palveluun ja arvosti suuresti Ohjaamon työtettä. Haastattelussa korostuivat luottamus ja yhdessä tekeminen. Tuloksemme osoittavat, että voimavaralähtöisyys on voimakkaasti esillä nuorten puheessa Ohjaamosta (ks. myös Westerback & Wrede-Jäntti, tulossa). He näkevät itsensä resurssivahvoina henkilöinä (vrt. Breton 1994), joihin Ohjaamon henkilökunta suhtautuu kykenevinä yksilöinä. Ohjaamon työntekijät nähdään luottamusta herättävinä ammattilaisina, jotka asiantuntemuksensa lisäksi ”oikeasti” ovat kiinnostuneita nuoren tilanteesta, tulkinnoista ja voimavaroista.

Ohjaamon työmenetelmien keskeinen ulottuvuus on jaettu vastuu, joka tarkoittaa, että nuori itse saa aktiivisen roolin ja osallistuu niin ongelmien määrittelyyn kuin ratkaisujen hakemiseen. Nämä ovat tärkeitä edellytyksiä, kun haetaan mahdollisuuksia onnistuneelle siirtymävaiheelle aikuisuuteen. Jaettu vastuu jäsentyy voimavaralähtöisyyteen ja vastavuoroiisiin suhteisiin. Tällainen lähestymistapa mahdollistaa osallisuuden kokemuksen ja korostaa yhteisöllisyyttä (Törrönen ym. 2018). Vakaita suhteita ja osallisuutta vahvistaa myös nuorten arvostama vastuutyöntekijä, joka luo nuoren ja työntekijän suhteeseen jatkuvuutta. Tämän tuovat esiin ohjauspalvelun nuoret, mikä ainakin osittain selittyy sillä, että heillä on neuvontapalvelun nuoriin verrattuna enemmän kokemusta pidempikestoisesta yhteistyöstä Ohjaamon kanssa.

Kuvio 2 kiteyttää tutkimustulokset koskien nuorten kokemuksia Ohjaamon palveluista. Molemmissa aineistoissa Ohjaamon nuoret palvelunkäyttäjät niin neuvonta- kuin ohjauspalveluissa korostavat vastavuoroisten kohtaamisten merkitystä. Onnistuneet kohtaamiset herättävät nuoressa toiveikkuutta ja luottamusta, koska hänet nähdään kykenevänä ja tilanteessa osallisena toimijana, jonka kokonaisvaltainen elämäntilanne otetaan huomioon. Ei-toimivissa kohtaamisissa tilanne on päinvastainen.

Kuvio 2. Vaikuttaminen, osallisuus ja luottamus ovat yhteydessä vastavuoroisen kohtaamisen kokemukseen, joka on avainasemassa nuorten muodostaessa käsitystä Ohjaamon palvelusta.

Kriittinen lukija voi todeta, että tulosta, joka osoittaa, että yhdeksän kymmenestä nuoresta on tyytyväinen Ohjaamosta saatuun palveluun, tuskin voi pitää yllättävänä, sillä nuoret ovat hakeutuneet Ohjaamoon omasta vapaasta tahdostaan.⁷ Näin toki on: jos palvelu on vapaaehtoista, eikä siihen ole tyytyväinen – miksi ihmeessä sinne menisi uudestaan? Palveluvalikkoon ei myöskään kuulu esimerkiksi etuuksien myöntäminen – tai niiden evääminen. Kun palveluntuottaja tarjoaa vain ‘mukavia asioita’: neuvoja, opastusta ja ohjausta, eikä sen tarvitse tehdä palvelunkäyttäjän näkökulmasta rajaavia ja ”ikäviä” päätöksiä, kuten etuuksien leikkaamista, ei ole yllättävää, että suurin osa käyttäjäkunnasta on tyytyväinen saamaansa palveluun.

Kriittinen suhtautuminen on siis paikallaan: hyvän palautteen saaminen on Ohjaamon tehtävänkuvan puitteissa todennäköistä. Silti on syytä korostaa, että nuoren hakeutuminen tiettyyn palveluun vapaaehtoisesti ei vielä automaattisesti takaa hyvän palautteen antamista palveluntuottajalle. Tämän osoittaa myös tutkimustemme toinen keskeinen tulos: vaikka valtaosa nuorista oli hyvinkin tyytyväisiä saamaansa palveluun, noin joka kymmenes haastateltava – ja ohjauspalvelun haastatelluista nuorista joka kuudes – ei ollut tyytyväinen saamaansa palveluun.

Kuten artikkelimme edeltävässä jaksossa selvitimme, jaoimme pulmalliset tapaukset kahteen kategoriaan: *rajattomana* ja *ei odotuksia vastaavana* – sen perusteella, miten

⁷ Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen Ohjaamo Helsingissä on tehty henkilöstö- ja organisaatiomuutoksia. Näiden johdosta palvelutarjonnassa on tapahtunut muutoksia, jotka ovat voineet vaikuttaa myös tähän asiaan.

tutkijoina tulkitsimme nuorten kokeneen Ohjaamon ottaneen heidät ja heidän asiansa haltuun. Tämä suhteellisen pieni ryhmä tyytymättömiä koostuu viidestä nuoresta. Nämä viisi olivat kaikki asiakkaina ohjauspalvelussa, jossa asioivien nuorten siis voidaan olettaa olevan keskimäärin haastavammassa elämäntilanteessa kuin neuvonnan nuorten. Mielenkiintoista on kuitenkin, että vertaillenamme tyytymättömien nuorten kertomuksissa esiintyviä negatiivisia tekijöitä tyytyväisten nuorten mainitsemiin seikkoihin, esiin nousevat samat asiat: kohtaaminen ja sen ilmapiiri, nuorten kokonaistilanteen näkeminen sekä ammatillinen osaaminen. Tyytymättömien puheessa kuullaan ihmetystä ja pettymystä siitä, ettei henkilökunta ole kyennyt tarjoamaan heille kokemusta huomatuksi tulemisesta eikä avun arvoiseksi tunnistamisesta. Myös vastuutyöntekijän tärkeys korostuu, sillä monialaisesta työotteesta huolimatta kontakti hoituu ensisijaisesti vastuutyöntekijän kautta. Näin tämä suhde myös pitkälti ohjaa nuoren kokemusta Ohjaamosta saadusta palvelusta.

Nämä tekijät ovat käsityksemme mukaan voimakkaasti sidoksissa toisiinsa, vaikka nuorten kertomuksissa korostuvat nimenomaan työntekijän halu ja kyky kohdata heidät. Tutkimuksemme osoittaakin, että vaikka kielteistä palautetta antavat ohjauksen – ei neuvonnan – käyttäjät, näiden kahden käyttäjäryhmän kokemuksissa niistä tekijöistä, jotka ovat tärkeitä Helsingin Ohjaamon palveluissa, ei löydy merkittäviä eroja. Näin tutkimuksemme tulokset voidaan kiteyttää neljään kohtaan: 1) Suurin osa nuorista on hyvinkin tyytyväinen Ohjaamon palveluun. 2) Pieni ryhmä pettynyttä kuuluu kokonaisuudessaan ohjauspalvelun nuoriin. 3) Samat tekijät nousevat aineistossamme esiin, kun nuoret jakavat käsityksiään hyvästä ja huonosta palvelusta. Ja lopuksi 4) tutkijat ovat olleet hieman kriittisempiä kuin osa nuorista, kuten esimerkkitapauksessa neljä, jossa nuori on tyytyväinen Ohjaamoon, kun taas tutkijat kyseenalaistavat, onko toimintatapa siinä esimerkkitapauksessa toivottavaa.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksemme tuloksia voidaan pitää Ohjaamon näkökulmasta sekä tärkeinä että rohkaisevina siitäkin huolimatta, että kaikki nuoret eivät kokeneet saaneensa apua ja että tutkijat kyseenalaistivat, miten yhden neuvontanuoren tapaus käsiteltiin.

KESKUSTELU: TULSIKO OHJAAMON KOHDERYHMÄÄ TARKENTAA?

Helsingin Ohjaamo saa nuorilta hyvää palautetta työotteestaan, joka näkemyksemme mukaan rakentuu onnistuneella tavalla voimavaraisuuden ja vastavuoroisuuden varaan. Silti osa erityisesti ohjauksen nuorista on pettynyt saamaansa palveluun. Niin tyytyväisyys kuin tyytymättömyys heijastavat tutkimusaineistossamme voimakkaasti nuorten tulkintaa työntekijän kyvystä ja halusta kohdata heidät voimavaraisuuden ja vastavuoroisuuden periaatteiden mukaisesti aktiivisina ja resurssseja omaavina henkilöinä, riippumatta tuen tarpeista.

Tämän artikkelin aineisto koostuu yksinomaan nuorten kertomuksista. Työntekijöiden näkökulmaa ei tässä yhteydessä nosteta esiin. Heidän tulkintansa Ohjaamon prosessien mahdollisista pulmakohdista ja pettymyksistä olisivat todennäköisesti erilaisia kuin nuorten. Voi myös olettaa, että ainakin osa nuorista tulee Ohjaamoon varsin suurin odotuksin: palveluhan on markkinoitu matalan kynnyksen, No Wrong Door -palvelupisteenä, joka on räätälöity nimenomaan nuorille. Ohjaamoon saa tulla joustavasti ja hyvinkin erilaisissa asioissa ja asiointi perustuu vapaaehtoisuuteen. Näin yhteiskunnalliset toiveet, vaatimukset ja ”pakot” eivät ole tapaamisissa etusijalla. Toisin sanoen koska Ohjaamoon hakeudutaan vapaaehtoisesti, se myös mitä todennäköisimmin tehdään siinä uskossa, että apua on saatavilla – muuten palveluun tuskin tultaisiin.

Esimerkiksi lainauksen nuori mies (nro 1) toteaa, että hänestä tuntuu, ”*että mitään ei pystytty hommaamaan*”, vaikka hän oli käynyt Ohjaamossa vuoden verran sekä omasta mielestään itse oli ”*kaikkei tehny*”. Tapahtunutta ei voida selittää ulkoisilla tekijöillä, kuten vaikealla työtilanteella Ohjaamossa, sillä nuori huomauttaa: ”*Et miten se ei mulle järjesty, se tie, vaikka aika monelle muulle [ketä Ohjaamossa oli] tuntu järjestyvän*”. Nuori selvästi kokee, että juuri häntä ei ole autettu; hänen asioistaan ei ole kannettu huolta. Näin syntyy kuva siitä, että hän on saanut muita nuoria huonompaa palvelua. Emme tiedä, vastaako tämä tulkinta työntekijän näkemystä. Työkokemuksemme sosiaalityöntekijöinä puhuu kuitenkin sen puolesta, ettei nuoren kuva aina välttämättä täysin vastaa työntekijän tai työntekijöiden käsitystä tapahtuneesta. Haluamme siis korostaa, että vaikkakin pidimme nuorten näkemystä palvelutilanteista arvokkaina, niitä ei kuitenkaan automaattisesti tule tulkita ainoina kohtuullisina tulkintoina tilanteesta. Tässä yhteydessä voi myös todeta, että Ohjaamoon tulevat nuoret kantavat mukanaan – kuten me kaikki – omaa historiaansa, ja nämä aikaisemmat kokemukset heijastuvat odotuksiin ja tulkintoihin sekä myös käyttäytymiseen. Näin aikaisemmat pettymykset suhteessa ammattiauttajiin voivat värittää myös tulevia kokemuksia avun saamisesta – tai sen puuttumisesta (Piaget 1973; Erikson 1968; vrt. myös Raitakari 2006).

Yksi kriittinen naishaastateltava nostaa puheeksi tärkeän kysymyksen Ohjaamo Helsingin profilista ja moniammatillisesta edustavuudesta. Haastateltava kertoo, ettei Helsingin Ohjaamossa enää ole sitä asiantuntemusta, jota aikaisemmin palkkalistoilla ollut psykologi pystyi hänelle tarjoamaan. Tämän ammattiosaamisen hävittyä hän toteaa, että ”*nää ei täällä ihan oikein tajuu tätä mun psyykkistä hyvinvointia*” ja että hänen on mentävä ”*muuhun paikkaan, jossa ne ymmärtää enemmän ja on tekemisissä semmosten [psyykkisten kysymysten kanssa kamppailevien] nuorten kanssa enemmän*”. Tämä puolestaan herättää kysymyksen Ohjaamon työtehtävistä ja niiden vaatimasta ammattiosaamisesta. Mikäli kyse on varsinaisesta mielenterveydenhoidosta, niin on selvää, ettei Ohjaamo ole oikea palveluntarjoaja. Mikäli kyse on kuitenkin muusta, esimerkiksi kyvystä tehdä työtä hauraiden ihmisten parissa, on arvioitava, tulisiko Ohjaamon jatkossa pohtia tarkemmin työntekijöidensä profiilia, erityisosaamista ja moniammatillista edustavuutta.

Samat kysymykset yhtäältä rajanvedosta suhteessa palveluntuottajan kohderyhmään, toisaalta palveluntuottajan työntekijöiden ammattinimikkeiden riittävydestä ovat nousseet esiin aikaisemmin esimerkiksi tutkimuksessa nuorista työpajavalmentautujista (ks. Wrede-Jäntti & Wester 2016): pitkälti samantapaisen kohderyhmän kanssa työtä tekevät työpajavalmentajat nostavat haastattelussa esiin erityisesti mielenterveydellisistä syistä yhä haastavammaksi kuvatun kohderyhmän. Silti työpajojen valmentajilla on heikosti mielenterveyden ammattiosaamista. Ohjaamon kohdallakin herää kysymys, tulisiko sitä lisätä vai vaihtoehtoisesti tarkentaa Ohjaamon kohderyhmää.

Kysymykseen kohderyhmästä kytkeytyy myös kysymys siitä, onko nuorten ryhmiä, joita Ohjaamo ei lainkaan tavoita, ja toisin päin muotoiltu kysymys, hyödyntääkö Ohjaamon palveluja vain tietty ryhmä nuoria? Tutkimustuloksiamme tulisi siis arvioida kriittisesti sen suhteen, kuuluvatko haastatellut nuoret ryhmään ”myötämieliset”, jotka ovat jo aikaisemman kokemuksen perusteella tyytyväisiä Ohjaamoon. Ryhmä ei anna monipuolista ja kriittistä kuvaa Ohjaamon toiminnasta ja käyttäjäkunnasta. Vaikka kysymys on perusteltu ja on todennäköistä, etteivät kaikki nuoret (myöskään) Helsingin Ohjaamoon löydä, käsityksemme on, että sen palvelut ovat pääsääntöisesti hyviä ja toimivia. Tätä perustelee yhtäältä suuri kävijämäärä, toisaalta tutkimuksessamme esiin nouseva kritiikki. Vaikka valtaosa nuorista on ollut tyytyväisiä, myös sorääniä on kuultu. Tyytymättömyyttä on osoittanut ainoastaan osa ohjausnuoria, jotka ovat vaikeimmissa elämäntilanteissa olevia nuoria, joille apua ei aina ole helposti ja nopeasti edes teoriassa mahdollista tarjota.

Lopuksi haluamme nostaa keskusteluun aikaisemmin lähestulkoon varjoon jääneen kysymyksen Ohjaamon tavaramerkkinä lanseeratusta ”uudenlaisesta” auttamistavasta (vrt. Savolainen 2018; Heinonen ym. 2019; HS 23.2.2019), joka yhden luukun palvelumallilla pyrkii tarjoamaan palvelun käyttäjälle yhtenäisen palvelukokemuksen (vrt. VM 2016). Puhutaan uudesta toimintakulttuurista ja työotteesta, jotka edellyttävät jatkuvaa neuvottelua ja totuttujen palvelu- ja toimintakategorioiden ravistelua (vrt. Määttä 2018a, 165). Varmasti kaikki alaan perehtyneet pitävät Ohjaamon matalan kynnyksen joustavaa ja ilmapiiiriltään lämmintä ja epävirallista henkeä sekä nuoren palvelunkäyttäjän näkökulmasta kokonaisvaltaista ja tukevaa työtettä tervetulleena. On kuitenkin reilua todeta, että tällainen työtapa ei suinkaan ole uusi. Suomessa on jo vuosikymmenien ajan tarjottu palveluja, jotka perustuvat samaan ajatukseen. Hyvinä esimerkkeinä voidaan mainita nykyään osana Ohjaamo-verkostoa Byströmin talo Oulussa, aikoinaan Vantaalla toiminut Petra-tukipiste ja vaikkapa koko maassa toimivat nuorten työpajat.

Keskeistä yllä mainituissa palveluissa on nuorelle tarjottu turvallinen tila, jossa hän voi olla oma itsensä ja luottaa siihen, että lähistöllä olevilla asiantuntevilla aikuisilla on aikaa ja osaamista ja että he tulevat kohtaamaan hänet kiinnostuneina ja kunnioittavasti, vaikka hän ei olekaan löytänyt suorinta tietä opinto- tai työelämään. Tämä havainto on tärkeä, sillä se osoittaa, että nuoret kohdataan monissa palveluissa tavalla, joka herättää

heissä luottamusta. Toisaalta näiden palveluntuottajien keräämää kokemusta voitaisiin hyödyntää esimerkiksi silloin, kun rajat tulevat vastaan myös Ohjaamo-konseptissa.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 160. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf> (Viitattu 14.3.2019.)
- Aaltonen, Sanna & Hästbacka, Noora & Kivijärvi, Antti (2017) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- von Below, Camilla (2017) *When psychotherapy does not help... and when it does: Lessons from young adult's experiences of psychoanalytic psychotherapy*. Väitöstyö, psykologian laitos. Tukholman yliopisto. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1112340/FULLTEXT01.pdf> (Viitattu 14.3.2019.)
- Breton, Margot (1994) On the Meaning of Empowerment and Empowerment-Oriented Social Work Practice. *Social Work with Groups: A Journal of Community and Clinical Practice*, 17 (3), 23–37.
- Cowger, Charles (1994) Assessing Client Strengths: Clinical Assessment for Client Empowerment. *Social Work*, 39 (3), 262–268.
- Erikson, Erik H. (1968) *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Heinonen, Olli-Pekka & Ikonen, Anna-Kaisa & Kaivosoja, Matti & Reina, Timo (2019) *Kontaktytor – en gemensam möjlighet (del 1). Utredning om kontaktytorna inom barn-, ungdoms- och familjetjänsterna i den föränderliga verksamhetsmiljön*. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:13.
- Helsingin Sanomat* (2019) Ohjaamo auttaa nuoria ongelmissa, oli sitten kyse elämänhallinnasta tai työpaikan hakemisesta. Pääkirjoitus. <https://www.hs.fi/paivanlehti/24022019/art-2000006011315.html> 23.2.2019 (Viitattu 25.2.2019.)
- Johansson, Katja (2019) Goda nyheter! Färre unga är utslagna. *Svenska Yle* 19.2.2019. <https://svenska.yle.fi/artikel/2019/02/19/goda-nyheter-farre-unga-ar-utslagna> (Viitattu 22.2.2019.)
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Kallio, Jenni & Rantsi, Saana & Reponen, Sirkku & Teckenberg, Tia (2017) *Työn alla Ohjaamo Helsinki*. Helsinki: Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2017:16.
- Laakkonen, Tapio (2017) Miesten syrjäytyminen alkaa jo peruskoulussa – ”On jumiuduttu kotiin jopa kahdeksi vuodeksi”. *Yle* 1.4.2017. (Viitattu 1.3.2019.)

- Liiten, Marjukka (2019) Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten osuus vähentynyt tuntuvasti vuodesta 2015 – silti työn ja koulutuksen ulkopuolella on yhä noin 38 000 nuorta. *Helsingin Sanomat* 19.2.2019. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006006354.html> (Viitattu 25.2.2019.)
- Lähdesmäki, Tuuli & Saresma, Tuija & Hiltunen, Kaisa & Jäntti, Saara & Sääsilahti, Nina & Vallius, Antti & Ahvenjärvi, Kaisa (2016) Fluidity and flexibility of “belonging”: Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59 (3), 233–247.
- Lähteenmaa, Jaakko (2018) Nuoret miehet eivät syrjäydy vain työelämästä vaan myös perhe-elämästä. *Helsingin Sanomat* 24.11.2018. <https://www.hs.fi/paivanlehti/24112018/art-2000005909876.html> (Viitattu 25.2.2019.)
- Määttä, Anne (2018) *Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä*. Julkaisematon esitelmä. Mathilda Wrede-institutet. 12.6.2018.
- Määttä, Anne & Keskitalo, Elsa (2014) Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2), 197–207.
- Määttä, Mirja (2018a) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtävänsä määrittämässä. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) (2018) *Nuoret palveluiden pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Määttä, Mirja (2018b) *Ohjaamojen käynti- ja siirtymätilastot 2017*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/35140/Ohjaamot+2017+tilastot/be683d01-2a56-4b46-baa9-cb9dbe6e6641> (Viitattu 11.3.2019.)
- Määttä, Mirja (2019) *Ohjaamojen käynti- ja siirtymätilastot 2018*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/35140/2018+pdf+Ohjaamon+palvelujen+k%C3%A4ytt%C3%B6-+ja+siirtym%C3%A4tilastot/d708acd5-4a4b-449c-bbbf-edc05c831bbe> (Viitattu 11.3.2019.)
- Määttä, Mirja & Kosonen, Matleena (2017) *Ohjaamojen asiakaspalaute – kevät 2017*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/32775/Nuorten+palaute+kev%C3%A4t+17+pdf/9d1fb5d8-3cee-40ca-b2e4-186eb2476cff> (Viitattu 10.3.2019.)
- Määttä, Mirja & Määttä, Anne (2015) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. https://vnk.fi/documents/10616/1456483/VNK+16_2015.pdf/2efb35eb-0f6e-4428-93bf-5998df7d983d (Viitattu 9.3.2019.)
- Määttä, Mirja & Riikonen, Marja (2018) *Ohjaamojen asiakaspalaute – syksy 2018*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/32775/Palaute+syksy+2018/cf9da649-c4f7-431d-88c8-2c389ab3f908> (Viitattu 10.3.2019.)
- Ohjaamo Helsinki (2015) *Ohjaamo palveluohje V1 06/2015*. Helsingin kaupunki.
- Ohjaamo Helsinki (2019) *Tavoitteet ja tilastot*. <https://ohjaamo.hel.fi/ohjaamo-helsinki/tavoitteet-ja-tilastot/> Helsingin kaupunki. (Viitattu 11.3.2019.)
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) *Nuorten palvelut syynissä. OECD:n arviointi nuorten*

- palveluista Suomessa 2018*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18.
- Pekkarinen, Elina & Suurpää, Leena (2019) Nuorten itsenäistymistä kannattaa tukea. Mieli-
lipidekirjoitus, *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielilipide/art-2000006028874.html?share=4974548b83487acd45a199e20053824e&fbclid=IwAR0GWdw762L1htk4Wff6CKbO-bXJIm8OzeQZoKCeTtO-f-jQt3XecBMzoe> 9.3.2019 (Viitattu 10.3.2019.)
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 112. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Piaget, Jean (1973) *The child and reality: Problems of genetic psychology*. Chicago: Grossman.
- Probyn, Elspeth (1996) *Outside Belongings*. London: Routledge.
- Raitakari, Suvi (2006) *Neuvottelut ja merkinnät minuuksista – vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalityö.
- Rautio, Marjatta (2019) Tilasto: Syrjäytyneiden nuorten määrä on laskenut, syrjäytyneitä silti yhä 60 000 – ministeri pitää tärkeänä ”yhden luokun” palveluita. *Yle* 19.2.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10652582> (Viitattu 1.3.2019.)
- Saleebey, Dennis (1996) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. Lincoln: Pearson.
- Saleebey, Dennis (2001) *The Strengths Perspective in Social Work Practice*. 3rd ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Savolainen, Janne (2018) *Nuorten Ohjaamot: yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta. TEM-tiikkaa-blogi*. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/nuorten-ohjaamot-yksi-kaikkien-ja-kaikki-yhden-puolesta> (Viitattu 1.3.2019.)
- Talouselämä* (2018) Yllätynyt Martti Hetemäki päätteli väärin: Nuorten miesten syrjäytyminen ei selitä syntyvyyden romahtamista. 14.11.2018 (Viitattu 22.2.2019.)
- TEM (2018) *Ohjaamon perusteet. TEM esitteet 6/2018*. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan+perusteet> (Viitattu 1.3.2019.)
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Törrönen, Maritta (2016) Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) (2016) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol & Tarkiainen, Laura (2018) *Reciprocal Relationships and Well-being: Implications for Social Work and Social Policy*. London: Routledge & Taylor & Francis.
- Törrönen, Maritta & Munn-Giddings, Carol (2018) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten emotionaalinen kiintymys. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) *Nuoret palveluiden pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Valtakari, Mikko & Arnkil, Robert & Eskelinen, Juha & Mayer, Minna & Nyman, Juho & Siljanpää, Keimo & Spangar, Timo & Ålander, Tommi & Yli-Koski, Maria (2020) *Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria*. Valtioneuvoston

- selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- VM (2016) *Yhden luukun palvelumalli*. <https://vm.fi/yhden-luukun-palvelumalli> (Viitattu 1.3.2019.)
- Vänttilä, Samuli (2018) Asiantuntijat ovat huolissaan nuorten miesten syrjäytymisestä – Suomenmaa lähti perjantai-illaksi ajamaan korttelirallia selvittäääkseen, ovatko pelot turhia. *Suomenmaa* 12.8.2018 (Viitattu 22.2.2019.)
- Ward, Harriet (2011) Continuities and discontinuities: Issues concerning the establishment of a persistent sense of self amongst care leavers. *Children and Youth Services Review*, Elsevier, 33 (12), 2512–2518.
- Westerback, Frida (2017) Nuorten hyvinvointi ja toimintamahdollisuudet Ohjaamo Helsingissä. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Westerback, Frida & Wrede-Jäntti, Matilda (tulossa) Young unemployed people's perception of the service they received at the one-stop multi-professional guidance centre "Navigator" in Finland. Teoksessa Vibeke Bak Nielsen & Ilse Julkunen & Petra Malin & Lars Uggerhøj (eds) (2022) *Social Work, Social Welfare, Unemployment and Vulnerability among Youth*. London: Routledge.
- Wrede-Jäntti, Matilda & Wester, Cecilia (2016) Verkstaden – en laddningsstation. Unga deltagares erfarenheter av erhållet psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 12 (4) 318–329.

Itseohjautuvuus ohjauksen haasteena ja tavoitteena

Hanna Nuutinen & Heli Pesonen

Työmarkkinoiden, talouden ja työsuhteiden projektimaisuus, katkokset sekä tehokkuutta ja kilpailukykyä korostava yhteiskuntamme on muuttanut nuorten ohjauksellisia tarpeita sekä lisännyt koulutus- ja työpolkuihin liittyviä siirtymiä ja muutostilanteita. Tämä on muuttanut myös ohjauksen merkitystä ja roolia ihmisen elämänsuunnitelmassa. Tämän ajan työ- ja koulutuspolitiikka tähtää siirtymien ja polkujen lyhentämiseen ja suoristamiseen. Samalla kuitenkin nuorten siirtymien on tutkimuksissa todettu olevan katkonaisia, poukkoilevia ja pitkittyneitä (Niemi 2015; Henderson ym. 2007). Ohjausta määritellään, ja se saa myös erilaisia tulkintoja riippuen siitä, millaisessa kontekstissa ja millaisista lähtökohdista sitä tarkastellaan. Uraohjauksen ja -suunnittelun kontekstissa on jännite, joka haastaa ja edellyttää yksilön toimijuutta. Ohjattavalta edellytetään usein suurempaa toimijuutta kuin mihin hänen sen hetkiset resurssinsa antavat myöten. Ohjauksessa olevia nuoria ei tulisi palveluissa kategorisoida kokonaisvaltaista kohtaamista ja ohjauksellisten tarpeiden havaitsemista summentavalla tavalla. Holistinen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä elämänsuunnittelun ja uravalinnan ohjaus (*life-desing*) integroituvat ohjauksessa monilla nuorilla.

Palveluille asetetut tavoitteet tehokkaiisiin siirtymiin ovat tuoneet yhä spesifimpiä palveluja yhteiskuntaamme. Ajatuksena on, että kategorisoimalla palvelut kohderyhmittäin voidaan tuottaa yhä laadukkaampaa palvelua. Tällainen ajattelu vähentää holistisuuden toteutumista ohjauksessa ja tuottaa palvelujen pirstaloitumista ohjattavan näkökulmasta. Sopiikin pohtia, mistä lähtökohdista ja kenen ehdoilla ohjaustyötä silloin tehdään. Jo Ohjaamon slogan ”Jos et tiedä, mistä aloittaa, tule Ohjaamoon” pitää itsessään sisällään ajatuksen holistisesta elämän kokonaisuuden huomioivasta ohjausotteesta, jolloin ohjauksen määritelmä ”aikaa, huomiota ja kunnioitusta” (ks. Onnismaa 2007, Vehviläinen 2015, 38) toimii hyvän ohjaussuhteen perustana. Erityisesti ajan antaminen, tilanteeseen pysähtyminen ja sen tarkkaileminen yhdessä dialogisessa vastavuoroisessa suhteessa avaavat tien luottamuksellisen ohjaussuhteen syntymiseen ja oikean polun löytymiseen.

Puheenvuorossa tarkastelemme Ohjaamossa tehtyä ohjaustyötä toimijuuden tukemisen sekä holistisen uraohjauksen näkökulmasta. Tuomme ilmi niitä näkökulmia, mitä onnistunut ohjaustyö Ohjaamo-konseptissa vaatii, ja miten holistisuuden periaate ohjauksessa mielestämme rakentuu. Tarkastelemme Ohjaamossa annettua uraohjausta ja -suunnittelua sekä toimijuuden tukemista niin oman työkokemuksemme kuin teoreettisen viitekehyksen kautta. Tämä puheenvuoro pohjautuu vahvasti omaan ko-

kemukseemme ja työskentelyymme vuosina 2010–2018 Joensuun Ohjaamossa sekä Ohjaamon uraohjausta aiemmin kehittäneessä Nuorten tuki -hankkeessa. Nuorten tuki -hankkeessa ohjauksessa oli Pohjois-Karjalan alueella 1104 nuorta. Iältään he olivat 15–24-vuotiaita. Näistä 489 oli lyhytkestoisessa (alle seitsemän tuntia) ja 615 pitkäkestoisessa ohjauksessa. (Unelmoi, Uskalla, Onnistu! 2014.) Jäsentääksemme arkityön kokemuksia hyvästä uraohjauksesta sekä uraohjauksen tehtävää olemme tukeutuneet Sanna Vehviläisen (2015) jäsenyykseen ohjauksen orientaatioista.

Puheenvuoromme ensimmäisessä luvussa käsittelemme ohjattavan itseohjautuvuutta suhteessa ohjauksen holistisuuteen. Toinen luku avaa ohjausta ja ohjausprosessia Sanna Vehviläisen ohjausorientaatioiden näkökulmista. Kolmannessa luvussa tarkastelemme toimijuuden tukemista nuoren elämänkulun siirtymissä. Toisen ja kolmannen luvun teoreettisia sisältöjä avaamme kahden nuoren case-esimerkkien avulla. Viimeisessä luvussa teemme yhteenvedon ja pohdimme kriittisesti sitä, mitä itseohjautuvuus on ja kuinka palvelut vastaavat ohjauksen tarpeisiin.

OHJAUKSEN KOKONAISVALTAISUUS JA ITSEOHJAUTUVUUDEN PARADIGMA

Erityisenä mielenkiinnon kohteena puheenvuorossamme on itseohjautuvuuden paradigman käsite. Yksilön pärjäävyyden taakse voi kätkeytyä esimerkiksi vaativuutta, jaksamisen ongelmia tai menestymisen paineita. Nämä tulevat niin yksilöiden ja perheiden haaveista kuin yhteiskunnan paineista itseohjautuvuuteen muun muassa tehdä valinnat oikein yhä aikaisemmin. Itseohjautuvuudella tarkoitetaan yksilön ominaisuutta, jonka avulla hän kykenee työskentelemään itsenäisesti ilman ulkopuolista ohjausta. Itseohjautuva henkilö on nähty motivoituneena, aktiivisena työskentelijänä, joka itse valitsee, kuinka hän käyttäytyy ja toimii. (Jarenko & Martela 2017, 12.) Itseohjautuvuudella on tarkoitettu myös itsensä johtamisen taitoja, kuten ajankäyttöön, tehtävien asettamiseen ja ohjautumiseen liittyviä taitoja (Sydänmaanlakka 2006, 27–28). Itseohjautuvuusteorian (Ryan & Deci 2000) mukaan ihminen on luonnostaan itseään ohjaava, ja sosiaalinen ympäristö voi joko tukea tai ehkäistä yksilön kasvua ja kehitystä. Toimijuus ja itseohjautuvuus ovat kuitenkin aina suhteisiin eli materiaaliin, diskurssiin tai/ja sosiaalisiin tilanteisiin kiinnittynyttä sekä kontekstisidonnaista. Näiden lisäksi yksilön resurssit sekä aikaisemmat kokemukset suuntaavat toimijuutta eri tilanteissa sekä valmiuksia omien tavoitteiden ja päämäärien toteuttamiseen. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 27; Onnismaa 2003, 66.)

Muuttuvassa yhteiskunnassa yksilön elämänsuunnittelu on jatkuva prosessi, jolloin tehdyt ohjausinterventiot jäsennetään elämänmittaisiksi, holistisiksi, kontekstuaalisiksi sekä ennaltaehkäiseviksi (Savickas ym. 2009, 244). Ohjaamotyöskentelyssä erityisesti holistisuus korostuu; vaikka ohjauksen keskiössä onkin uran suunnittelu, myös muut

uravalintaan vaikuttavat tekijät, kuten perhe, vertaissuhteet, terveys ja vapaa-aika, tulee ottaa huomioon. Nuoren kokemukset työelämästä voivat olla vähäisiä, jolloin muiden elämän osa-alueiden, vahvuuksien ja kokemusten avaaminen on ensisijaisen tärkeää, jotta urasuunnitteluprosessia voidaan ammatillisesti tukea. Ohjauksen ydinfokus ei postmodernissa yhteiskunnassa ole enää tiedonjakaminen ammasteista tai ymmärrys yksilön erilaisista taipumuksista. Se on pikemminkin tiedon lisäämistä siitä, mitä tietoja ja taitoja tarvitaan, ja kuinka, missä ja miten ne voidaan hankkia (Savickas ym. 2009, 244; Van Esbroeck & Athanasou 2008, 35).

Urasuunnittelun kysymyksissä ja oman merkityksellisen paikkansa löytämisessä nuori tarvitsee tiedon ja neuvonnan ohella myös dialogisia tiloja, joissa tulkita omaa tilannettaan toisen kanssa. Työuran tai koulutuspolun miettiminen ei välttämättä ole sen hetkessä elämäntilanteessa ajankohtaista ja liian nopea eteenpäin ohjaaminen voi johtaa väärälle polulle ja vahingoittaa itseohjautuvuutta ja toimijuutta. Toisaalta liian nopea eteenpäin ohjaaminen voi johtaa väärälle polulle ja vahingoittaa itseohjautuvuutta ja toimijuutta. Uran suunnittelu on pitkän aikavälin tavoite, joka vaatii pienempien osatavoitteiden suunnittelua. Näillä tavoitteilla ja niiden kautta saaduilla onnistumissilla on merkitystä ohjattavan minäpystyvyyden, itseohjautuvuuden ja toimijuuden kehittymiseen. Omien vahvuuksien ja mielenkiinnon löytäminen ja niistä tietoiseksi tuleminen sekä toimijuuden tukeminen yhteisössä ja ohjauksessa kasvattavat nuorta rakentamaan omaa ammatillista minäkuvaansa sellaisten tukijalkojen varaan, jotka kantavat myös pidemmissä, jopa elämänmittaisissa interventioissa.

OHJAUKSEN ORIENTAATIO OHJAUSTYÖTÄ JÄSENTÄMÄSSÄ

Ohjaamossa annetun uraohjauksen ja -suunnittelun jäsentämiseksi olemme tarkastelleet ohjauksen ydinpiirteitä Sanna Vehviläisen (2015) tekemän jaottelun pohjalta. Tarkastelemalla näitä orientaatioita voimme tulla yhä tietoisemmiksi itsestämme ohjaajina ja kasvaa kriittisesti tarkastelemaan omaa työtämme. Uraohjauksen ydinpiirteiden tarkastelu on tärkeää yhtäältä ohjaajan, toisaalta myös ohjausprosessin näkökulmasta. Vehviläinen (2015) on jäsentänyt ohjauksen vuorovaikutuksen käytänteitä neljäksi pääorientaatioksi, jotka ovat tunnistettavissa erilaisissa ohjauksen toimintaympäristöissä ja muodoissa. Nämä orientaatiot ovat tapoja, joilla voimme orientoitua kohtaamaan ohjattavamme ja hänen tilanteensa. *Orientaatioita ovat kannatteleva, tutkiva, ongelmanratkaisu- sekä opettamis-/pedagoginen orientaatio.* (Vehviläinen 2015, 116–121.) Onnistuneessa ohjauksessa nämä vuorottelevat ja limittyvät tarkoituksenmukaisesti ja ovat läsnä kaikissa ohjaustilanteissa.

Kannatteleva orientaatio on ohjauksen onnistumisen kannalta välttämätöntä. Siinä osoitetaan nonverbaalin viestinnän keinoin ilmeinen, eleinen ja äänenpainoin, että ymmärrämme asiakkaan tilanteen ja olemme läsnä, tukena sekä turvana. Tässä orientaatioissa

referoidaan ohjattavan puhetta, jotta voisimme ymmärtää, mitä hän sanomisellaan tarkoittaa. (Vehviläinen 2015, 116.) Tilalla ja ympäristöllä sekä ohjaajan asennoitumisella on suuri merkitys ensikohtaamiseen sekä siihen, miten ja millainen dialogi ohjattavan ja ohjaajan välille syntyy. Välittömässä ja rennossa ilmapiirissä ohjattava saa kokemuksen, että ohjaaja on hänen puolellaan. Kannatteleva ote on avainasemassa luottamuksen syntymiselle. Ymmärrämme, kuuntelemme ja peilaamme ohjattavan elämäntilannetta. Pienillä asioilla, kuten kelloon vilkuilulla (joka voi viestiä kiireestä) voi olla iso merkitys luottamuksen syntymisen kannalta. Etenkin haasteellisessa elämäntilanteessa oleva nuori saattaa tarvita kannattelua pitkään ennen kuin pystyy ottamaan askeleen eteenpäin.

Tutkivassa orientaatiossa ohjattava ja ohjaaja tarkastelevat asiakkaan tilannetta yhdessä mahdollisimman laajasti eri näkökulmista. On tilanteita, joissa ohjattava voi toimia tiedostamatta omaa toimintaansa, jolloin tämä orientaatio auttaa meitä selvittämään, mitä todella tapahtui ja mistä ohjattavan toiminta johtuu. Tarkastelussa pyritään löytämään todellinen juurisyy teoille tai tekemättä jättämiselle liian aikaisin tehdyn väärän tulkinnan sijaan. (Vehviläinen 2015, 117.) Tutkivaa orientaatiota voidaan hyvin kuvata sellaisen tilanteen kautta, jossa ohjattavalla on useita keskeytyneitä opintoja. Oppilaitoksella ja nuorella itsellään on usein poikkeava käsitys siitä, miksi opinnot ovat keskeytyneet tai nuori itse ei ole tietoinen, miksi opinnot ovat keskeytyneet.

Keskeytyneiden opintojen taustalla voi olla esimerkiksi koulukiusaamista, jolloin myös häpeän ja pelon tunteet ovat voimakkaat. Tutkivassa orientaatiossa täytyykin olla varovainen, ettei ohjaus etene liian nopeasti sellaiseen tilanteeseen tai muistoon, mihin ohjattava ei itse pysty asettumaan. Todellisen syyn löydyttyä on helpompi ymmärtää tapahtunutta ja löytää vaihtoehto tulevaisuuden suunnittelulle. Tämä voi vaatia pitkäkin työskentelyä asian äärellä ja muiden asiantuntijoiden mukaan ottamista. Paitsi kokemusten käsittely myös siihen liittyvien eheyttävien taitojen harjoittelu (pedagoginen orientaatio) ja sisäistäminen ovat tärkeitä, jotta yksilön toimijuus voi kasvaa ja ohjattava siirtyä turvallisesti eteenpäin.

Ongelmanratkaisuorientaatiossa ”ongelmaa” kartoitetaan erilaisten kysymysten avulla, joiden tarkoituksena on pyrkiä löytämään vastauksia ja päästä tilanteesta eteenpäin erilaisten neuvojen, suositusten ja informaation avulla (Vehviläinen 2015, 119). Esimerkki ongelmanratkaisuorientaatiosta Ohjaamossa on tilanne, jossa ohjattava pohtii koulutusvalintaansa usean eri vaihtoehdon välillä. Ongelman ratkaisemiseksi ohjattava voi tehdä erilaisia ammatinvalintaa tukevia tehtäviä, kuten mennä työkokeiluun, koulutuskokeiluun tai suorittaa avoimen korkeakoulun opintoja, ja näiden avulla löytää ja saada varmuutta mieleisen alan löytymiseen. Ihannetilanteessa ongelma saadaan ratkaistua, kun ohjausprosessi on saatu päätökseen.

Opettamisorientaatiota käytetään usein tuotosvetoisessa ohjaustilanteessa. Vehviläinen (2015, 120) kuvaa tätä hyvin: ”Opettamisorientaatio on yksinkertaisesti ohjausprosessin jäsentämistä suunnitelmallisesti eteneväksi oppimisprosessiksi”. Tätä voi havainnollistaa esimerkiksi Ohjaamossa tehtävillä haastatteluharjoituksilla, jossa nuoret saavat harjoittelupaikaa opiskeluun tai töihin liittyvään haastatteluun (tuotos). Harjoituksen

tarkoituksena on toimia oikea tilanteen simulaationa, jonka jälkeen nuori saa palautetta harjoitteesta ja toimintaohjeita tulevaisuuteen.

Yllä mainitut neljä orientaatiota toistuvat ja vaihtelevat Ohjaamon ohjaustilanteittain ja ovat yhteydessä etenevään ja onnistuneeseen yhteistyösuhteeseen sekä ohjattavan toimijuuden ja ammatillisen suuntautumisen vahvistamiseen. Seuraava case-esimerkki kuvaa eri orientaatioiden yhdistymistä ohjaustyössä.

Sanna (nimi muutettu) tuli Ohjaamoon TE-toimiston kautta. Hän oli valmistunut kokiksi ja työskennellyt alalla, muttei halunnut jatkaa nykyisessä ammatissaan. Sanna oli jo jonkin aikaa ollut työttömänä, mutta haasteena oli se, ettei hän tiennyt mitä tehdä seuraavaksi. Juttelimme hänen elämästään ja kokemuksistaan useammalla ohjauskerralla (tutkiva/kannatteleva orientaatio). Selvisi, että hän oli ikään kuin jumiutunut tilanteeseen, jossa hänellä ei sinällään ollut mitään toimijuuden estettä, mutta hän halusi tukea ja apua tulevaisuuden suunnitteluun (kannatteleva orientaatio). Otin työskentelyyn avuksi ammatinvalintakortit (ongelmanratkaisuorientaatio), joista Sannalla nousi esille tekniikan alan koulutukset. Juteltuamme harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista selvisi, että Sannaa oli aina kiinnostanut autot ja niiden rassailu. Hän ei ollut kuitenkaan uskaltanut lähteä opiskelemaan autoalalle aikaisemmin, koska muita kavereita ei ollut hakeutunut kyseiselle alalle (tutkiva orientaatio).

Koska Sanna halusi vielä varmuuden autoalasta, lähdimme miettimään työkokeilua. Kerroin hänelle työkokeilusta ja sen ehdoista (pedagoginen orientaatio). Sanna tunsikin joitakin alan yrityksiä ja mietimme, miten hän voisi ottaa yhteyttä heihin. Sanna saikin pian työkokeilupaikan autokorjaamolta ja aloitti siellä kuukauden työkokeilun. Työkokeilu sujui hyvin ja Sanna halusi jatkaa työkokeilua vielä toisenkin kuukauden. Työntäjän mukaan Sanna oli suoriutunut hyvin alan työtehtävistä ja kertoi, että hän voisi ottaa Sannan työssäoppimaan yritykseensä, jos hän alkaisi opiskella alaa. Tässä vaiheessa kerroin Sannalle koulutuskokeilusta (pedagoginen ja ongelmanratkaisuorientaatio). Hän oli hieman epäröinyt kouluttautumista uudelleen ja sitä, kuinka häneen tultaisiin suhtautumaan miesvaltaisella alalla. Tästä keskustelimme useammalla ohjauskerralla (kannatteleva ja tutkiva orientaatio).

Sanna halusi koulutuskokeiluun ja oitimme yhteyttä oppilaitokseen. Sieltä luvattiin viikon koulutuskokeilujakso, jossa hän pääsisi aidosti kokeilemaan alaa muiden opiskelijoiden kanssa (ongelmanratkaisuorientaatio). Myös koulutuskokeiluviikko sujui hyvin ja Sanna sai vahvistuksen siitä, että haluaisi hakeutua alalle. Hänen ei tarvinnut odottaa tulevaan yhteishakuun, vaan hänen tuli tehdä hakemus koulutukseen jatkuvan haun kautta (pedagoginen orientaatio). Sanna pääsi opiskelemaan. Oppilaitoksen henkilökunta ja ympäristö olivat jo tuttuja hänelle opintojen alkaessa. Joimme vielä kahvit opintojen alkamisen kunniaksi ja samalla varmistimme, että opinnot olivat lähteneet sujumaan hyvin (kannatteleva orientaatio).

Ohjaustyön suunnittelu ja toimintakulttuuri on pystytty Ohjaamoissa rakentamaan moniammatillisena yhteistyönä laajemmin ymmärretyksi: nuoren kasvun ja kehityksen psykososiaalinen tukeminen, ammatinvalinnan vahvistaminen ja identiteetin tukeminen nähdään prosessina, joka jatkuu erilaisten nivel- ja siirtymävaiheiden yli. Tätä kuvastaa hyvin yllä oleva Sannan tarina. Uraohjauksen prosessissa limittyvät toimijuuden ja toimintakyvyn sekä ammatillisen suuntautumisen tukeminen sekä kannatteleva orientaatio koko ohjausprosessin ajan. Tämän prosessin rakentaminen vaatii ammattilaiselta uudenlaista moniammatillista verkostoyhteistyötä ja jaettua asiantuntijuutta.

TOIMIJUUS SOSIAALISENA JA SUHTEISENA KYSYMYKSENÄ OHJAAMON ARJESSA

Toimijuutta on määritelty ja määritellään monin eri tavoin riippuen siitä, millaisesta teoreettisesta kehyksestä sitä tarkastellaan. Tässä puheenvuorossa olemme määritelleet toimijuuden elämänkulun näkökulmasta; olemme ohjaajina lähteneet siitä olettamuksesta, että tarkastelemme ja pyrimme ymmärtämään ohjattavaa kiinteänä osana omaa toimintaympäristöään ymmärtäen myös aikaulottuvuuden, jossa ohjattava elää ja on elänyt. Elder (Shanahan & Elder 2002, 150) on määritellyt toimijuuden yksilöiden elämänkulun valintojen ja toimintojen kautta. Yksilöt rakentavat elämänsä niiden valintojen ja toimintojen kautta, joita he toteuttavat sosiaalisen ympäristön avaamien mahdollisuuksien ja rajoitusten varassa. Yksilö nähdään oman elämänsä tuottajana, joka asettaa tavoitteita, ryhtyy toimiin ja luo merkityksiä sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ehtojen vallitessa.

Yksilön toimijuuden mielletään myös olevan tiukasti yhteydessä lähiyhteisöön (muun muassa perhe ja ystävät) sekä yhteiskunnallisiin toimintaympäristöihin, kuten koulutusrakenteeseen ja työmarkkinoihin. Ohjaamossa tehtävässä ohjaustyössä onkin kokemuksemme mukaan korostunut vahvasti yksilön oma toimijuus elämänkulun rakentajana. Ohjattavan yksilölliset valinnat kytkeytyvät koettuun ja havaittuun sekä samalla todelliseen ja muuttuvaan ympäristöön, jossa hän elää. Ohjauksessa nostetaan esille yhtäältä yksilön elämänsä kulku, siinä tapahtuneet aikaisemmat valinnat ja toiminnot, ja toisaalta se, kuinka elämänsä kulku on suhteessa lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan. Herranen ja Souto (2016, 204) kuvaavat tutkimuksessaan perheen olevan kavereiden ohella yksi merkityksellisimmistä konteksteista koulutusvalinnan työstämiselle. Tämän sosiaalisen aspektin nostaminen esiin jo ohjaustilanteessa on äärimmäisen tärkeää, kun puhutaan nuoren aikuisen uravalintojen ja sitä kautta toimijuuden tukemisesta.

Ohjaamoon hakeutuvat nuoret ovat elämänsä kulullaan usein joissakin siirtymissä. Nämä siirtymät liittyvät muun muassa koulutusasteelta toiselle, koulutuksesta työhön, työstä kuntoutukseen, sieltä takaisin työhön tai koulutukseen liittyviin siirtymiin. Siirtymissä yksilö joutuu arvioimaan omaa suunnanottoaan uudestaan ja tarkastelemaan

mahdollisuuksiaan tilanteessa, jossa hänen aikaisemmin muodostamansa roolit, rutiinit tai identiteetti eivät ole enää valideja. Kaikki nämä siirtymät haastavat ohjattavan toimijuutta, ja tällöin ohjauksen tehtävänä on toimia tukena rakentamassa ja vahvistamassa yksilön toimijuutta ja siirtymiä.

Onnistuakseen tässä tehtävässä ohjaaja tarvitsee paitsi aiemmin kuvattujen ohjauksen pääorientaatioiden lisäksi myös sopivia menetelmiä, tehtäviä ja toimintaa, jotka ovat sopivassa suhteessa ohjattavan sen hetkiseen elämäntilanteeseen, voimavaroihin ja toimijuuden tasoon. Vahvistettaessa ohjattavan toimijuutta sopivin askelin myös ohjattavan minäpystyvyyden kokemus lisääntyy. Toimijuus-termissä korostuu yhteinen toiminta ja toimintaan osallistuminen, mutta myös ohjauksen tilannesidonaisuus. Toimijuutta ei voida tarkastella ilman kontekstia, koska toimijuus on eritasoista eri tilanteissa ja ympäristöissä. Tähän vaikuttavat vahvasti ohjattavan aikaisemmat kokemukset. Ohjaajan ammattitaitoa on nähdä ohjattavan toimijuuden taso ja etsiä keinot yhdessä ohjattavan kanssa toimijuuden vahvistumiseksi. (Vehviläinen 2015, 20–21, 25.)

Holistisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmisen ajatellaan olevan kokonaisuus, ja ohjaajan on osattava käsitellä ihmistä ja elämää kokonaisuutena. Tärkeä osa ohjausta on uskallus kysyä asioista ja elämäkokonaisuuksista ja ottaa ne esille, vaikka emme niitä itse osaisi tai pystyisi ratkaisemaan. Kannattelevan orientaation kautta ohjaaja kohtaa nuoren empaattisesti, tunnistaa haasteet ja osoittaa tukensa. Ottamalla ohjaajana vastaan osan ohjattavan taakasta, kuuntelemalla ja olemalla läsnä tilanteessa, ohjattavan luottamus tilanteen eteenpäin viemiseksi, ja tätä kautta toimijuus vahvistuu. Kun luottamuksellinen suhde ohjattavaan on pystytty rakentamaan ja on kuultu myös niiden haasteiden ja ilmiongelmien taakse, jotka ensikohtaamisessa on tuotu esiin, voidaan mukaan ottaa muita asiantuntijoita. Tiiviin, moniammatillisen työn ja lähestymistavan kautta ohjattavan toimijuutta voidaan tukea parhaiten, sillä niin ohjattava saa tukea kohdennetusti juuri niihin kysymyksiin, jotka ovat kullakin hetkellä akuutteja.

Seuraava case-esimerkki kuvaa yhteistyön, toimijuuden tukemisen, vertaissuhteiden sekä kannattelevan orientaation merkitystä ”itseohjautuvan” nuoren näkökulmasta.

19-vuotias Leevi (nimi muutettu) otti yhteyttä sähköpostitse Ohjaamoon saadakseen apua työnhakuun. Hän oli vuosi sitten valmistunut lukiosta ja ollut yhteydessä TE-toimistoon vain pari kertaa tänä aikana. Leevi oli hakenut yhteishaussa pakkohakuna aloille, joille ei tulisi pääsemään, koska ei ollut varma koulutusvalinnastaan. ”Töitä pitää aktiivisesta hakea”, joten työnhaun tukeminen oli hänen viestissään se asia, johon hän halusi apua. Saapuessaan uraohjaajan ohjaukseen Leevi suhtautui innokkaasti Ohjaamossa kerrottuihin mahdollisuuksiin (ongelmanratkaisuorientaatio). Hän kertoi hakevansa opiskelemaan yliopistoon tulevassa yhteishaussa. Aloitimme Ohjaamolla ammatinvalinnan ammatinvalintakorttien avulla (tutkiva- ja ongelmanratkaisuorientaatio). Nämä olivat pohjana sille, että työn tai työkokeilun kautta voisimme yhdessä Ohjaamon yksilövalmentajan kanssa lähteä miettimään tulevaisuuden ammattia. Leeviltä meni kuitenkin todella paljon aikaa

ammatinvalintakorttien läpikäymiseen. Mielenkiintoisia ammatteja oli laidasta laitaan aina artesaanista psykologiksi. Seuraava tapaaminen oli jo sovittu yhdessä Ohjaamon yksilövalmentajan kanssa, koska tällä ”itseohjautuvalla nuorella” oli hyvät mahdollisuudet päästä töihin hänen kauttaan ennen opintoja.

Leevi oli kuitenkin seuraavalla tapaamisella hyvin vaitonainen ja väsynyt, ja kysymyksen ”mitä sinulle oikeasti kuuluu?” jälkeen hän rupesi itkemään. Selvisi, että hän ei ollut nukkunut kunnolla moneen kuukauteen, hänen painonsa oli tippunut, eikä hän enää juurikaan jaksanut liikkua kotoaan mihinkään. Leevi kertoi, että kaikki hänen kaverinsa olivat opiskelemassa tai töissä. Leevi oli yrittänyt kertoa tuntemuksistaan vanhemmilleen, mutta he olivat vähätelleet tilannetta. Kenellekään muille hän ei ollut uskaltanut kertoa voinnistaan, koska pelkäsi samankaltaista reaktiota. Suhtauduimme ymmärtäväisesti Leevin kertomaan (kannatteleva orientaatio), ja varasimme pian yhteistapaamisen Ohjaamon psykiatriselle sairaanhoitajalle (ongelmanratkaisuorientaatio). Tapaamisessa kävi selville, että Leevin ajatukset olivat hyvinkin synkät, ja että hän oli itsetuhoinen (tutkiva ja kannatteleva orientaatio). Säännölliset sairaanhoitajan tapaamiset jatkuivat ja Leevi oli todella kiitollinen siitä, että joku aidosti kuunteli ja ymmärsi hänen tilannettaan (kannatteleva orientaatio). Työnhaun aika ei ollut nyt.

Leevi aloitti Ohjaamon ryhmätoiminnassa, josta hän sai kokemuksen siitä, ettei ollut yksin tilanteessa (ryhmätyöskentely pitää sisällään kaikkia orientaatioita). Kerran viikossa kokoontuvassa vapaaehtoisuuteen perustuvassa suljetussa ryhmässä korostui kiva tekeminen yhdessä. Keskeisenä fokuksena oli mielen ja kehon hyvinvointi. Hänellä oli myös syy lähteä kotoa ja hänen minäpystyvyyden kokemuksensa kasvoi. Leevin tilanne alkoi kohentua nopeasti ja hän halusi lähteä työkokeiluun, jota hänelle avasin (pedagoginen orientaatio). Vielä ei ollut aika hakea yhteishaussa, eikä lähteä palkkatöihin. Toimijuuden kasvulle oli annettava aikaa.

Leevin esimerkissä on useita onnistumisen elementtejä, jotka ovat läsnä Ohjaamossa tapahtuvassa ohjauksessa. Yllä kuvatussa ohjauksessa tulevat esille kaikki orientaatiot, mutta kannatteleva orientaatio korostuu, mikä on välttämätöntä ohjauksen onnistumisen kannalta. Leevi tarvitsi useamman tapaamisen, jotta pystyi luottamaan työntekijään ja puhumaan hänelle aidosti tilanteestaan ja tunteistaan. Nuorella voi olla useita viranomaisia ja auttajia ympärillään, jolloin luottamuksellisen yhteyden saaminen voi olla haastavaa työntekijöiden ja kontekstien muuttuessa. Useat torjutuksi tulemiset tai häpeä ja pelko voivat estää todellisen tilanteen avaamisen. Myös erilaisiin tukijärjestelmiin tai ansion menettämiseen liittyvät sanktiot voivat olla estämässä ohjattavan uskallusta kertoa viranomaisille todellista tilannettaan.

Toimijuuden tukemiseksi ohjaajalta vaaditaan myös tilanneherkkyttä ja oikea-aikaisuutta palveluihin ohjaamisessa sekä herkkyttä kuulla, nähdä ja kysyä nuoren kohtaamista haasteista. Tärkeää on tulla kohdatuksi ja kuulluksi, jolloin myös luottamus palveluihin ja auttamisen tapaan vahvistuvat. Lisäksi tärkeää on kokemus osallisuudesta,

jonka on todettu lisäävän elämän mielekkyyden kokemusta ja antavan uusia näkökulmia tulevaisuuteen. Ohjauksen keinot tulisi valita niin, etteivät ne lisää riippuvuutta tuesta, vaan lisäävät osallisuutta ja toimijuutta. (Vehviläinen 2015, 22–24.) Leevin tapauksessa toimijuutta eteenpäin vievä elementti löytyi Ohjaamon ryhmätoiminnasta, joka oli hänen tilanteeseen sopiva, toimijuuden ja osallisuuden kasvua edistävä toiminto. Pelkkä yksilöohjaus ei välttämättä tuo apua haasteisiin, jotka kohdistuvat toimijuuteen ja sosiaalisiin tilanteisiin (Toiviainen 2018).

ONKO ITSEOHJAUTUVUUS VAIN HARHAA?

Yhteiskuntamme odottaa nuoria yhä nopeammin työelämään ja veronmaksajiksi. Saman aikaisesti nuoruuteen liittyvien siirtymien on todettu olevan katkonaisia, poukkoilevia ja pitkittyneitä, kuten Niemi (2015) ja Henderson ym. (2007) ovat aiemmin todenneet. Ilman riittäviä ohjausresursseja ja palveluja yksilölliset mahdollisuudet saattavat kääntyä vaatimukseksi itsenäisyydestä, kun vastuu oman polun rakentumisesta säilytetään nuoren itsensä harteille (Niemi & Kurki 2013; Lappalainen ym. 2010). Yhteiskunnan, koulurakenteiden ja perheiden tulisi tarjota nuorelle työkaluja ja tukirakenteita, joissa yksilöt voisivat oppia itsensä johtamisen ja itseohjautuvuuden taitoja. Jo perusopetusta ohjaavan opetussuunnitelman perusteiden (2014) oppimiskäsitys perustuu ajatukseen oppilaasta aktiivisena toimijana. Annettu ohjaus ja itseohjautuvuutta kehittävät tehtävät tulisi suhteuttaa aina ohjattavan kehityksen tasoon ja valmiuteen ottaa asioita vastaan. Kuten peruskoulussa, myös sen jälkeen itseohjautuvuutta, itsenäisyyttä ja tutkivaa työtettä voi harjoitella yhdessä toisten kanssa. Sosiaalisen aspektin lisäksi itseohjautuvuus on myös kontekstisidonnaista; erilaiset ympäristöt, elämäntilanteet ja sosiaaliset valtarakenteet vaikuttavat siihen, kuinka pystymme ja osaamme toimia tilanteissa. Tämä taito kasvaa ympäristön ja yhteisön kanssa vuoropuhelussa, johon roolit ja toimintavalmius vaikuttavat.

Ammatillisen koulutuksen reformin tuomat muutokset, uusi lukiolaki sekä korkeakouluhaku-uudistus edellyttävät nuoruusikäiseltä entistä enemmän itseohjautuvuutta. Ammatin saamiseksi opiskellaan yhä enemmän työelämässä, joka odottaa pystyvää, hyvät sosiaaliset taidot omaavaa ja itseohjautuvaa opiskelijaa. Lisäksi nuorten odotetaan tekevän yhä aikaisemmassa vaiheessa ”järkeviä” koulutus- ja oppiainevalintoja, koska nämä vaikuttavat jatko-opintoihin hakeutumiseen ja tulevaisuuden urasuunnitteluun. Van Esbroeckin ja Athanasoun (2008, 34) mukaan kouluinstituutioilla ei ole aina ajankohtaista tietoa tai valmiuksia antaa niitä taitoja ja tietoja, joita nuoret tarvitsevat rakentaakseen uraansa globaalissa maailmassa. Oppilaitosten on yhtäältä pysyttävä mukana ja vastattava työelämän vaatimuksiin, toisaalta myös pystyttävä vastaamaan opiskelijoidensa tarpeisiin. Taustalla ovat vahvat organisaation tuloksellisuuden tavoitteet: oppijoiden mahdollisimman nopea valmistuminen (mahdollisimman pienin resurssein) ja työelämään pääsy.

Tämä antaa puitteet ja raamit ohjaustyölle ja sille, mihin ohjauksella pyritään vastaamaan. Opinnoissaan pärjäävän ja itseohjautuvaksi luokitellun nuoren ohjaamiseen ei kohdisteta organisaatiotasolla ohjausresursseja, vaan heidän oletetaan pärjäävän ja ohjautuvan itsenäisesti. Kokemuksemme perusteella Ohjaamoon tulleet nuoret ovat vailla kokonaisvaltaista ohjausta riippumatta siitä, millaiseksi palveluntarve oli aiemmin arvioitu; hyvin arvosanoim ammattiin valmistunut nuori tarvitsee omien uravalintojensa pohtimiseen yhtä lailla peilipintaa kuin koulutuksensa useasti keskeyttänyt nuori.

Joillekin nuorille vuodet ennen jatko-opintoja voivat olla valinta, mutta ilman tavoitetta tai suunnitelmia väli vuodet voivat muodostua myös hyvin kuormittavaksi kokemukseksi. Yhteiskuntamme olettaa oppilaitoksesta valmistuneen nuoren olevan pystyvä ja itseohjautuva sekä kykenevä suunnittelemaan tulevaisuuttaan itsenäisesti. Palataan tässä Leevin ja Sannan tapauksiin. Millainen paine ja valmiudet näillä nuorilla on tehdä koulutusvalintoja itsenäisesti? Valintojen tueksi nuori tarvitsee peiliä, jota voivat tarjota perhe, ystävät, työ tai koulu. Nuoren ollessa työtön tai vailla koulupaikkaa, on peilipintoja usein liian vähän. Tästä syystä Ohjaamosta tulisi muodostua sellainen paikka, jossa jokaisella nuorella on mahdollisuus tulla aidosti kuulluksi tarvittaessa pitkäkestoisessa rinnalla kulkevassa ohjauksessa. Mikäli palvelut eivät ota huomioon nuoren kokonaisvaltaista elämäntilannetta, ei holistisuus toteudu sen todellisessa merkityksessä. Hyvinvointiyhteiskunnan mittari on, että kaikista pidetään huolta. Toteutuuko tämä yhteiskuntamme ohjauspalveluissa?

LÄHTEET

- Henderson, Sheila & Holland, Janet & McGrellis, Sheena & Sharpe, Sue & Thompson, Rachel (2007) *Inventing adulthoods. A biographical approach to youth transitions*. London: Sage.
- Herranen, Jatta & Souto, Anne-Mari (2016) Vapaus valita toisin? Ammatillinen koulutus koulutusmyönteisten nuoren kunnianhimoisena valintana. Teoksessa Heikki Silvennoinen & Mira Kalalahti & Janne Varjo (toim.) *Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset*. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 195–226.
- Jarenko, Karoliina & Martela, Frank (2017) *Itseohjautuvuus – Miten organisoitua tulevaisuudessa?* Helsinki: Alma Talent Oy.
- Lappalainen, Sirpa & Mietola, Reetta & Lahelma, Elina (2010) Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: Nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus. *Nuorisotutkimus* 28 (1), 39–55.
- Niemi, Anna-Maija (2015) *Erytisiä koulutuspolkuja? Tutkimus erityisopetuksen käytännöistä peruskoulun jälkeen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Niemi, Anna-Maija & Kurki, Tuuli (2013) Amislaiseksi valmistettu, valmennettu, kuntoutettu ja ohjattu? Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teitti-

- nen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 201–215.
- Ojala, Hanna & Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala & Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Onnismaa, Jussi (2003) *Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja asiantuntijuuden muutos*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Onnismaa, Jussi (2007) *Ohjaus ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96. https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (Viitattu 15.3.2019.)
- Ryan, Richard M., & Deci, Edward L. (2000) Self-Determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being. *American Psychologist* 55, 68–78.
- Savickas, Mark & Nota, Laura & Rossier, Jérôme & Dauwalder, Jean-Pierre & Duarte, Maria & Guichard, Jean & Soresi, Salvatore & Van Esbroeck, Raoul & Van Vianen, Annelies (2009) Lifedesign: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of vocational behavior* 2009 (75) 239–250.
- Shanahan, Michael J. & Elder, Glen H. Jr (2002) *History, agency, and the life course*. Teoksessa Lisa J. Crockett (ed.) *Agency, motivation and the life course*. Nebraska symposium on motivation vol 48. Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 145–185.
- Sydänmaanlakka, Pentti (2006) *Älykäs itsensä johtaminen – näkökulmia henkilökohtaiseen kasvuun*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Toiviainen, Sanna (2018) Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymissä marginaalista kohti valtavirtoja. *Nuorisotutkimus* 36 (4), 35–49.
- Unelmoi, Uskalla, Onnistu! (2014) *Ohjaamon ja Avoimen ammattiopiston matkassa 2010-2014. Nuorten tuki -hankkeen kehittämistyön kuvauksia*. <https://issuu.com/pkky/docs/nuortentuki-2014> (Viitattu 1.4.2019.)
- Van Esbroeck, Raoul & Athanasou, James A. (2008) (eds) *International Handbook of career Guidance*. Springer science + business media.
- Vehviläinen, Sanna (2015) *Ohjaustyön opas. Yhteistyössä kohti toimijuutta*. Helsinki: Gaudeamus.

2. Muuttuvat palvelut ja ohjauspolitiikat

Ohjaamo-toiminta itsearviointikyselyn avaamana

Maiju Kyytsönen

Ohjaamo-toiminnan seurantaan ja kehittämisen tueksi on luotu itsearviointikysely, jonka avulla toiminnan tilasta voidaan luoda kokonaiskuvaa. Kysely kuvastaa paikallisten Ohjaamo-toimijoiden näkemyksiä omasta toiminnastaan. Tulosten perusteella on mahdollista seurata, miten kartoitetut ja Ohjaamojen perusteisiin (2018) kirjatut tavoitteet ovat toteutuneet sekä missä asioissa on kohdattu haasteita. Itsearviointikysely on työvälaine toiminnan arviointiin ja sitä kautta kehittämiseen niin paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla. Tämän lisäksi itsearvioinnilla voidaan edistää hyvien käytäntöjen jakamista Ohjaamojen kesken. Itsearviointikyselyyn on valikoitu sellaisia teemoja, jotka on nähty merkityksellisinä Ohjaamo-toiminnalle. Tästä huolimatta itsearviointikyselystä ei ole tarkoituksenmukaista tehdä kovin tiukkaa ja kirjaimellista tulkintaa siitä, miten Ohjaamoissa tulisi järjestää ohjaus- ja palvelukokonaisuutta. Tarkoitus on ennemminkin herättää ajatuksia siitä, miten toimintaa voisi järjestää.

Kysely on tuotettu Kohtaamon tutkijan Mirja Määtän johdolla työryhmässä, johon kuuluivat Janne Savolainen ja Anna Toni työ- ja elinkeinoministeriöstä, Raimo Vuorinen Valtakunnallisen ohjausalan osaamiskeskuksesta sekä Hanna-Kaisa Kostet Onni-hankkeesta. Ensimmäisen kerran itsearviointikysely lähetettiin Ohjaamoille loppuvuodesta 2018, minkä tuloksiin tässä puheenvuorossa tukeudutaan. Kyselyyn vastasi tuolloin 50 Ohjaamoja silloin toiminnassa olleista noin 60 Ohjaamosta. Vastanneista Ohjaamoista 62 prosenttia oli aloittanut toimintansa ennen vuotta 2017 ja loput vasta sen jälkeen. Paria poikkeusta lukuun ottamatta vanhimmatkin Ohjaamot olivat kuitenkin olleet toiminnassa enintään neljä vuotta. Tässä mielessä ensimmäinen itsearviointikysely tarjosi arvokasta tietoa siitä, miten visio Ohjaamoista oli onnistuttu muuntamaan käytännön toiminnaksi.

Itsearviointikysely perustui pääosin arviointiasteikollisiin kysymyksiin, joissa toimintojen tilaa kuvattiin vaihtoehdoin ”puuttuva”, ”alkava” ja ”edistynyt”. Kyselyn aihealueet koskivat johtamista, resursseja, palveluiden tuottamista ja niiden seurantaa sekä laadun arviointia ja kehittämistä. Arviointiasteikollisten kysymysten tarjoamaa tietoa kartutettiin lisäksi avokysymyksillä, joissa Ohjaamojen edustajat saivat kertoa Ohjaamon käytännöistä omin sanoin. Vastaajille tarjottiin itsearviointiasteikollisissa kysymyksissä mahdollisuus sanallisten huomioiden tekemiseen, mitä monet vastaajat hyödynsivät.

NUORILÄHTÖISYYTEEN PERUSTUVA OHJAUSKONSEPTI

Ohjaamojen toimintaperiaate eroaa monin tavoin perinteisestä palvelusta. Ensinnäkin Ohjaamo-toiminta on suunniteltu juuri nuoria ja nuoria aikuisia varten. Toiseksi se perustuu yhden luukun periaatteeseen ja monialaisuuteen. Kolmanneksi Ohjaamo on palvelupiste, jossa tarjotaan tietoa, neuvontaa, ohjausta ja palveluja, jotka liittyvät työllistymiseen, koulutukseen, elämänhallintaan ja hyvinvointiin. Toisaalta Ohjaamo ei ole vain tavanomainen palvelupiste, vaan se on myös palvelualusta, joka kokoaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita yhteen. (Ohjaamon perusteet 2018.) Kun Ohjaamo-toiminnan perusteita paloittelee näin, on helpompi hahmottaa sitä, miten erilaista toiminta on totuttuun verrattuna. Näin ollen on helpompi edelleen ymmärtää sitä, miksi tällaiselle uudelle toimintakonseptille on ollut tarvetta ja miksi sen toteuttaminen käytännön tasolla voi olla vaikeaa.

Ohjaamojen nuorilähtöisyys näkyi itsearviointiaineiston tuloksissa. Nuoren asiakaskunnan erilaiset ohjaustarpeet huomioitiin esimerkiksi panostamalla työntekijöiden dialogisiin taitoihin ja vuorovaikutusosaamiseen. Keinoja tähän olivat muun muassa koulutusmyönteisyys, Ohjaamojen tukihankkeiden koulutusten hyödyntäminen sekä taitojen kehittäminen työyhteisön kesken. Vuorovaikutustaitojen ohella henkilöstöä kannustettiin kehittämään Ohjaamoissa tehtävää työtä.

Henkilöstön nuorilähtöisen työtöiden lisäksi monissa Ohjaamoissa kuunneltiin nuorten kehittämistoiveita ja palautetta suunnitellusti. Loppuvuodesta 2018 Ohjaamoissa käytössä olleita nuorten keinoja kehittää toimintaa olivat muun muassa asiakkaiden palautteenannon mahdollistaminen kaavakkein, palautteen kysyminen ja kuunteleminen asiakastilan-teissa sekä oman asiakaspalautekyselyn järjestäminen valtakunnallisen kyselyn rinnalla. Samalla Ohjaamoissa oli edelleen varaa vahvistaa nuorten osallistamista toiminnan kehittämiseen. Esimerkiksi Ohjaamon nuoria olisi voinut kuulla ohjausryhmässä, mikä ei ollut vielä lyönyt ideana läpi kovinkaan monessa Ohjaamossa.

Ohjaamo-toiminta muovautuu valtakunnallisen tavoiteohjauksen sekä toisaalta paikallisen tason organisoinnin ja hallinnoinnin kautta (Ohjaamon perusteet 2018). Valtakunnallisen tason ohjauksessa on pyritty tietoisesti välttämään johtamista, joka ei jätä toimijoille vaihtoehtoja. Tämä on johtanut melko pehmeään ohjaukseen eri valtakunnallisten toimijoiden taholta. Käytännössä kunnat ja kaupungit ovat siten olleet merkittävässä asemassa Ohjaamo-toiminnan muovautumisessa käytännön tasolla. Paikallisen tason vahva asema on myös osaltaan innostanut kuntia ja kaupunkeja kehitystyöhön sekä omannäköisen Ohjaamo-toiminnan rakentamiseen. Tämä näkyy itsearviointikyselyn tuloksissakin, jotka vahvistavat sen, että Ohjaamo-toiminnassa on painotettu eri asioita paikallisten toimijoiden valinnoista riippuen.

Paikallinen monimuotoisuus on sekä vahvuus että heikkous. Ensinnäkin monimuotoisuus on vahvuus, joka antaa tilaa paikallisille toimijoille innostua nuorilähtöisestä kehittämistyöstä. Toiseksi monimuotoisuus jättää paikalliselle tasolle liikkumavaraa

oman alueen tarpeiden huomiointiin, mikä on erityisen tärkeää, koska väestön tarpeet vaihtelevat alueittain. Toisaalta monimuotoisuus aiheuttaa sen, etteivät Ohjaamot ole yhdenmukaisia. Mennessään uuden paikkakunnan Ohjaamoon nuori ei siis välttämättä saa samansuuntaista palvelua kuin aiemmalla paikkakunnalla. Mikäli Ohjaamon toiminta halutaan vakinaistaa ja tehdä lakisääteiseksi, kohderyhmän yhdenvertaista asemaa on pohdittava yhä vahvemmin (ks. Lehtonen & Moisala, tässä teoksessa).

JOHTAMISEN AVULLA PAREMPAA OHJAUSPALVELUA NUORILLE

Ohjaamo-toiminnan paikallisiin johtamisrakenteisiin kuuluvat tyypillisesti Ohjaamon koordinaattori tai päällikkö, joihin viitataan tässä puheenvuorossa jatkossa koordinaattoreina. Koordinaattorin lisäksi johtamisrakenteisiin kuuluvat kiinteästi Ohjaamon ohjausryhmä sekä Ohjaamon työntekijöiden esimiehistä koostuva tiimi. Koneisto voi kuulostaa raskaalta, mutta kaikki sen osat ovat merkityksellisiä. Ohjaamon koordinaattorin tehtävä on johtaa ja organisoida Ohjaamon päivittäistä toimintaa. Hän ei kuitenkaan ole työntekijöiden esimies, vaan Ohjaamon työntekijöillä on yleensä omat esimiehet emo-organisaatioissaan, joista heidät on Ohjaamoon asetettu toimimaan. Työntekijöiden esimiesten kuuleminen on välttämätöntä, jotta työntekijöiden on mahdollista toimia Ohjaamoissa. Etenkin toiminnan varhaisessa vaiheessa emo-organisaatioiden panostus Ohjaamon toimintaan on oleellinen. Vuoden 2018 lopussa säännöllisesti koordinaattorin kanssa kokoontuva ja yhteistyöedellytyksiä edistävä esimiestiimi löytyi kuitenkin vasta 34 prosentista Ohjaamoista. Alkavassa vaiheessa asian suhteen oli toiset 34 prosenttia.

Ohjaamo-toiminnan perusteiden mukaan Ohjaamo kokoaa yhteen julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoita (Ohjaamon perusteet 2018). Näin ollen Ohjaamojen kyky tarjota palveluita ja palveluohjausta kasvaa huomattavasti. Tämän toimintamallin luominen ja ylläpitäminen edellyttävät kaikkien toimijatahojen kuulemista sekä toimijoiden välisen yhteisymmärryksen luomista. Keskeisille yhteistyökumppaneille tulisi tarjota edustuspaikkaa Ohjaamon ohjausryhmästä. Vuoden 2018 loppupuolella Ohjaamoista 66 prosenttia arvioikin olevansa edistyneessä vaiheessa keskeisten tahojen kokoamisessa ohjausryhmään.

Jotta Ohjaamojen toiminta on käytännössä mahdollista ja sujuvaa, tulee Ohjaamon koordinaattorilla olla virallinen valtuutus operatiiviseen johtamiseen. Johtamista taas ei Ohjaamojen kontekstissa voi ajatella perinteisenä ylhäältä alas valuvana ja jäykän byrokraattisen mallin mukaisena, vaan ajattelutapaa tulee laajentaa. Vuoden 2018 loppupuolella operatiivinen johto oli vasta puolella Ohjaamon koordinaattoreista (edistyneet), mikä edelleen vahvistaa sitä, että johtamiskäsityksen pohtimiselle on tarvetta. Toisaalta emo-organisaatioiden esimiehillä on oikeuksia alaiensa johtamiseen nähden. Nämä ovat sellaisia realiteetteja, jotka on sovittava yhteen Ohjaamossa toimivan

koordinaattorin työssä. Yhteisymmärryksen luominen sen suhteen, mitkä johtamisen elementit kellekin kuuluvat, auttaa ristiriitojen ratkaisussa ja arjen haasteiden asettamisessa oikeisiin mittasuhteisiin.

Johtamiseen keskeisesti liittyvät myös toiminnan tavoitteet ja niiden asettaminen. Vuoden 2018 loppupuolella Ohjaamoista 39 prosenttia oli edistyneessä vaiheessa yhdessä kirjattujen ja sisäistettyjen tavoitteiden suhteen, jotka oli hyväksytty Ohjaamon paikallisessa ohjausryhmässä. Tavoitteet puuttuivat vuosien 2017–2018 aikana aloitaneista Ohjaamoista 22 prosentilta. Sitä vanhemmista Ohjaamoista tavoitteet puuttuivat lähes samalta määrältä (19 %). Käytännössä tavoitteita lienee kuitenkin ollut kaikilla Ohjaamoilla. Niiden virallisessa asettamisessa voidaan kohdata vaikeuksia, koska Ohjaamoissa ollaan useiden toimijatahojen ristipaineessa. Ohjaamon koordinaattorin rooli on ohjausryhmän ohella keskeinen, koska tavoitteita asettaessa tulee huomioida valtakunnalliset tavoitteet, emo-organisaatioiden työntekijöilleen asettamat tavoitteet ja luoda vielä paikalliselle Ohjaamolle omat tavoitteet. Koordinaattoreiden tulisikin tarvittaessa saada valtakunnallista tukea strategiseen työhön. Lisäksi koordinaattoreiden verkostoitumista tulisi edelleen edistää, koska se tarjoaa mahdollisuuden vertaistuen hyödyntämiseen.

MONIALAISTEN PALVELUIDEN KOKOAMINEN

Ohjaamon perustavanlaatuinen tehtävä on toimia palvelualustana eri palveluntarjoajille ja siten koota yhteen nuorten ohjaus- ja neuvontapalveluja. Tarkoitus ei ole kuitenkaan pelkästään koota yhteen palveluita, vaan myös muuttaa palveluntarjoajien toimintatapoja; Ohjaamoissa työote on monialainen. (Ohjaamon perusteet 2018.) Toiminnan käynnistäminen ja ylläpitäminen edellyttävät siten selkeää viestintää ja yhteistyömalleja – sitä, että kaikki toimijat ovat samalla sivulla.

Ohjaamo-toiminnan sovittaminen palvelurakenteisiin ei ole ollut yksinkertaista edes teoreettisella tasolla. Näin ollen on luonnollista, että toiminnassa on kohdattu ongelmia myös käytännössä. Itsearviointiaineiston perusteella uuden palvelu- ja ohjauskonseptin mallintaminen on aiheuttanut yhteentörmäyksiä ja muutosvastarintaa. Hankaluudet kumpuavat mitä ilmeisimmin erilaisista lähtökohdista tulevien ja erilaisilla toimintatavoilla varustettujen toimijoiden (intressi)ristiriidoista, toimintaa tukemattomista rakenteista, Ohjaamo-toiminnan tuntemattomuudesta, monialaisuuden toteuttamisen haasteista, toimintamallien luomisen ja vakiinnuttamisen vaiheisuudesta sekä johtamisjärjestelmän hahmottumattomuudesta.

Tässä pirstaleisessa toimintakentässä voi Ohjaamo-toimintaan heittäytyminen olla vaikeaa niin tunnetasolla kuin byrokratian ja lainsäädännön raamien kannalta. Näin ollen ongelmallista onkin se, että palveluntarjoajien välisestä yhteistyöstä ja työnjaosta ei ollut sovittu kirjallisesti 44 prosentissa Ohjaamoista. Ohjaamotyöntekijöiden työnkuvat,

jotka on sovittu yhdessä työntekijän, työntekijän esimiehen ja Ohjaamon koordinaattorin kanssa, oli laadittu tai laadinta oli aloitettu 85 prosentissa Ohjaamoista. Yhteisen työtavan kuvaus puuttui 35 prosentista työnkuvista. Tällaisen uudenlaisen ohjaus- ja neuvontapalvelun sovittamisessa kuntien ja kaupunkien palvelurakenteisiin, tulisi toiminnan selkeyttäminen ja yhteisten työtapojen sopiminen asettaa prioriteeteiksi, jotta sekaannuksilta ja epätietoisuudelta vältytään.

Ohjaamojen tunnettuus tekee helpommaksi palvelutarjoajien linkittämisen. Tunnettuutta voidaan edistää esimerkiksi olemalla mukana verkostotoiminnassa. Itsearviointikyselyn mukaan Ohjaamoista jopa 53 prosenttia oli edistyneellä tasolla mukana verkostotoiminnassa. Avokysymyksen perusteella yleisimmät verkostot loppuvuodesta 2018 olivat ELO-verkosto sekä lasten ja nuorten ohjaus- ja palveluverkosto. ELO-verkostat ovat ELY-keskusten koordinoimia alueellisia verkostoja, jotka edistävät ohjauspalveluiden saatavuutta ja laatua tähdäten elinikäisen oppimisen edistämiseen (Laitinen ym. 2014). Lasten ja nuorten ohjaus- ja palveluverkostat taas ovat kunnissa lakisääteisesti toimivia verkostoja. Verkoston tavoitteet ovat osin yhdenmukaiset Ohjaamo-toiminnan kanssa, joten Ohjaamojen olisi siten perusteltua olla mukana verkoston toiminnassa.

Ohjaamo-toiminnan myötä tehdään palveluohjausta sekä muista palveluista Ohjaamoon että Ohjaamosta yhteistyökumppaneiden palveluihin. Palveluohjauksessa on kuitenkin sama ongelma kuin esimerkiksi palvelutarjoajien välisen yhteistyön ja työnjaon sopimisessa – sitä ei Ohjaamoissa ole yleensä tehty kirjallisesti. Palveluohjaus alueen muiden palvelujen kanssa ja saattaen vaihtaminen oli sovittu ja kirjattu yhteistyöverkostoissa edistyneesti 20 prosentissa Ohjaamoista. Toisaalta kokonaan toiminto puuttui vain 31 prosentista Ohjaamoja. Luvut kertovat kuitenkin jälleen siitä, miten haastavaa Ohjaamon kaltaisen palveluinnovaation vieminen käytäntöön on sekä miten haastava tehtävä erityisesti Ohjaamon koordinaattorilla on, kun hänen tehtäväkseen jää kaikkien lankojen käsissä pitäminen. Ohjaamon arjen johtajana koordinaattorin on edistettävä toiminnan organisointia ja mahdollistettava sen toteutuminen käytännön tasolla.

Ohjaamojen palveluvalikoima on kehittynyt ja on edelleen kehittymässä yhä laajemmin tarjonnan suuntaan. Parhaiten edustettuina suhteutettuna asiakastarpeisiin koettiin Ohjaamoissa olevan TE-palvelut (88 % edistynyt saatavuus), nuorisotyö (73 % edistynyt saatavuus) sekä kunnan työllisyyspalvelut (61 % edistynyt saatavuus). Näiden lisäksi myös opinto- ja uraohjauksen palvelujen saatavuus koettiin edistyneeksi jopa 55 prosentissa Ohjaamoista. Sosiaalihuollon saatavuudessa edistyneessä vaiheessa koki olevansa 46 prosenttia Ohjaamoista. Heikoiten saatavilla oleviksi palveluiksi suhteutettuna asiakastarpeisiin koettiin terveydenhuolto ja Kela. Kuitenkin, kun huomioidaan myös alkavassa vaiheessa oleva palvelu, muodostuu terveydenhuollon saatavuudeksi 70 prosenttia ja Kelan palvelun saatavuudeksi 83 prosenttia. Ohjaamojen palveluvalikoimaa koskevat luvut ovat merkityksellisiä. Ne kuvastavat Ohjaamojen ydintä nuorten

näkökulmasta eli sitä, miten Ohjaamoissa kaikilla nuorilla on mahdollisuus saada juuri omaa tilannettaan edistävää palvelua, myös monialaisesti tarpeen vaatiessa.

OHJAAMO-TOIMINNAN KEHITTÄMINEN ITSEARVIOINTIKYSELYN AVULLA

Itsearviointikyselyn varaan on mahdollista rakentaa Ohjaamojen kehittämiskulttuuria. Pelkkä kyselyn täyttäminen ei tähän riitä, vaan kyselyn merkityksellisyys nousee esiin, kun kyselyn tuloksia käydään läpi Ohjaamoissa sekä valtakunnallisissa pöydissä. Kehittämistyön lisäksi itsearviointikysely tarjoaa mahdollisuuden toiminnan suunnan laaja-alaiseen pohtimiseen. Keskusteluun voi itsearviointin myötä myös nostaa toimivia käytäntöjä, jolloin kysely toimii sekä kehittämistyökaluna että foorumina kokeilukulttuurista nousseiden, toimiviksi havaittujen käytäntöjen jakamiseen Ohjaamojen kesken ja laajemminkin. Näin itsearviointikysely tukee Ohjaamojen perustavanlaatuisia identiteettiä kokeilukulttuurin, verkostotoimijuuden, monialaisuuden ja kehittämismyönteisyyden vahvistajana.

Itsearviointikysely tekee näkyväksi sitä työtä, mitä Ohjaamo-toiminnan käynnistämisen, rakentamisen ja kehittämisen eteen on tehty. Uudentyyppisen ohjaus- ja neuvontapalvelun vieminen yhteiskunnallisiin rakenteisiin on aikaa vievä prosessi, mikä tulee muistaa toimintaa arvioitaessa. Itsearviointiaineiston tuloksia ei voi myöskään arvioida irrallaan siitä toiminnan vaiheesta, jossa toiminnan mallintaminen on. Ajatusta tukee myös se, että ensimmäisellä itsearviointikierroksella uudet Ohjaamot ovat pärjänneet monin paikoin paremmin kuin vanhat. Tätä selittää muun muassa se, että toimintaa on helpompi käynnistää, kun käsitys Ohjaamo-toiminnasta sekä toiminnan mallit ovat selkeytyneet ja moniin Ohjaamojen käytännössä kohtaamiin ongelmiin on jo löydetty ratkaisu.

Itsearviointikysely nosti esiin Ohjaamo-toiminnan vaihtelevat toteutustavat sekä sen tosiasian, että toiminta hakee monilla alueilla vielä muotoaan. Tästäkin huolimatta nuoret ovat arvioineet Ohjaamoista saatavan ohjauksen jo tässä vaiheessa kouluarvosanalla 9,25 (Määttä & Riikonen 2018). Ohjaamon kaltaiselle palvelupisteelle on siten tarvetta ja toiminnan kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen kannattaa suunnata resursseja jatkossakin, koska Ohjaamot todella vaikuttavat olevan nuorten näkökulmasta merkityksellisiä asiointipisteitä.

LÄHTEET

- Laitinen, Antti & Nykänen, Sirpa & Sirviö, Mervi (2014) *ELO opas: Kohti elinikäistä ohjausta: Näkökulmia ELO-toimintaan*. Jyväskylä: LAITURI-projekti.
- Määttä, Mirja & Riikonen, Marja (2018) *Ohjaamojen asiakaspalaute – kevät 2018*. Ohjaamo, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus & Kohtaamo & Vipuvoimaa EU:ta 2014–2020. <https://kohtaamo.info/documents/21827/32775/Palaute+2018+KEV%C3%84T/75c21ee4-9aa7-4e23-8e72-159a6828dbce> (Viitattu 23.5.2019.)
- Ohjaamon perusteet* (2018) Työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö & sosiaali- ja terveysministeriö. Työ- ja elinkeinoministeriön esitteet. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan%20perusteet/6d7700c6-ce24-033a-eead-54d9f8f71a29> (Viitattu 25.1.2019.)

Ohjaamojen valtakunnallinen koordinaatio verkostoa rakentamassa

Tuija Kautto, Titta Korpilauri & Pasi Savonmäki

Ohjaamot juontavat juurensa kahden edellisen hallituksen asettamiin tavoitteisiin, joissa korostui yhden tahon vastuu nuorten ohjauksesta. Tavoitteiden mukaan tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluiden tulisi olla tarjolla nuorille yhden luukun periaatteen mukaisesti, ja julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä tulisi laajentaa. Samalla sektoreiden välisen monialaisen yhteistyön parhaat elementit haluttiin laajentaa valtakunnallisiksi (Valtioneuvoston kanslia 2011, 37; 2015,19). Kohtaamokoordinaatiohanke perustettiin Euroopan sosiaalirahaston (ESR) tuella koordinoimaan valtakunnallisesti Ohjaamo-toimintaa sekä rakentamaan verkko-ohjauspalvelua.

Tässä puheenvuorossa tarkastelemme verkostotyön rakentamista ja sen haasteita valtakunnallisen koordinaatiotyön pohjalta: miten on edetty, mitä on opittu ja miten valtakunnallista koordinaatiota tulisi jatkaa hankkeen jälkeen.

KOORDINAATIO OSANA OHJAUKSEN STRATEGIAA

Ohjaamojen taustalla on nuorisotakuun lisäksi muitakin tekijöitä, joiden pohjalta päädyttiin rahoittamaan erillistä koordinaatiohanketta. Yksi niistä on Euroopan neuvoston päätöslauselma elinikäisen ohjauksen strategisista tavoitteista, jossa todetaan, että ohjauksen järjestelyt edellyttävät koordinoitua kokonaisuutta, jossa eri hallinnon sektorit toimivat yhteistyössä. Koordinaatiohanketta perusteltiin olemassa olevan verkoston vahvistamisella ja erityisenä panostuksena nuorten ohjaukseen osana elinikäisen ohjauksen strategiaa.

ESR-hankkeiden rahoituksessa on yleistynyt viime vuosina saman toimintalinjan projektien koordinointi omana hankkeenaan, ja tämä vaikutti myös Kohtaamon syntymiseen. Edellisellä rakennerahastokaudella oli toiminut aikuisohjauksen koordinaatioprojekti, jonka fokuksena oli aikuisopiskelun ohjaus verkostomaisena yhteistyönä. Siinä koordinoitavien hankkeiden keskeinen tavoite oli luoda paikallisia verkostoja aikuisopiskelun tueksi ja edistää verkko-ohjausta. Keskeisenä tehtävänä oli verkostotyö ja hankkeiden konsultointi sekä valtakunnallinen tuki.

Näiden kokemusten pohjalta Ohjaamoja kehittävien toimijoiden tueksi haluttiin hanke, joka edistäisi eri puolilla toimivien Ohjaamojen yhteistä viestintää, oppimista, toimintamallin kehittämistä ja levittämistä. Koordinaatiohankkeen tarkoituksena on ollut muodostaa nuorten ohjauspalveluihin rakenne, jossa paikallinen Ohjaamo saa vertaistukea suhteessa valtakunnalliseen kehittämiseen.

Valtiontalouden tarkastusvirasto arvioi yhteistyötä opintojen ohjauksessa ja ura-ohjauksessa (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015). Ohjaamojen toimintaa koskien raportissa suositeltiin, että syntyvä monialainen yhteistyö vakiintuisi niin kutsutun perustoiminnan osaksi, jolloin sen jatkuvuus ja ylläpito tulisi yhden tai useamman toimijan vastuulle. Kohtaamo hankkeena toteuttaa tätä jatkuvuuden ja toiminnan ylläpidon suositusta ilman muodollista ohjaustoimivaltaa suhteessa Ohjaamoihin. Tämä asetelma haastaa perinteisen tavan organisoida julkisia palveluja ja niiden valtakunnallista kehittämistä.

YHTEISTYÖN TUKEA JA VERKOSTOJEN RAKENTAMINEN

Koordinaatiohankkeella haluttiin välttää hierarkkinen, ylhäältä alas organisoitu valtakunnallinen tuki. Koordinaation keskeinen tausta-ajatus kiinnittyy toiminnan verkostomaiseen organisointiin, jossa korostuvat luottamus ja sitoutuminen yhteistyöhön. Valtaa ei ole keskitetty ministeriöön tai koordinaatiohankkeelle, vaan on päätetty luottaa paikallisten verkostojen tekemisiin ratkaisuihin palvelujen järjestämisessä.

Koordinaation kohteeksi ajateltiin alun perin noin 15 rahoitettavaa ESR-hanketta, joiden tavoitteena oli perustaa paikalliset Ohjaamot ja kehittää yhteistyömallia lähinnä isoissa kaupungeissa. Koordinaatiohankkeen tarkoitus oli tukea näitä aloittavia Ohjaamoja ja auttaa Ohjaamojen toimintamallin vakiinnuttamista ja leviämistä. Melko pian Ohjaamoja havaittiin kuitenkin syntyvän niin paljon, että toiminnan luonne muuttui kokeilusta laajemmaksi brändinhallinnaksi.

Kohtaamon keskeisenä tehtävänä ESR-hankekaudella on ollut rakentaa ja levittää Ohjaamon toimintamallia, konsultoida ja kouluttaa Ohjaamoja sekä tukea niiden tiedontuotantoa, viestintää ja markkinointia. Kohtaamossa koordinaatiota on toteutettu yhteistyössä eri hallinnonalojen, työelämän ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Tämän lisäksi hankkeen tehtävänä on ollut vaikuttaa nuorille suunnattavien palvelujen järjestämiseen. Koordinaatiohankkeessa on jaettu tietoa eri puolilla maata tehtävien alueellisten ja paikallisten palvelujen toteuttamismalleista ja tuloksista. Näiden lisäksi Kohtaamo on tukenut paikallisten verkostojen rakentamista sekä verkottanut Ohjaamoja keskenään. Kohtaamon työllä pyritään siihen, että Ohjaamot pystyvät tuottamaan nuorille palveluja oikeaan aikaan ja henkilökohtaisten tarpeiden mukaan.

Valtakunnallisesti Ohjaamoja on lisäksi ollut tukemassa joukko kumppanihankkeita, joilla on ollut merkittävä rooli nuorten palvelujen ja osaamisen kehittämisessä. Hankekaudella Ohjaamoja ovat tukeneet useat ESR-hankkeet: TESSU – Ohjaamojen monialaisen työn kehittämishanke, OSMO – monikulttuurisen kehittämistyön hanke ja URAA! – uraohjauksen kehittäminen Ohjaamoissa -hanke. Muulla rahoituksella työssä on ollut mukana ONNI – Ohjaamojen psykososiaalisen tuen kehittämishanke ja Nuorisoasuntoliiton Onnistu asumisessa -hanke.

KOORDINAATIO MUUTOKSEN TUKENA

Koordinaatiolla on ollut merkittävä rooli Ohjaamojen toiminnan onnistumisessa. Taustalla olevien ministeriöiden välinen yhteistyö on mahdollistanut ja luonut tilaa Ohjaamojen verkostojen väliselle yhteistyölle. Koordinaation tehtävänä on ollut huomioida samaan aikaan sekä eri hallinnolliset tasot että kehittämiskumppanuudet.

Ohjaamojen alkuvaiheessa Kohtaamossa ja verkostossa oltiin peruskysymysten äärellä. Eri tilaisuuksissa etsittiin vastausta kysymykseen mikä on Ohjaamo. Samalla pohdittiin Ohjaamo-toiminnan suuntia ja teemoja. Erityisiä pohdinnan aiheita olivat Ohjaamon tuottama lisäarvo verkostolle, alueelle ja ennen kaikkea nuorille. Miten verkostomaista palvelua johdetaan? Miten Ohjaamo-toiminta järjestetään pienissä kunnissa? Käytännössä ratkottavia asioita olivat myös verkoston sisäisen ja ulkoisen viestinnän käytännöt sekä Ohjaamojen valtakunnallinen viestintä ja markkinointi.

PROSESSIKONSULTAATIOTA JA KOKEILUKULTTUURIA

Ohjaamojen verkostotyön kysymyksiä lähdettiin ratkomaan jalkautumalla Ohjaamojen pariin. Ohjaamoihin jalkautuvien projektisuunnittelijoiden työtä voi luonnehtia prosessikonsultaatioksi. Käytännössä Ohjaamojen verkostojen toimijuutta vahvistettiin dialogisuutta lisääviä työmenetelmiä hyödyntäen. Vuoden 2015 alussa tiedossa oli, että Ohjaamoja kehitetään Suomeen 15–20 ja näin ollen yksittäisten Ohjaamojen tukeminen oli hyvin realistinen suunnitelma. Ohjaamojen tapaamisissa luotiin yhteistä tilannekuvaa ja saatiin käsitys Ohjaamojen kehittämistarpeista. Yhteisiä tarpeita olivat vertaistuki, toimivien käytänteiden jakaminen ja osaamisen kehittäminen. Tarpeisiin vastattiin järjestämällä valtakunnallisia Ohjaamopäiviä kaksi kertaa vuodessa ja projektipäällikköpäiviä neljä kertaa vuodessa. Lisäksi Ohjaamojen omissa verkostoissa sekä alueellisissa verkostotapaamisissa vahvistettiin Ohjaamojen välistä yhteistyötä. Tapahtumien järjestämisen yhteydessä ratkaistavana oli, mikä ajankohtainen teema yhdistää kaikkia verkostoon kuuluvia Ohjaamoja. Samalla oli pohdittava mitä/keitä yhteistyötahoja on tärkeää kutsua verkostoon mukaan. Virallisten tapaamisten lisäksi epäviralliset kohtaamiset tapahtumien lomassa tutustuttivat toimijoita toisiinsa. Kasvokkaisten tapaamisten lisäksi eri teemojen mukaiset verkkopalaverit helpottivat verkostoitumista. Lisäksi apuna olivat useat sosiaalisen median kanavat, muun muassa Facebook, Instagram, Twitter ja YouTube.

Vuonna 2015 havaittiin, että Ohjaamojen määrä tulee kasvamaan suuremmaksi kuin koordinaation alkuvaiheessa arvioitiin. Verkoston jatkuva kasvu aiheutti sen, että Kohtaamon toiminta jouduttiin uudistamaan kokonaisuudessaan. Samoilla resursseilla oli koordinoitava yhä isompaa verkostoa. Ohjaamoille luotiin ensimmäinen toimintaa ohjaava asiakirja *Ohjaamon perusteet* (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015), jossa ensimmäistä kertaa määriteltiin, mitä Ohjaamo-toiminnalla tarkoitetaan. Ohjaamojen

määrän kasvaessa yksittäisten Ohjaamojen tukeminen ei enää ollut samassa määrin mahdollista, ja yksittäiset kehittämiskohteet, esimerkiksi yritysyrityksen kehittäminen Ohjaamoissa, oli jätettävä vähemmälle huomiolle. Samalla koordinaatiotyössä siirryttiin kohti laajempaa rakenteiden uudistamista.

Kohtaamon ydintoimintaa on Ohjaamojen toiminnan tukemisen lisäksi ollut Ohjaamojen välisen verkostoyhteistyön edistäminen, vaikuttamistyö ja viestinnän tukeminen. Verkostoyhteistyön kehittäminen on ollut tavoitteellista toimintaa koko hankekauden ajan. Lisäksi yhteyksiä valtakunnallisiin toimijoihin on luotu ja ylläpidetty tapaamisissa sekä järjestämällä erilaisia yhteistyötilaisuuksia. Tärkeä osa Ohjaamojen vakiinnuttamistyötä ovat olleet myös Ohjaamo-toiminnan mallinnus, verkoston yhteinen vaikuttamisviestintä ja tapaamiset päättäjien kanssa.

VAKIINNUTTAMINEN JA UUDET HAASTEET

Ohjaamojen vakiinnuttamistoimena perustettiin Ohjaamojen valtakunnallinen ohjausryhmä syksyllä 2017. Lisäksi hallitus osoitti määrärahan Ohjaamon henkilöstön palkkaamiseksi vuoden 2021 loppuun asti. Määräraha jaettiin alueille TE-palveluiden kautta, ja lisärekrytoinnit tehtiin TE-palvelujen henkilöstöön. Joillakin alueilla verkostoyhteistyön painopiste siirtyi TE-palveluihin. Kaikkialla muutos ei ollut merkittävä, mutta riskinä oli mielikuva ja puhe Ohjaamoista ”nuorten työkkäreinä”. Vakiinnuttamistoimien myötä yhä useammat kunnat kiinnostuivat Ohjaamo-toiminnan kehittämistä eli Ohjaamojen määrä alkoi jälleen kasvaa. Taustalla osassa kunnista on ollut toive saada TE-palveluja takaisin omalle alueelle. Muutoksista huolimatta Ohjaamon toimintaperiaatteet ovat kuitenkin pysyneet samoina koko ajan. Verkostossa yhtä tärkeitä toimijoita ovat muun muassa etsivä nuorisotyö, nuorisotyö, KELA, työpajat, sosiaalityö, terveyspalvelut, työnantajat, oppilaitokset ja kolmas sektori.

Kohtaamon hankeaikana Ohjaamojen verkoston sisällä on tapahtunut monia muutoksia. Vuosien myötä verkoston toiminta on ammatillistunut ja verkostossa on syntynyt tarve uusille tehtäväkokonaisuuksille. Ohjaamojen johtamisen ja viestinnän kysymykset ovat alkaneet eriytyä omiksi teemoikseen, ja myöhemmin alueellinen koordinaatio on noussut omaksi tehtäväkseen. Näillä osaamisalueilla työskentelevät ovat muodostaneet omia verkostojaan. Tällä hetkellä muun muassa Ohjaamojen päälliköt, viestijät ja aluekoordinaattorit muodostavat omat verkostonsa, joiden koordinoinnista ja kehittämisestä Kohtaamo on vastuussa.

Ohjaamojen vakiinnuttamistoimien odotettiin parantavan niitä puitteita, joissa kunnat, valtio ja kolmas sektori yhdessä kehittävät Ohjaamojen palveluja. Resurssien lisääminen olikin merkittävä tekijä Ohjaamo-toiminnan laajentumisessa, vaikka se toi samalla haasteita valtakunnalliselle koordinaatiolle. Seuraavassa tarkastellaan verkoston kasvun avaintekijöitä.

OHJAAMO-VERKOSTON ONNISTUMISET JA HAASTEET KOORDINAATION NÄKÖKULMASTA

Verkoston keskeisimpinä onnistumisina voidaan pitää verkoston kasvua ja toiminnan nopeaa vakiintumista. Ohjaamo-toiminta on laajentunut vuosina 2015–2018 vajaan 20 Ohjaamosta yli 70 toimijan verkostoksi, joka kattaa valtaosan Suomen alle 30-vuotiaista nuorista. Euroopan sosiaalirahaston hankkeina käynnistynyt toiminta on vakiintunut lähinnä kuntien koordinoimaksi työksi. Alkuvaiheen monella tapaa kielteinen suhtautuminen Ohjaamoihin on vaihtunut jopa ylistyksen kautta neutraaliin suhtautumiseen. Toiminnan hyvät puolet tunnustetaan, mutta toisaalta haasteista käydään keskustelua avoimesti.

Ohjaamoista puhutaan suomalaisena menestystarinana, josta käydään ottamassa mallia eri puolille maailmaa. Menestystarina eivät ehkä sittenkään ole Ohjaamot, vaan yhteistyö niiden taustalla. Ohjaamot voidaankin nähdä osana pidempää kehityskulkua. Malli on ollut poikkeuksellinen, sillä toiminnalla on ollut laaja poliittinen tuki alusta alkaen ja usean eri ministeriön yhteistyö on mahdollistanut asioiden yhteiskehittämisen. Nämä ovat olleet vahvoja viestejä kentälle ja kuntiin, mikä on samalla edistänyt toiminnan kehittymistä ja vakiintumista. Tästä huolimatta Ohjaamot ovat toivoneet eri ministeriöiltä laajempaa näkyvyyttä Ohjaamojen tukena.

Toiminnan kasvu on tarkoittanut Ohjaamojen syntymistä yhä erilaisimmille alueille. Toiminnan vahvuus on ollut vahva luottamus paikallisiin toimijoihin ja usko siihen, että kukin alue tuntee omat tarpeensa parhaiten. Tämän seurauksena Ohjaamoissa on alusta alkaen ollut paikallista variaatiota, joka on toiminnan laajentuessa kasvanut entisestään. On selvää, etteivät pienten, maaseutumaisten kuntien Ohjaamot voi tarjota palveluja samalla mittakaavalla kuin isojen kaupunkien Ohjaamot laajoine verkostoineen. Myös kuntien yhteistyötä on paikoitellen mietitty uusiksi. Ohjaamojen hyvästä brändistä kertoo se, että verkostoon halutaan mukaan ja toimintaa halutaan kehittää. Moninaisuus on toiminnan vahvuus, mutta samalla myös sen suurin haaste. Erityisesti se haastaa viestintää ja valtakunnallisista markkinointia, mutta myös esimerkiksi verkoston toimintaa ja yhteisiä tapahtumia, joissa osallistujien tarpeet ja toiveet menevät usein ristiin. Toiminnan kasvaessa on jouduttu jatkuvasti määrittelemään, mikä Ohjaamo on ja miten toimintaa ohjataan.

Ohjaamojen määrän nopea kasvu on pakottanut luomaan rakenteita toiminnan tukemiseksi. Alueellinen yhteistyö ja maakunnallinen kehittäminen tulivat mukaan suuremmissa mittakaavassa vuoden 2018 alkupuolella, vaikka tuki alueellista toimintaa oli kehitetty tätä ennenkin etenkin Pohjois-Karjalassa, Etelä-Savossa ja Keski-Uudellamaalla hanketoiminnan kautta. Aluekoordinaattoreiden myötä kuntien yhteistyö on kehittynyt paikoitellen vauhdikkaasti ja Ohjaamo-toiminta on laajentunut. Aluetyö on tuonut valtakunnalliseen koordinaatioon tukea ja voimaa. Samalla se on kuitenkin nostanut keskusteluun Ohjaamojen yhdenvertaisen tuen eri puolilla Suomea. Tämä näkyy alueiden erilaisena kehittymisenä.

KESKEISET ONNISTUMISET JA HAASTEET KOORDINAATION NÄKÖKULMASTA

Keskeiset onnistumiset

- Toiminnan nopea leviäminen ja kehittyminen
- Luottamus paikallisiin toimijoihin ja tekijöihin
- Ohjaamojen valtakunnallinen brändi
- Toiminnan vakinaistuminen hankekauden aikana
- Laaja-alainen yhteistyö joka tasolla ja iso yhteistyöverkosto
- Oppiva ja kehittyvä Ohjaamojen verkosto
- Alueellisen yhteistyön syntyminen
- Aktiivinen tutkimustoiminta

Keskeiset haasteet

- Verkoston nopea kasvu haastanut koordinaatiota
- Ohjaamojen moninaisuus ja erilaisuus
- Ohjaamojen toiveisiin ja odotuksiin vastaaminen hidasta
- Yhteinen brändi kaipaa enemmän yhteistä viestintää kuin aluksi uskottiin
- Aluetyötä ei ole kaikkialla, Ohjaamot eivät ole yhdenvertaisia
- Vaikuttavuuden osoittaminen
- Kattavan ja luotettavan tiedon kerääminen

MITKÄ TEKIJÄT OVAT MAHDOLLISTANEET VALTAKUNNALLISEN VERKOSTON SYNNYN?

Ohjaamojen valtakunnallisen verkoston taustalla vaikuttavat samat tekijät kuin yksittäisten Ohjaamojenkin: yhteinen tahto ja tavoite, johdon sitoutuminen, laaja verkosto, avoimuus uusille kokeiluille, vuorovaikutus, sijainti ja toiminnan monialaisuus.

Toimivan verkoston edellytyksiä ovat yhteiset tavoitteet ja tarpeet. Ohjaamot ovat syntyneet tarpeeseen ja toiminnalla on valtakunnallisesti ollut yhteiset tavoitteet, vaikka painotuksissa eroja on ollutkin. Yhteinen tahto on näkynyt ylätasolla eri ministeriöiden sitoutumisena toiminnan kehittämiseen. Päättäjien ja ylimpien virkamiesten vahva viesti toiminnan tarpeellisuudesta on antanut pontta paikalliseen kehittämiseen. Ylätason yhteistyö on näyttänyt esimerkkiä myös monialaisen yhteistyön kehittymiselle.

Koska sekä toimintamalli että verkosto ovat kehittyneet yhtä aikaa, on ollut tilaa kokeiluille ja oppimiselle. Verkosto on itse luonut käytänteensä. Valtakunnallinen koordinaatio on osaltaan mahdollistanut erilaiset kokeilut ja avoimuuden uusille ideoille. Vuorovaikutus eri osapuolten välillä on ollut kehittymisen avain. Vuorovaikutuksen on mahdollistanut matala hierarkia, jonka puitteissa myös yksittäisillä Ohjaamoilla on

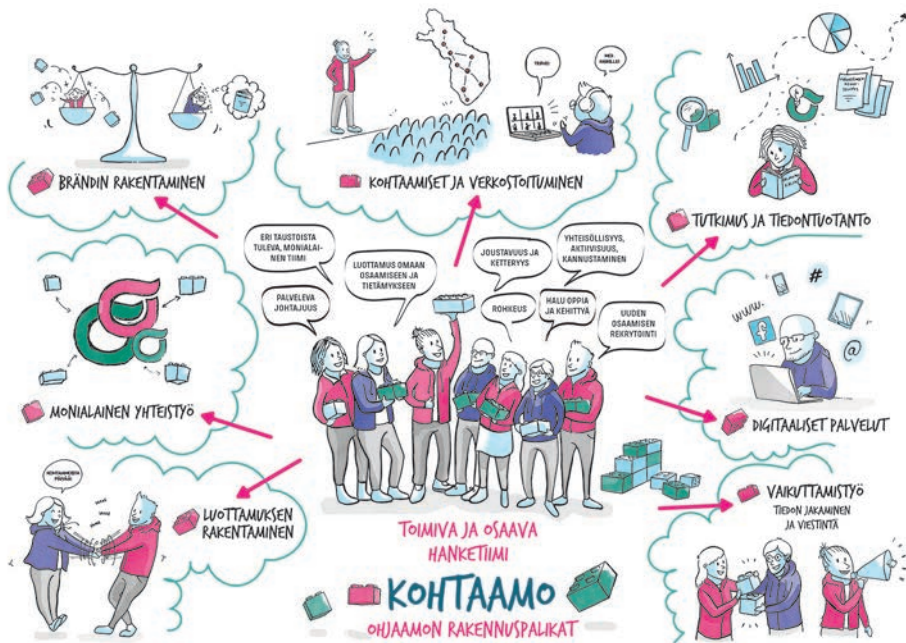
ollut mahdollisuus suoraan vuoropuheluun ministeriöiden virkamiesten ja päättäjien kanssa.

Mikään verkosto ei pysy koossa ilman koordinaatiota ja koolle kutsujaa. Kohtaamon käynnistäminen yhtä aikaa Ohjaamojen kehittämisen kanssa on ollut tärkeää ja luonut pohjan valtakunnalliselle verkostolle. Kohtaamo on ollut koolle kutsuja, fasilitoija, kehittäjä ja viestin viejä. Kohtaamon kautta on kulkenut tietoa eri Ohjaamoista toisiin, mutta myös kentältä ministeriöihin ja toisin päin. Tiedon kokoaminen yhteen on ollut valtakunnallisesti tärkeää, mutta samalla se on tukenut paikallista vakiinnuttamista. Myös yhtenäisen viestin ja viestinnällisen ilmeen rakentaminen on yhdistänyt verkostoa ja tuonut vahvempaa me-henkeä toimintaan. Se on lisännyt Ohjaamojen tunnettavuutta ja vaikuttavuutta ja sitä kautta lisännyt entisestään mielenkiintoa toimintaa kohtaan. Ohjaamojen viestinnän tukeminen on ollut yksi keskeisimpiä koordinaatiohankkeen tehtäviä.

Kohtaamon sijoittuminen Keski-Suomen ELY-keskukseen on vaikuttanut asioihin ehkä eri tavoin kuin ajateltiin. Sijainti pääkaupunkiseudun ulkopuolella on tuonut lisää valtakunnallisuutta toimintaan. Vaikka sijainti on toisaalta ollut haaste, sijoittuvathan monet valtakunnalliset toimijat ja ministeriöt pääkaupunkiseudulle, on se ennen kaikkea tarjonnut laajempaa näkökulmaa kehittämiseen. Kuntavierailuilla on saattanut olla eduksi se, että hanke on tullut pk-seudun ulkopuolelta. Valtakunnallisessa kehitystyössä maantieteellinen moninaisuus on tärkeä ulottuvuus. Myös Kohtaamon tiimin sisäinen monialaisuus on ollut työssä eduksi. Erilaisten koulutusten ja työtaustojen myötä on saatu yhteen erilaisia verkostoja ja näkemyksiä. Se on osaltaan pakottanut hiomaan viestintää ja miettimään asioita eri näkökulmista.

Ennen kaikkea valtakunnalliselle verkostolle on kuitenkin ollut aito tarve. Kun on kehitetty uutta toimintatapaa, on ollut tarve jakaa asioita ja hakea kokemuksia muualta. Valtakunnallinen verkosto on mahdollistanut toimivien käytäntöjen nopean leviämisen ja vertaistuen eri ammattiryhmille, erityisesti Ohjaamojen johtajille ja koordinaattoreille. Verkosto on tarjonnut viestinnällistä tukea ja laaja-alaisempaa vaikuttamista. Nuorten näkökulmasta se on helpottanut Ohjaamojen tunnettavuutta sekä mahdollistanut tuen jatkuvuuden esimerkiksi opiskelun tai muuton yhteydessä uudella paikkakunnalla.

Kuvaan 1 on koottu koordinaatiohankkeen tehtävät ja onnistumiset Ohjaamo-toiminnan rakentamisessa.

TEESIT – OHJAAMOJEN KOORDINAATIO TULEVAISUUDESSA

Edellä on tarkasteltu Kohtaamo-koordinaatiohankkeen taustaa ja toteutusta. Lisäksi on pohdittu niitä tekijöitä, jotka ovat olleet Ohjaamojen onnistumisen avainasioita sekä haasteita. Hankevetoisena toimintana koordinaatio on onnistunut kiinnittymään osaksi Ohjaamojen tukirakennetta. Nykytilanne on silti vain välivaihe Ohjaamojen valtakunnallisessa koordinaatiossa. Seuraavissa teeseissä on tiivistetty Kohtaamo-hankkeessa kertynyt tieto ja kokemus valtakunnallisen koordinaation perusteiksi.

1. Ohjaamoilla tulee olla valtakunnallinen tukirakenne.

Jotta Ohjaamot eri puolilla Suomea olisivat tasavertaisessa asemassa, tulee koordinaation olla valtakunnallista. Valtakunnallisuus tukee brändiä, viestintää ja vaikuttamistyötä. Se myös mahdollistaa toimivien käytäntöjen nopean leviämisen.

2. Koordinaation tulee olla joustavaa ja valmiina muuttumaan.

Ohjaamojen tulee olla toiminnassaan joustavia, ja muutosvalmiuden tulee olla erinomaisella tasolla. Koordinaatiolta edellytetään samaa, jotta Ohjaamojen joustavuus ja reagointikyky säilyy.

3. Koordinaatiota tekevillä tulee olla riittävät toimintavaltuudet.

Valtuuksien tulee olla riittävät, jotta koordinaatiota tekevät voivat johtaa verkostoa ja kumppanuuksia sekä tehdä vaikuttamistyötä ja hoitaa kansainvälisiä yhteyksiä.

4. Koordinaatiotehtävä tulee antaa monialaiselle asiantuntijaryhmälle.

Koordinaatiota tekevän tiimin on hyvä koostua eri alojen asiantuntijoista. Tämä tukee laaja-alaista verkostotyötä ja vuoropuhelua eri ammattilaisten kanssa. Tiimissä tulee olla asiantuntemusta ainakin konsultoivasta työotteesta, viestinnästä ja tiedon koostamisesta.

5. Koordinaation tulee olla hallinnollisesti yhdessä organisaatiossa.

Koordinaatiota tekevät voivat sijoittua eri puolille Suomea, se voi olla jopa eduksi, mutta hallinnollisesti heidän tulee olla samaa organisaatiota. Tämä luo parhaat edellytykset tiimityölle ja yhteiskehittämiselle.

6. Koordinaatiolla tulee olla monialainen taustatuki.

Usean eri ministeriön mukana olo Ohjaamo-työn kehittämisessä tulee säilyttää. Myös Ohjaamojen valtakunnallinen ohjausryhmä ja keskustelufoorumi ministeriöiden, Ohjaamojen ja koordinaatioyksikön kanssa tulee säilyttää.

LÄHTEET

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015) *Ohjaamon perusteet*.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2018) *Ohjaamon perusteet*. TEM esitteet 6/2018.

Valtioneuvoston kanslia (2011) *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma* 22.6.2011.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201704256255>

Valtioneuvoston kanslia (2015) *Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma* 29.5.2015 Hallituksen julkaisusarja 11/2015.

Valtionalouden tarkastusvirasto (2015) Tuloksellisuustarkastuskertomus. Yhteistyö opintojen ohjauksessa ja uraohjauksessa. Valtionalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 5/2015.

Ohjaamo-palvelujen saavutettavuus maaseudulla

Olli Lehtonen & Marja Moisala

TIIVISTELMÄ

Maaseudun pitkät etäisyydet palveluihin sekä vaihtelevat mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttöön asettavat haasteita Ohjaamo-palvelujen saavutettavuudelle. Artikkelissa tuodaan esiin, miten Ohjaamo-toimintaa voisi kehittää huomioiden nykytilanne palvelujen tarjonnassa ja nuorten oikeudet yhdenvertaisille palveluille asuinpaikasta riippumatta. Ohjaamojen saavutettavuuden nykytilaa kartoitetaan paikkatietoanalyysillä, jotka vastaavat kysymykseen, millainen on Ohjaamojen saavutettavuus 16–29-vuotiailla nuorilla. Palvelujen kohtaannon analyysi pohjautuu yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmän (YKR) paikkatietoaineistoon, jota täydennetään erikseen koottavilla paikkatietoaineistoilla, kuten Ohjaamojen sijainneilla. Paikkatietoanalyysien avulla voidaan nostaa esille ja korostaa paikallisia lähtökohtia palvelujen toimintamallien kehittämiseksi vastaamaan paikallisia olosuhteita. Näin analyysissä voidaan löytää ne alueet, joilla nuoret hyötyisivät paikkariippumattomista digitaalisista tai liikkuvista palveluista.

Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle arvioidaan rajautuvan vuonna 2017 maaseudulla yhteensä 16 239 nuorta ja kaupunkialueilla 181 nuorta, kun huomioidaan Ohjaamojen maantieteellinen saavutettavuus ja nopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuus. Maantieteellisesti Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle rajautuvat pääosin Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutulla maaseudulla asuvat nuoret. Keskittyvästä aluekehityksestä huolimatta maaseudun nuorten palvelutarve ei poistu lähivuosina, sillä vuoden 2040 väestöennusteen perusteella nuoria asuu maaseudulla myös tulevaisuudessa. Alueellisten erojen vuoksi Ohjaamo-palvelujen tarjontaa tulisi räätälöidä alueittain hyödyntäen sekä digitaalisia että liikkuvia palveluita, jolloin palvelut olisivat mahdollisimman monen nuoren käytettävissä ja asuinpaikasta riippumaton yhdenvertaisuus toteutuisi paremmin.

JOHDANTO

Suomalainen hyvinvointijärjestelmä on taannut perusedellytykset hyvinvoinnin, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja tasa-arvon kasvulle (Nygård 2015). Kunnalliset hyvinvointipalvelut ja tuloja uudelleen jakava sosiaaliturva ovat rakenteita, jotka pitävät edelleen yllä hyvinvointia ja vähentävät eriarvoisuutta (Kananen 2017). Suomen universaalissa sosiaalipolitiikassa hyvinvointipalvelut on tarkoitettu kaikille ja ne ovat kansalaisten perusoikeuksia (Anttonen & Sipilä 2000). Julkiset palvelut perustuvat Suomessa lainsäädäntöön. Eduskunnassa on säädetty palvelujen olemassaolo ja kuntien on järjestettävä kyseiset palvelut. (Alavaikko 2006.) Suomen perustuslaki (731/1999) takaa kaikille tasavertaisen oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (19§). Myös Nuorisolaissa (1285/2016) nostetaan esiin nuorten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä nuorten kasvu- ja elinolojen parantaminen (2§). Laadukkaiden palvelujen hyvällä saatavuudella voidaan estää ongelmien kasaantumista ihmisten saadessa apua hyvissä ajoissa (Kananen 2017).

Nuorten vähentyminen yhdessä palvelujen häviämisen ja väestöpohjan pienene-
misen kanssa on luonut maaseutukunnissa nuorisopoliittisia haasteita, sillä maaseu-
tumaisissa kunnissa asuvien nuorten kokema kiulu palvelujen tarpeen ja saatavuuden
välillä on suurentunut suhteessa maakuntakaupunkeihin (Penttinen & Ronkainen
2018). Palvelujen etääntyessä erityisesti pienten kuntien nuoret joutuvat suhteellisen
varhain tottumaan siihen, että he elävät nuoruutensa palveluniukassa ympäristössä
(Penttinen 2016). Maalla ja syrjäseudulla asuvien nuorten elämää määrittää se, kuka
kyyditsee heitä palvelujen luokse (Pöysä & Tuuva-Hongisto 2017). Monet harvaan
asutuilla alueilla asuvat nuoret eivät kuitenkaan halua muuttaa kasvukeskuksiin, vaan
he rakentavat mieluiten tulevaisuuttaan saman tyyppisellä alueella, kuin missä he tällä
hetkellä asuvat (Penttinen & Ronkainen 2013; Penttinen 2016; Tuuva-Hongisto ym.
2016).

Väestön keskittymisen on havaittu tuottavan alueellisia eroja taloudessa, terveydessä
ja sosiaalisessa hyvinvoinnissa, eikä näitä ole kyetty tasoittamaan harventuneella palvelu-
verkostolla (Lehtonen & Tykkyläinen 2012; 2013). Alle 30-vuotiaiden nuorten hyvin-
vointi- ja ohjauspalveluja on pyritty vahvistamaan muun muassa Ohjaamo-toiminnalla
(Aaltonen & Kivijärvi 2017). Ohjaamot pyrkivät vastaamaan sektoroituneen palvelujär-
jestelmän ongelmiin saman katon alla tehtävällä monialaisella yhteistyöllä (Määttä 2018).
Hallituksen puoliväliriihessä 25.4.2017 Ohjaamojen toiminta päätettiin vakiinnuttaa
ratkaisuna palvelujärjestelmän monimutkaisuuteen sekä palvelujen, kannustimien ja
tukitoimien riittämättömään koordinaatioon ja yhteistyön puutteeseen. Tavoitteena
on tehostaa, selkeyttää ja koota yhteen nuorille tarkoitettuja ohjaus-, sosiaali-, terveys,
työvoima- ja nuorisopalveluita sekä lyhentää palveluprosessien kestoja. (Valtioneuvosto
2017.) Ohjaamojen tarkoituksena on lisäksi tuoda palvelut lähemmäs nuoria ja lisätä
yleisesti palvelujen saavutettavuutta (Nieminen ym. 2017), sillä nuorten palvelujen

heikko saavutettavuus voi viivästyttää nuoren hakeutumista esimerkiksi koulutukseen tai työelämään.

Maaseudun pitkät etäisyydet palveluihin sekä vaihtelevat mahdollisuudet digitaalisten palvelujen käyttöön asettavat kuitenkin omat haasteensa Ohjaamoille. Palvelujen heikko saavutettavuus eli sijainti nuorten päivittäisen elinpiirin ulkopuolella voi johtaa ongelmien kasaantumiseen ja eriarvoistumisen lisääntymiseen. Rinteen hallituksen ”Osallistava ja osaava Suomi”-ohjelmassa (2019) yhtenä keinona nuorten syrjäytymisen vähentämiseksi ”taataan nuorille tasapuoliset mahdollisuudet kasvokkain tapahtuvaan tukeen Ohjaamo-toiminnassa”. Tavoitteeseen pääsemisen kannalta on tärkeä ymmärtää, miten Ohjaamot ovat saavutettavissa eri puolilla Suomea ja erityisesti maaseudulla, jossa palvelurakenne on ohut. Tutkimusartikkelissa tarkastelemme Ohjaamojen saavutettavuutta paikkatietoanalyysin perusteella. Analysoimme Ohjaamojen saavutettavuutta koko Suomessa ja tuomme esiin näkemyksiä siitä, miten ohjaamotoimintaa pitäisi kehittää huomioiden nykytilanne palvelujen tarjonnassa ja nuorten oikeus yhdenvertaisiin palveluihin asuinpaikasta riippumatta. Ohjaamojen saavutettavuutta ei ole aiemmin kartoitettu koko Suomessa.

PAIKKATIETOAINIESTOT

Ohjaamot ja niiden paikantaminen

Tiedot Ohjaamojen sijainneista perustuvat Kohtaamo-hankkeen tietokantaan 30.10.2018, jolloin tietokannassa oli Ohjaamoille 72 toimipaikkaa. Ohjaamojen paikantaminen koordinaattipisteiksi ja sitominen koordinaatistoon tehtiin geokoodaamalla Ohjaamojen toimipaikkojen osoitetiedot. Koordinaattitiedoilla Ohjaamojen sijainti pystyttiin kuvaamaan tarkkoina sijaintipisteinä, joiden käyttäminen mahdollisti Ohjaamojen saavutettavuuslaskennat ArcMap paikkatieto-ohjelmistolla. Ohjaamoista ei ollut saatavilla tietoja niiden aukioloajoista, joita olisi voitu painottaa saavutettavuusanalyseissä kuvattaessa Ohjaamo-palvelujen todellista saatavuutta. Siten saavutettavuuslaskenta perustuu ainoastaan Ohjaamojen sijaintitietoon.

Ohjaamojen saavutettavuusanalyseissa on huomioitava, että Ohjaamo-kenttä on kirjava, sillä Ohjaamo-toiminnan väljä määrittely on jättänyt tilaa paikallisille ratkaisuille ja tulkinnoille, joka on synnyttänyt runsaasti variaatioita (Kautto ym. 2017). Ohjaamojen kehittämisen lähtökohtana on ollut nuorten työllistymisnäkökulma, mutta toisaalta on keskitytty nuorten palvelujen kokonaisuudistamiseen (Tiittanen 2017). Ohjaamojen fyysinen tai digitaalinen saavutettavuus ei siis ole suoraan verrannollinen nuorten palvelujen saavutettavuuteen, sillä myös Ohjaamojen aukioloajoissa ja saatavilla olevien palvelujen määrässä on paljon vaihtelua. Ohjaamoille keväällä 2019 teetetyt kyselyn perusteella Ohjaamojen (n=48) aukioloaika viikossa on enimmillään 42 tun-

tia ja vähimmillään kaksi tuntia. Keskimäärin Ohjaamot ovat auki kaupunkimaisissa kunnissa 22 tuntia, taajaan asutuissa kunnissa 17 tuntia ja maaseutumaisissa kunnissa 16 tuntia. Ohjaamojen aukioloaikojen laajan vaihtelun taustalla saattaa olla moninaiset tulkinnat Ohjaamo-toiminnasta.

Yhteiskuntarakenteen seurannan aineistot

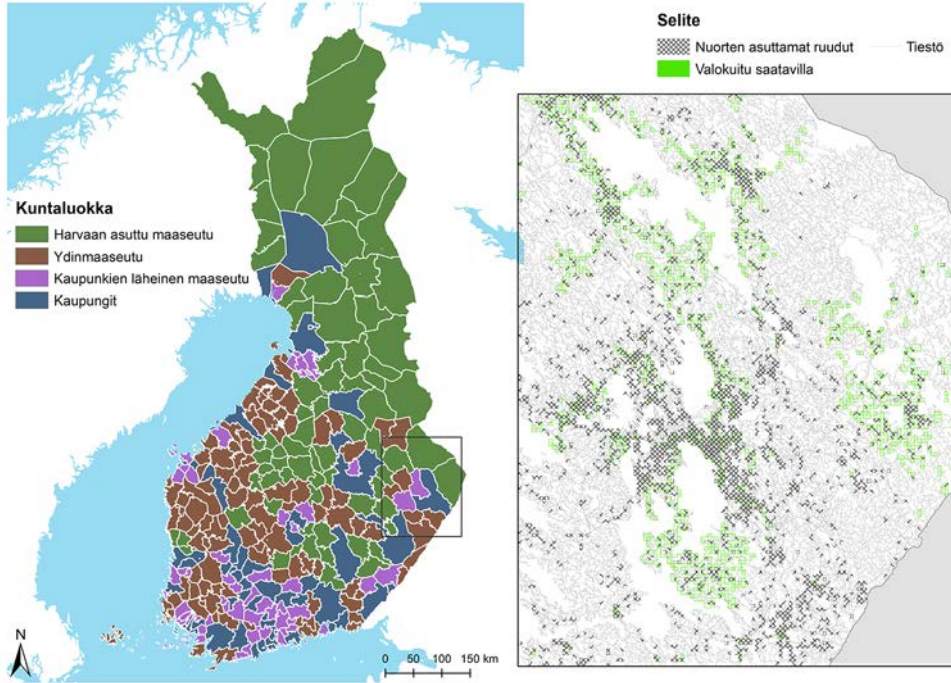
Artikkelin paikkatietoaineisto muodostuu Yhdyskuntarakenteen (YKR) seurannan aineistoista. Tutkimusalueen väestötiedot nuorten lukumääristä ovat peräisin YKR-aineistoista, joissa väestörakennetta esitetään ikäluokittain 1 km * 1 km väestöruuduissa. YKR-aineisto on maailmanlaajuisesti uniikki väestöä, asumista ja työssäkäyntiä käsittelevä paikkatietoaineisto, jossa Suomi on jaettu 99 913 pysyvästi asuttuun väestöruutuun, joiden koko on 1 km * 1 km. Vuonna 2017 16–29-vuotiaita nuoria asui 46 158 väestöruudussa yhteensä 906 377. Ruuduissa nuorten lukumäärä vaihtelee suuresti, sillä korkein lukumäärä neliökilometrillä on 6022 nuorta ja pienin on 1 nuori neliökilometrillä. Keskimäärin nuorten asuttamissa ruuduissa oli 19 nuorta. Tieto nuorten lukumääristä on vuodelta 2017, koska vuotta 2018 koskevaa aineistoa ei ollut julkaistu tutkimusta aloitettaessa. Ohjaamo-palvelut on Suomessa tarkoitettu alle 30-vuotiaille, mutta aineiston ikäluokituksen takia käytämme rajauksena ikäryhmää 16–29-vuotiaat.

Paikkatiedon käyttöä voidaan perustella sillä, että näin saadaan kattava kokonaiskuva nuorten Ohjaamo-palvelujen saavutettavuudesta koko Suomessa. Tietoa voidaan hyödyntää suunniteltaessa Ohjaamo-palvelujen tarjontaa ja toimintamalleja vastaamaan paremmin alueiden paikallisia ominaisuuksia, kuten nuorten lukumäärään sidottua kysyntää. Tarkan tilastoruutuaineiston etuna on myös se, että se mahdollistaa hallintarajoista riippumattomien analyysien muodostamisen, minkä vuoksi niiden käyttö onkin yleistynyt viime vuosina palvelujen suunnittelussa (Kotavaara ym. 2011). Tässä artikkelissa paikkatietoaineisto mahdollistaa paikallisten ominaisuuksien sisällyttämisen Ohjaamo-verkon analysointiin kuntarajoista riippumattomasti.

Kuntapohjainen kaupunki–maaseutu-luokitus

Alueiden välisiä eroja Ohjaamojen saavutettavuudessa tarkastellaan artikkelissa paikkatietopohjaisella kuntaluokituksella, joka perustuu 250m *250m ruutuaineistoon pohjautuvaan kaupunki–maaseutu-luokitukseen (Helminen ym. 2014). Kuntaluokituksessa kunnat jaetaan kaupunkeihin ja kolmentyyppisiin maaseutukuntiin. Kunta on luokitettu kaupungiksi, jos paikkatietopohjaisen luokituksen sisemmän ja ulomman kaupunkialueen väestöä on enemmän kuin kaupungin kehysalueen ulkopuolista maaseutuväestöä. Kehysalueella sijaitseva kunta luokituu kaupungiksi tai kaupungin läheiseksi maaseudeksi sen perusteella, kummassa on enemmän väestöä paikkatietopohjaisessa luokituksessa. Muut kunnat luokitetaan yhteenlasketun maa-alaosuuden ja

väestösuuden perusteella kaupungin läheisen maaseudun, ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kuntiin. Maaseudun paikalliskeskusten tiedot lasketaan ympäröivään alueluokkaan. (Helminen ym. 2014.)

Kuva 1. Paikkatietopohjainen kuntaluokitus ja muut tutkimuksessa käytetyt paikkatietoaineistot.

Muut paikkatietoaineistot

Muina paikkatietoaineistoina artikkelissa hyödynnetään Tilastokeskuksen (2017) väestöennustetta vuoden 2040 ennakoidusta kunnittaisesta väestörakenteesta. Ennusteella voidaan tarkastella ennakoidun väestökehityksen vaikutuksia nuorten lukumäärän kehitykseen maaseudulla ja nuorille suunnattujen palvelujen kysyntään. Tilastokeskuksen väestöennuste perustuu havaintoihin syntyvyyden, kuolevuuden ja muuttoliikkeen menneestä kehityksestä, joihin pohjautuen ennuste kuvaa, mihin väestökehitys johtaa, jos kehitys jatkuu nykyisen kaltaisena (Tilastokeskus 2017). Kunnittaista väestöennustetta nuorten 16–29-vuotiaiden lukumääristä hyödynnettiin suhteuttamalla ennuste väestörüutujen väestöosuuksiin kuntien väkiluvuista vuonna 2017. Näin voitiin tuottaa karkea ennuste nuorten lukumääristä vuonna 2040 1 km * 1 km väestörüuduissa.

Artikkelissa käytetään Traficomien julkaisemaa valokuidun vuoden 2017 saatavuus-tietoja 1 km * 1 km väestörüuduissa (Traficom 2019). Saatavuus määritellään siten, että ruudun alueella sijaitsevat kotitaloudet luetaan saatavuuden piiriin, jos valokuituverkko

ulottuu ruudun alueelle. Tähän määritelmään liittyy epävarmuuslähteitä, ja se antaa todellista myönteisemmän kuvan valokuidun saatavuudesta, mutta siitä huolimatta aineisto on tarkin mahdollinen kuvaamaan valokuidun saatavuutta. (Hirvonen ym. 2020.) Tätä aineistoa hyödynnetään analyysissä, koska maaseudulla nuorten digitaalisten palvelujen yhdeksi esteeksi on muodostunut nopean kiinteän laajakaistaverkon puuttuminen osana digitaalisen kuilun muodostumista (Townsend ym. 2013; Pyykönen & Lehtonen 2016). Nopeiden laajakaistayhteyksien saatavuuden perusteella arvioidaan nuorten mahdollisuuksia käyttää digitaalisia palveluja, joiden täysimääräinen hyödyntäminen edellyttää toimivia, turvallisia ja nopeita kiinteitä yhteyksiä, joita langattomat yhteydet eivät aina voi taata (Antikainen ym. 2017; Townsend ym. 2013). Langattoman 5G-verkon kehitys korostanee valokuituyhteyksien merkitystä entisestään, sillä toimiakseen 5G vaatii tiheän tukiasemaverkon ja sen, että tukiasemilta tieto liikkuu valokuitua pitkin eteenpäin (Pyykönen & Lehtonen 2016). Nuorilla on tarve kasvokkaisten palvelujen lisäksi myös digitaalisille palveluille, jotka parhaimmillaan täydentävät toisiaan (Saarelainen ym. 2017, 98). Nuoret näkevät digitaaliset palvelut tärkeinä varsinkin niissä tapauksissa, kun paikkakunnalla ei ole Ohjaamo-pistettä tai sinne meneminen tuntuu pelottavalta (Nieminen ym. 2017, 23).

Artikkelissa hyödynnetään myös Digiroad-tietojärjestelmää, joka on Väyläviraston tuottama avoin kansallinen tietojärjestelmä. Siihen on koottu koko Suomen tie- ja katuverkon keskilinjageometria sekä tärkeimmät ominaisuustiedot. (Digiroad 2018.) Digiroad-tietoverkkoa käytetään saavutettavuusanalyysissä.

PAIKKATIETOMENETELMÄT

Paikkatietomenetelmien tuottama lisäarvo tiedolle syntyy sen sitomisesta paikkaan, joka mahdollistaa erilaisten spatiaalisten relaatioiden ja ominaisuustietojen yhdistämisen. Paikkatietomenetelmiä ja saavutettavuuslaskentaa on hyödynnetty laajalti yleistä hyvinvointia edistävien virkistys- ja liikunta-alueiden suunnittelussa kuin myös terveysasemien ja päivystävien sairaaloiden sijainnin suunnittelussa (Lehtonen ym. 2017; Brabyn & Sutton 2013; Brabyn & Skelly 2002; Rusanen ym. 2016; Lankila ym. 2016). Tässä artikkelissa hyödynnämme paikkatietomenetelmiä tutkiessamme Ohjaamojen saavutettavuutta nuorten 16–29-vuotiaiden ikäryhmässä. Saavutettavuus on määre, joka kuvaa, minkä ajan tai etäisyyden kuluessa tietty palvelu voidaan tavoittaa (Moseley 1979; Kwan 1998). Käytämme tässä artikkelissa saavutettavuuden arvioinnissa tiestöä pitkin mitattua etäisyyttä lähimpään Ohjaamon toimipisteeseen, koska tällöin laskennassa ei tarvitse tehdä oletuksia nuorten käyttämistä kulkuvälineistä ja niiden asettamista rajoituksista saavutettavuuslaskennalle.

Ohjaamojen saavutettavuusanalyysit on laskettu ArcGIS-paikkatieto-ohjelman Network Analyst -työkalulla. Saavutettavuuslaskenta perustuu Closest facility -työkaluun,

jonka taustalla on Dijkstran algoritmi (Knuth 1977). Työkalun avulla on mahdollista löytää lyhin etäisyyteen perustuva reitti väestöruudun keskipisteestä Ohjaamoon. Laskennassa käytetty saavutettavuustieto perustuu Digiroad-tieverkkoon vuodelta 2017 (Digiroad 2018). Saavutettavuuden laskennassa tehtiin olettaus, että lähimpään Ohjaamoon matkustettaisiin asuinpaikasta käsin.

Paikkatietoanalyyseistä hyödynnetään artikkelissa saavutettavuusanalyyseiden lisäksi ominaisuuskyselyjä, joilla poimitaan ominaisuustiedoista eri muuttujien muodostamia yhdistelmiä. Artikkelissa ominaisuuskyselyillä kartoitetaan niitä alueita, joilla fyysiset etäisyydet Ohjaamoihin ovat suuria ja joilla digitaalisten palvelujen käyttömahdollisuudet ovat heikot nopeiden laajakaistayhteyksien puuttuessa. Ohjaamojen toimintamallien muotoilussa käytettiin palvelun piiriin kuulumiselle 40 kilometrin etäisyyskriteeriä. Tämä kuvaa karkeasti toiminnallisuutta, koska esimerkiksi työssäkäynnissä on havaittu, että asuinpaikan ja työpaikan välinen etäisyys on noin 90 prosentilla työntekijöitä alle 40 kilometriä (Alasalmi ym. 2020). Paikkatietoaineistojen spatiaalisten yhdistämisten jälkeen ominaisuuskyselyt tehtiin aineistoon, joka sisälsi väestöruututietoja Yhdyskuntarakenteen (YKR) seurannan aineistosta, Tilastokeskuksen väestöennusteesta ja valokuidun saatavuudesta sekä saavutettavuusanalyyseistä.

OHJAAMOJEN ESIINTYVYYS JA SAAVUTETTAVUUS ALUELUOKISSA VUONNA 2018

Ohjaamo-palvelut keskittyivät vuonna 2018 kaupunkeihin (taulukko 1), joissa sijaitsee 39 Ohjaamo eli kaikkiaan 54 prosenttia Ohjaamoista. Maaseutukunnissa Ohjaamoja on yhteensä 33, joka vastaa 46 prosenttia Ohjaamoista. Maaseutukuntien Ohjaamoista suurin osa eli 21 sijaitsi ydinmaaseudulla ja 9 kaupunkien läheisellä maaseudulla. Harvaan asutulla maaseudulla toimi yhteensä 3 Ohjaamo.

Ohjaamojen keskittyessä kaupunkeihin on niiden saavutettavuus maaseutukunnissa selvästi kaupunkeja heikompi (taulukko 1). Kaupungeissa asuvilla nuorilla oli keskimäärin matkaa 6,9 kilometriä lähimpään Ohjaamoon (taulukko 1). Maaseutukunnista paras saavutettavuus on kaupungin läheisellä maaseudulla, jossa keskimääräinen etäisyys lähimpään Ohjaamoon on 18,5 kilometriä (taulukko 1), joten parhaimmillaankin maaseudulla Ohjaamojen saavutettavuus on yli 2,5-kertainen kaupunkeihin verrattuna. Maaseutukunnista huonoin saavutettavuus on harvaan asutulla maaseudulla, jossa keskimääräinen etäisyys lähimpään Ohjaamoon on 83,6 kilometriä (taulukko 1). Saavutettavuuserot johtuvat siitä, että Ohjaamot ovat keskittyneet kaupunkialueille.

Ohjaamojen keskittyminen kaupunkialueille on voimakkaampaa kuin lukioiden, joista 51 prosenttia sijoittui kaupunkikuntiin. Suhteellisia osuuksia vertailtaessa nähdään, että erityisesti harvaan asutun maaseudun kunnissa Ohjaamoja oli suhteellisesti

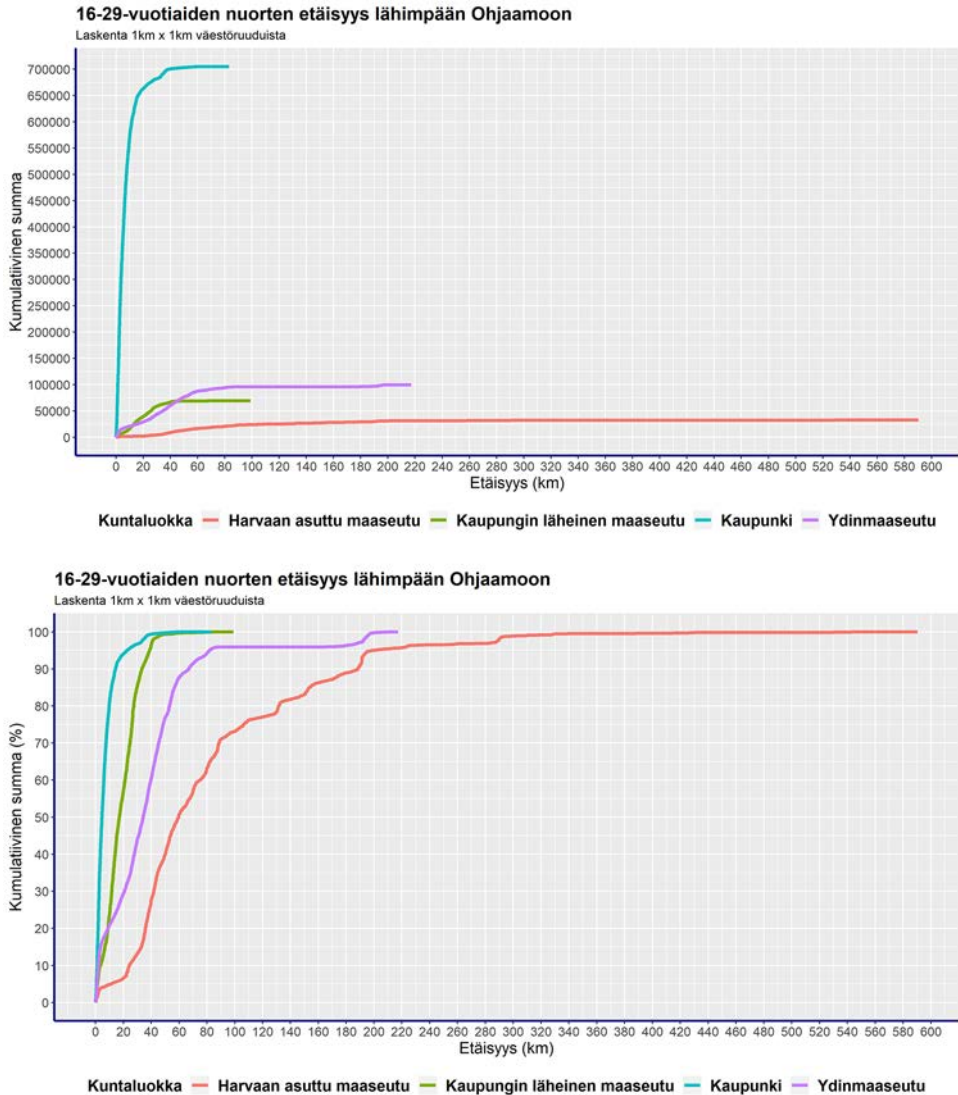
Taulukko 1. Ohjaamojen esiintyvyys ja keskimääräinen saavutettavuus (km) 16–29-vuotiailla kuntauokissa. Taulukossa Ohjaamojen ja lukioiden tiedot ovat vuodelta 2018, mutta väestötieto nuorten lukumäärästä on vuodelta 2017.

Muuttuja	Kohde	Kaupunki	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydinmaaseutu	Harvaan asuttu maaseutu	Yhteensä / keskiarvo
Esiintyvyys	Ohjaamo, n	39	9	21	3	72
	Ohjaamo, %	54,2	12,5	29,2	4,2	100
	Lukio, n	194	39	95	54	382
	Lukio, %	50,8	10,2	24,9	14,1	100
Saavutettavuus	Ohjaamo, km	6,9	18,5	38,5	83,6	14,0
	Lukio, km	3,3	7,8	7,7	12,3	4,5
Nuoret	16–29-vuotiaat, n	704 933	69 134	99 702	32 519	906 377
	16–29-vuotiaat, %	77,8	7,6	11,0	3,6	100
	Nuoret (n) / Ohjaamo	18 075	7 681	4 747	10 839	12 587
	Nuoret (n) / Lukio	3 633	1 772	1 049	602	2 372

vähemmän kuin lukioita. Harvaan asutun maaseudun kuntien osuus Ohjaamoista oli 4 prosenttia, mutta lukioista kuitenkin noin 14 prosenttia. Ydinmaaseudun kunnissa Ohjaamoja oli myös suhteellisesti enemmän kuin lukioita (taulukko 1).

Ohjaamojen saavutettavuus on lukioihin verrattuna heikko. Kun esimerkiksi ydinmaaseudulla 16–29-vuotiailla nuorilla keskimääräinen etäisyys lukioon on 7,7 kilometriä, on vastaava etäisyys lähimpään Ohjaamoon 38,5 kilometriä (taulukko 1). Myös muissakin maaseutukunnissa saavutettavuuserot Ohjaamojen ja lukioiden välillä ovat samansuuntaisia. Nämä luvut vahvistavat havaintoa siitä, että Ohjaamo-toiminta puuttuu maaseutukunnista, eikä se ole maantieteellisesti levinnyt kaupunkien ulkopuolelle.

Ohjaamojen saavutettavuus nuorille 16–29-vuotiaalle on kuvattu kumulatiivisella jakaumalla alueluokittain kuvassa 2. Jakaumasta nähdään, että kaupungeissa Ohjaamot ovat pääosin saavutettavissa, sillä esimerkiksi yli 90 prosenttia kaupunkien nuorista asuu alle 20 kilometrin päässä lähimmästä Ohjaamosta. Maaseutukunnista kaupunkien läheinen maaseutu erottuu muista alueluokista, sillä tässä alueluokassa noin 95 prosenttia nuorista asuu alle 40 kilometrin päässä Ohjaamosta. Muissa maaseutukunnissa Ohjaamot ovat yleisesti etäämmällä nuoria, mikä näkyy kumulatiivisten käyrien erkaantumisena kuvassa 2. Alle 40 kilometrin päässä Ohjaamosta asuu ydinmaaseudulla noin 65 prosenttia ja harvaan asutulla maaseudulla noin 25 prosenttia 16–29-vuotiaista nuorista.

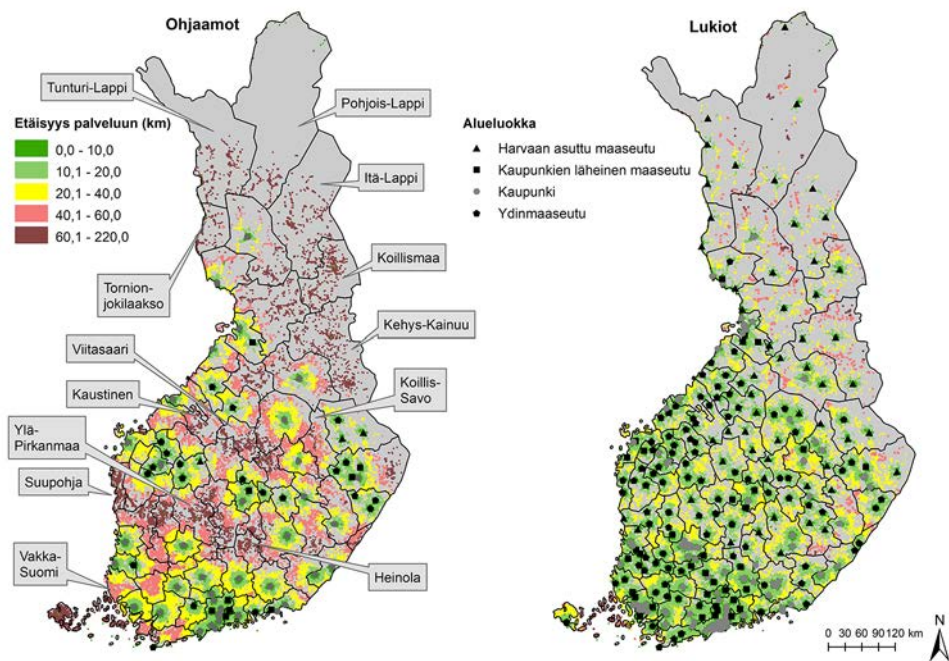
Kuva 2. Kumulatiiviset jakaumat Ohjaamojen saavutettavuudesta 16–29-vuotiaiden ikäryhmässä kuntaluokittain.

Maantieteellisesti Ohjaamojen saavutettavuudessa on suuria alueellisia vaihteluita (kuva 3). Peräti 31 prosenttia kuvan 3 nuorten asuttamista väestöruuduista sijaitsee yli 80 kilometrin ja 64 prosenttia yli 40 kilometrin päässä lähimmästä Ohjaamosta. Vastaavat osuudet lukioiden osalta ovat 4 ja 23 prosenttia. Maantieteellisesti Ohjaamo-palvelut sijoittuvat tiheimmin suurimpien kaupunkien lisäksi vain muutamaamaan maaseutukuntaan Etelä-Pohjanmaan, Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan maakuntiin

(kuva 3). Muualla Suomessa Ohjaamoja on maaseudulla näiden 3 maakunnan lisäksi Etelä-Savon, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa (kuva 3). Huomattavaa on, että useasta seutukunnasta, kuten esimerkiksi Ylä-Pirkanmaalta, Kehys-Kainuusta ja Lapin seutukunnista, puuttuu Ohjaamo.

Ohjaamojen maantieteellinen kattamattomuus viittaa siihen, että Ohjaamo-toiminta ei ole yleistynyt maaseudulla, mikä johtunee luonnollisesti maaseudun erityispiirteistä eli harvasta asutuksesta ja nuorten alhaisesta lukumäärästä, mutta myös siitä, että Ohjaamoille ei ole kehitetty muutamia alueellisia poikkeuksia lukuun ottamatta erikseen maaseudulle soveltuvaa toimintamallia. Kaupungeissa Ohjaamoja löytyy jokaisesta maakunnasta ja toiminta näyttää siten maantieteellisesti keskittyvän maakuntakeskiksi. Alueellista Ohjaamo-toimintaa kehitettäessä maakunta näyttäytyykin keskeisenä alueyksikkönä.

Kuva 3 havainnollistaa hyvin Ohjaamojen ja lukioiden saavutettavuuseroa maaseudulla. Lukioiden maantieteellinen kattavuus on maaseutukunnissa huomattavasti Ohjaamoja laajempi, koska lukiokoulutus järjestetään Suomessa hajautetusti ja jokaisesta seutukunnasta löytyy vähintään yksi lukio. Ohjaamojen puute maaseudulla korostaa koulujen opinto-ohjauksen merkitystä nuorten jatko-opintoihin tai työelämään hakeutumisessa.

Kuva 3. Ohjaamojen (n=72) ja lukioiden (n=382) saavutettavuus 1 km * 1 km väestöruuduissa. Karttaan on merkitty Ohjaamojen ja lukioiden sijaintikunnan kuntaluokka.

DIGITAALISET OHJAAMO-PALVELUT RATKAISUNA SAAVUTETTAVUUDEN PARANTAMISELLE?

Tulokset nuorten 16–29-vuotiaiden mahdollisuuksista käyttää laajakaistayhteyksiin nojautuvia digitaalisia palveluja vahvistavat edellä esitettyä näkemystä nuorten kokemasta palvelukuilusta (Penttinen & Ronkainen 2018), mutta myös yleisemmin maaseutualueita koskettavasta digitaalisesta kuilusta (Townsend ym. 2013; Pyykönen & Lehtonen 2016). Taulukossa 2 on arvioitu nopeiden laajakaistayhteyksien saatavuudella digitaalisten palvelujen ulkopuolelle rajautuvien nuorten lukumääriä kunta- ja etäisyysluokittain. Etäisyysluokat on muodostettu luokittelemalla nuoren asuinpaikan etäisyys lähimpään Ohjaamoon.

Taulukon 2 perusteella yleisemmin digitaalisten palvelujen ulkopuolelle jäävät maaseutukunnissa asuvat nuoret. Suhteellisesti eniten nopeaan laajakaistayhteyteen nojaavien digitaalisten palvelujen ulkopuolella on nuoria kaupungin läheisellä maaseudulla, jossa 25,3 prosentilla nuoria nopeaa laajakaistayhteyttä ei ole saatavilla. Myös harvaan asutulla maaseudulla ja ydinmaaseudulla ilman nopeaa laajakaistayhteyttä olevien nuorten osuudet ovat korkeita, sillä osuudet ovat 24,1 ja 19,7 prosenttia. Kaikkiaan maaseutukunnissa on ilman laajakaistayhteyttä 44 999 nuorta, joka vastaa 62,7 prosenttia laajakaistayhteyksien ulkopuolelle rajautuvista nuorista (taulukko 2).

Nopeiden laajakaistayhteyksien heikko saatavuus asettaa haasteita nuorille suunnattujen palvelujen tarjonnalle, koska erityisesti harvaan asutulla maaseudulla palvelujen fyysinen saavutettavuus on heikkoa ja etäisyydet lähimpiin ohjaamopalveluihin pitkiä. Ohjaamojen saavutettavuustietojen ja laajakaistayhteyksien saatavuuden perusteella voidaan myös laskea arvio niistä nuorista, jotka rajautuvat kokonaan Ohjaamo-palvelujen ulkopuolella. Ulkopuolelle rajautumisen kriteereinä on, että nuoret asuvat väestöruudussa, jossa nopea laajakaistayhteys ei ole saatavilla ja joka sijaitsee yli 40 kilometrin päässä lähimmästä Ohjaamosta. Näiden kahden kriteerin perusteella maaseudulla oli vuonna 2017 digitaalisten ja fyysisten ohjaamopalvelujen ulkopuolella yhteensä 13 554 nuorta (taulukko 2). Tämä lukumäärä vastaa 30,1 prosenttia nuorista, joilla ei ole saatavilla nopeaa laajakaistayhteyttä. Kaupungeissa samoilla kriteereillä Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle rajautuu vain 2847 nuorta, mikä vastaa 10,5 prosenttia nuorista, joilla ei ole saatavilla nopeaa laajakaistayhteyttä.

Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle rajautuvat pääosin ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla asuvat nuoret, koska heidän osuutensa on palvelujen ulkopuolelle rajautuvista nuorista 75,9 prosenttia. Lukumäärinä ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla palvelujen ulkopuolelle rajautuu 6613 ja 5838 nuorta (taulukko 2). Harvaan asutun maaseudun nuorten suhteellisesti muita kuntaluokkia heikompaan asemaan kuvastaa se, että kuntaluokassa kokonaan Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle rajautuvista nuorista 74,6 prosentilla ei ole saatavilla nopeaa laajakaistayhteyttä. Ydinmaaseudun kunnissa asuvista nuorista vastaava osuus on 33,6 prosenttia.

Taulukko 2. Nopeiden laajakaistayhteyksien ulkopuolelle rajautuvien nuorten 16–29-vuotiaiden osuudet (%) kuntaluokissa Ohjaamojen etäisyysluokittain vuonna 2017. Tummennetut solut taulukossa viittaavat palvelujen ulkopuolelle rajautuviin nuoriin.

Etäisyysluokka (km)	Kaupunki	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydinmaaseutu	Harvaan asuttu maaseutu
0–10	4 927	2 977	2 379	72
10,1–20	9 179	6 217	3 339	280
20,1–30	6 435	5 353	3 253	510
30,1–40	3 586	1 837	4 107	1 121
40,1–50	1 912	748	2 771	919
50,1–60	731	119	1 936	923
60,1–80	197	174	1 692	1 102
80,1–100	7	62	213	585
100,1–140	0	0	0	542
140,1–200	0	0	1	963
yli 200	0	0	0	804
Yhteensä	26 974	17 487	19 691	7 821
Osuus kuntaluokan nuorista (%)	3.8	25.3	19.7	24.1

OHJAAMOJEN TOIMINTAMALLIEN MAANTIETEELLINEN JAKAUTUMINEN

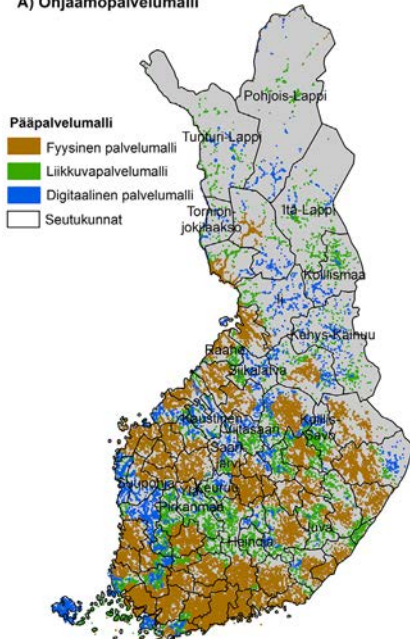
Edellä kuvattujen Ohjaamojen saavutettavuustietojen ja nopeiden laajakaistan saataavuustietojen perusteella muodostettiin ominaisuustietokyselyillä paikallisia toimintamalleja Ohjaamoille. Kuvassa 4a on hahmotettu kolme toimintamallia Ohjaamoille perustuen niiden saavutettavuuteen, nuorten lukumääriin ja arvioon digitaalisten palvelujen käyttömahdollisuuksista. Näistä paikkatiedoista muodostui fyysinen, digitaalinen ja liikkuva toimintamalli Ohjaamoille. Nykyisiin toimipisteisiin kiinnittyvä fyysinen toimintamalli edustaa paikkariippuvaista tapaa tuottaa Ohjaamo-palveluja, sillä palvelujen tarjonta on sidottu nykyään toimivan Ohjaamon toimipisteeseen. Liikkuva toimintamalli on puolestaan asetta paikkariippumattomampi toimintamalli, koska siinä Ohjaamo-palveluita viedään useisiin paikkoihin. Paikkariippumattominta toimintamallia edustavat digitaaliset palvelut, jotka ovat käytettävissä niillä alueilla, joilla on saatavilla nopea laajakaistayhteys.

Fyysisen toimintamallin kattavuus on hyvä. Kun fyysisen toimintamallin piiriin kuulumisen kriteerinä käytetään alle 40 kilometrin etäisyyttä lähimpään Ohjaamoon, asuu fyysisen toimintamallin väestöruuduissa yli 92 prosenttia

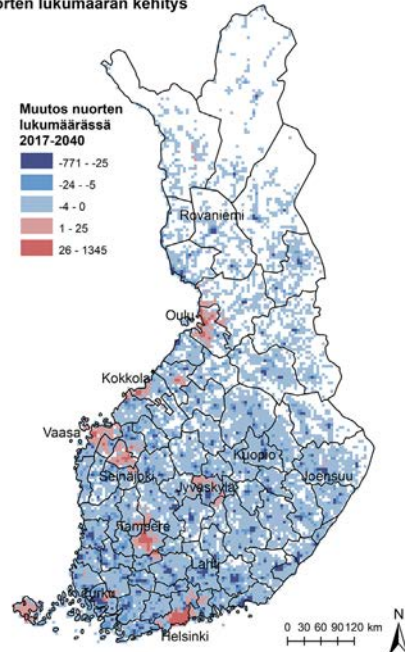
16–29-vuotiaista nuorista (taulukko 3). Myös maantieteellisesti toimintamalli on kattava, sillä nuorten asuttamista väestöruuduista 68 prosenttia kuuluu tähän toimintamalliin (kuva 4a). Kuntaluokkien välillä on kuitenkin suuria eroja, sillä kaupungeissa asuvista nuorista 99 prosenttia kuuluu fyysiseen toimintamalliin, kun puolestaan harvaan asutun maaseudun kunnissa vastaava osuus on alle 28 prosenttia (taulukko 3). Maaseutukunnissa yli 135 000 16–29-vuotiaista nuorta kuuluu tämän toimintamallin piiriin, mikä vastaa maaseudun nuorista 68 prosenttia.

Lukumäärällisesti toiseksi yleisin toimintamalli on digitaaliset palvelut, johon kuuluvissa väestöruuduissa asuu noin 6 prosenttia 16–29-vuotiaista nuorista. Tämän toimintamallin alueilla lähimpään Ohjaamoon on etäisyyttä yli 40 kilometriä, mutta nuorilla on käytössä kotona nopea tietoliikenneyhteys. Myös maantieteellisesti digitaalinen toimintamalli on kattava, sillä 17 prosenttia väestöruuduista kuuluu tähän toimintamalliin (kuva 4a). Toimintamallin sijoittuminen painottuu Länsi-Suomeen, mutta yksittäisiä laajempia useiden nuorten asuttamien väestöruutujen muodostumia on myös Lapissa, Kainuussa ja Pohjois-Karjalassa. Digitaalinen toimintamalli soveltuu erityisesti harvaan asutun maaseudun kuntiin ja osittain myös ydinmaaseudun kuntiin. (taulukko 3).

A) Ohjaamopalvelumalli

B) Nuorten lukumäärän kehitys

Kuva 4. Saavutettavuuteen pohjautuvat Ohjaamojen toimintamallit ja nuorten lukumäärän kehitys vuosina 2017–2040.

Maaseutuluokissa toimintamallin piiriin kuuluu yli 51 809 16–29-vuotiasta nuorta, mikä vastaa maaseudulla asuvista nuorista 26 prosenttia.

Kolmanteen toimintamalliin eli liikkuviin palveluihin kuuluu noin 15 prosenttia nuorten asuttamista väestöruuduista (kuva 4a). Näissä väestöruuduissa etäisyys lähimpään Ohjaamoon on yli 40 kilometriä, eikä väestöruuduissa ole saatavilla nopeaa laajakaistayhteyttä. Nuorten lukumäärä on toimintamalleista alhaisin, sillä näissä väestöruuduissa asuu noin 2 prosenttia 16–29-vuotiaista nuorista. Maantieteellisesti tämä toimintamalli painottuu Itä- ja Pohjois-Suomeen (kuva 4a). Kuntaluokista toimintamalli painottuu harvaan asutulle maaseudulle ja ydinmaaseudulle, joissa toimintamallin piiriin kuuluisi hieman yli 5800 16–29-vuotiasta nuorta (taulukko 3). Kaikkiaan maaseudulla tähän toimintamalliin kuuluvissa väestöruuduissa asuu 13 554 16–29-vuotiasta nuorta, mikä vastaa noin 7 prosenttia maaseudun nuorista.

Taulukko 3. Nuorten aikuisten lukumäärän muutokset toimintamalleissa kuntaluokittain vuonna 2017.

Toimintamalli		Kaupunki	Kaupungin lähäinen maaseutu	Ydinmaaseutu	Harvaan asuttu maaseutu	Yhteensä
Fyysinen	n	700 533	66 742	60 247	9 003	836 525
	%	99,4	96,5	60,4	27,7	92,3
Digitaalinen	n	1 553	1 289	32 842	17 678	53 362
	%	0,2	1,9	33,0	54,4	5,9
Liikkuva	n	2 847	1 103	6 613	5 838	16 401
	%	0,4	1,6	6,6	17,9	1,8

NUORET TARVITSEVAT PALVELUJA MAASEUDULLA MYÖS VUONNA 2040

Nuorten Ohjaamo-palvelujen tarve ei poistu tulevaisuudessa, mikäli aluekehityksen trendeissä ei tapahdu merkittäviä muutoksia. Nuorten lukumäärän arvioidaan kuitenkin laskevan maaseudulla 22 997 nuorella, mutta siitä huolimatta Tilastokeskuksen väestöennusteessa 16–29-vuotiaita nuoria asui vuonna 2040 maaseudulla 212 407 (taulukko 4). Ennusteen perusteella nuorten palveluille on kysyntää maaseudulla vielä vuonna 2040, vaikkakin palvelujen kysyntä laskee. Ikäluokkien pienentymisen myötä nuorten lukumäärän ennustetaan pysyvän ennallaan vain kaupungeissa (taulukko 4). Maaseutukunnissa suurin lasku koskettaa harvaan asutun maaseudun kuntia, joissa nuorten lukumäärän ennustetaan laskevan melkein viidenneksen (taulukko 4). Maantieteellisesti nuorten lukumäärän kasvu keskittyy muutamille alueille: pääkaupunkiseudulle, Tampereelle, Jyväskylään, Turkuun, Vaasaan, Seinäjoelle ja Ouluun (kuva 4b).

Maaseudulla harvan asutuksen takia muutokset nuorten lukumäärissä ovat yksittäisissä väestöruuduissa pienet (kuva 4b). Tuloksessa on huomioitava, että käytetty ennuste perustui Tilastokeskuksen vuoden 2017 ennusteeseen ja siten tulokset nuorten lukumääristä maaseudulla ovat todennäköisesti hieman myönteisemmät kuin loppuvuonna 2019 julkaistussa ennusteessa.

Taulukko 4. Väestömuutokset kuntaluokittain vuosina 2017–2040. Vuoden 2040 väestötiedot pohjautuvat Tilastokeskuksen (2017) väestöennusteeseen.

Muuttuja	Kaupunki	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydinmaaseutu	Harvaan asuttu maaseutu	Yhteensä
Nuoret 2040 (n)	666 172	93 171	90 525	28 711	878 579
Nuoret 2040 (%)	75,8	10,6	10,3	3,3	100
Erotus, 2040–2017 (n)	-14	-4 405	-11 963	-6 629	-23 011
Erotus, 2040–2017 (%)	0	-4,5	-11,6	-18,6	-2,5

LOPUKSI

Ohjaamojen fyysiset palvelupisteet keskittyvät kaupunkeihin, minkä vuoksi Ohjaamojen saavutettavuuserot kaupunkien ja maaseutukuntien välillä ovat suuret. Alueellisten erojen myötä Ohjaamo-palvelujen ulkopuolelle rajautuvat pääosin maaseudulla asuvat nuoret, mikä osoittaa, että Ohjaamo-toiminta ei ole yleistynyt maaseutukunnissa. Maantieteellisesti Ohjaamojen ulkopuolelle rajautuvat nuoret asuvat yleisimmin Itä- ja Pohjois-Suomen harvaan asutulla maaseudulla. Tarve Ohjaamo-toiminnan kehittämiseksi maaseudulla ei poistu lähitulevaisuudessa, sillä väestöennusteessa nuoria ennakoidaan asuvan maaseudulla myös vuonna 2040.

Artikkelin tulokset nostavat esille tarpeen Ohjaamojen paikkaperustaiselle koordinoinnille ja kehittämiseksi edistääksemme nuorten yhdenvertaista osallisuutta erityyppisillä maaseutualueilla. Paikalliset olosuhteet huomioivat toimintamallit ovat avainasemassa, jos nuorten asuinpaikasta riippumatonta yhdenvertaisuutta halutaan edistää. Tällä hetkellä Ohjaamojen puuttuminen maaseudulta korostaa koulujen opinto-ohjauksen merkitystä nuorten jatko-opintoihin tai työelämään hakeutumisessa.

Etelä-Savon kokemukset ovat osoittaneet, että oman Ohjaamon perustaminen pieniin kuntiin ei kuitenkaan ole välttämättä tarkoituksenmukaista. Nuorilla tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua Ohjaamo-palvelujen kaltaiseen kokonaisuuteen asuinpaikasta riippumatta (Miettinen & Kantonen 2017), mikä edellyttää uusia lähestymistapoja ja toimintamalleja, joilla suunnataan palveluita maaseudulla asuville nuorille. Uusien hajauttavien toimintamallien avulla voitaneen parantaa palvelujen

maantieteellistä kattavuutta. Ohjaamojen toiminta on esimerkiksi lukioihin verrattuna huomattavasti keskittyneempää. Artikkelin havaintojen perusteella infrastruktuuria palvelujen maantieteelliseen hajauttamiseen olisi kuitenkin maaseudulla olemassa, jos Ohjaamo-palveluita voitaisiin integroida esimerkiksi oppilaitoksiin. Havainto ei ole uusi, sillä muissakin tutkimuksissa on todettu palvelujen integroinnin mahdollisuuksien olevan hyvät. Maaseutukunnissa pääosassa yli 1 000 asukkaan taajamista on päivittäistavarakauppa, alakoulu ja terveysasema (Sireni ym. 2017), jotka olisivat luontevia kohteita monipalvelupisteeksi.

Alueellisten erojen vähentämiseksi Ohjaamojen palvelutarjontaa tulisi räätälöidä paikallisesti, jos palveluverkosta halutaan maantieteellisesti kattava. Liikkuvia tai osa-aikaisia palveluja maaseudun palvelukeskuksissa voitaisiin kohdentaa niille alueille pääosin Itä- ja Pohjois-Suomessa, joissa nuorten lukumäärät ovat pieniä, etäisyydet fyysisiin palveluihin ovat pitkät ja tietoliikenneyhteyksien saatavuus on heikko. Liikkuvien palvelujen eduiksi on terveyspalvelujen osalta selvityksissä todettu, että ne parantavat palvelujen saatavuutta tarjoamalla palveluita kustannustehokkaasti siellä, missä palvelupisteet ovat harvassa (Immonen ym. 2012). Digitaalisilla palveluilla on mahdollista täydentää nuorten palveluja niillä maaseutualueilla erityisesti Etelä- ja Länsi-Suomessa, joissa nuoria on lukumäärällisesti vähän, fyysiset palvelupisteet sijaitsevat etäällä, mutta nopeiden tietoliikenneyhteyksien saatavuus on hyvä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on yleisesti todettu digitaalisten palvelujen parantavan palvelujen saatavuutta, monipuolistavan palveluvalikoimaa sekä vähentävän yksinäisyyttä ja tuottavan kustannussäästöjä (Antikainen ym. 2017; Sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Digitaalisten palvelujen käyttömahdollisuuksia parantaa se, että nuoret ovat tottuneet käyttämään digitaalisia palveluja.

Ohjaamojen saavutettavuuteen liittyviä kynnyksiä voivat muodostaa myös palvelun tavoite, käyttäjäkunta, palvelua tarvitsevan nuoren tilanne tai Ohjaamon työntekijän ammatti- ja koulutustausta. Osa nuorista voi välttää Ohjaamossa asiointia leimautumisen pelossa, jos Ohjaamojen toiminta profiloituu liikaa moniongelmaisiin nuoriin. Liika keskittyminen työhön tai opintoihin ohjaamiseen taas voi jättää ulkopuolelle nuoria, joiden ensisijainen tarve on saada sosiaali- ja terveyspalveluita. (Nieminen ym. 2017.) Ohjaamojen asiakaskunnat vaihtelevat Ohjaamo-kohtaisesti, ja etenkin yli 25-vuotiaiden tai palvelujen ulkopuolella olevien nuorten saavuttaminen nähdään haastavana monissa Ohjaamoissa (Määttä 2018, 163). Muita saavutettavuuteen liittyviä tekijöitä Ohjaamoissa ovat esimerkiksi monikulttuurinen ohjausosaaminen (Ikonen ym. 2018) ja palvelujen esteettömyys (Miettinen 2017a). Verkossa tarjottavien palvelujen saatavuudessa taas tulee huomioida verkkoyhteyden riittävyyden lisäksi esimerkiksi palvelun käytettävyys eri laitteilla ja erilaisissa sosiaalisen median ympäristöissä, palvelun helppo löydettävyys ja aukioloajat (Gretschel 2017).

Artikkelissa on tarkasteltu Ohjaamojen saavutettavuutta 16–29-vuotiaiden nuorten näkökulmasta. Tulevaisuudessa olisi hyvä tarkentaa tämän artikkelin tuloksia esimerkiksi tapaustutkimuksella sen osalta, kuinka hyvin nuoret saavuttavat eri palvelut varsinkin

maaseudulla, jossa erityispalvelut loittonevat kohti kaupunkialueita. Myös palvelujen integrointia ja kumppanuuksia tukevaa tutkimusta tarvitaan lisää. Palvelujen saavutettavuus harvaan asutuilla alueilla vaatii konkreettista yhteistyötä yli kunta- ja jopa maakuntarajojen (Miettinen 2017b). Siksi tulevaisuudessa tarvitaan uusia digitaalisia ratkaisuja monialaisen yhteistyön tekemiseen maaseudulla yli hallinnollisten rajojen ja toimialasiilojen. Ohjaamojen valtakunnalliselle ja alueelliselle koordinoinnille on tarvetta, koska palvelujen maantieteellisessä kattavuudessa on aukkoja ja esimerkiksi osasta seutukuntia nuorten Ohjaamo-palvelut puuttuivat kokonaan. Nuorten asuinpaikasta riippumaton yhdenvertaisuus näyttää siten toteutuvan heikosti maaseudulla asuvilla nuorilla.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti (2017) Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset – Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusseuran/ Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 7–23.
- Alasalmi, Juho & Busk, Henna & Holappa, Veera & Huovari, Janne & Härmälä, Valterri & Kotavaara, Ossi & Lehtonen, Olli & Muilu, Toivo & Rusanen, Jarmo & Vihinen, Hilikka (2020) *Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Alavaikko, Mika (2006) Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu – keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehittämishankkeisiin. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektityhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 39–55.
- Antikainen, Janne & Honkaniemi, Tuomas & Jolkkonen, Arja & Kahila, Petri & Kotilainen, Anu & Kurvinen, Arja & Lemponen, Virpi & Lundström, Niklas & Luoto, Ilkka & Niemi, Tomi & Pyykkönen, Sinikukka & Rehunen, Antti & Saukkonen, Pasi & Viinamäki, Olli-Pekka & Viinikka, Arto (2017) *Smart Countryside: maaseudun palveluiden kehittäminen ja monipuolistaminen digitalisaatiota ja kokeiluja hyödyntämällä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 9/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Brabyn, Lars & Skelly, Chris (2002) Modeling population access to New Zealand public hospitals. *International Journal of Health Geographics* 1 (3), 1–9.
- Brabyn, Lars & Sutton, Steve (2013) A population based assessment of the geographical accessibility of outdoor recreation opportunities in New Zealand. *Applied Geography* 41 (1), 124–131.
- Digiroad kansallinen tie- ja katutietojärjestelmä (2018) Liikennevirasto. http://www.digiroad.fi/aineisto/fi_FI/aineisto/ (Viitattu 1.11.2018.)
- Gretschel, Anu (2017) Nuorisotyön tarpeellisuutta kuntapäätäjille perustelemassa: ehdo-

- tus arvioinnin menetelmäpaketiksi. Teoksessa Tommi Hoikkala & Johanna Kuivakangas (toim.) *Kenen nuorisotyö? Yhteisöpedagogiikan kentät ja mahdollisuudet*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 63. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Humanistinen ammattikorkeakoulu, 295–304.
- Gribov, Alexander & Krivoruchko, Konstantin (2012) New flexible non-parametric data transformation for Trans-Gaussian Kriging. *Quantitative Geology and Geostatistics*. 17 (1), 51–65.
- Helminen, Ville & Nurmio, Kimmo & Rehunen, Antti & Ristimäki, Mika & Oinonen, Kari & Tiitu, Maija & Kotavaara, Ossi & Antikainen, Harri & Rusanen, Jarmo (2014) *Kaupunki-maaseutu-alueuokitus. Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamisperiaatteet*. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25|2014. Verkkojulkaisu. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135861>
- Hirvonen, Timo & Kahila, Petri & Kurvinen, Arja & Lehtonen, Olli & Sinerma, Janne (2020) *Maaseudun valokuituinvestoinnit – Selvitys maaseudun valokuiturakentamisen tilanteesta ja toteutusmalleista sekä valokuidun saatavuuden vaikutuksesta väestönkehityseen*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Verkkojulkaisu. Saatavilla: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3652.
- Ikonen, Tiina & Lilja, Taru & Pukkila, Päivi & Rinne, Soili (2018) *Monikulttuuriset nuoret Ohjaamoissa: palvelun saavutettavuuden vahvistaminen*. <https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/ohjaamot-ja-palvelun-saavutettavuus> (Viitattu 6.9.2018.)
- Immonen, Mika & Koivuniemi, Jouni & Natunen, Sanna & Laasonen, Kaisu (2012) *Liikkuvat palvelukonseptit hyvinvointipalvelujärjestelmässä: Ikäihmisten hyvinvointipalvelutarpeet Etelä-Karjalan haja-asutusalueella*. http://www.lut.fi/documents/27578/78705/TBRC+Working+Papers+24_Liikkuvat+palvelukonseptit+hyvinvointipalveluj%C3%A4rjestelm%C3%A4ss%C3%A4.pdf/15c91623-a802-480c-9e81-98c2f676cb90 (Viitattu 6.8.2018.)
- Immonen, Mika & Koivuniemi, Jouni & Natunen, Sanna & Laasonen, Kaisu (2012) *Liikkuvat palvelukonseptit hyvinvointipalvelujärjestelmässä: Ikäihmisten hyvinvointipalvelutarpeet Etelä-Karjalan haja-asutusalueella*. http://www.lut.fi/documents/27578/78705/TBRC+Working+Papers+24_Liikkuvat+palvelukonseptit+hyvinvointipalveluj%C3%A4rjestelm%C3%A4ss%C3%A4.pdf/15c91623-a802-480c-9e81-98c2f676cb90 (Viitattu 6.8.2018.)
- Kananen, Johannes (2017) Mitä Suomessa pitäisi tehdä? Teoksessa Johannes Kananen (toim.) *Kilpailuvalltion kyydissä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus*. Helsinki: Gaudamus Helsinki University Press.
- Kautto, Tuija & Korpilauri, Titta & Pudas, Marja & Savonmäki, Pasi (2017) Ohjaamojen synty ja kehittämishaasteet. Teoksessa Määttä, Mirja (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Knuth, Donald (1977) A Generalization of Dijkstra's Algorithm. *Information Processing Letters* 6 (1), 1–5.

- Kotavaara, Ossi & Antikainen, Harri & Rusanen, Jarmo (2011) Population change and accessibility by road and rail networks: GIS and statistical approach to Finland 1970–2007. *Journal of transport geography* 19 (4), 926–935.
- Kwan, Mei-Po (2010) Space-time and integral measures of individual accessibility: a comparative analysis using a point-based framework. *Geographical Analysis* 30 (3), 191–216.
- Lankila, Tiina & Kotavaara, Ossi & Antikainen, Harri & Hakkarainen, Tommi & Rusanen, Jarmo (2016) *Sosiaali- ja terveystalouden kehityskuva 2025 – Paikkatieto- ja saavutettavuusperusteinen tarkastelu*. Helsinki: SITRA.
- Lehtonen, Olli & Kauronen, Marja-Leena & Kallunki, Valdemar (2017) Liikuntapaikkojen saavutettavuuden yhteys liikkumattomuuteen kymenlaaksolaisilla miehillä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 54 (4), 327–344.
- Lehtonen, Olli & Tykkyläinen, Markku (2013) Selittävätkö hyvinvointierot odotettua alhaisempaa poismuuttoa eräiltä korkean työttömyyden alueilta? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2), 139–155.
- Lehtonen, Olli & Tykkyläinen, Markku (2012) Syrjäisten alueiden kilpailukyky keskushakuisessa kehityksessä – esimerkkinä Itä-Suomi. *Maaseudun Uusi Aika* 2, 5–21.
- Miettinen, Sonja (2017a) Lopuksi – hankkeen kehitysehdotuksia. Teoksessa Sonja Miettinen (toim.) *Ohjaamojen tuki – Ammatillaisen apuna nuoren parhaaksi. Kokemuksia ja kehitysehdotuksia Etelä-Savosta*. Xamk kehittää nro 5. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
- Miettinen, Sonja (2017b) Ensiaskelista vahvaan Ohjaamo-otteeseen. Teoksessa Sonja Miettinen (toim.) *Ohjaamojen tuki – Ammatillaisen apuna nuoren parhaaksi. Kokemuksia ja kehitysehdotuksia Etelä-Savosta*. Xamk kehittää nro 5. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
- Miettinen, Sonja & Kantonen, Heikki (2017) Maakunnalliset ohjaamo-ratkaisut Etelä-Savossa – nuorten palvelut aluepolitiikan armoilla? Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Moseley, Malcolm (1979) *Accessibility: the rural challenge*. London: Methuen.
- Moseley, Malcolm & Owen, Stephen (2008) The Future of Services in Rural England: The Drivers of Change and a Scenario for 2015. *Progress in Planning* 69 (1), 93–130.
- Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtäväänsä määrittämässä. Teoksessa *Nuoret palvelujen pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto & Valtion nuorisoneuvosto.
- Nieminen, Jarmo & Tuokkola, Kati & Huotari, Kari & Törmä, Sinikka (2017) *Kohtaamo-hankkeen ulkoisen arvioinnin toteutus, tulokset ja suositukset*. <http://kohtaamo.info/documents/21827/32788/Kohtaamon+hankearviointin+loppuraportti/e2a14cd4-cc69-4fcf-a855-d7a04e51f8bd?version=1.0> (Viitattu 24.10.2018.)
- Nuorisolaki 1285/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>. (Viitattu 20.5.2019.)
- Nygård, Mikael (2015) Hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon? Teoksessa Janne Autto &

- Mikael Nygård (toim.) *Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 136–166.
- Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 4.9.2019.)
- Penttinen, Pekka (2016) Viettäisinkö elämäni periferiassa? Nuorten muuttoalttius Itä-Suomessa. Teoksessa Antti Kivijärvi & Marja Peltola (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 185. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Penttinen, Pekka & Ronkainen, Jussi (toim.) (2013) *Itä-Suomen nuorisopuntari: katsaus nuorten hyvinvointiin Itä- Suomen maakunnissa 2010-2012*. Mikkeli: Mikkelin ammatikorkeakoulun julkaisuja.
- Penttinen, Pekka & Ronkainen, Jussi (2018) Itä-Suomen maakuntien nuoret – palvelujen paitsiossa vai paalupaikalla? Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) *Nuoret palvelujen pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto & Valtion nuorisoneuvosto.
- Pyykönen, Mikko & Lehtonen, Olli (2016) *Kiinteän laajakaistan merkitys maaseutualueiden ja kuntien kehityksessä*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 56/2016. Helsinki: Luonnonvarakeskus.
- Pöysä, Ville & Tuusa-Hongisto, Sari (2017) Onks käyntii ja onks kyytii? Nuorille merkitykselliset palvelut syrjäseudulla. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Rusanen, Jarmo & Hakkarainen, Tommi & Kotavaara, Ossi & Lankila, Tiina & Antikainen, Harri (2016) *Selvitys sosiaali- ja terveydenhuollon laajojen ympärivuorokautisten päivystyspisteiden saavutettavuudesta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Saarelainen, Tarja & Minkkinen, Joni & Mäensivu, Sanna (2017) Nuorten Ohjaamo – ekosysteemi Rovaniemellä. Teoksessa Määttä, Mirja (toim.) (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Sawada, Michael & Cossette, Daniel & Wellar, Barry & Kurt, Tolga (2006) Analysis of the urban/rural broadband divide in Canada: using GIS in planning terrestrial wireless deployment. *Government Information Quarterly* 23 (3–4), 454–479.
- Sireni, Maarit & Halonen, Maija & Hannonen, Olga & Hirvonen, Timo & Jolkkonen, Arja & Kahila, Petri & Kattilakoski, Mari & Kuhmonen, Hanna-Mari & Kurvinen, Arja & Lemponen, Virpi & Rautiainen, Simo & Saukkonen, Pasi & Åström, Christel (2017) *Maaseutukatsaus 2017*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2017. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) *Digitalisaatio terveyden ja hyvinvoinnin tukena*. Sosiaali- ja terveysministeriön digitalisaatiolinjaukset 2025. <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/2/cover> (Viitattu 12.6.2018.)

- Suomen perustuslaki (731/1999) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>. (Viitattu 20.5.2019.)
- Tiittanen, Merja (2017) Ohjaamojen rakentuva brändi ja muotoutuvat palvelut. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Utta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Tilastokeskus (2017) Väestöennuste. http://www.stat.fi/til/vaenn/2015/vaenn_2015_2015-10-30_tie_001_fi.html?ad=notify (Viitattu 5.4.2019.)
- Townsend, Leanne & Sathiaseelan, Arjuna & Fairhurst, Gorry & Wallace, Claire (2013) Enhanced broadband access as a solution to the social and economic problems of the rural digital divide. *Local Economy* 28 (6), 580–595.
- Traficom (2019) valokuidun vuoden 2017 saatavuustiedot. <https://www.traficom.fi/fi/ajankohtaista/useat-pienet-kunnat-loistavat-kiintean-verkon-laajakaistaluokituksessa-nyt-jo-yli> (Viitattu 5.4.2019.)
- Tuuva-Hongisto, Sari & Pöysä, Ville & Armila, Päivi (2016) *Syrjäkylien nuoret – unohdetut kuntalaiset?* Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissätiö.
- Valtioneuvosto (2017) Hallituksen linjaukset nuorten syrjäytymisen vähentämiseksi 25.4.2017. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/4592272/Hallituksen-linjaukset-syrjaytymisen-vahentamiseksi.pdf/ef2dc3b7-8459-497e-b0cf-77b4ea9cf686> (Viitattu 23.5.2019.)

Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE-palveluissa

Silja Uusikangas & Heikki Hiilamo

TIIVISTELMÄ

Suomessa 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisten työvoimapolitiittiset sanktiot ovat tiukempia kuin muulla väestöllä. Käytäntöä perustellaan sillä, että nuoret aikuiset kiinnittyisivät työhön tai koulutukseen. Aiemman tutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että sanktiot kannustavat eniten niitä, joilla on muutenkin parhaat edellytykset kiinnittyä työmarkkinoille tai koulutukseen. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten yleisiä 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisten työvoimapolitiittiset aktivointi- ja sanktiolausunnot ovat sekä mitkä tekijät ennustavat nuorten aikuisten todennäköisyyttä saada aktivointi- ja sanktiolausuntoja TE-palveluissa. Voivatko etuuksia tai palveluita tarvitsevat ihmiset tulla institutionaalisesti poiskäännytteyksi tarvitsemiensa palveluiden piiristä TE-palveluiden rakenteellisten käytäntöjen vuoksi? Aineistona on käytetty työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemaa URA-rekisteriaineistoa. Analyysimenetelminä käytetään deskriptiivistä tarkastelua sekä multinomiaalista logistista regressioanalyysiä.

Analyysi osoittaa, että aktivointi- ja sanktiolausunnot saaminen 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla on tavallista: aktivointi- ja/tai sanktiolausuntoja on saanut yli puolet kohderyhmästä, ja kaksi viidestä kohderyhmään kuuluvasta nuoresta aikuisesta on saanut työvoimapolitiittisia sanktioita. Analyysin perusteella pelkkien sanktioiden saamisen riskiä ennustaa eniten peruskoulutuksen varassa oleminen. Riskiä saada sekä aktivointi- että sanktiolausuntoja kasvattavat lisäksi tuntematon tai puuttuva koulutus, muu kuin Suomen kansalaisuus ja osaamisen kehittämisen palvelulinjoilla oleminen. Alueellisesti lähes kaikissa maakunnissa on Uuttamaata suurempi riski saada työvoimapolitiittisia sanktioita, kun taas aktivointi on yleisempää Uudenmaan ulkopuolella.

Havainnot osoittavat institutionaalisen poiskäännyttämisen uhan liittyvän erityisesti tilanteisiin, joissa työttömyysturvan saamisena ehtona on koulutukseen osallistuminen, mutta jossa matalasti kouluttautuneella työnhakijalla ei ole halua tai edellytyksiä vastata kouluttautumisen vaatimukseen. Aktivointilausunnot saamisen riski on korkeampi maakunnissa, joissa työttömien työnhakijoiden osuus asukkaista on korkeampi verrattuna maakuntiin, joissa työttömien työnhakijoiden osuus väestöstä on pienempi. Tulos viittaa siihen, ettei nuorisotyöttömyyden erityisongelmaan voida vastata yksin työvoiman tarjontaa lisäävillä politiikkatoimilla.

Tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että työllisyyttä edistävät toimet saattavat heikentää haavoittuvimmassa asemassa olevien tilannetta, jos sanktiot johtavat etäännyttämiseen palvelujärjestelmästä ja perusturvan tuomasta taloudellisesta turvasta. Aihetta on syytä tutkia lisää.

Yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa sekä poliittisessa päätöksenteossa 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisten sosiaali- ja työttömyysturvan kannustimia pidetään merkityksellisinä, sillä koulutukseen ja työelämään ohjaaminen varhaisessa vaiheessa aikuisuutta näyttäytyy toivottavana sekä kansantaloudellisesta että inhimillisestä näkökulmasta (ks. esim. Hiilamo ym. 2017). Erityisen tärkeänä on pidetty niin kutsuttujen NEET-nuorten (*Not in Employment, Education or Training*) eli koulutuksen, työelämän ja harjoittelun ulkopuolella olevien nuorten kannustamista. Tässä artikkelissa tarkastellaan nuorten aikuisten työttömyysturvan kannustimia työvoimapolitiittisten lausuntojen näkökulmasta.

Saskia Sassen (2018) on esittänyt, että maailmassa on käynnissä globaali, systeminen muutos, jossa taloudellisten ja sosiaalisten järjestelmien monimutkaistuminen muodostaa jakolinjoja ihmisten välille. Tätä kehityskulkua Sassen kuvaa karkottamisen logiikaksi. Sen taustalla vaikuttaa taloudellista tehokkuutta, yksilön vapautta ja vastuuta, yksityistä omistusoikeutta sekä vapaakauppaa korostavan uusliberalistisen paradigman yleistymisen kaikkialla maailmassa. Uusliberalistisen opin leviäminen on muovannut käsitystä myös julkishallinnollisten instituutioiden rooleista ja tavoitteista. Uudenlaiset jakolinjat johtavat Sassenin mukaan siihen, että osa ihmisistä tulee poissuljetuksi myös yhteiskunnan rakenteisiin kiinnittävien järjestelmien, kuten sosiaali- ja työttömyysturvan, piiristä.

Uusliberalismi ja sitä tukeva usklassinen talousteoria näkyvät aktivointipolitiikan yleistymisenä länsimaisissa hyvinvointivaltioissa. Usklassinen talousteoria olettaa, että työllisyysastetta voidaan nostaa vaikuttamalla erilaisten kannustimien avulla työikäisten ihmisten käyttäytymiseen (Ahokas, Alaja & Eskelinen 2018). Aktivointipolitiikan tarkoituksena on lisätä työvoiman tarjontaa työmarkkinoilla eli saada mahdollisimman suuri osa ihmisistä hakeutumaan työmarkkinoille. Aktivointipoliittiset toimet koostuvat työllistymistä tukevista ja kuntouttavista palveluista sekä työttömyysetuuksiin liitetystä sanktioista. Työvoiman tarjontaa korostava orientaatio ammentaa erityisesti Yhdysvalloista lähtöisin olevasta *workfare*-suuntauksesta, jonka tavoitteena on etuusriippuvuuden välttäminen ja työhön kannustaminen usein tiukoilla sanktioilla (Keskitalo & Karjalainen 2013).

Työvoimapolitiikassa kannustimiksi kutsutaan toimenpiteitä, joilla yritetään lisätä työvoiman tarjontaa ja ohjata ihmisiä pitämään huolta omasta toimeentulostaan. Työvoimapolitiittiset sanktiot määritellään kannustimiksi, sillä myös niillä pyritään ohjaamaan ihmisten käyttäytymistä. Työvoimapolitiittisilla sanktioilla tarkoitetaan tyypillisimmin karenssia eli työttömyysetuuden pidättämistä tai sen tason alentamista määrääjäksi tai toistaiseksi. Suomessa työvoimaviranomainen voi määrätä sanktioita, jos työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautunut henkilö rikkoo työttömyysturvan ehtoja, kuten esimerkiksi kieltäytyy työstä tai koulutuksesta ilman Työ- ja elinkeinopalveluiden (TE-palvelut) hyväksymää syytä.

Aktivointipolitiikka on tasapainoilua yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Sosiaaliturvan saaminen on toisaalta perusoikeus, mutta toisaalta perustuslaki velvoittaa,

että ihmisten on ensisijaisesti vastattava omasta toimeentulostaan. Perustuslain 19. § käsittelee oikeutta sosiaaliturvaan. Sen ensimmäisen momentin mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Oikeus ”välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon” on siis rajattu niille, jotka eivät itse kykene huolehtimaan omasta turvastaan (Hiilamo ym. 2017).

Tämän tutkimuksen keskeinen väite on, että etuuksia tai palveluita tarvitsevat ihmiset voivat joutua institutionaalisesti poiskäännyttyiksi tarvitsemiensa palveluiden piiristä sosiaaliturvajärjestelmän, esimerkiksi TE-palveluiden, rakenteellisten käytäntöjen vuoksi. Väite tukeutuu Sassenin (2018) karkottamisen logiikkaan. Esimerkiksi työttömyysturvan ehtojen sitominen ikään ja koulutustasoon voi toimia osalle kannustimena tavoitella korkeampaa koulutustasoa tai etsiä muita keinoja turvata oma toimeentulonsa, kun taas osalle työttömyysturvan ehtojen täyttäminen voi osoittautua ylivoimaiseksi ja syventää esimerkiksi köyhyyden kierrettä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, kuinka yleistä työvoimapolitiittisten aktivointi- ja sanktiolausuntojen saaminen on 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla sekä mitkä tekijät ennustavat nuorten aikuisten todennäköisyyttä saada työvoimapolitiittinen aktivointi- ja/ tai sanktiolausunto. Analyysin avulla etsitään vastausta kysymykseen, voivatko nuorille aikuisille suunnatut työvoimapolitiittiset sanktiot kääntyä tavoitettaan vastaan ja tuottaa syrjäyttävän rakenteen osalle nuorista aikuisista.

Seuraavaksi kuvataan nuorten aikuisten asemaa aktivointipolitiikan kohteina. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Analyysiluvussa tarkastellaan työvoimapolitiittisten lausuntojen kohdentumista tilastollisten tarkasteluiden avulla. Johtopäätösluvussa vedetään yhteen analyysin tulokset ja tulkitaan niitä tutkimuksen viitekehyksessä.

NUORET AIKUISET AKTIVOINTIPOLITIIKAN KOHTEINA

Anna Angelinin ym. (2014) mukaan nuoret ovat pohjoismaissa taloudellisesti haavoittuvimpien ihmisryhmien joukossa. Haavoittuvuutta lisäävät nuorten heikompi työmarkkina-asema sekä etuusjärjestelmän rakenteet, kuten lisääntynyt syyperustaisuus sosiaalietuuksien saamisessa. Taloudellinen epävarmuus ja köyhyyden riski kasautuvat erityisesti niille nuorille, jotka ovat taustansa tai elämäntilanteensa vuoksi haavoittuvimmassa asemassa: sosiaalietuuksien saamista ennustavat esimerkiksi varhainen muutto lapsuudenkodista sekä se, että vanhemmat ovat saaneet sosiaalietuuksia. (Angelin ym. 2014.)

Vuonna 1993 Suomessa uudistettiin työttömyysturvaa siten, että aktivoinnin rooli työttömyysetuuksien ehtona kasvoi. Uudistuksen tarkoitus oli parantaa työnhakijan edellytyksiä siirtyä työttömyydestä työmarkkinoille. Uudistuksissa aktivointipolitiittisten

toimien ja siten myös sanktioiden rooli työttömyysetuusjärjestelmässä kasvoi. Vuosina 1995 sekä 1996 tiukennettiin erityisesti alle 25-vuotiaiden työmarkkinatuen ehtoja, sillä sen uskottiin helpottavan varsinkin 1990-luvun laman jälkeen lisääntyntä nuorisotyöttömyyttä. (Van Aerschot 2011.)

Nuorten aikuisten tiukempia aktivointipoliittisia toimia on perusteltu Suomessa huolella nuorisotyöttömyydestä sekä syrjäytymisestä eli putoamisesta yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten koulutuksen ja työmarkkinoiden, ulkopuolelle (PeVL 1996, PeVL 2010; ks. myös Uusikangas 2019). Varsinkin koulutukseen hakeutumiseen kannustetaan, sillä koulutuksen loppuun suorittamisen todennäköisyys pienenee iän myötä. Matalaksi jäävä koulutus on yhteydessä muun muassa heikompaan työmarkkina-asemaan myöhemmässä elämässä (Myrskylä 2011).

Kannustimien ja vastikkeellisuuden korostunut rooli nuoruuden siirtymien hallinnassa on johtanut siihen, että nuoriin ja erityisesti matalasti koulutettuihin nuoriin aikuisiin kohdistetaan tiukempia aktivointipoliittisia toimia kuin vähintään 25-vuotiaille tai ammatilliseksi koulutukseksi katsottavan tutkinnon suorittaneille. Ollakseen oikeutettuja työttömyysetuuksiin alle 25-vuotiaiden täytyy osallistua TE-toimistossa määriteltyihin työllistymistä edistäviin palveluihin ja työllistymissuunnitelmansa toimeenpanoon sekä ottaa vastaan tarjottua työtä. (Van Aerschot 2011.) Lisäksi vailla ammatilliseksi katsottavaa koulutusta olevilla nuorilla aikuisilla on velvoite hakea vähintään kahteen koulutukseen kevään yhteishaussa säilyttääkseen oikeutensa työttömyysetuuksiin. Sen lisäksi, että nuorilla aikuisilla on enemmän sanktioinnin paikkoja työttömyysetuusjärjestelmässä, ovat nuorille suunnatut sanktiot myös tiukempia: ne määrätään yleensä toistaiseksi voimassaolevina, kun taas vähintään 25-vuotiaiden sanktiot määrätään useammin määräaikaisina (TE-palvelut).

Perustuslakivaliokunta on arvioinut työmarkkinatuki uudistuksen yhteydessä vuonna 2006 ja uudelleen toimeentulotuki uudistuksen yhteydessä vuonna 2010, että alle 25-vuotiaiden tiukempia työttömyysturvan ehtoja voidaan perustella ”nuorisotyöttömyyden erityisongelmalla” (PeVL 17/1996 vp; PeVL 34/2010 vp). Toisaalta perustuslakivaliokunta on arvioinut myös, että mitä vanhemmista ikäryhmistä tiukennuksissa on kyse, sen vaikeammaksi eri asemaan asettamisen oikeuttaminen muuttuu (PeVL 17/1996 vp).

Työvoimapolitiittisten sanktioiden lisäksi nuoria ohjataan työelämän tai koulutuksen piiriin myös aktivointipalveluilla, kuten esimerkiksi työpajatoiminnalla. Tällainen syrjäytymisen ehkäisemistä korostava sosiaalipoliittinen orientaatio kytkeytyy aktivointipolitiikan suuntaukseen, jossa korostetaan inhimillisen pääoman vahvistamista. Suuntaus on ollut tyypillinen erityisesti Pohjoismaissa ja Euroopassa (Keskitalo & Karjalainen 2013). Yhteiskuntapoliittisissa diskursseissa syrjäytymisellä tarkoitetaan usein yhteiskunnallisten instituutioiden, erityisesti työmarkkinoiden tai koulutuksen, ulkopuolelle jäämistä. On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi NEET käsitteenä kattaa laajan joukon erilaisia elämäntilanteita välivuosista työkyvyttömyyteen. Vuoden 1987 ikäkohorttia koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että peräti 46 prosenttia kaikista nuorista oli ollut vähintään yhtenä vuotena ainakin osan vuodesta NEET-statuksella (Larja ym. 2016).

Nuorten palveluissa tasapainoilevat auttamisen ja aktivoinnin eetokset (Määttä, Asikainen & Saastamoinen 2016; Mäkinen & Vanhakkala-Ruoho 2018; Haikkola 2018). Määttä ym. (2016) ja Mäkinen ja Vanhakkala-Ruoho (2018) ovat osoittaneet, kuinka nuorille suunnatuissa ohjaus- ja tukipalveluissa moni nuori on kokenut saavansa heitä elämässä eteenpäin auttavaa tukea. Toisaalta, kuten Mäkinen ja Vanhakkala-Ruoho (2018) toteavat, uraohjaus ei tapahdu ainoastaan nuoren tarpeiden ehdoilla, vaan on väistämättä sidoksissa siihen, mikä mielletään yhteiskunnan näkökulmasta toivottavana. Joskus nuoren toimijuus ja omat käsitykset tulevaisuudesta jäävät aktivointipyrkimysten jalkoihin. Esimerkiksi Haikkola (2018) on kuvannut tilanteita, joissa TE-palveluissa ”jonkin tekeminen” ja normatiivisesti hyväksyttävän aktiivisuuden osoittaminen on sivuuttanut nuoren omat uratavoitteet.

Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aktivointipolitiikkaan liittyvä ristiriitainen kysymys oikeudesta sosiaaliturvaan (vrt. Kallio & Niemelä 2014). Yksilön NEET-statuksen takana voi olla monenlaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia ongelmia, ylisukupolvista ja elämänsä aikana kumuloitunutta huono-osaisuutta, alueelliseen epätasa-arvoon liittyviä tekijöitä ja etnisyyteen tai sukupuoleen kytkeytyviä syrjinnän kokemuksia (ks. myös Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015). Kannustimien näkökulmasta nuorten elämäntilanteet näyttävät kuitenkin samanlaisina. Kannustinajattelu perustuu teollisuusyhteiskunnan aikaiselle käsitykselle lineaarisista siirtymistä koulutuksesta työelämään, vaikka nuorten elämänpolut ovat nykyisin paljon monimutkaisempia (Eurofound 2012; 2016).

Sanktioiden tiedetään vaikuttavan eri ihmisryhmiin eri tavalla. Esimerkiksi vuoden 2006 työmarkkinatuki uudistuksen vaikutusarvioinnissa kävi ilmi, että sanktioiden tiukennukset olivat lisänneet työttömyydestä työllisyyteen siirtymistä väestötasolla, mutta pitkäaikaistyöttömien työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ollut juurikaan lisääntynyt (Hämäläinen, Tuomala & Ylikännö 2009). Lisäksi on olemassa näyttöä siitä, että vain alle 25-vuotiaille tai vain yli 25-vuotiaille suunnatut työllisyystoimet eivät ole niin tehokkaita kuin työllisyystoimet, jotka on suunnattu kaikenikäisille (Card ym. 2010).

Mirja Määttä ym. (2016) kuvaavat, kuinka osalle haavoittuvimmissa asemassa olevista nuorista aktivointitoimet voivat kääntyä itseään vastaan esimerkiksi lisäämällä ahdistusta ja siten vähentämällä aktiivisuutta. Monille nuorille aktivointitoimien täyttäminen on haastavaa esimerkiksi jaksamiseen tai mielenterveyden ongelmiin liittyvistä syistä. Taloudelliset kannustimet eivät näytäkään toimivan erityisen hyvin niille nuorille, joilla ei ole kykyä tai voimavaroja vastata aktivointipoliittisiin vaatimuksiin.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä tutkimuksessa aineistona toimii TE-palveluiden URA-rekisteristä poimittu Työ- ja elinkeinoministeriön tutkimuskäyttöön julkaistava ja Tilastokeskuksen hallinnoima

URA-rekisteriaineisto. URA-aineisto koostuu alun perin hallinnollisiin tarkoituksiin kootuista tiedoista. Työvoimapolitiittisilla lausunnoilla tarkoitetaan TE-palveluiden lausuntoa siitä, mikä on työttömän työnhakijan suhde työvoimaetuuksiin ja -palveluihin. Se, saako työtön työnhakija sanktioita tai aktivointilausuntoja, näkyy TE-palvelujen URA-rekisteristä. Lausunnot sisältävät usein myös tiedon siitä, onko työttömällä työnhakijalla oikeus työttömyysetuuteen.

Tässä artikkelissa työvoimapolitiittiset lausunnot on luokiteltu aktivointi- ja sanktiolausuntoihin. Aktivointilausunnoilla tarkoitetaan tässä artikkelissa työvoimapolitiittisia lausuntoja, jotka kertovat, että työtön työnhakija on tai hänen odotetaan olevan työllistymiseen, koulutukseen tai kotoutumiseen liittyvien aktivointipalveluiden piirissä. Sanktiolausunnoista ilmenee mahdollinen karenssi perusteineen sekä se, onko karenssi luonteeltaan määräaikainen vai toistaiseksi voimassa oleva.

Alkuperäisessä aineistossa on tietoja vuodesta 1991 alkuvuoteen 2017, ja aineistosta on rajattu pois tiedot henkilöistä, jotka ovat syntyneet ennen vuotta 1992. Käytetty aineisto on kokorekisteriaineisto, ja analyysiin on sisällytetty kaikki kohderyhmälle kirjatut työvoimapolitiittiset lausunnot (N=225 939).

Tarkasteltuja tutkimuskysymyksiä ovat 1) kuinka yleistä työvoimapolitiittisten aktivointi- ja sanktiolausuntojen saaminen on 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla? sekä 2) mitkä tekijät ennustavat 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisten todennäköisyyttä saada työvoimapolitiittinen aktivointi- ja/tai sanktiolausunto?

Analyyssissä hyödynnetään sekä kuvailevaa tarkastelua että multinomiaalista logistista regressioanalyysiä. Kuvailevalla tutkimusotteella tarkastellaan, kuinka yleistä aktivointi- ja sanktiolausuntojen saaminen ylipäätään on 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla. Multinomialisen logistisen regressioanalyysin avulla tarkastellaan, mitkä tekijät ennustavat todennäköisyyttä saada työvoimapolitiittinen aktivointi- ja/tai sanktiolausunto 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla. Menetelmässä sekä selittävien että selitettävien muuttujien luokista valitaan vertailuryhmä, johon muita luokkia verrataan: esimerkiksi kuinka suuri riski vain peruskoulutuksen varassa olevilla on saada aktivointilausuntoja ja sanktioita verrattuna korkeakoulutettuihin.

Monimuuttujamalli, jota tarkasteltiin logistisen regressioanalyysin avulla, koostuu kuudesta selitettävästä kategoriasta, viidestä selittävästä demografisesta muuttujasta sekä palvelulinjoista, joille työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuva nuori aikuinen ohjautuu (taulukko 1). TE-palveluiden palvelulinjat toimivat mittarina, joka kuvaa tässä tutkimuksessa etäisyyttä työmarkkinoista.

Analyyssin selitettävät kategoriat on muodostettu siten, että ensin aineiston työvoimapolitiittisia lausuntoja kuvaavan lausuntokoodi-muuttujan alakategoriat ryhmiteltiin aktivointilausuntoihin, määräaikaisiin sanktiolausuntoihin, työssäolovelvoitteen tuottaviin sanktiolausuntoihin, alle 25-vuotiaille erityisiin lausuntoihin sekä lausuntoihin, jotka eivät ole aktivointi- tai sanktiolausuntoja. Analyyssin toisessa vaiheessa muodostettiin lausuntokategoriat ottamalla sadan hengen otos rekisteriaineiston tulostushetkellä

18–24-vuotiaista henkilöistä. Otokseen valikoituneiden henkilöiden työvoimapoliittisten lausuntojen lausuntopolkuja tarkasteltiin, jotta voitiin havaita, millaisia yhteneväisyyksiä lausuntopoluissa oli. Tämän jälkeen lausuntopolut ryhmiteltiin kategorioihin, jotka nimettiin kategorioita yhdistävien piirteiden perusteella taulukon 1 kuvaamalla tavalla. Nuorten sanktiot haluttiin erottaa selitettävissä kategorioissa omiksi ryhmikseen, sillä nuorten aikuisten sanktiot määrätään useammin toistaiseksi voimassa olevina.

Taulukko 1. Selittävät muuttujat ja selitettävät kategoriat.

Selittävät muuttujat	Selitettävät kategoriat
Demografiset muuttujat: Ikä Sukupuoli Koulutusaste Kansalaisuus Asuinalue maakuntatasolla	Ei aktivointitoimia eikä sanktioita (referenssiryhmä) Aktivointitoimia, ei sanktioita Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia* Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia
Palvelulinjat: Ei asiantuntijapalvelun tarvetta Työväily- ja yrityspalvelut Osaamisen kehittämisen palvelut Tuetun työllistymisen palvelut Monialainen yhteispalvelu	Aktivointitoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita* Aktivointitoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita

*Aineistossa kaikki sanktioita saaneet kohderyhmään kuuluvat henkilöt on luokiteltu sen perusteella, ovatko he saaneet ainoastaan 18–24-vuotiaille erityisiä sanktiolausuntoja vai ainakin muita kuin nuorille aikuisille erityisiä sanktiolausuntoja. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat ovat siis voineet saada joko ainoastaan muita kuin nuorille erityisiä sanktioita tai sekä nuorille erityisiä että muita kuin nuorille erityisiä sanktiolausuntoja. Valinta luokittelusta on tehty, jotta aineistossa saatiin näkymään myös henkilöt, jotka ovat saaneet sekä nuorille erityisiä että muita kuin nuorille erityisiä sanktiolausuntoja.

Työttömyyden kesto on palvelulinjaa tyypillisempi mittari etäisyydelle työmarkkinoilta. Sitä voidaan käyttää vanhemman väestön kohdalla, mutta tässä tutkimuksessa mittarin ei katsottu toimivan vasta työmarkkinoille suuntaavien nuorten aikuisten kohdalla. Työväilyksen ja yrityspalveluiden palvelulinjalle ohjautuvilla katsotaan olevan parhaat edellytykset työllistyä avoimille työmarkkinoille, kun taas osaamisen kehittämisen palvelulinjalle ohjautuvien arvioidaan tarvitsevan vahvempaa ohjausta, osaamisen täydentämistä tai esimerkiksi koulutuksen saattamista loppuun. Tuetun työllistämisen palvelulinja sekä monialainen yhteispalvelu ovat vahvemman ja pitkäaikaisemman tuen palvelulinjoja. (TEM 2013.)

Taulukossa 2 on kuvattu selittävien muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet.

Taulukko 2. Selittävien muuttujien frekvenssit ja prosentiosuudet (N=220 421).

Muuttuja	Muuttujan luokka	Frekvenssi	Osuus (%)
Sukupuoli	mies	120 407	54,6 %
	nainen	100 014	45,4 %
Koulutusaste	tuntematon tai puuttuva koulutus	4 972	2,3 %
	perusaste	38 271	17,4 %
	toinen aste	168 870	76,6 %
	korkea-aste	8 308	3,8 %
Kansalaisuus	ei Suomen kansalaisuutta	941	0,4 %
	Suomen kansalaisuus	219 480	99,6 %
Maakunta	Etelä-Karjala	5 346	2,4 %
	Kanta-Häme	6 801	3,1 %
	Kymenlaakso	7 465	3,4 %
	Päijät-Häme	8 870	4,0 %
	Etelä-Savo	5 812	2,6 %
	Pohjois-Karjala	8 036	3,6 %
	Pohjois-Savo	10 787	4,9 %
	Lappi	7 926	3,6 %
	Varsinais-Suomi	19 083	8,7 %
	Satakunta	8 729	4,0 %
	Etelä-Pohjanmaa	7 582	3,4 %
	Keski-Suomi	13 919	6,3 %
	Pohjanmaa	5 635	2,6 %
	Keski-Pohjanmaa	2 900	1,3 %
	Pirkanmaa	22 582	10,2 %
	Kainuu	3 560	1,6 %
	Pohjois-Pohjanmaa	20 596	9,3 %
Uusimaa	54 792	24,9 %	
Asiantuntijapalvelun tarve	ei asiantuntijapalvelun tarvetta	42 828	19,4 %
	asiantuntijapalvelun tarve	177 593	80,6 %
Työnvälitys- ja yrityspalvelut	työnvälitys- ja yrityspalvelulinjalla	121 066	54,9 %
	ei työnvälitys- ja yrityspalvelut -linjalla	99 355	45,1 %
Osaamisen kehittämispalvelut	osaamisen kehittämisen palvelulinjalla	145 257	65,9 %
	ei osaamisen kehittämisen palvelulinjalla	75 164	34,1 %
Tuetun työllistämisen palvelut	tuetun työllistämisen palvelulinjalla	48 391	22,0 %
	ei tuetun työllistämisen palvelulinjalla	172 030	78,0 %
Monialainen yhteispalvelu 2015 alkaen	monialaisen yhteistyön palvelulinjalla	31 501	14,3 %
	ei monialaisen yhteistyön palvelulinjalla	188 920	85,7 %
Yhteensä		220 421	

ANALYYSI

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ”kuinka yleistä työvoimapolitiittisten aktivointi- ja sanktiolausuntojen saaminen on 18–24-vuotiailla nuorilla aikuisilla?” vastattiin tarkastelemalla kuvailevasti, kuinka suuri osa nuorista työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneista ei ole saanut TE-toimistossa aktivointi- eikä sanktiolausuntoja, on saanut ainoastaan aktivointi- tai sanktiolausuntoja tai on saanut sekä aktivointi- että sanktiolausuntoja.

Sanktiolausunnoissa on erotettu omiin kategorioihinsa havainnot, joissa työnhakija on saanut ainoastaan sanktioita, jotka ovat erityisiä korkeintaan 24-vuotiaille vailla ammatilliseksi koulutukseksi katsottavaa tutkintoa oleville nuorille aikuisille. Ryhmät on muodostettu havaintoyksikkötasolla ja ne ovat eksklusiivisia eli toisensa poissulkevia. Taulukossa 3 kuvataan, miten lausuntokategorioihin kuuluminen on jakautunut aineistossa.

Taulukossa on esitetty kaikki vuonna 2017 päivitettyssä aineistossa mukana olevat nuoret aikuiset, jotka ovat ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi ja jotka ovat syntyneet vuonna 1992 tai sen jälkeen (N=225 939). 39,7 % nuorista aikuisista ei ollut saanut lainkaan aktivointipoliittisia eikä sanktiolausuntoja tilaston tulostushetkeen mennessä. Tämä oli suurin yksittäinen ryhmä. Seuraavaksi tavallisinta oli saada aktivointilausuntoja mutta ei sanktioita. Tämä tilanne oli 18,5 %:lla aineiston nuorista aikuisista. Aktivointipoliittisia lausuntoja ylipäättään sai 41,7 % aineistossa mukana olleista nuorista aikuisista.

Pelkkiä sanktioita mutta ei aktivointilausuntoja saaneiden osuus oli 18,6 % kaikista aineiston nuorista aikuisista, ja sanktioita ylipäättään oli saanut aineiston perusteella 41,9 % aineiston nuorista aikuisista. Vaikka ainoastaan nuorille erityisiä sanktioita saaneiden sekä ainakin muita kuin nuorille erityisiä sanktioita saaneiden osuudet osoittautuivat kuvailevassa tarkastelussa olevan melko samankokoisia, käytännössä nuorille aikuisille erityisten sanktioiden osuus on suurempi, sillä osa ainakin muita kuin nuorille erityisiä sanktioita saaneista on saanut myös nuorille erityisiä sanktioita.

Taulukko 3. Aktivointitoimien ja sanktioiden yleisyys (N=225 939).

	Frekvenssit	Osuus (%)
Ei aktivointitoimia eikä sanktioita	108 377	39,7
Aktivointitoimia, ei sanktioita	50 384	18,5
Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia	24 546	9,0
Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia	26 405	9,7
Aktivointitoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita	30 995	11,4
Aktivointitoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita	32 089	11,8
Yhteensä	225 939	100,00

Kuvaileva tarkastelu osoittaa, että 60,3 % eli suurin osa nuorista aikuisista on saanut joko työvoimapolitiittisia aktivointi- tai sanktiolausuntoja tai sekä että. On mahdollista, että pelkkiä sanktiolausuntoja saaneet ohjautuvat myöhemmin aktivointitoimien piiriin. Silti sitä, että miltei viidesosa nuorista aikuisista on tilaston kuvaamalla hetkellä saanut ainoastaan aktivointipoliittisia sanktioita, voidaan pitää institutionaalisen poiskäännyttämisen riskinä.

Tutkimuskysymykseen työvoimapolitiittisia aktivointi- ja/tai sanktiolausuntoja ennustavista tekijöistä vastattiin multinomiaalisen logistisen regressioanalyysin avulla, jossa selitettävien muuttujien referenssiryhmäksi valittiin kategoria ei aktivointitoimia eikä sanktioita, joka oli yleisin selitettävä kategoria (N=89 438, 40,6 %). Muut selitettävät kategoriat on kuvattu taulukossa 1.

Tutkimuskysymykseen vastattiin mallilla, johon sisällytettiin demografisia muuttujia sekä TE-palveluiden palvelulinjoja, johon työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuva henkilö ohjautuu. Mukaan otetut demografiset muuttujat olivat ikä, sukupuoli, neliluokkaiseksi koodattu koulutusaste, kansalaisuus (Suomen kansalainen/ei Suomen kansalainen) sekä asuinmaakunta. Sukupuolen referenssiryhmänä toimi nainen, koulutusasteen referenssiryhmänä korkea-aste, kansalaisuuden referenssiryhmänä Suomen kansalainen ja maakuntien referenssiryhmänä Uusimaa. Ikä on jatkuva muuttuja, joten iän osalta muutos kuvaa muutosta ikävuodesta seuraavaan. Palvelulinjat sisältävässä mallissa selittävien muuttujien referenssiluokkana toimi se, ettei työnhakija ole ollut selittävän palvelulinjan piirissä.

Mallin sopivuus muodostui tilastollisesti merkitseväksi ($<.001^{***}$), eli malli selitti aktivointitoimien ja sanktioiden kohdentumista tilastollisesti paremmin kuin malli, joka sisältää pelkän vakioarvon. Mallissa jokainen mallin itsenäisen muuttuja on tilastollisesti merkitsevä ($<.001^{***}$) eli ne ovat mallin kannalta tilastollisesti perusteltuja. Mallin näennäisselitysaste Nagelkerke-testin mukaan oli 36,2 %.

Monimuuttujamallin haasteena voidaan pitää matalaksi jäävää ennustustarkkuutta. Kaikkein parhaiten malli luokitteli oikein kuulumista kategoriaan ei aktivointitoimia eikä sanktioita (87,6 %). Seuraavaksi parhaiten malli luokitteli oikein havainnot kategoriaan aktivointitoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita (41,7 %) kuulumisesta, ja kolmanneksi parhaiten aktivointitoimien mutta ei sanktioiden saamista kuvaavaan kategoriaan kuulumisesta (21,7 %). Erityisen huonosti malli onnistui luokittelemaan niitä kategorioita, jotka kuvasivat myös muita kuin nuorille tyypillisten sanktioiden saamista. Tämä saattaa selittyä sillä, että nämä kategoriat ovat sekä epäyhdenisiä että verrattain pieniä. Tulosta voivat selittää myös aineistoon liittyvät tekijät⁸. Liitteenä

8 On todennäköistä, että operationalisointiin liittyvien kysymysten lisäksi havaittujen ja ennustettujen arvojen eroamista toisistaan sekoittaa suuri määrä tyhjiä soluja aineistossa (Field 2012, 805), mikä johtui siitä, että osa muuttujien luokista sisälsi vain vähän havaintoja. Lisäksi aineistossa voidaan katsoa olevan jonkin verran ylipittoa eli kohdeperusjoukkoon kuulumattomia alkioita, mikä voi

olevassa taulukossa 5 kuvataan analyysin OR:ät (ristitulosuhteet), luottamusvälit sekä *p*-arvot.

Ikä kasvatti riskiä kuulua kaikkiin selitettäviin kategorioihin, mikä selittynee sillä, että mitä vanhempi nuori aikuinen on kyseessä, sitä enemmän hänelle on ylipäättään ehtinyt kertyä työvoimapolitiittisia lausuntoja. Sukupuolella oli odotettua vähemmän merkitystä sanktioinnin tai aktivoinnin selittäjänä. Miehillä riski saada nuorille erityisiä sanktioita mutta jäädä vaille aktivointitoimia oli naisia suurempi, mutta muuten sukupuolten väliset erot olivat pieniä ja vaihtelivat. Peruskoulutasoinen ja puuttuva tai tuntematon koulutus olivat merkittäviä selittäjiä sekä ainoastaan sanktioiden saamiselle että sekä aktivointi- että sanktiolausuntojen saamiselle. Muiden kuin Suomen kansalaisten riski saada sanktioita oli Suomen kansalaisia korkeampi, mutta erityisen merkittävästi muu kuin Suomen kansalaisuus selitti aktivointi- ja sanktiolausuntojen yhdistelmää.

Seuraavaksi kuvataan analyysin tulos sanktioita sisältävien selitettävien kategorioiden osalta. Alueellinen tarkastelu sekä yksityiskohtaisemmin kuvattu palvelulinjakohtainen tarkastelu kuvataan luettavuuden vuoksi omien alaotsikoidensa alla. Kaikkien muut-
tujen OR:ät ja luottamusvälit löytyvät taulukosta 5 (Liite 2).

”Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia” -kategoriassa yhden ikävuoden lisäys kasvatti riskiä kuulua ennustettavaan kategoriaan. Miesten riski kuulua ennustettavaan kategoriaan oli naisia pienempi. Mitä matalampi koulutusaste oli, sen korkeampi oli riski kuulua ennustettavaan kategoriaan. Selkeimmin riskiä kuulua ennustettavaan kategoriaan kasvatti se, että työnhakija ei ollut Suomen kansalainen (OR 2.0 [1.41–2.85] verrattuna Suomen kansalaisiin).

Jos työnhakijalla ei ollut lainkaan asiantuntijapalvelun tarvetta tai jos palvelulinjana oli monialainen yhteispalvelu, riski saada nuorten sanktioita mutta ei aktivointilausuntoja pieneni, kun taas muilla palvelulinjoilla oleminen kasvatti riskiä. Eniten riskiä kasvatti työnvälitys- ja yrityspalveluiden linjalla oleminen (OR 1.8 [1.70–1.85]). Tämä selittynee sillä, että työnvälitys- ja yrityspalveluiden linjalle ohjautuu ihmisiä, jotka täyttävät työssäoloehdon tai jotka ovat suorittaneet korkeakoulututkinnon tai ammatillisen tutkinnon.

Yhden ikävuoden lisäys kasvatti riskiä kuulua kategoriaan ”ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia”. Miesten riski saada nuorille erityisiä sanktioita mutta jäädä vaille aktivointitoimia oli muista kategorioista poiketen naisia suurempi. Riskiä kuulua ennustettavaan kategoriaan lisäsi eniten perusasteen koulutus (OR 7.5 [6.57–8.49] verrattuna korkeasti koulutettuihin. Muut kuin Suomen kansalaiset saivat ainoastaan nuorille erityisiä sanktioita, mutta jäivät paitsi aktivointitoimista suuremmalla riskillä

---

selittyä esimerkiksi sillä, etteivät rekisterit ole täysin ajan tasalla (SVTa; Field 2012, 806). Ylipeiton aiheuttamien mahdollisesti virheellisten tulkintojen välttämiseksi tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota luottamusvälien suuruuteen (ks. Field 2012, 806). Mallin ja aineiston sopivuuteen voi vaikuttaa myös se, että malli ei ole otanta-aineisto, vaan siinä on mukana koko kohdeperusjoukko.

kuin Suomen kansalaiset. Se, että työnhakijalla ei ole asiantuntijapalvelun tarvetta tai hän on työnvälitys- ja yrityspalveluiden tai monialaisen yhteispalvelun palvelulinjalla, suojasi riskiltä saada ainoastaan nuorten sanktioita mutta ei aktivointilausuntoja. Sen sijaan osaamisen kehittämisen palvelulinjalla sekä tuetun työllistämisen palvelulinjoilla oleminen kasvattivat riskiä.

Ikä kasvatti jälleen riskiä saada aktivointilausuntoja sekä ainakin muita kuin nuorten sanktioita. Miehillä oli hieman naisia korkeampi riski kuulua ennustettavaan kategoriaan. Matalampi koulutus kasvatti riskiä kuulua kategoriaan siten, että mitä matalampi koulutustaso, sen korkeampi riski. Erityisen korkea riski verrattuna korkeasti koulutettuihin oli koulutuksen luokissa ei koulutusta/tuntematon sekä peruskoulu (OR 8.4 [7.29–9.70] sekä 8.0 [7.19–8.91]). Muilla kuin Suomen kansalaisilla riski saada sekä aktivointilausuntoja että vain ainakin muita kuin nuorten sanktioita verrattuna Suomen kansalaisiin oli huomattavan suuri (OR 8.7 [6.69–11.24]). Riski saada sekä aktivointilausuntoja että ainakin muita kuin nuorten sanktioita oli muilla kuin Suomen kansalaisilla selvästi suurempi kuin Suomen kansalaisilla. Riskiä saada aktivointilausuntoja sekä ainakin muita kuin nuorten sanktioita kasvoi kaikilla palvelulinjoilla monialaista yhteispalvelua lukuun ottamatta. Riskiä pienensi vain se, jos työnhakijalla ei ollut lainkaan asiantuntijapalvelun tarvetta.

Analyysissä, jossa selitettävänä muuttujana on kategoria ”aktivointitoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita” korkeampi ikä kasvatti riskiä kuulua ennustettavaan kategoriaan. Miesten riski saada aktivointilausuntoja sekä ainoastaan nuorille erityisiä sanktioita oli naisten riskiä pienempi. Molemmissa malleissa matalampi koulutus kasvatti huomattavasti riskiä kuulua ennustettavaan kategoriaan varsinkin vain peruskoulutuksen osalta (OR 11,7 [10.38–13.14] verrattuna korkeasti koulutettuihin. Myös puuttuva tai tuntematon koulutus, vailla koulutusta oleminen sekä muu kuin Suomen kansalaisuus kasvattivat riskiä saada aktivointilausuntoja ja ainoastaan nuorten sanktioita.

Riskiltä saada aktivointilausuntoja ja ainoastaan nuorille erityisiä sanktioita suojasi se, että työnhakijalla ei ollut asiantuntijapalvelun tarvetta tai hän oli työnvälitys- ja yrityspalveluiden palvelulinjalla tai monialaisen yhteispalvelun piirissä. Osaamisen kehittämispalveluiden ja tuetun työllistämisen palvelulinjoilla oleminen puolestaan kasvattivat riskiä. Kaikkein eniten riskiä kasvatti osaamisen palvelulinjalla oleminen (OR 5.7 [5.40–5.96]).

AKTIVOINNIN JA SANKTIOIDEN RISKI MAANTIETEELLISESTI

Maakunnat oli tutkimuksessa sisällytetty samaan malliin muiden muuttujien kanssa. Liitteenä oleva taulukko 4 (Liite 1) kuvaa maakuntien OR:iä ja luottamusvälejä tarkemmin. Keskeinen havainto aktivointi- ja sanktiolausuntojen jakautumisesta maakunnittain on, että maakuntatasolla tarkasteltuna sanktioinnin riski oli suurin Uudellamaalla, kun

taas aktivointilausuntojen riski oli suurempi Uudenmaan ja suurten kaupunkialueiden ulkopuolella. Verrattuna referenssiryhmä Uuteenmaahan kaikissa maakunnissa on suurempi riski saada aktivointilausuntoja mutta ei sanktioita. Nuorten riski saada aktivointilausuntoja mutta ei sanktioita on suurin Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa sekä Keski-Suomessa.

Kun sanktioinnin ja aktivoinnin riskiä peilataan yleiseen työttömyystilanteeseen ja uusien työpaikkojen määrään maakuntatasolla (ks. esim. Repo 2017, 11; SVTb), heijastelevat nuorten aktivointilausuntojen riskit vahvasti alueiden yleistä työllisyystilannetta. Aktivointilausuntojen saamisen riski on toisin sanoen korkeampi maakunnissa, joissa työttömien työnhakijoiden osuus asukkaista on korkeampi verrattuna maakuntiin, joissa työttömien työnhakijoiden osuus väestöstä on pienempi. Vastaavasti sanktioinnin riski on korkeampi ja aktivointitoimien riski matalampi niillä alueilla, joissa työllisyystilanne on parempi.

AKTIVOINTI JA SANKTIOT PALVELULINJOILLA

Jos työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneella nuorella aikuisella ei ole asiantuntijapalvelun tarvetta, on riski saada aktivointilausuntoja tai sanktioita odotetusti pienempi. Sen sijaan osaamisen kehittämisen palvelulinjalle ohjautuneilla nuorilla riski saada ainoastaan nuorten sanktioita mutta ei aktivointilausuntoja sekä aktivointilausuntoja ja ainoastaan nuorten sanktioita on korkeampi kuin muilla palvelulinjoilla. Tulos selittyy sillä, että vailla koulutusta olevat nuoret aikuiset ohjautuvat todennäköisimmin osaamisen kehittämisen palvelulinjalle. Osaamisen kehittämisen palvelulinjalle ohjautuvilla on riski tulla institutionaalisesti poiskäännytetyiksi, sillä osaamisen kehittämisen palvelulinjalla olevien riski saada pelkkiä sanktioita mutta ei aktivointilausuntoja on selvästi suurempi kuin saada aktivointilausuntoja mutta ei sanktioita.

Tuetun työllistymisen palvelulinjalle ohjataan työnhakijoita, joilla on tarve yksilölliselle tuelle tai kuntoutukselle (TEM 2013). Tuetun työllistämisen palvelulinjalla riski kuulua kaikkiin ennustettaviin kategorioihin kasvaa erityisesti sekä sanktioita että aktivointitoimia sisältävien kategorioiden kohdalla ja erityisesti muita kuin nuorten sanktioita sisältävien kategorioiden kohdalla. Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että työvoimahallinnon ehtojen täyttäminen on tuetun työllistymisen palvelulinjalle ohjautuvilla haastavampaa kuin muilla palvelulinjoilla, mikä kasvattaa riskiä saada sekä aktivointilausuntoja että sanktiointilausuntoja. Suurempi määrä aktivointilausuntoja voi myös johtaa kierteseen, jossa työnhakija ei onnistu täyttämään aktivointilausuntojen velvoittavia ehtoja ja tulee siten myös sanktioituksi useammin.

Monialainen yhteispalvelu on Kelan, kuntien ja TE-palvelujen palvelulinja, joka on suunnattu pitkään työttömänä olleille. Monialainen yhteispalvelu voi sisältää työvoimapaalveluja, sosiaali- ja terveystyöpalveluja sekä kuntoutuspalveluja (TEM 2013).

Analyysin perusteella monialaisen yhteispalvelun palvelulinjalla oleminen näyttää suojaavan sekä sanktioinnin että aktivoinnin riskiltä. Osaltaan tulos voi selittyä sillä, että palvelulinja on melko uusi, eikä palvelulinjalle ohjautuvien nuorten aikuisten määrä ole vielä vakiintunut. Toisaalta tulosta selittää se, että monialainen yhteispalvelu painottaa kuntoutumista ja terveyden edistämistä pikemminkin kuin workfare-henkistä aktivointia. Monialainen yhteispalvelu näyttäytyy instituutioiden piiriin kiinnittävänä pikemminkin kuin poiskäännyttävänä (Uusikangas 2019).

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Oletimme tässä tutkimuksessa, että nuorten aikuisten sanktiointi voi joissain tilanteissa tuottaa Sassenin (2018) karkottamisen logiikkaa muistuttavan poiskäännyttävän rakenteen. Analyysin perusteella näyttää siltä, että ne nuoret aikuiset, jotka ovat matalimmin koulutettuja ja joiden etäisyys työmarkkinoihin on suurempi, ovat alttiimpia työvoimapolitiittisille sanktioille ja jäävät todennäköisemmin vaille aktivointipoliittisia palveluita. Silloin sanktioiduksi tuleva nuori aikuinen voi jäädä vaille tarvitsemiaan etuuksia ja palveluita, mikä taas voi johtaa esimerkiksi viimesijaiseksi tueksi tarkoitetulle toimeentulotuella putoamiseen (ks. esim. Angelin ym. 2014; Raittila ym. 2018).

Poiskäännyttävä rakenne haavoittuvammissa asemissa oleville ihmisille näyttää tutkimuksen analyysin perusteella uskottavalta. Samalla on todettava, että analyysin perusteella varsinkin muille kuin Suomen kansalaisille sekä korkean työttömyyden maantieteellisellä alueella eläville nuorille tarjotaan aktivointipalveluita, jotka voivat parhaimmillaan auttaa nuoria etenemään elämässä (ks. esim. Määttä ym. 2016; Mäkinen & Vanhakkala-Ruoho 2018).

Työvoimapolitiittisten sanktioiden ja aktivointilausuntojen saaminen nuorilla aikuisilla näyttää olevan yleistä. Työttömänä työnhakijoina olevista nuorista aikuisista aktivointi- ja/tai sanktiolausuntoja oli saanut yli puolet aineiston kohderyhmästä. Kaksi viidestä oli saanut työvoimapolitiittisia sanktioita, ja puolella sanktiolausuntoja saaneista ei ollut aineistossa lainkaan aktivointilausuntoja. Vähintään puolet sanktiolausunnoista oli nimenomaan nuorille erityisillä sanktioperusteilla määriteltyjä lausuntoja. Tämä osoittaa nuorten aikuisten riskin tulla poiskäännytyiksi työttömyysturvan piiristä.

Monimuuttujamallin perusteella suurin tekijä, joka ennusti riskiä saada sanktio- mutta ei aktivointilausuntoja, oli peruskoulutasoinen koulutus. Matalimmin koulutetuilla on siis suurin riski tulla poiskäännytyiksi työttömyysturvan sekä aktivoivien palveluiden piiristä. Osaltaan tämä selittyy koulutukseen hakeutumisvelvoitteen logiikalla, jossa peruskoulutuksen varassa olevat ovat suoraan koulutukseen hakeutumisvelvoitteen piirissä ja siten heitä koskee useampi sanktiointiperuste kuin esimerkiksi ammattipilaitoksista valmistuneita.

Riskiä saada sekä aktivointi- että sanktiolausuntoja kasvattavat peruskoulutuksen lisäksi eniten tuntematon tai puuttuva koulutus, muu kuin Suomen kansalaisuus ja osaamisen kehittämisen sekä tuetun työllistämisen palvelulinjoilla oleminen. Sukupuolella ei ollut suurta vaikutusta sanktioinnin tai aktivoinnin todennäköisyyteen, mikä voi kertoa siitä, että sukupuolten väliset erot selittyvät muilla muuttujilla, esimerkiksi koulutustasolla. Se, ettei sukupuolten välillä ole havaittavissa merkittäviä eroja, on linjassa aiempien tutkimustulosten kanssa (Card, Kluge & Weber 2010).

Muilla kuin Suomen kansalaisilla oli kohonnut riski saada sekä sanktioita että aktivointilausuntoja Suomen kansalaisiin verrattuna. Havainto aktivointilausunnoista voi selittyä osittain sillä, että työmarkkinatukea käytetään kotoutumistukena. Osaltaan havaintoa voi myös selittää, että muut kuin Suomen kansalaiset tulevat hyvin institutionaalisesti tunnistetuiksi TE-palveluissa (ks. Haikkola, Näre & Lähteenmaa 2017) ja heitä ohjataan aktiivisesti palveluiden piiriin. Sanktioinnin riski on korkeampaa kaupunkimaisissa, matalamman työttömyyden maakunnissa, kun taas aktivoinnin riski kasvaa korkeamman työttömyyden alueilla. Alueellinen tarkastelu antaa viitteitä siitä, että nuorisotyöttömyyden erityisongelmaan ei voida vastata yksin työvoiman tarjontaa lisäävillä politiikkatoimilla, kuten aktivointitoimilla ja sanktioilla, vaan tarvitaan myös keinoja, joilla työvoiman kysyntää voidaan lisätä.

TE-palveluissa työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuvat ohjautuvat arvioidun palvelutarpeen perusteella työnvälitys- ja yrityspalveluiden, osaamisen kehittämisen tai tuetun työllistämisen palvelulinjoille tai vuodesta 2015 alkaen myös monialaisen yhteispalvelun piiriin. Tutkimuksessa TE-toimistojen palvelulinjoja käytettiin mittarina, joka kuvasi työnhakijan etäisyyttä työmarkkinoista. Palvelulinjoista osaamisen kehittämisen palvelulinjalla oleminen ennusti nuorilla aikuisilla selvästi eniten riskiä saada työvoimapolitiittisia sanktioita. Osittain havainto selittyy sillä, että ilman koulutusta olevia tai koulutuksen keskeyttäneitä nuoria ohjataan muita palvelulinjoja todennäköisemmin juuri osaamisen kehittämisen palvelulinjalle.

Korkea riski saada sanktioita oli myös niillä nuorilla aikuisilla, jotka ovat tuetun työllistämisen palvelulinjalla. Sen sijaan nuoret aikuiset, joilla etäisyys työmarkkinoihin oli pienin tai jotka olivat monialaisen yhteispalvelun eli käytännössä muita palvelulinjoja vahvemman tuen piirissä, erityisesti nuorille suunnattujen sanktioiden saaminen oli epätodennäköisempää. Havainto tukee oletusta siitä, että sanktioinnin ja siten poiskäännyttämisen riski on kohonnut ihmisillä, joilla etäisyys työmarkkinoille on suurempi. Monialaisen yhteispalvelun palvelulinja, jolla tunnistetaan esimerkiksi työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneen terveydelliset haasteet, sen sijaan suoja aktivointi- ja sanktiolausuntojen riskiltä.

Osaamisen kehittämisen palvelulinjalle pääymisen sekä koulutukseen hakeutumisen ja siellä pysymisen velvoitteen yhdistelmä näyttää tuottavan poiskäännyttävän rakenteen sellaisille nuorille aikuisille, jotka ovat matalan koulutuksen vuoksi etäällä työmarkkinoista. Nuoret aikuiset ohjataan osaamisen kehittämisen palvelulinjalle, jotta

he saivat suoritettua koulutuksen. Jos opintoihin ei pääse kiinni tai niiden suorittaminen tuntuu ylivoimaiselta, sanktioinnin riski kasvaa. Kouluttautumisen velvoite, jonka tarkoitus on parantaa nuorten työmarkkina-asemaa ja lisätä kiinnittymistä yhteiskunnan toimintoihin, näyttää käännättävän osan tuen tarvitsijoista pois työttömyysetuuksien ja työvoimapalveluiden piiristä.

Vaikka etäisyydellä työmarkkinoihin näyttää olevan jonkin verran merkitystä sille, kuinka suurena aktivointi- tai sanktiolausuntojen riski näyttääytyy, merkitystä vaikuttaisi olevan myös sillä, kohtaavatko miten työnhakijan kyvyt ja elämäntilanne sekä tarjotut toimenpiteet kohtaavat. Esimerkiksi osalle heistä, jotka ohjautuvat osaamisen kehittämisen palvelulinjalle, tutkinto-opiskeluun tai muuhun kouluttautumiseen kannustaminen ei välttämättä ole siinä hetkessä toimivin ratkaisu. Samalla on huomattava, että myös näin tarkasteltuna institutionaalisen poiskäännättämisen riski kasvaa silloin, kun elämänkulut ja -tapahtumat eivät mahdu järjestelmän ehtoihin (ks. Määttä 2012).

AKTIVOINTIPOLITIIKKA OHJAAMOJEN NÄKÖKULMASTA

Ohjaamojen perusajatuksena on ollut luoda monialainen yhden luukun palvelu, joka tukee nuorten ja nuorten aikuisten valmiuksia pärjätä elämässään ja josta nuoret aikuiset elämäntilanteesta riippumatta voivat tulla hakemaan tukea monenlaisissa kysymyksissä (nuorisotakuu.fi). Ohjaamossa on pystytty yhdistämään saman katon alle erilaiset palvelut, jotka pystyvät tukemaan nuoria kokonaisvaltaisesti elämän haasteissa (Valtakari ym. 2020). Tukea on tarkoitus olla saatavilla, vaikka hakija ei edes tarkalleen tietäisi, mitä tukea hän tarvitsee. Kokonaisvaltainen auttamisen eetos sekä nuorten aikuisten matala kynnys tulla paikalle ovat edellytyksiä sille, että Ohjaamo voi toimia tarkoitettulla tavalla.

Työvoimapalvelut ovat keskeinen osa nuorten aikuisten tarvitsemia tukipalveluita. Aiemmasta tutkimuksesta kuitenkin tiedetään, että sanktioiden yksi keskeinen vaikutus on pelotevaikutus eli se, että vältetään toimimasta tavalla, joka johtaa sanktion tai muun rangaistuksen saamiseen. Kun suunnitellaan myös työvoimapalveluita sisältäviä palvelukokonaisuuksia, pelotevaikutuksen mahdollisuus on otettava huomioon. Voiko pelotevaikutus johtaa siihen, että nuoret aikuiset alkavat välttää palveluita, joiden piirissä voi tulla sanktoiduksi? Pelotevaikutus voi kääntyä itseään vastaan, jos nuoret eivät uskalla hakea apua tai tarvitsemiaan etuuksia tai palveluita pelätessään, että ohjauspalvelujen sijaan he päätyvät sanktioivien palveluiden piiriin. Kyse on sekä palvelun sisällöistä että maineesta. Jos nuoret aikuiset eivät uskalla tulla Ohjaamoon työvoimapolitiittisten sanktioiden pelossa, voivat Ohjaamojen myönteiset vaikutukset jäädä toteutumatta ja tuloksellisuus vaarantua.

Pyrkimys tukea nuoria kokonaisvaltaisesti ja eri elämän osa-alueet huomioiden jättää parhaimmillaan tilaa yksilöllisten tilanteiden huomioimiselle Ohjaamoissa. Työttömyysturvan etuuksien ehdot mahdollistavat harkinnanvaraisuutta, joka sallii

yksilöllisten tilanteiden huomioimista ja esimerkiksi joustoja veloitteesta hakea koulutukseen. Harkinnanvaraisuuden käyttö vaatii kuitenkin käytännössä sekä työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneen nuoren aikuisen että asiaa käsittelevän TE-palvelujen työntekijän aktiivista pyrkimystä harkinnanvaraisuuden käyttöön. Tämä taas vaatii sekä tietoa työnhakijan oikeuksista että voimavaroja niin työnhakijalta kuin TE-palvelujen työntekijältäkin (Aho ym. 2012, 9).

Työntekijöihin liittyvät tekijät ja instituutioiden toimintakulttuurit vaikuttavat siihen, miten harkintaa käytetään (Julkunen 2008, 183–220). TE-palveluita tutkittaessa on havaittu, että aktivointiin liittyvät välittömät tavoitteet saattavat ohittaa nuoren omat suunnitelmat urasta ja tulevaisuudesta (Haikkola 2018). Jotta aktivointipolitiikan tavoitteet ja Ohjaamojen kokonaisvaltaisen tuen eetos eivät asetu vastakkain, on syytä pitää kiinni siitä, että Ohjaamoista ei muodostu ”nuorten TE-toimistoja”, vaan ne säilyvät paikkoina, joihin voi hakeutua eri elämän osa-alueille ulottuvien ongelmien kanssa. Määttä ym. (2016) ovat tutkineet nuorten aikuisten toiveita aikuissosiaalityölle ja havainneet, että nuoret toivovat sosiaalityöltä yksilöllisyyden ymmärtämistä, säännöllisiä tapaamisia ja vuorovaikutusta työntekijän ja nuoren välillä. Jos Ohjaamojen työntekijöillä on aikaa, halua, osaamista sekä johdon tuki vastata näihin toiveisiin, voivat aktivointipoliittiset toimetkin paremmin tukea nuorta eteenpäin hänen omista tarpeistaan käsin.

NUORTEN AKTIVOINTIPOLITIIKAN TULEVAISUUS

Aiemmassa tutkimuksessa on osoitettu, että aktivointipoliittisten palveluiden sekä sanktioinnin yhdistelmä voi tukea osaa nuorista (Määttä ym. 2016). Tässä tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti peruskoulutasoinen koulutus ennusti riskiä tulla sanktioituksi mutta jäädä paitsi aktivointipalveluista. Siinä, että pelkän peruskoulutuksen varassa olevista osa kohtaa ainoastaan sanktioita, mutta jää aktivointipalveluiden ulkopuolelle, piilee poiskäännyttämisen riski nimenomaan niille nuorille, joilla kiinnittyminen työmarkkinoille on kaikkein haastavinta. Tavoitetta ohjata nuoria koulutukseen voidaan pääsääntöisesti pitää hyvänä, sillä se parantaa sekä mahdollisuuksia kiinnittyä työmarkkinoille että lisää todennäköisyyttä parempaan tulotasoon ja muihin elämän mahdollisuuksiin tulevaisuudessa. Silti koulutuksen korostaminen ensisijaisena ratkaisuna tilanteissa, joissa yksilöllillä ei ole kykyä tai voimavaroja kouluttautumiseen, voi muodostaa poiskäännyttävän rakenteen.

Anne Määttä (2012) on nostanut esiin, kuinka perusturvan varassa oleville ihmisille ensimmäinen kohtaaminen palvelujärjestelmässä on usein merkittävä ja voi määrittää sitä, millaiseksi myöhemmät etuuspäätökset ja lausunnot muodostuvat. Onkin huolestuttavaa, jos nuorella aikuisella historia TE-palveluissa koostuu lähinnä sanktioivista lausunnoista. Perusturvaetuuksien piiristä käännetyt ihmiset voivat Määttän (2012)

mukaan tulla riippuvaisemmiksi niin toimeentulotuesta kuin epävirallisesta avusta, kuten puolison tai perheen tuesta. Nuorten aikuisten kohdalla tämä näyttäytyy ongelmallisena, sillä varhaisaikuisuudelle on leimallista itsenäistymisen prosessi, jossa pikemminkin tavoitellaan siirtymää pois epävirallisen avun, esimerkiksi vanhempien tuen, piiristä.

Työttömyysetuuksien ehtojen tiukentaminen vaikuttaa erityisesti nuoriin, sillä nuorille ei ole ehtinyt kertyä työhistoriaa, joka oikeuttaisi ansiosidonnaisiin etuuksiin tai välttämättä edes työssäoloehdon täyttymiseen. Työttömyysturvan tiukennukset näyttävätkin johtaneen siihen, että nuoret joutuvat yhä useammin etsimään taloudellista turvaa viimesijaiseksi etuudeksi tarkoitetusta toimeentulotuesta (Angelin ym. 2014). Suomessa nuoret ovat yliedustettu ryhmä toimeentulotuen saajissa (Raittila ym. 2018). Voidaan katsoa, että tiukat työttömyysturvan ehdot ja varsinkin toimeentulotuella ohjaavat sanktiointikäytännöt muodostavat nuorille aikuisille poiskäännyttävän rakenteen.

Sillä, mille palvelulinjalle nuori aikuinen ohjautuu, näyttää olevan tutkimuksen analyysin perusteella vaikutusta siihen, miten yleistä sanktiolausuntojen saaminen on. Nuorten aikuisten sanktiot näyttävät olevan tyyppillisempiä osaamisen kehittämisen palvelulinjalle päätyvillä, eli kysymys voi olla myös siitä, että nuoren aikuisen todellisten tarpeiden tunnistaminen ei toteudu, jos esimerkiksi koulutuksen keskeyttäneet nuoret ohjataan automaattisesti osaamisen kehittämisen palvelulinjalle. Tällöin nuori aikuinen ei välttämättä saa työvoimapalveluiden piiristä sellaista tukea, jollaisesta hän hyötyisi eniten.

Erilaisissa aktivointipoliittisissa toimissa on laadullisia eroja, ja esimerkiksi työpaja-toiminta voi tarjota monille nuorille ratkaisun siihen, ettei omaa alaa ole vielä löytynyt. Nuorten aikuisten kohdalla on kuitenkin tärkeää, ettei nuoria aktivoida vain aktivoinnin vuoksi. ”Toimenpidekaruselliin” (Haikkola ym. 2017) päätyminen voi olla turhauttavaa ja pahimmillaan jopa leimata nuoria kielteisesti työnantajien silmissä, kuten Ison-Britannian nuorten aktivointipoliittisessa kokeilussa on näyttänyt käyvän (Heinz 2009). Kuten tässä tutkimuksessa havaittiin, erityisesti tuetun työllistymisen palvelulinjalla riski sekä aktivointi- että sanktiolausunnoille oli korkea. Poiskäännyttämisen riski syntyy, jos suurempi määrä aktivointiläisyyksiä edistää kierrettä, jossa työnhakija ei onnistu täyttämään aktivointitoimien velvoittavia ehtoja ja tulee siten myös useammin sanktioituksi.

Perusturvaan kuuluvien etuuksien sitominen ikään ja koulutustasoon haastaa Suomen perustuslain yhdenvertaisuuspykälää (PeVL 17/1996 vp; PeVL 34/2010 vp). Kun nuorten aikuisten asemaa sosiaali- ja työttömyysturvalainsäädännössä kehitetään, on juridisesti täysi-ikäisten mutta iän ja koulutustason perusteella erilaisessa asemassa olevien ihmisten oikeusturva ja yhdenvertaisuuden toteutumista arvioitava kriittisesti, erityisesti kun kyse on taloudellisesta perusturvasta. Sosiaaliturvauudistuksessa onkin keskeistä miettiä, mihin tavoitteeseen nuorten aikuisten muuta väestöä tiukemmilla sanktioilla pyritään ja millaisia vaikutuksia niillä on.

Sanktioiden kannustinvaikutus näyttää toimivan parhaiten heihin, joilla on parhaat edellytykset työllistyä muutenkin, kun taas sanktiot kasautuvat heille, joilla etäisyys

työmarkkinoista on suurin. TE-palveluissa sosiaali- ja työvoimapolitiittisiin tavoitteisiin pääsemiseksi voidaan tarvita keinoja, jossa yksilöllisiä elämäntilanteita voidaan tarkastella kokonaisuutena ja löytää vaihtoehtoja elämäntilanteisiin, jotka eivät asetu selkeisiin kategorioihin. Samalla on tärkeä tunnistaa, että työllisyyttä edistävät toimet saattavat heikentää haavoittuvimmissa asemassa olevien tilannetta, jos sanktiot johtavat etäännyntymiseen palvelujärjestelmästä ja perusturvan tuomasta taloudellisesta turvasta.

Tutkimuksen taustahankkeena on Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittama Manufacturing 4.0 – Strategies for Technological, Economical, Educational and Social Policy Adoption, 313393 -osahanke.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusverkoston/ Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 160. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Aho, Simo & Pitkänen, Sari & Vanttaja, Markku (2012) *Nuorten työmarkkinatukioikeus ja koulutukseen hakeutuminen. Työmarkkinatuen saamisen edellytyksenä olevan koulutautumisvelvoitteen arviointitutkimus*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 3/2012. <http://tem.fi/documents/1410877/3342347/Nuorten+ty%C3%B6markkinatukioikeus+ja+koulutukseen+hakeutuminen+13022012.pdf>
- Ahokas, Jussi & Alaja, Antti & Eskelinen, Teppo (2018) *Talusteooriat ja työllisyyspolitiikka*. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into Kustannus.
- Angelin, Anna & Kauppinen, Timo & Lorenzen, Thomas & Bäckman, Olof & Moisio, Pasi & Dahl, Espen & Salonen, Tapio (2014) *Have Nordic welfare regimes adapted to changes in transitions to adulthood? Unemployment Insurance and social assistance among young people in the Nordic countries*. Teoksessa Lorenza Antonucci & Myra Hamilton & Steven Roberts (eds) *Young People and Social Policy in Europe*. Houndmills: Palgrave MacMillan, 169–188.
- Card, David & Kluve, Jochen & Weber, Andrea (2010) *Active Labour Market Policy Evaluations: A Meta-Analysis*. *The Economic Journal*, Volume 120, Issue 548, November 2010, F452–F477.
- EU Commission (2010) *Youth on the move. An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*.
- Eurofound (2016) *Exploring the diversity of NEETs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound (2012) *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.

- Field, Andy (2012) *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. London: Sage, 797–811.
- Haikkola, Lotta (2018) Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 1–15.
- Haikkola, Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 198. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 53–78.
- Heinz, Walter R. (2009) Structure and Agency in Transition Research. *Journal of Education and Work* 2009, 22:5, 391–404.
- Hiilamo, Heikki & Määttä, Anne & Koskenvuo, Karoliina & Pyykkönen, Jussi & Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna (2017) *Nuorten osallisuuden edistäminen*. Selvitysmiehen raportti. <https://www.theseus.fi/handle/10024/133266> (Viitattu 20.3.2020.)
- Hämäläinen, Kari & Tuomala, Juha & Ylikännö, Minna (2009) *Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 7/2009. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://docplayer.fi/11336024-Tyomarkkinatuen-aktivoinnin-vaikutukset.html> (Viitattu 15.8.2019.)
- Julkunen, Raija (2008) Sosiaalipolitiikan kansalainen: Aktivoitu, valtaistettu, vastuutettu, hylätty? Teoksessa Petteri Niemi & Tuija Kotiranta (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 183–220.
- Kallio, Johanna & Niemelä, Mikko (2014) Who blames the poor? A multilevel evidence of the support and determinants of the individualistic explanation of poverty in Europe. *European Societies* 16(1):112–135.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka? Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikka Suomessa*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104433/URN_ISBN_978-952-245-888-9.pdf
- Larja, Liisa & Törmäkangas, Liisa & Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika & Paananen, Reija (2016) NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. *Tieto & Trendit* 2/2016. 27.4.2016. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/164/> (Viitattu 15.8.2019.)
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2011. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Mäkinen, Sanna & Vanhakkala-Ruoho, Marjatta (2018) Guidance Center as Sites for Construction of Agency Among Young People on the Educational Margins. Teoksessa Valérie Cohen-Scali & Jerome Rossier & Laura Nota (eds) *New Perspectives on Career Counseling and Guidance in Europe*. New York: Springer International Publishing, 167–185.
- Määttä, Anne (2012) Perusturvan poiskäännytyt. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012):2. <http://www.julkari.fi/handle/10024/102930> (Viitattu 20.3.2020.)
- Määttä, Mirja & Asikainen Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (2016):1.

- Nuorisotakuu.fi. Mikä on Ohjaamo? <https://nuorisotakuu.fi/ohjaamot> (Viitattu 15.8.2019.)
- Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 34/2010 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_34+2010.pdf
- Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 17/1996 vp. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Documents/pevl_17+1996.pdf
- Raittila, Simo & Korpela, Tuija & Ylikännö, Minna & Laatu, Markku & Heinonen, Hanna-Mari & Jauhiainen, Signe & Helne, Tuula (2018) *Nuoret ja perustoimeentulotuen saanti. Rekisteriselvitys*. Työpapereita 138 | 2018. Helsinki: Kansaneläkelaitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/236234/Tyopapereita138.pdf?sequence=3> (Viitattu 15.8.2019.)
- Repo, Joonas (2017) *Maakuntien suhdannekatsaus 2017. Tuotanto, työmarkkinat, yritystoiminta ja väestö*. TEM-analyysseja 78/2017. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79700/Maakuntien%20suhdannekatsaus%202017.pdf>
- Sassen, Saskia (2018) *Karkottamisen logiikka. Brutaali ja monimutkainen maailmantalous*. Tampere: Vastapaino.
- Suomen virallinen tilasto SVT (a). Käsitteet. Ylipeitto. Helsinki: Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/meta/kas/ylipeitto.html> (Viitattu 1.3.2019.)
- Suomen virallinen tilasto SVT (b). Aikasarjatiedot 2007–2016 2016, 4. Työvoiman ulkopuolella olevat. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyti/2016/13/tyti_2016_13_2017-04-12_kat_004_fi.html (Viitattu 15.5.2019.)
- TE-palvelut. Alle 25-vuotiaat ilman tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. https://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyysturva/alle_25vuotiaat/index.html (Viitattu 23.3.2020.)
- Työ- ja elinkeinoministeriö TEM (2013) TE-palveluiden asiakkuuslinjaukset. Kirje 10.12.2013.
- Uusikangas, Silja (2019) *Aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen. Nuorten aikuisten työvoimapolitiittisten lausuntojen kohdentuminen TE-palveluissa*. Pro gradu, Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/302340/Uusikangas_yhteiskuntapolitiikka.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Valtakari, Mikko & Arnkil, Robert & Eskelinen, Juha & Mayer, Minna & Nyman, Juho & Sillanpää, Keimo & Spangar, Timo & Äland, Tommi & Yli-Koski Maria (2020) *Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria*. MONET-tutkimushankkeen loppuraportti, MDI Public Oy. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:13. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162134/VNTEAS_2020_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Van Aerscht, Paul (2011) *Activation policies and the protection of individual rights: A critical assessment of the situation in Denmark, Finland and Sweden*. Farnham: Ashgate.

LIITE 1.

Taulukko 4. Multinomiaalinen logistinen regressio: maakunnat mallista, joka sisältää sekä demografiset muuttujat että palvelulinjat (N=220421)

	Selittävät muuttujat	Monimuuttujamalli		
		OR	95 % luottamusvälit	p-arvo
Aktivointitoimia, ei sanktioita	Etelä-Karjala	2.24	2.07–2.42	<.001***
	Kanta-Häme	1.71	1.58–1.85	<.001***
	Kymenlaakso	2.00	1.86–2.15	<.001***
	Päijät-Häme	1.32	1.23–1.41	<.001***
	Etelä-Savo	2.70	2.50–2.87	<.001***
	Pohjois-Karjala	3.33	3.13–3.54	<.001***
	Pohjois-Savo	4.62	4.36–4.90	<.001***
	Lappi	1.96	1.83–2.10	<.001***
	Varsinais-Suomi	1.82	1.74–1.92	<.001***
	Satakunta	2.69	2.52–2.86	<.001***
	Etelä-Pohjanmaa	1.70	1.58–1.83	<.001***
	Keski-Suomi	3.55	3.36–3.75	<.001***
	Pohjanmaa	1.61	1.50–1.75	<.001***
	Keski-Pohjanmaa	2.20	2.00–2.43	<.001***
	Pirkanmaa	1.16	1.10–1.22	<.001***
	Kainuu	2.74	2.51–2.99	<.001***
	Pohjois-Pohjanmaa	1.45	1.38–1.52	<.001***
	Uusimaa			
Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia	Etelä-Karjala	.59	.52–.66	<.001***
	Kanta-Häme	-	-	-
	Kymenlaakso	.57	.51–.63	<.001***
	Päijät-Häme	-	-	-
	Etelä-Savo	.78	.70–.87	<.001***
	Pohjois-Karjala	.20	.17–.23	<.001***
	Pohjois-Savo	.50	.46–.56	<.001***
	Lappi	.78	.72–.86	<.001***
	Varsinais-Suomi	.59	.56–.63	<.001***
	Satakunta	.37	.34–.42	<.001***
	Etelä-Pohjanmaa	.73	.67–.80	<.001***
	Keski-Suomi	.86	.80–.92	<.001***
	Pohjanmaa	.47	.42–.53	<.001***
	Keski-Pohjanmaa	.36	.30–.43	<.001***
	Pirkanmaa	.87	.83–.92	<.001***
	Kainuu	.36	.31–.43	<.001***
	Pohjois-Pohjanmaa	.67	.63–.71	<.001***
	Uusimaa			

Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia	Etelä-Karjala	.69	.62–.76	<.001***
	Kanta-Häme	.56	.51-.61	<.001***
	Kymenlaakso	.74	.68-.81	<.001***
	Päijät-Häme	.54	.50–.58	<.001***
	Etelä-Savo	-	-	-
	Pohjois-Karjala	.41	.36–.45	<.001***
	Pohjois-Savo	1.21	1.12–1.31	<.001***
	Lappi	.60	.36–.45	<.001***
	Varsinais-Suomi	.54	.50–.57	<.001***
	Satakunta	.57	.52–.63	<.001***
	Etelä-Pohjanmaa	.61	.55–.67	<.001***
	Keski-Suomi	.87	.81–.94	<.001***
	Pohjanmaa	.44	.39–.49	<.001***
	Keski-Pohjanmaa	.39	.33–.47	<.001***
	Pirkanmaa	.77	.73–.81	<.001***
	Kainuu	.41	.40–.48	<.001***
	Pohjois-Pohjanmaa	.65	.61–.69	<.001***
	Uusimaa			
	Aktivointitoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita	Etelä-Karjala	1.66	1.50–1.84
Kanta-Häme		1.50	1.37–1.64	<.001***
Kymenlaakso		1.49	1.36–1.62	<.001***
Päijät-Häme		1.21	1.12–1.31	<.001***
Etelä-Savo		2.30	2.09–2.54	<.001***
Pohjois-Karjala		-	-	-
Pohjois-Savo		2.59	2.40–2.80	<.001***
Lappi		1.60	1.47–1.74	<.001***
Varsinais-Suomi		1.20	1.12–1.27	<.001***
Satakunta		-	-	-
Etelä-Pohjanmaa		1.44	1.32–1.57	<.001***
Keski-Suomi		2.67	2.50–2.85	<.001***
Pohjanmaa		.81	.73–.91	<.001***
Keski-Pohjanmaa		.77	.66–.91	.002**
Pirkanmaa		-	-	-
Kainuu		-	-	-
Pohjois-Pohjanmaa		-	-	-
Uusimaa				

Aktivointitoimia ja sanktioita:	Etelä-Karjala	1.42	1.28–1.58	<.001***
ainoastaan nuorten sanktioita	1.15	1.10–1.26	.002**	
	Kymenlaakso	1.70	1.56–1.86	<.001***
	Päijät-Häme	.85	.78–.92	<.001***
	Etelä-Savo	2.20	1.98–2.43	<.001***
	Pohjois-Karjala	1.49	1.40–1.63	<.001***
	Pohjois-Savo	2.24	2.10–2.43	<.001***
	Lappi	1.15	1.10–1.27	.003**
	Varsinais-Suomi	1.17	1.10–1.24	<.001***
	Satakunta	1.41	1.30–1.54	<.001***
	Etelä-Pohjanmaa	1.24	1.13–1.36	<.001***
	Keski-Suomi	2.15	2.00–2.30	<.001***
	Pohjanmaa	-	-	-
	Keski-Pohjanmaa	1.24	1.08–1.43	.003**
	Pirkanmaa	1.09	1.03–1.16	.004**
	Kainuu	1.28	1.12–1.50	<.001***
	Pohjois-Pohjanmaa	1.31	1.23–1.40	<.001***
	Uusimaa			

Selitettävät muuttujat:

Ei aktivointitoimia eikä sanktioita (referenssiryhmä),

Aktivointitoimia, ei sanktioita,

Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia,

Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia,

Aktivointitoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita,

Aktivointitoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita

OR = Odds ratio (ristitulossuhde)

LIITE 2.

Taulukko 5. Analysoitujen kategorioiden OR:ät, luottamusvälit sekä p-arvot.

	Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia (N=220421)			Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivointitoimia (N=220421)			Aktivoitintoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita (N=220421)			Aktivoitintoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita (N=220421)		
	Monimuuttujamalli	95 % luottamusvälit	p-arvo	Monimuuttujamalli	95 % luottamusvälit	p-arvo	Monimuuttujamalli	95 % luottamusvälit	p-arvo	Monimuuttujamalli	95 % luottamusvälit	p-arvo
Selittävät muuttujat	OR			OR			OR			OR		
Ikä	1.1	1.09–1.11	<.001***	1.03	1.02–1.04	<.001***	1.42	1.41–1.45	<.001***	1.12	1.11–1.13	<.001***
Sukupuoli												
Mies	.94	.91–.97	<.001***	1.44	1.40–1.49	<.001***	1.05	1.02–1.09	.001***	0.94	.91–.97	<.001***
Nainen												
Koulutasaste												
Ei koulutusta/tunteamaton	1.26	1.04–1.52	.017**	1.82	1.52–2.17	<.001***	8.41	7.29–9.70	<.001***	7.04	6.10–8.14	<.001***
Peruskoulu	1.68	1.52–1.86	<.001***	7.47	6.57–8.49	<.001***	8	7.19–8.91	<.001***	11.68	10.38–13.14	<.001***
Toinen aste	1.83	1.69–1.99	<.001***	2.43	2.15–2.75	<.001***	2.64	2.39–2.91	<.001***	1.54	1.38–1.73	<.001***
Korkea-aste												
Kansalaisuus												
Ei Suomen kansalaisuutta	2.01	1.41–2.85	<.001***	1.73	1.22–2.45	.002**	8.67	6.69–11.24	<.001***	9.37	7.18–12.22	<.001***
Suomen kansalainen												

Palvelulinja																
Ei asiantuntijapalvelun tarvetta	.59	.56-.62	<.001***	0.69	.65-.72	<.001***	.14	.13-.15	<.001***	0.27	.26-.29	<.001***				
Asiantuntijapalvelun tarve																
Työnvälitys- ja yrityspalveluiden linjalla	1.77	1.70-1.85	<.001***	0.37	.35-.38	<.001***	1.37	1.32-1.43	<.001***	0.35	.34-.37	<.001***				
Ei työnvälitys- ja yrityspalveluiden linjalla																
Osaamisen kehittämisen palvelulinjalla	1.5	1.45-1.56	<.001***	5.53	5.26-5.82	<.001***	3.77	3.63-3.93	<.001***	5.67	5.40-5.96	<.001***				
Ei osaamisen kehittämisen palvelulinjalla																
Tuetun työllistämisen palvelulinjalla	1.35	1.26-1.44	<.001***	2.18	2.06-2.30	<.001***	4.31	4.90-4.52	<.001***	3.86	3.67-4.05	<.001***				
Ei tuetun työllistämisen palvelulinjalla																
Monialaisen yhteispalvelun palvelulinjalla	.36	.33-.40	<.001***	0.51	.48-.55	<.001***	.55	.52-.59	<.001***	0.53	.50-.57	<.001***				
Ei monialaisen yhteispalvelun palvelulinjalla																

Selittävät muuttujat:

- Ei aktivoitintoimia eikä sanktioita (referenssiryhmä)
- Aktivoitintoimia, ei sanktioita,
- Ainakin muita kuin nuorten sanktioita, ei aktivoitintoimia,
- Ainoastaan nuorten sanktioita, ei aktivoitintoimia,
- Aktivoitintoimia ja sanktioita: ainakin muita kuin nuorten sanktioita,
- Aktivoitintoimia ja sanktioita: ainoastaan nuorten sanktioita

OR =Odds ratio (ristitulossuhde)

Artikkelissa tarkastelu on rajattu kategorioihin, joissa on mukana sanktioita. Alkuperäisessä mallissa on ollut mukana Aktivoitintoimia, ei sanktioita-kategoria.

Ohjaamot eurooppalaisessa elinikäisen ohjauksen kontekstissa

Raimo Vuorinen & Jaana Kettunen

Puheenvuoro tarkastelee Ohjaamojen kehittämistä eurooppalaisten elinikäisen ohjauksen periaatteiden, suuntaviivojen sekä EU:n koulutus-, työvoima- ja nuorisotakuun tavoitteiden näkökulmasta. Tarkasteltavina teemoina ovat muun muassa kansalaiskeskeisyys, osallistava lähestymistapa, palvelujen saatavuus ja tasa-arvoisuus sekä sidosryhmien osallisuus sekä suunnittelussa että sopimuksiin perustuvissa paikallisissa ratkaisuisissa. Eurooppalaisessa kontekstissa Ohjaamot ovat toimiva esimerkki monihallinnollisesta poliittisesta päätöksenteosta, monialaisista paikallisista ratkaisuista sekä moniammatillisesti toimivista palveluprosesseista.

ELINIKÄINEN OHJAUS EU:N KOULUTUS- JA TYÖVOIMAPOLITIIKASSA

Eurooppalaiset poliittiset linjaukset ja asiakirjat korostavat kaikille kansalaisille tarjottujen laadukkaiden tieto-, neuvonta- ja ohjauspalvelujen (TNO-palvelujen) merkitystä koulutus-, nuoriso- ja työvoimapolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi. Näissä painotetaan TNO-palvelujen tarjoajien ja koulutusorganisaatioiden keskinäisen yhteistyön ja koordinaation tiivistämistä sekä tehostamista. EU:n jäsenmailla on kuitenkin itsemääräämisoikeus ohjauspalvelujen järjestämisessä, ja käytännöt vaihtelevat kunkin maan kulttuurin, opetussuunnitelmatraditioiden sekä taloudellisten ja poliittisten painotusten mukaan.

Lähes 70 miljoonalla eurooppalaisella on jokapäiväiseen elämään liittyviä vaikeuksia lukemisessa, kirjoittamisessa, laskemisessa tai digitaalisten työvälineiden käytössä. Merkittävällä osalla EU:n kansalaisista ei ole riittävää tietoa saatavissa olevista palveluista tai pääsyä elinikäiseen ohjaukseen (Eurobarometer, European Commission 2014). Euroopan unionin neuvosto (2016) kehottaakin jäsenmaita tarjoamaan kansalaisille joustavia mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseksi sekä välittämään tietoa saatavilla olevista TNO-palveluista ja tukitoimenpiteistä. Kohdennetut tukimuodot eri elämäntilanteissa, kuten uraohjaus, täydennyskoulutus tai työnhakuvalmennus voivat edistää kansalaisten työllistymismahdollisuuksia tai parantaa osaamisen ja avointen työpaikkojen kohtaantoa. Perinteisten ohjauspalvelujen rinnalle tulisi kehittää myös verkkopalveluja sekä eri konteksteihin jalkautuvia työmuotoja (Euroopan komissio 2017).

EU:n nuorisotakuussa korostetaan, että jäsenmaiden tulee tehostaa nuorille suunnattuja TNO-palveluja eri toimijoiden keskinäisenä yhteistyönä. Nuorisotakuun mukaisia

toimintamuotoja kehitettäessä on otettava huomioon kansalliset ja paikalliset olosuhteet sekä yhteistyö työnantajien kanssa. Jäsenmaita kannustetaan hyödyntämään EU:n rahoitusmuotoja palvelujen käynnistämiseksi, arvioimiseksi ja jatkuvaksi kehittämiseksi (Euroopan unionin neuvosto 2013).

ELINIKÄISTÄ OHJAUSTA KOSKEVAT PERIAATTEET JA SUUNTAVIIVAT

2000-luvulla EU on julkaissut kaksi erityisesti elinikäistä ohjausta koskevaa dokumenttia. Euroopan unionin neuvosto (2004) on määritellyt elinikäisen ohjauksen jatkuvaksi prosessiksi, jonka avulla kaikenikäiset kansalaiset pystyvät missä tahansa elämänvaiheessa tunnistamaan valmiutensa, taitonsa ja kiinnostuksensa, tekemään mielekkäitä koulutukseen ja ammatin liittyviä päätöksiä sekä hallitsemaan yksilöllistä kehityskaartaan koulutuksessa, työssä ja muissa ympäristöissä. Ohjaus käsittää yksilöllisiä tai ryhmässä toteutettavia TNO-palveluja, jotka koskevat tietojen ja neuvojen antamista, taitojen arviointia, tukea sekä päätöksenteko- ja urasuunnittelutaitojen oppimista.

Euroopan unionin neuvoston päätöslauselma 21. marraskuuta 2008 elinikäisen ohjauksen paremmasta sisällyttämisestä elinikäisen oppimisen strategioihin kutsuu jäsenmaita soveltamaan neljää periaatetta kansalaisten tukemiseen koko elämän eri siirtymävaiheissa: elinikäisten urahallintataitojen hankkimista, ohjauspalvelujen saatavuutta, ohjauspalvelujen laadunvarmistusta sekä eri toimijoiden välistä koordinaatiota ja yhteistyötä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla (Euroopan unionin neuvosto 2008).

Euroopan unionin tasolla elinikäinen ohjaus on yhteinen toimintapolitiikan vastuualue, joka jakautuu opetus-, koulutus-, nuoriso-, työllisyys- ja sosiaalialoille. Komissio on määritellyt ohjauksen yleishyödylliseksi palveluksi, jonka on oltava kaikkien kansalaisten ulottuvilla riippumatta heidän tietotasostaan ja alkuperäisistä valmiuksistaan. Erityisesti olisi pyrittävä parantamaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien ja erityistarpeita omaavien henkilöiden mahdollisuuksia saada ohjauspalveluja (ELGPN 2015b). Myös Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaan jokaisella tulee olla oikeus asianmukaiseen ammatinvalinnanohjaukseen ja asianmukaiseen ammatilliseen koulutukseen (Euroopan neuvosto 1991).

Ohjausta voidaan järjestää eri ikäisille tarjottavina erillisinä palveluina tai kaikenikäisille tarjottavana yhteisenä palveluna. Vuosina 2007–15 toiminut Eurooppalainen elinikäisen ohjauksen verkosto (ELGPN) hyväksyi vuonna 2015 yhteiset elinikäisen ohjauksen suuntaviivat, joiden tavoitteena on kannustaa jäsenmaita kokemusten vaihtoon ja kansallisten palvelujärjestelyjen kehittämiseen keskinäisen oppimisen kautta. Verkosto laati suuntaviivat erikseen kaikkien hallinnonalojen yhteisesti ratkaistaville kysymyksille sekä erikseen opetus- ja työhallinnolle ja sosiaalista osallisuutta edistäville tahoille. Hyviksi arvioidut toimintamuodot perustuvat verkoston jäsenten yhteisiin näkemyksiin sekä kansainvälisten raporttien ja vertailututkimusten tuloksiin. Näitä

suuntaviivoja voivat käyttää kansalliset, alueelliset ja paikalliset tahot ja sidosryhmät, jotka ovat kiinnostuneita vertailemaan, tarkastelemaan ja parantamaan käytössä olevaa elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikkaa ja palvelujärjestelyjä (ELGPN 2015b). Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan Ohjaamoja soveltuvin osin näiden suuntaviivojen näkökulmista.

PALVELUJEN SAATAVUUS

TNO-palvelujen saatavuus tarkoittaa keinoja ja olosuhteita, jotka mahdollistavat palvelujen, työvälineiden ja resurssien käytön elämän eri vaiheissa. Palvelumuotoina voivat olla itsenäisesti käytettävät palvelut, tuettu asiakaspalvelu ja henkilökohtainen ohjaus. Palveluja voidaan tarjota kasvokkain henkilökohtaisena tai ryhmäohjauksena sekä etäpalveluina puhelimen tai internetin välityksellä. Palvelujen saatavuuden parantaminen edistää kansalaisten yhdenvertaisuutta, yhteiskunnallista tasa-arvoa ja osallisuutta. Saatavuuden parantaminen on yksi EU:n koulutus- ja nuorisoasioiden ministerineuvoston suosituksista ja vahvistaa kansalaisten oikeutta ohjauspalveluihin Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaisesti (ELGPN 2015b).

Ohjaamojen tavoitteissa korostetaan matalan kynnyksen palvelujen valikoimaa, joka perustuu arvioon nuorten toiveista ja tarpeista ja huomioi heidän valmiutensa palvelujen käyttöön. Lisäksi palveluissa pyritään kumppanuuteen eri verkostotoimijoiden kautta palvelujen kattavuuden ja saatavuuden parantamiseksi.

STRATEGINEN JOHTAMINEN: KOORDINOINTI JA YHTEISTOIMINTA

Monet nuorisotakuun toteuttamista edistävät työmuodot ovat osa kansallisia elinikäisen ohjauksen palvelujärjestelyjä. Elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikka ja hallinnollinen vastuu jakautuvat useamman ministeriön alaisuuteen kansallisesti ja alueellisesti. Nämä ministeriöt hoitavat yleensä perusopetukseen, korkeakoulutukseen ja tutkimukseen, ammatilliseen koulutukseen, työllisyyteen sekä nuoriso- ja sosiaalipalveluihin liittyviä asioita. Elinikäisen ohjauksen strateginen johtaminen, koordinointi ja yhteistoiminta edistävät ohjauksen kokonaisuuden tarkastelua kansalaisten kaikkiin elämänvaiheisiin liittyvänä kysymyksenä sekä parantavat palvelujen saatavuutta kansalaisille. Koordinointi ja yhteistoiminta edistävät eri toimijoiden yhteistä tiedonmuodostusta, palvelujen laatua sekä ohjaajien ammattilaisuutta tiedon, toimintatapojen ja työvälineiden jakamisen avulla. Lisäksi monialainen yhteistoiminta luo innovatiivisia ja entistä monipuolisempia palveluja (ELGPN 2015b).

Kansalaisen näkökulmasta koordinointi ja yhteistoiminta ovat erityisen tärkeitä silloin, kun ohjaustarpeet tai yksilölliset kysymykset edellyttävät yhteistoimintaa eri

tahoilta. Ohjaamot ovat toimiva esimerkki monihallinnollisesta poliittisesta päätöksenteosta sekä palveluista, jotka sisällyttävät käyttäjät ja sidosryhmät yhteisten linjausten ja palvelujen suunnitteluun, painottavat osallisuutta edistäviä työmuotoja ja takaavat palvelujen saatavuuden myös hajautetuissa palvelumalleissa (Kettunen & Felt 2020).

PALVELUT SYRJÄYTYMISVAARASSA OLEVILLE NUORILLE

EU:n tasolla on selvitetty ja vahvistettu, että ilman ammattitutkintoa olevilla koulunkäynnin keskeyttäneillä kansalaisilla on suurin riski ajautua työttömyyteen ja edelleen pitkäaikaistyöttömyyteen (Eurofound 2012). Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna koulunkäynnin keskeyttämisestä ja tutkinnon suorittamatta jättämisestä sekä yksilöille että veronmaksajille aiheutuvat taloudelliset ja yhteiskunnalliset kustannukset kertyvät huomattaviksi henkilön elämän aikana. Varhaisella ennaltaehkäisyllä näitä kuluja pystytään vähentämään merkittävästi (Hooley 2014).

Ohjaamot sisältävät monia piirteitä, jotka ELGPN-verkoston suuntaviivojen mukaan ovat toimiviksi havaittuja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa työskentelylle (ELGPN 2015b). Ohjaamoissa on mahdollista yhdistää sekä ennaltaehkäiseviä että korjaavia työmuotoja. Työssä voidaan hyödyntää myös etsivän nuorisotyön toimintamallia. Ennaltaehkäisevien toimenpiteiden ja interventioiden tarkoitus on puuttua tilanteisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Koulunkäynnin keskeyttäneille, työelämän ja opiskelun ulkopuolella oleville nuorille uraohjauspalvelun, TE-palvelujen tai sosiaalipalvelujen tarjoama elinikäinen ohjaus auttaa heitä hyödyntämään kaikkia saatavilla olevia tietolähteitä sekä antaa heille henkilökohtaista ja juuri heitä varten suunniteltua neuvontaa.

Ohjaamo-toimintamallin mukaisissa matalan kynnyksen palveluissa käyttäjät voivat asioida anonyymisti. Toisaalta pitemmissä ohjauksissa käyttäjät oppivat tuntemaan heidän kanssaan työskentelevät henkilöt ja tämä osaltaan vahvistaa osallisuutta omassa prosessissa. ELGPN-verkosto korostaa hyvänä käytäntönä myös henkilökohtaistamista, jossa nuori laatii yksilöllisen toimintasuunnitelman yhteistyössä muiden palvelujen kanssa. Ohjaamot ovat vahvistaneet oman henkilökuntansa ammatillisuutta sisäisen koulutuksen kautta, mutta paikallista vaikuttavuutta voisi edistää myös järjestämällä koulutustilaisuuksia myös muille alueellisille toimijoille mahdollisten koulunkäynnin keskeyttäjiä havaitsemiseksi ja riittävän varhaisen tuen tarjoamiseksi.

PALVELUT ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVILLE

TNO-palvelut erityistä tukea tarvitseville auttavat näihin ryhmiin kuuluvia kansalaisia löytämään paikkansa yhteiskunnassa koulutuksen, työn ja muunlaisen yhteiskunnan

toimintaan osallistumisen kautta. Näihin ryhmiin kuuluu erityistarpeisia henkilöitä, maahanmuuttajia ja pakolaisia (sekä heidän lapsiaan) ja muita ihmisiä, joiden henkilökohtaiset, fyysiset, taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja kielelliset olosuhteet ovat esteinä koulutus- ja työmahdollisuuksien saavuttamiselle ja aktiiviselle kansalaisuudelle. Pyrkimyksenä on myös järjestää tiedotusta ja neuvontaa paikoissa, joissa ihmiset oleskelevat tai ovat tavoitettavissa. Eri kohderyhmille suunnatut palvelut ovat tärkeitä, koska eri ryhmillä ja yhteisöillä on vaihtelevat valmiudet hankkia tietoa oppimis- ja työmahdollisuuksista, tulkita tätä tietoa, tehdä mielekkäitä päätöksiä sekä onnistua näiden päätösten toteuttamisessa. Elinikäinen ohjaus antaa erityistä tukea tarvitseville ryhmille ja yhteisöille toivoa ja luo positiivisia tulevaisuuden näkymiä. Usein näihin ryhmiin kuuluvat kansalaiset eivät ole tietoisia julkisen sektorin tarjoamista palveluista tai ovat haluttomia käyttämään niitä. ELGPN-verkoston mukaan näiden ryhmien saavuttamiseksi on kehitettävä keinoja, jotta suurempi osa niihin kuuluvista saadaan käyttämään palveluja. Ohjaukseen erikoistuneen henkilöstön oikea-aikainen ja ennalta-ehkäisevä puuttuminen tuottaa yleistä hyötyä ja voi vähentää yhteiskunnalle aiheutuvia kokonaiskustannuksia. (ELGPN 2015b.)

Ohjaamojen tavoitteet ovat linjassa ELGPN:n erityistä tukea tarvitsevia koskevien suuntaviivojen kanssa, koska toiminnassa pyritään yhteiskunnallisen tasa-arvon ja osallisuuden lisäämiseen. Palvelussa pyritään hyödyntämään monialaisia verkostoja, joissa osallistujat ovat erikoistuneet työskentelemään erityistä tukea tarvitsevien kanssa. Tällöin myös tavoitetaan paremmin erityistä tukea tarvitsevat ryhmät. Oleellista on myös se, että palvelujen käyttäjäryhmillä on ollut mahdollisuus osallistua palvelujen suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan omien vahvuksiensa ja tarpeidensa mukaisesti.

HENKILÖSTÖN KOULUTUS JA KELPOISUUDET

Ohjauksellisen osaamisen kysyntä ja tarve on lisääntynyt viime vuosina eri konteksteissa, ja ohjaustyön ammattilaisten pätevyys on yksi elinikäisen ohjauksen viidestä kansallisesta laadun metakriteeristä. Ohjausalan osaamisella tarkoitetaan tietoa, taitoja, osaamista ja asenteita, joita elinikäisen ohjauksen rooleissa ja tehtävissä tarvitaan riippumatta siitä, missä ympäristössä ohjaaja työskentelee. Euroopan unionin jäsenmaissa ohjausalan osaamisen varmistamiseksi käytetään kansallisella tasolla seuraavia toimintamuotoja: lainsäädäntö, kansalliset laatustandardit, lisensiointi, akkreditointi, alan ammattilaisten rekisteröinti tai opetushallinnon vahvistamat laatuvaatimukset ammatissa toimimiseen hyväksyttävistä koulutuskokonaisuuksista. (ELGPN 2015a.)

Suomessa perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa toimivien opinto-ohjaajien ja oppilaanohjaajien sekä TE-toimistojen ammatinvalintapsykologien kelpoisuudet on määritelty lainsäädännössä (Toni & Vuorinen 2020). Näiden nimikkeiden rinnalla eri hallinnonalojen kelpoisuusvaatimuksista tai työehtosopimuksista löytyy Suomesta

lähes viisikymmentä ammattinimikettä, joihin sisältyy muodossa tai toisessa sana ohjaus. Näihin tehtäviin hakeudutaan eri koulutusohjelmista, joiden nimissä on sana ohjaus, mutta koulutukset eivät ole yhtä suoraan yhteydessä tehtävien kelpoisuuksia koskeviin normeihin. Ohjaamoissa yhteistä monialaista ohjausosaamista on edistetty räätälöidyn konsultoinnin ja valmennuksen kautta TESSU-projektissa.

Valtionhallinnon tarkastusviraston (2015) toteuttamassa opintojen ohjauksen ja uraohjauksen yhteistyötä koskeneessa tuloksellisuustarkastuksessa havaittiin, että hallinnonaloille ja ministeriöiden yksiköihin hajautunut ohjaus tekee vaikeaksi tarkastella kokonaisvaltaisesti kaikkia ohjauksellisia toimia ja niistä muodostuvaa kokonaisuutta. Lisäksi Suomesta puuttuu yhteinen täydennyskoulutus kaikille ohjaustyötä tekeville. Eri hallinnonalojen orientaatioperusta ja lähtökohdat ohjauksen kehittämiseksi eroavat toisistaan, ja tämä näkyy myös ammattilaisten peruskoulutuksessa.

Monialaisten palvelujen laajentuessa kansalaisten on pystyttävä luottamaan siihen, että elinikäistä ohjausta tarjoavilla henkilöillä on riittävät tiedot ja ammattitaito, ja että he noudattavat asianmukaisia eettisiä toimintaperiaatteita. Vastaavasti ohjaajat ja muu ohjaushenkilöstö pystyvät todennäköisemmin auttamaan kansalaisia tekemään tarkoituksenmukaisia päätöksiä ja selviytymään nivelvaiheista hyvin, mikäli heillä on asianmukainen koulutus. Lisäksi uuden teknologian ja sosiaalisen median käytön yleistymisen luo tarvetta modernisoida ja parantaa ohjauspalveluja. Koska Ohjaamojen henkilöstön täydennyskoulutusta toteutetaan tällä hetkellä erillisrahoitteisena projektina, olisi tarkoituksenmukaista arvioida, miten Ohjaamoille taataan myös tulevaisuudessa asiantunteva henkilöstö, jolla olisi kyky työskennellä sekä mahdollisuus työllistyä joustavasti eri konteksteissa.

TIETO- JA VIESTINTÄTEKNOLOGIAN KÄYTTÖ OHJAUKSESSA

Tieto- ja viestintäteknologia (TVT) elinikäisessä ohjauksessa tarkoittaa tuotteita, infrastruktuuria ja sähköistä sisältöä, jotka edistävät elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan ja palvelujärjestelyjen kehitystyötä sekä TNO-palvelujen, resurssien ja työvälineiden tarjontaa. Se tarkoittaa kansalaisille suunnattujen interaktiivisten palvelujen, resurssien ja työvälineiden suunnittelu- ja kehittämistapoja, kansalaisten tapaa käyttää niitä sekä sitä, miten tämä käyttö puolestaan muokkaa näiden palvelujen, resurssien ja työvälineiden rakennetta. Lisäksi se viittaa osaamiseen, jota tarvitaan TVT-palvelujen käyttöön elinikäisessä ohjauksessa (ELGPN 2015b).

TVT mahdollistaa ohjaukseen ja urasuunnitteluun vuorovaikutteisia työtiloja, joissa palvelujen käyttäjien keskinäinen viivästetty tai reaaliaikainen yhteistyö tapahtuu ohjauksen ammattilaisten opastuksella tai ilman heitä. Nykyisten työvälineiden avulla ajantasaisiin työmarkkina- ja ennakoitintieto on samanaikaisesti työnhakijoiden, uraohjaajien ja työnantajien yhteisessä käytössä. Ohjauspalvelujen tuottajat voivat halutessaan

käyttää tehokkaasti teknologiaa ja näitä työvälineitä muuttaessaan ohjauspalvelujen sisältöä, saatavuutta, käyttöä ja hallintaa. TVT on yhdistävä tekijä, jonka avulla on mahdollista muodostaa yhteinen viitekehys kattaville, koordinoituille, monikanavaisille ja kustannustehokkaille ohjauspalveluille. Teknologiaa käytetään ohjauksessa palvelujen välityskanavana, yhteisöllisenä työympäristönä, sosiaalisena tilana, keinona mallintaa palveluja sekä välineenä koota pysyvää arviointitietoa. Käytännössä uusin teknologia on myös muutosagentti, joka vaikuttaa perinteisiin vuorovaikutussuhteisiin. Myös kansalaiset odottavat ohjauksen tarjoavan ajantasaisia ja moderneja ympäristöjä, joissa tiedon välityksen lisäksi on mahdollista omien tulevaisuuden suunnitelmien laatiminen. (Kettunen 2017.)

Ohjaamot ovat alusta pitäen hyödyntäneet sosiaalista mediaa ensisijaisesti välittäessään tietoja omista palveluistaan. Parhailtaan ollaan kehittämässä valtakunnallista verkko-ohjauspalvelua Ohjaamojen ja TE-hallinnon asiakaspalvelun (TE-aspa) käyttöön. Ohjaustaverkossa.fi-palvelun tavoitteena on tarjota uusi palvelukanava ja ohjaustila, jossa asiakkaiden tilannetta voidaan pohtia tietoturvallisesti vahvan tunnistautumisen takana.

Se, miten hyvin olemassa olevien ja uusien teknologioiden integrointi ohjauspalveluihin onnistuu, ei riipu pelkästään teknologian ja työelämätiedon saatavuudesta, käyttäjien taidoista tai teknisistä rakenteista, vaan ammattilaisten asenteista sekä TVT:n riittämättömästä integroinnista ohjaukseen (Kettunen & Sampson 2019). Ohjaamojen asiakashallintajärjestelmiä koskevan arvioinnin mukaan (Kesä & Ylikojola 2019) erilaisten tietojärjestelmien käyttö Ohjaamoissa on verrattain laaja-alaista, toisistaan poikkeavaa ja työlästä. Ohjaamoilla on käytössä erilaisia asiakashallintajärjestelmiä, palveluarvioinnin työkaluja, mutta käyttö on asiakas- tai ammattialakohtaista. Kokonaisvaltaisen asiakastyön toteuttamisen lisäksi kehittämishaasteet teknologian käytössä liittyvät oman toiminnan läpinäkyvyyden, tulosten ja vaikutusten todentamiseen.

Toistaiseksi on vielä avoinna, miten Ohjaustaverkossa.fi-palvelu on integroitavissa muihin verkossa toimiviin kansalaispalveluihin, ja miten sen kautta voidaan koota tietoa palvelujen vaikuttavuuden arvioimiseksi. Toimivan ja kattavan monialaisen ja monikanavaisen palvelun rakentamiseksi tarvitaan pysyvyyttä ja systemaattisempaa kansallisen tason hallinnonalojen yhteistyötä. Tämä edellyttää keskeisten ministeriöiden sekä Opetushallituksen sitoutumista yhteiseen sopimukseen perustuvaan toimintamalliin tai vaihtoehtoisesti omaa pysyvää kansallista yksikköä tai yhteenliittymää, jolla olisi tarvittava toimintavaltuus toimia kansallisen palvelukokonaisuuden suunnittelun, toteutuksen ja sen arvioinnin koordinoijana ja johtajana. Eri hallinnonalojen ja toimijoiden tulee selkeästi sopia yhteisistä tavoitteista, toteutusvastuista ja rahoitusosuuksista tai muista näkökohdista, jotka liittyvät kunkin toimijan omaan, mutta keskenään kytköksissä olevaan rooliin (Kettunen & Sampson 2019).

OHJAUKSEN VAIKUTTAVUUS

Ohjauksen vaikuttavuuden arviointi tukee toisaalta sekä palvelujen suunnittelua ja kehittämistä että kansallisten linjausten tavoitteiden toteutumisen arviointia, kehittämistarpeiden tunnistamista sekä palvelujen toteutukseen käytettyjen varojen optimointia. Lisäksi arviointi on yhteiskunnallisen vastuun seurantaan sekä käytettyjen työmuotojen yhdenmukaisuuden varmistamista ja tarjoaa kriittisen näkemyksen niiden sovellettavuudesta muissa toimintaympäristöissä. Luotettava tutkimusperustainen tieto eri työmuotojen vaikuttavuudesta on edellytys hyvän toimintapolitiikan kehitystyölle. (ELGPN 2015b.)

Ohjaamojen kehittämistä arvioidaan säännöllisesti ja tavoitteiden etenemistä seurataan valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Ohjaamojen tulee myös itse sitoutua tuottamaan seurantatietoa valtakunnallisen vaikuttavuuden arvioimiseksi. Ohjaamoja koskevassa tutkimuksessa seurataan palvelujen kehittämistä, kattavuutta ja käyttöä, asiakaspalautetta sekä toiminnan tuloksia. Tältä osin toiminta on eurooppalaisten suuntaviivojen mukaista. Kehittämiskohteena on toiminnan taloudellisten vaikutusten arviointi (Valtakari 2017), ja sitä toteutettiin muun muassa valtioneuvoston rahoittamassa Monet-hankkeessa vuoden 2019 aikana.

OHJAAMOT JA ELINIKÄINEN OHJAUS

Ohjaamojen myötä kumppanuuteen, eri toimijoiden osaamiseen, monikanavaisuuteen ja monialaisuuteen pohjautuvan ohjauksen malli on merkittävästi vahvistunut nuorten ohjauspalveluissa. Kokonaisuutena toimintamalli on monelta osin eurooppalaisten elinikäisen ohjauksen suuntaviivojen mukainen. Jatkohaasteena on tämän toimintamallin avaaminen kaikenikäisille kansalaisille pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelmassa tehdyn (6.6.2019) esityksen mukaisesti. Tavoitteena ohjelmassa ovat kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut, jotta kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen ja jotta osaamisen kehittämistä ohjataan yksilön ja yhteiskunnan kannalta strategisesti (Valtioneuvosto 2019).

Yhteisen palvelukokonaisuuden kehittämiseksi on ratkaistava, miten useat rinnakkaiset palveluntarjoajat (oppilaitokset, ohjaamot, TE-palvelut) sekä eri hallinnonalojen koordinoimat digitaaliset jo olemassa olevat palvelut ja meneillään olevat kehittämissankkeet saadaan sovitetuiksi yhteen kansalaisen käytön, tietojohtamisen sekä palvelujen laadun ja vaikuttavuuden kokonaisarvioinnin näkökulmasta.

LÄHTEET

- ELGPN (2015a) *Strengthening the quality assurance and evidence base for lifelong guidance*. ELGPN Tools No. 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- ELGPN (2015b) *Suuntaviivoja elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikalle ja palvelujärjestelyille. Yhteiset tavoitteet ja periaatteet EU:n jäsenmaille ja komissiolle*. ELGPN Tools No. 6. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. http://www.elgpn.eu/publications/browse-by-language/finnish/suuntaviivoja-elinikaaisen-ohjauksen-toimintapolitiikalle-ja-palvelujarjestelyille-yhteiset-tavoitteet-ja-periaatteet-eu-n-jasenmaille-ja-komissiolle/at_download/file (Viitattu 8.9.2019.)
- Eurofound (2012) *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Euroopan komissio (2017) *Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin 20 periaatetta*. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_fi (Viitattu 8.9.2019.)
- Euroopan neuvosto (1991) *Euroopan sosiaalinen peruskirja*. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910044/19910044_2 (Viitattu 8.9.2019.)
- Euroopan unionin neuvosto (2004) *Ehdotus: Neuvoston ja neuvostossa kokoontuvien jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselma politiikkojen, järjestelmien ja käytäntöjen tehostamisesta elinikäisen ohjauksen alalla Euroopassa*. 9286/04. EDUC 109. SOC 109. (OR.en). 18. toukokuuta 2004. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FI&f=ST%2015030%202008%20INIT> (Viitattu 8.9.2019.)
- Euroopan unionin neuvosto (2008) *Ehdotus neuvoston ja neuvostossa kokoontuneiden jäsenvaltioiden hallitusten edustajien päätöslauselmaksi "Elinikäisen ohjauksen parempi sisällyttäminen elinikäisen oppimisen strategioihin"*. 15030/08. EDUC 257. SOC 6537. (OR.en). 31. lokakuuta 2008. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=FI&f=ST%2015030%202008%20INIT> (Viitattu 8.9.2019.)
- Euroopan unionin neuvosto (2013) *Neuvoston suositus nuorisotakuun perustamisesta*. 2012/C 129/01. 22. huhtikuuta 2013. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:120:0001:0006:FI:PDF> (Viitattu 8.9.2019.)
- Euroopan unionin neuvosto (2016) *Neuvoston suositus taitojen parantamisesta: uusia mahdollisuuksia aikuisille*. 206/C 484/01. 19. joulukuuta 2016. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016H1224\(01\)&from=FI](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=FI) (Viitattu 8.9.2019.)
- European Commission (2014) European Area of Skills and Qualifications. *Special Eurobarometer 417*. <http://dx.doi.org/10.2766/75675> (Viitattu 8.9.2019.)
- Hooley, Tristram (2014) *The evidence base on lifelong guidance. A Guide to key findings for effective policy and practice* (ELGPN Tools No. 3). European Lifelong Guidance Policy Network. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://www.elgpn.eu/publications/elgpn->

- tools-no.-3-the-evidence-base-on-lifelong-guidance (Viitattu 8.9.2019.)
- Kesä, Mikko & Ylikojola, Pekka (2019) *Nuorta auttaen – vaikuttavuutta vakuuttaen. Selvitys Ohjaamojen asiakuudenhallintajärjestelmän reunaehdoista*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/32788/Asiakuudenhallintaj%C3%A4rjestelm%C3%A4+Mikko+Kes%C3%A4/da18185f-ae49-45c5-98b2-a986c0095bd3> (Viitattu 8.9.2019.)
- Kettunen, Jaana (2017) *Career practitioners' conceptions of social media and competency for social media in career services*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Finnish Institute for Educational Research. Studies, 32. Väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7160-1> (Viitattu 8.9.2019.)
- Kettunen, Jaana & Sampson, James P. Jr. (2019) Challenges in implementing ICT in career services: Perspectives from Career Development Experts. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19, 1–18. <http://dx.doi.org/10.1007/s10775-018-9365-6> Open access. (Viitattu 8.9.2019.)
- Kettunen, Jaana & Felt, Teija (2020) One-stop guidance centers in Finland [Ohjaamot Suomessa]. Teoksessa E. Haug, T. Hooley, J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and career guidance in the Nordic countries*. Rotterdam, Netherland: Brill | Sense, 293–306. https://doi.org/10.1163/9789004428096_020 (Viitattu 8.9.2019.)
- Toni, Anna & Vuorinen, Raimo (2020) Lifelong guidance in Finland: Key policies and practices. Teoksessa E. Haug & T. Hooley & J. Kettunen & R. Thomsen (toim.) *Career and Career Guidance in the Nordic Countries*, 127–143. Rotterdam, Netherland: Brill | Sense. https://doi.org/10.1163/9789004428096_009 (Viitattu 8.9.2019.)
- Valtakari, Mikko (2017) *Ohjaamo-toiminnan taloudellisten vaikutusten arviointi*. <http://kohtaamo.info/documents/21827/32788/Taloudelliset+vaikutukset+Mikko+Valtakari/5fa738a7-0174-47d0-a0ce-a69ed2aa7aa8> (Viitattu 8.9.2019.)
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015) *Yhteistyö opintojen ohjauksessa ja uraohjauksessa*. https://www.vtv.fi/files/4701/05_2015_Yhteistyö_opintojen_ohjauksessa_ja_uraohjauksessa.pdf (Viitattu 8.9.2019.)

3. Ohjauksen päämäärät ja epävarmuudet

Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovia työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa

Frida Westerback & Hanna Rissanen

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkelissa käsittelemme prekaareissa työmarkkinatilanteissa olevien nuorten aikuisten työlle sekä työn ja identiteetin väliselle suhteelle antamia merkityksiä peilaamalla nuorten työnhaun prosesseja Arnettin (2000, 2015) orastavan aikuisuuden sekä yrittäjämínuuden (Rose 1992; Skeggs 2004) käsitteisiin. Kysymme, millaisia strategioita nuoret kehittävät prekaareissa työmarkkinatilanteissa työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa. Artikkelin aineisto koostuu 40 18–29-vuotiaan Ohjaamossa asioineen nuoren aikuisen laadullisesta haastattelusta. Aineisto on osa Ohjaamoista työelämään -seuratutkimushanketta (2018–2020), jossa tarkastellaan niin sanottujen NEET-nuorten arkea ja työelämäpolkuja sekä ammattilaisilta saatua tukea.

Tutkimuksen tulosten mukaan nuorille työ merkitsee toimeentuloa, rutiinien ja arjen turvaamista, vastuunottoa ja yhteiskunnan jäsenenä toimimista. Nuorten toiveissa oli heidän normaalina näkemänsä elämäntilanne, jonka osaksi he jäsenivät työn. Nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa identiteetin tutkistelu sekä mahdollisuuksien kartoittaminen ja kokeileminen koskien työtä näyttäisi rajoittuvan erityisesti niiden nuorten aikuisten osalta, jotka pitkäaikaisesti elävät prekaareissa työmarkkinatilanteissa. Työttömänä aikuisen aseman saavuttaminen vaikeutuu taloudellisen niukkuuden ja työn puuttumisen vuoksi, jolloin identiteetin tutkistelu rajoittuu. Tämä puolestaan voi luoda negatiivisia kokemuksia tai itseen kohdistuvia epävarmuuden tunteita.

Haastatellut kokivat paineita omasta valmiudestaan työmarkkinoille ja pyrkivät muokkaamaan omaa persoonaa suhteessa työnantajien asettamiin vaatimuksiin. Nuorten kokemukset viittasivat yrittäjämínuuden kehityslinjoihin, joissa omaa itseä muokataan ja tehdään markkinoitavaksi suhteessa työelämän vaatimuksiin. Osa nuorista vastasi prekaariin työmarkkinatilanteeseen olemalla aktiivisia, yritteliäitä ja osallistuvia – parhaita versioita itsestään. Sopeutumissuuntautunutta strategiaa käyttävä nuori ponnistelee eteenpäin haasteista huolimatta. Välttämistä strategia puolestaan kytkeytyy nuoren epävarmuuteen siitä, onnistuuko työn saaminen ollenkaan, koska työkokemusta on niin vähän.

Ohjaamalla näyttäisi olevan tärkeä ja monimuotoinen rooli nuorten identiteettityön tukemisessa. Monet nuoret kertovat, että Ohjaamo on ensimmäinen paikka, jossa he ovat käsitelleet ammatillista identiteettiään. Ohjaamon rooliin nuorten elämässä sisältyy sosiaalinen ulottuvuus yhdessä tekemisen myötä sekä aktiivinen itsenäistymisen prosessien tukeminen.

Semmoista inhimillistä meininkiä ja kohdellaan ihmisiä ihmisinä ja, kokonaisina ihmisinä ja.. eikä, just se sana, työmarkkinat ja semmoinen, et me ollaan semmoista tavaraa vaan me ihmiset, että myydään itseämme työnantajille niin se.. joo, ei oo kiva semmoinen. Niin.. Se on raskasta. Se on mun kokemus, tai siis se on, raskasta koittaa jotenki myydä itseään, varsinki sit semmisiin paikkoihin mihin, mikä ei oo semmoinen, ei oo mitään intohimoa, jos näin, niin sit se on.. raskasta ja, niin. (Sini, 23 vuotta)

Yhteiskunnallinen ilmapiiri, muuttuvat työmarkkinat ja aktivointipolitiikka sekä lähiyhteisöjen arvot ovat kytköksissä nuorten muodostamiin sosiaalisiin identiteetteihin sekä tulevaisuuden toiveisiin. Yhtä lailla pitkittyneet ja epävarmat siirtymät koulusta työhön tai korkeakoulutukseen ja tähän liittyvät politiikkatoimet, käytännöt ja diskursit, vaikuttavat nuorten käyttäytymiseen, heidän aikomuksiinsa ja mahdollisuuksiinsa (Brunila & Lundahl 2020). Aikaisemman tutkimuksen mukaan työllä on, edellä mainituista muutoksista ja epävarmuustekijöistä huolimatta, keskeinen rooli. Yleisin tulevaisuuden toive liittyy työhön, ammattiin ja toimeentuloon. Samanaikaisesti yleisimmäksi peloksi nousee työttömyys. (Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017; Myllyniemi 2017.) Työkeskeisellä ajattelulla onkin vahva hegemonia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä ajattelu ajaa osan nuorista yhteiskunnan reunoille tilanteessa, jossa työnteko ei enää ole mahdollista kaikille. (Kortteinen 1992; Ågren 2019.)

Nuoret kohtaavat yhä useammin epävarmat prekaarit työmarkkinat. Epävarmojen työsuhteiden nähdään olevan tyypillisiä erityisesti työmarkkinoille tulossa oleville nuorille (esim. Korhonen ym. 2006; Koivulaakso ym. 2010; France 2016). Prekarisoituvan, eli tilapäisen ja pirstaloituvan työn nähdään koskettavan erityisesti nuorten suhdetta työhön ja työntekijyyteen. Prekarisaatiokeskustelu on useiden tutkijoiden toimesta paikallistettu reaktioksi nuorten aikuisten ja myös korkeakoulutettujen nuorten koetun epävarmuuden ja työttömyyden riskin kasvuun, jolloin ilmiötä ei käsitellä ainoastaan kuvauksena työelämän tilasta. (Julkunen 2008; Mannevu 2011; ks. myös Pyöriä & Ojala 2016.) Pöllänen (2016) kuvaa prekarisaation ja työmarkkinoiden epävakaistumisen siirtyvän yksilöiden arkeen tuottaen kokonaisvaltaisia epävarmuuden ja riittämättömyyden kokemuksia. Prekarisaatiota on käsitelty myös aikalaisdiagnoosina ja kuvauksena jälkiteollisen ajan tuottamasta yhteiskunnallisen järjestyksen muutoksesta (Jakonen 2014, 287–312; Jokinen & Venäläinen 2015).

OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa nostaa esille työllisyys- ja sosiaalipolitiikan tehottomuuden syynä sille, ettei osa nuorista siirry sujuvasti työmarkkinoille. Suomessa nuorten työllisyysaste on hieman OECD:n keskiarvon yläpuolella, mutta muihin Pohjoismaihin verrattuna selkeästi heikompi. Lähes puolet kaikista työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista (ns. NEET-nuoret) on ilman toisen asteen koulutusta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.) Aikaisempien tutkimusten mukaan edes toisen asteen ammatillinen koulutus ei kuitenkaan enää takaa sujuvaa siirtymää työmarkkinoille (Pyöriä 2017, 199; Ristikari ym. 2016, 99–100).

OECD-raportin keskeisissä politiikkasuosituksissa korostetaan tuensaajien aktiivointia ja työmarkkinoita koskevien ohjelmien tehostamista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). On kuitenkin huomioitava, että kaikkein heikoimpien tuensaajien ryhmässä, kuten toimeentulotukiasiakkaiden keskuudessa työllistymisen ongelmien taustalla on monia syitä, kuten mielenterveyden moninainen problematiikka. Tämän asiakasryhmän keskuudessa aktivoivat toimenpiteet eivät välttämättä johda nopeaan työllistymiseen. (Vaalavuo & Haula 2018.)

Miten sitten yllä mainitut elinolosuhteet vaikuttavat nuoriin aikuisiin ja heidän mahdollisuuksiinsa tutkia elämää ja itseään? On selvää, että yhtä lailla työn menettäminen kuin työelämään pääsyn viivästyminen vaikuttavat käsitykseen itsestä, tulevaisuudesta ja motivaatiosta (Hanski & Järvensivu 2020). Matilda Wrede-Jäntin (2018, 87) mukaan nuoret ovat tietoisia yhteiskunnan asettamista normatiivisista odotuksista olla progressiivinen työn ja koulutuksen suhteen. Toisin sanoen he ovat sisäistäneet viestin, että tie itsenäiseen elämään kulkee ainoastaan koulutuksen ja työn kautta. Tämä näkyikin nuorten asenteissa – yli 80 prosenttia suomalaisista nuorista on sitä mieltä, että menestyminen elämässä on itsestä kiinni (Myllyniemi 2017). Yksilön vastuu näkyy toisin sanoen voimakkaasti nuorten asenteissa ja ajatusmaailmassa (vrt. Bauman 2000).

Arnett (2000) kuvaa, kuinka nuoren aikuisen identiteetti muodostuu erilaisten elämän mahdollisuuksien tutkimisesta, jonka myötä nuori voi asteittain lähestyä pysyvämpiä elämänvalintoja. Orastavan aikuisuuden (*emerging adulthood*) tunnuspiirteisiin kuuluu oman minuuden muokkaaminen ja mahdollisuuksien tutkiminen – eritoten koskien rakkautta ja työtä. Arnettin mukaan taloudellinen ja sosiaalinen syrjäytyminen estää nuoria selviytymästä tästä kehitysvaiheesta.

Tässä artikkelissa käsittelemme prekaareissa työmarkkinatilanteissa olevien nuorten aikuisten työlle sekä työn ja identiteetin väliselle suhteelle antamia merkityksiä peilaamalla nuorten työnhaun prosesseja Arnettin (2000, 2015) orastavan aikuisuuden (*emerging adulthood*) sekä yrittäjäminuuden (*enterprising self*) (Rose 1992; Skeggs 2004) käsitteisiin. Kysymme, millaisia strategioita nuoret kehittävät prekaareissa työmarkkinatilanteissa työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa. Aloitamme piirtämällä lyhyen taustan nuorista aikuisista työmarkkinoilla ja pohdimme sitten nuorten aikuisten kehitykseen ja sosiaalisen identiteetin muodostumiseen liittyviä kysymyksiä. Tutkimuksen tulokulmassa yhdistyvät nuorisotutkimus, sosiaalityö ja sosiologia, ja se sijoittuu siirtymien ja aikuistumisen tutkimukseen. Tutkimuksen konteksti on Ohjaamo-palvelumalli, jossa nuorten saattaminen työn ja koulutuksen piiriin on keskeinen toiminnan lähtökohta.

TYÖN MERKITYS JA TYÖNTEKIJÄKSI TULEMINEN TYÖYHTEISKUNNASSA

Suhdannevaihtelu ja yhteiskunnalliset kriisit vaikuttavat voimakkaasti nuorten asemaan työmarkkinoilla ja ilmenevät nuorten kohonneena työttömyysriskinä, jolloin siirtymät

työelämään eivät solju suoraviivaisesti. Kun suomalaisten asenteita työelämää ja työn merkitystä kohtaan on tutkittu Suomessa 2000-luvulla, työn keskeisimmäksi arvoksi on noussut työn merkitys arkielämän rutiinien ja elämänjärjestyksen perustana. Työnteolla nähdään olevan itseisarvo; työntekijyys ja työnteko itsessään nähdään kunniasiana. (Rintamäki 2016.) Venäläinen (2011, 78–79) kuvaa suomalaista yhteiskuntaa työyhteiskuntana. Palkkatyöläisyys nähdään taloudellisen tuotannon muodon lisäksi elämänhallinnan ja etiikan tuotannon muotona. Työyhteiskunnasta syrjäytyminen nähdään tässä retoriikassa ongelmallisena, koska palkkatyötä ei nähdä ainoastaan toimeentulon lähteenä vaan myös ”suomalaisen yhteiskunnan jäsentäjänä” ja elämän merkityksellisuuden lähteenä.

Epävarmuuden lisääntyminen työmarkkinoilla ja epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen voivat aiheuttaa huolta ja pelkoa tulevaisuudesta ja vaikuttaa elämän suunnitteluun (Allvin ym. 2006; Beckman & Andersson 2018; Heinz 2014). Prekariisaatio, eli epävarmistumiskehitys ja palkkatyön ja -tulon epäjatkuvuus, on laajemmin käsitetty elämää säätelevien ja vakauttavien instituutioiden kriisinä, joka ilmenee yksilöiden ja yhteisöjen kohdalla epävarmuutena, epävakautena ja tulevaisuuden näkymien häilymisinä. (Jokinen ym. 2011, 7.) Prekariisaatiokehitys nähdään käännteentekeväenä muutoksena länsimaiden historiassa, ja se ymmärretään osana kapitalistisen tuotantotavan muutoksesta seurannutta epävakauden kokemusta. Prekariisaatiota voidaan lähestyä myös yhteiskunnallisena ja poliittisena analyysinä, joka kuvaa muutosprosesseja sekä ihmisten toiminnassa että työn kategorian muutoksissa. (Jakonen 2014, 287, 312; Jokinen & Venäläinen 2015.) Prekariisaatiota voidaan tarkastella myös uusliberalistisen talouspolitiikan synnyttämänä luokkajakona (Standing 2009; 2011).

Prekariisaatiokehitys sekä työelämän muuttuvat vaatimukset ja odotukset voivat johtaa tilanteeseen, jossa työntekijöiden ja hakijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet korostuvat erityisellä tavalla (Huilaja 2019; Jakonen 2014; Neilson & Rossiter 2008; Julkunen 2008; Vähämäki 2009). Tähän yhdistetään ajatus työn tekemisestä koko persoonalla (Jokinen 2005). Työelämämurrosta onkin luonnehdittu myös kehityksenä fordistisesta kapitalismista biokapitalismiin. Biokapitalismissa työn ja vapaa-ajan raja hämärtyy samanaikaisesti, kun henkilökohtaiset ominaisuudet korostuvat työelämässä. (Morini & Fumagalli 2010; Jokinen 2018.) Jokisen (2018) mukaan hyvä työntekijä on sosiaalinen ja innostuu asiasta kuin asiasta, hän kehittyy, on muuntautumiskykyinen ja oppii jatkuvasti uutta. Työ organisoidaan ja suunnitellaan tehokkaasti niin, että mahdollinen hukka eliminoituu. Huilaja (2019) puhuu tässä yhteydessä työelämän ”hyvä tyyppi” -ilmiöstä, jossa työntekijän arvostettuina ominaisuuksina nähdään muun muassa sujuvat sosiaaliset taidot, kehittämismyönteinen työote ja kyky sekä sopeutua että uudistua.

Kulttuuriset ja sosiaaliseen pääomaan perustuvat sosiaaliset taidot muuttuvat yhä tärkeämmäksi työmarkkinoilla, useiden työnhakijoiden ollessa koulutustaustansa puolesta yhtä päteviä. Työnantajat pyrkivät erottelemaan hakijat toisistaan, jolloin sosiaaliset ja

kulttuuriset taipumukset tulevat merkityksellisiksi (Devine 1997; Granovetter 1995). Työllistettävyyden parantamisen näkökulmasta yrittäjähenkilön ajattelutapa tukee ajatusta siitä, että yksilön on osoitettava henkilökohtaisia, sosiaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä taitoja formaalin osaamisen rinnalla (Tomlinson 2008). Aiemmassa tutkimuksessa nuorten toimijuudesta työmarkkinoilla on paikallistettu kilpailuyhteiskunnalle ja työmarkkinakansalaisuudelle ominainen aktiivisuuden ja yritteliäisyyden ihanne, sekä mielialan positiivisena ja aktiivisena pito, jolla pyritään vastaamaan työmarkkinoiden odotuksiin (Lappalainen, Isopahkala-Bourdet & Lahelma 2010; Ikonen & Nikunen 2019).

Työn murrosten ja työn merkitysten muutoksen yhteydessä puhutaan yrittäjämинуudesta, jolla viitataan oman toimijuuden muokkaamiseen ja itsen virittämiseen kohti työmarkkinoiden asettamia odotuksia (Skeggs 2004; Rose 1992). Yrittäjämинуutta kuvaillaan tilana, jossa minuus on muokattu myytäväksi tuotteeksi, niin sanotuksi hyödykkeeksi, jossa eettinen itsehallinta muuttaa minuuden yksilölle helpommin kontrolloitavaksi ja työnantajalle vuokrattavaksi itsen osaksi (Skeggs 2004; Rose 1992). Skeggsin mukaan työntekijä muokkaa itsestään markkinakelpoisen tuotteen, jota on mahdollista myydä ja jälleenmyydä muuttuvilla työmarkkinoilla. Tässä yhteydessä ei puhuta ainoastaan oman osaamisen markkinoimisesta, vaan työntekijän on saatava työtä ostava osapuoli vakuuttuneeksi siitä, että hänellä on oikeanlainen luonne, oikeanlaiset taipumukset, oikeanlainen asenne ja affektit. Työntekijän on annettava vaikutelma, että hän on luotettava henkilö ja muita hakijoita etevämpi. Yrittäjämинуudeksi kuvatussa tilassa myytävä työ liittyy laajemmin tarkasteltuna siihen, että henkilö on tietyyttypinen persoona ja hänellä on tietty yhdistelmä kulttuurisia resursseja. (Skeggs 2004.)

Oman minuuden muokkaamisessa ja optimoinnissa on kyse osaltaan myös moraalisen arvon luomisesta omalle minuudelle (Skeggs 1997). Lähteenmaa (2011) puolestaan kuvaa itsensä muokkaamista *yliviritetyksi toimijuudeksi*: ”Oman itsen trimmaamisen ja treenaamisen parissa ponnistellaan, jotta kvalifioituttaisiin entistä paremmiksi ihmisiksi ja yksilöiksi sekä myös potentiaaliseksi työvoimaksi työmarkkinoille.” Yliviritetyn toimijuuden tilassa työtön nuori näkee olevansa vastuussa omasta tilanteestaan. Nuori ei lähde haastamaan ympäröiviä rakenteita tai odota saavansa yhteiskunnalta apua. Rosen (1999) mukaan omaan itseensä kääntyneet muokkaukset ovat tyypillisiä neoliberaalille hallintatavalle. Neoliberaali hallintatapa ohjaa yksilöitä ulkoapäin saadakseen heidät virittämään käyttäytymistään ja mieltään (Ikonen & Nikunen 2019). Anders Petersen (2016) sen sijaan puhuu *performanssi-identiteetistä* suoritusyhteiskunnassa. Suoritusyhteiskunnassa ihanteet ovat institutionalisoituneet, ja meidän kaikkien on jatkuvasti osoitettava erinomaisuutemme.

Standingin (2011, 103) mukaan nuoret muodostavat prekarisaation ytimen – monet tekevät tilapäistä työtä, joka kestää huomattavasti pidempään kuin olisi vaadittava ”työllistettävyytensä” osoittamiseksi. Prekarisaation yhteydessä puhutaan eräänlaisesta sukupolvijaosta, jossa nuoret ovat siirtymässä pysyväisluontoiseen epävarmuuden ai-

kaan. Prekaari, epävarma työ rajoittaa mahdollisuuksia elämänsuunnitteluun, jolloin epäsäännölliset työsuhteet voivat määritellä elämää laajemmalla tasolla. Prekaarissa ajassa puhutaan eräänlaisesta valmiustilassa olemisesta, josta käsin odotellaan ja haetaan seuraavaa työpätkää. (Esim. Jakonen 2014; Julkunen 2008.)

AIKUISTUMINEN JA IDENTITEETIN TUTKISKELU MUUTTUVILLA TYÖMARKKINOILLA

Nuoruus voidaan nähdä suurilta osin muutosvaiheena, jossa siirtyminen koulusta työhön tai opiskeluun on keskeisessä roolissa (Roberts 2003; Jones 2009). Siirtymässä on kyse myös sosialisaatioprosessista, jossa nuoren on otettava askel aikuisten maailmaan ja hankittava kokemuksia yhteiskunnasta, itsestään – ja koko elämästä (Håkansson 2018). Varhaiset kokemukset työttömyydestä voivat johtaa huonompiin työmarkkina-mahdollisuuksiin myöhemmässä elämässä jättäen jälkeensä niin sanottuja arpeuttavia vaikutuksia (*scarring effects*) (Gregg 2001).

Kansainvälisessä tutkimuksessa orastavan aikuisuuden⁹ (*emerging adulthood*) teoria on saanut laajasti huomiota. Orastava aikuisuuden vaihe koskee 18–29-vuotiaita (fokus 18–25-vuotiaissa) ja voidaan nähdä normatiivisena elämänvaiheena erityisesti länsimaissa (Arnett 2004). Orastavan aikuisuuden tunnuspiirteitä ovat 1) identiteetin tutkistelu (*identity explorations*) ja mahdollisuuksien kartoittaminen sekä kokeileminen etenkin koskien rakkautta ja työtä, 2) epävakaisuus (*instability*) koskien työtä, rakkautta ja asuinpaikkaa, 3) itseen keskittyminen (*self-focus*), 4) tunne elämästä välivaiheena (*feeling in-between*), sekä 5) elämän kokeminen mahdollisuuksia täynnä olevaksi (*possibilities/optimism*). Kyse on erillisestä ajanjaksosta elämässä, välivaiheesta, joka sijoittuu nuoruuden ja aikuisuuden välimaastoon. Tässä välivaiheessa korostuvat päätösten ja valintojen tekeminen sekä erilaiset kehitystehtävät (Arnett 2000). Aikuiseksi tuleminen tarkoittaa muun muassa omilleen asettumista, toimeentulon hankkimista ja verkostoitumista (esim. Beckman & Andersson 2018, 531; France 1996). Keskityimme tässä artikkelissa orastavan aikuisuuden identiteetin tutkiskelua koskevaan osa-alueeseen. Pohdimme, miten tämän keskeisen askeleen viivästyminen tai puuttuminen vaikuttavat nuorten työntekijäidentiteetin tutkiskelun mahdollisuuksiin.

Orastavan aikuisuuden käsite on saanut osakseen myös kritiikkiä tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Hendry (2009) on esittänyt orastavan aikuisuuden kuvaavan tiettyjä, suhteellisen etuoikeutettujen ryhmien ominaispiirteitä ja olevan ominainen erityisesti varakkaille länsimaisille yhteiskunnille. Teoriaa on kritisoitu myös sen ”positiivisen auran” takia, viitaten siihen, että orastava aikuisuus nähdään ideaalina elämänvaiheena,

9 *Emerging adulthood* -käsitteen käännös orastavaksi aikuisuudeksi on Tarja Juvosen (2015) tekemä.

jossa nuorelle aikuiselle suodaan mahdollisuuksia, resursseja ja rauhaa elämänvalintojen tutkiskeluun. Tiedostamme orastavan aikuisuuden olevan yksi tapa lähestyä nuoruutta ja identiteetin kehitystä. Ymmärrämme, ettei orastavan aikuisuuden vaihe välttämättä ole nuorelle aikuiselle ainoastaan myönteistä aikaa, vaan se voi olla ristiriitainen ja vaikea elämänvaihe, jossa taloudelliset ja sosiaaliset tekijät estävät nuoria hyödyntämästä niitä mahdollisuuksia, jota kyseinen elämänvaihe voi parhaimmillaan tarjota.

OHJAAMON ROOLI PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ JA NUORTEN TYÖLLISTYMISEN TUKEMISESSA

Yhden luokun palvelupisteet, Ohjaamot, tarjoavat sektorit ylittävää neuvontaa, ohjausta sekä palveluita työhön, koulutukseen ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa alle 30-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille (Ohjaamon perusteet, TEM 2018). Vuodesta 2014 alkaen toimintaa on laajennettu eri puolille Suomea osana nuorisotakuuta. Ohjaamo-toiminnan laajentumisen taustalla ovat positiiviset kokemukset jo kehitetyistä palveluista sekä tavoite tukea nuorten pääsyä erityisesti työhön ja koulutukseen. (Savolainen & Toni 2019.)

Toimintamallille ominaiset piirteet, kuten matala osallistumisen kynnyks, palvelujen kokoaminen samaan toimipisteeseen, moniammatillinen yhteistyö sekä henkilökohtainen ohjaus nähdään toimivana ja kannatettavana palvelun toteuttamisen tapana. Toimintamallin vaikuttavuudesta ei kuitenkaan vielä toistaiseksi ole runsaasti näyttöä. Tämä johtuu osin siitä, että osa työllisyyteen kohdistuvista vaikutuksista tulee näkyviksi pitkällä aikavälillä. Asiakastyytyväisyys sen sijaan on ollut korkealla tasolla jokaisena mittausvuotena. (Valtakari ym. 2020.)

Monialaisena palvelukonseptina Ohjaamot tavoittavat erilaisissa elämäntilanteissa ja ohjaustarpeissa olevia nuoria. Tavoitteena on tukea nuorten siirtymää työelämään joko suoraan työllistymisen tai tarvittaessa koulutuksen tai muun tuen, kuten kuntoutuksen kautta. (Kallio ym. 2017.) Tuomalla eri palveluja saman katon alle pyritään selkeyttämään ja nopeuttamaan palveluun pääsyä ja nuoren elämäntilanteeseen sopivan ratkaisun löytämistä. Esimerkiksi Helsingin Ohjaamon kokemusten mukaan nuoret ovat yleensä työtä vailla palveluun tullessaan, osalla on suoritettuna tutkinto, mutta työkokemus on vähäistä, ja melko isolla osalla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa (mt.).

Usein Ohjaamossa asioivalle nuorelle riittää kevyt tuki työnhaussa. Vaikka nuoren toimintakyky olisi hyvä, voi itsensä markkinoiminen ja työhakemuksien kirjoittaminen tuntua yksinäiseltä puuhalta. Osa nuorista voi osaltaan tarvita hyvinkin intensiivistä tukea työllistymiseensä. Tällöin tuentarpeet voivat ulottua myös muihin elämänalueisiin, ja Ohjaamon monialainen työryhmä voi nousta avainasemaan nuoren tilanteen ratkaisussa (Kallio ym. 2017, 100). Nuoren moniammatillisessa ohjaamistarpeessa Ohjaamo vastaa nuoren tilanteeseen nopeasti ja edistää nuoren asiaa oikea-aikaisesti (Valtakari ym. 2020).

Nuorten työllistymistä tukevat keinot Ohjaamoissa liittyvät nuoren työnhakuvalmiuksien kehittämiseen, työnantajien ja nuorten kohtaannon parantamiseen, työllistymismahdollisuuksien luomiseen sekä työnantajien työllistämismahdollisuuksien edistämiseen. Rekrytointitapahtumat ovat yksi esimerkki siitä, miten nuoria ja työnantajia tuodaan yhteen. (Pitkänen & Kesä 2017.)

TUTKIMUSAINEISTO, ANALYYSIMENETELMÄT JA EETTISET NÄKÖKULMAT

Tämä artikkeli on osa Kohtaamo-hankkeen Ohjaamoista työelämään -tutkimuskokonaisuutta (2018–2020), jossa tarkastellaan Ohjaamossa asioivien nuorten arkea ja työelämäpolkuja sekä ammattilaisilta saatua tukea. Tutkimuskokonaisuudessa tarkastellaan sekä nuorten että ohjaajien näkökulmasta, millainen työelämä nuorille avautuu Ohjaamoista ja mitä ohjauksen sekä tuen muotoja Ohjaamosta saa ja tulisi saada muuttuvaa työelämää ajatellen. Tutkimus toteutetaan ryhmäohjauksia havainnoimalla, nuorten seuranta haastatteluin sekä Ohjaamon työntekijöiden ryhmähaastatteluin. Seuranta haastattelut toteutetaan vuoden välein vuoteen 2020 asti. Tutkimus tuottaa tietoa siitä, millaisia haasteita nykyiset työmarkkinat ja työolot tuottavat nuorten elämään heidän elämänsä sekä ammattilaisten työn kannalta.

Artikkelin aineisto koostuu 40 nuoren aikuisen (18–29-vuotiaita) laadullisesta haastattelusta. Haastattelut toteutettiin syksyllä 2018 kahdessa eri Ohjaamo-toimipisteessä, pääkaupunkiseudulla sekä Etelä-Suomen alueella sijaitsevalla paikkakunnalla¹⁰. Sekä Ohjaamon henkilökunta että tutkijat itse rekrytoivat nuoria haastatteluihin. Henkilökunta rekrytoi 23 nuorta ja tutkijat yhteensä 17. Nuoret suhtautuivat yleisesti positiivisesti tutkimukseen osallistumiseen. Kiitoksena jokainen nuori sai elokuvalipun. Tutkimukseen osallistuville annettiin suullinen ja kirjallinen selvitys tutkimuksesta ja pyydettiin kirjallinen suostumus. Osallistujille kerrottiin, että osallistumisen voi keskeyttää milloin tahansa syytä tarkemmin ilmoittamatta.

Haastateltavista 16 oli naisia ja 24 miehiä. Suurin osa haastateltavista oli 24–26-vuotiaita (40 prosenttia). 18–20-vuotiaita oli 20 prosenttia, 21–23-vuotiaita 22 prosenttia ja 27–28-vuotiaita 8 prosenttia. Noin puolella haastateltavista (n=22) on koulustaustana ammattitutkinto, kymmenen on ylioppilaita, neljällä ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, kolmella ammattikorkeakoulututkinto ja yhdellä henkilöllä ylempi korkeakoulututkinto.

Jokainen nuori kuvasi haastattelutilanteessa polkuaan työelämään asettamalla itselleen merkityksellisiä tapahtumia työ- ja koulutushistoriassaan *Polkuni työelämään -viivalle*.

¹⁰ Tutkimusaineistoa keräsivät syksyllä 2018 Mirja Määttä, Frida Westerback ja Hanna Rissanen.

Elämänviivalla (*life-line*) tutkimukseen osallistuva henkilö suhteuttaa kronologiseen järjestykseen omalle elämäkululle merkityksellisiä elämäntapahtumia sekä siirtävävaiheita. Elämänviivat toimivat keskustelun herättäjinä ja haastattelun rakenteen hahmottamisen tukena. Tässä artikkelissa analysoidaan aineiston osia, jotka heijastavat identiteetin luomista suhteessa työhön. Nauhoitetut haastattelut kestivät keskimäärin 45 minuuttia, ja ne on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla (esim. Miles & Huberman 1994). Litteroinnin yhteydessä poistimme kaikki tunnistamisen mahdollistavat seikat. Analyysissa käytämme haastattelukatkelmissa pseudonyymeja.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen osaan, jossa aineisto ensin pelkistetään, minkä jälkeen se ryhmitellään ja abstrahoidaan (Miles & Huberman 1994). Molemmat kirjoittajat osallistuivat aineiston analyysin kaikkiin vaiheisiin. Aineiston analyysi alkoi litteroidun puheen lukemisella ja aineistoon perehtymisellä ja sen tarkastelulla. Analyysi eteni sisällönanalyttisesti pelkistettyjen ilmausten etsimisellä ja alleviivaamisella. Pelkistetyt ilmaukset yhdistettiin temaattisiin kokonaisuuksiin. Tämä vaihe toteutettiin manuaalisesti ja värikoodoja hyödyntäen. Teemakokonaisuudet muotoiltiin tutkimuskysymysten mukaisesti. Esimerkiksi teemasta ”työn merkitys” korostui 14 aihetta, kuten ”välinearvo”, ”itsen toteuttaminen”, ”arjen rutiinien rakentaja”, ”liike” ja ”hyvinvoinnin lähde”. Seuraavassa vaiheessa pelkistimme ja yhdistelimme teemoja, minkä jälkeen ryhmittelimme löydöt yleisyystasoa nostaen. Esimerkiksi nuorten kokemat merkitykset työlle jakaantuivat neljään pääluokkaan: työn välinearvoon, liikkeen metaforaan, itsensä toteuttamiseen sekä työn sosiaaliseen merkitykseen. Nostimme esille nuorten haastatteluissa korostuneet teemat ja peilaamme löydöksiämme aiempaan tutkimukseen ja tutkimuskirjallisuuteen.

”PERINTEISTEN” UNELMIEN JA TODELLISTEN MAHDOLLISUUKSIEN DISSONANSSI – TYÖN MERKITYS NUORTEN KOKEMANA

Työllä oli yleisesti ottaen suuri merkitys tutkimuksen osallistujille, työtä kuvailtiin itsensä toteuttamisen välineeksi, ja se asetettiin perustaksi mielekkäälle olemassaololle. Pysyvän työn normi näyttäytyi nuorten keskuudessa vahvana (vrt. Siltala 2020, 113). Samanaikaisesti osa nuorista epäili, onko heille todellisuudessa tarjolla tällaisia mahdollisuuksia. Tämä voisi kertoa dissonanssista ”perinteisten” unelmien ja todellisten mahdollisuuksien välillä. Archer (2007) kutsuu tätä ristiriitaa kontekstuaaliseksi epäkohdonmukaisuudeksi (*contextual incongruity*), jossa syntyy ristiriita sen välillä, mitä haluat tehdä ja mitkä todelliset mahdollisuudet sinulla siihen on.

Nuorten kokemat merkitykset työlle jakaantuivat neljään pääluokkaan, *työn välinearvoon, liikkeen metaforaan, itsensä toteuttamiseen sekä työn sosiaaliseen merkitykseen*. Työn näkemisellä välinearvon kautta tarkoitetaan lähestymistapaa, jossa nuori kokee työn ensisijaiseksi merkitykseksi taloudellisen turvan ja toimeentulon tuottamisen. Nuoret

toivat työn taloudellisen merkityksen useimmissa haastatteluissa ensimmäisenä esille. Alla Pessi, 20 vuotta, kuvaa työtä taloudellisen turvan hankkimisen välineenä. Pessillä on ammattitutkinto, ja hän oli haastatteluhetkellä työtön. Pessin ainoana toivomuksena oli löytää työpaikka – ”*ei mitään sen ihmeellisempää*”.

Työ on jotain mitä pitää tehdä että saa rahaa. Ei mul mitään, sen filosofisempia mietteitä siitä oo. Mun mielestä sen pitäis olla enemmän, arvostettais, että pitäis olla enemmän rehellinen kun hakee töitä, että miks hakee töitä. Siks kun, että mä halun rahaa ja haluan elää sillä. Ei siinä mitään muuta sinänsä oo. Mä vaihdan mun aikaani ja palveluitani siihen, että teidän firma tuottaa rahaa ja mä saan siitä osan, ja mä voin elää sillä.

Työn merkitys ei kuitenkaan typistynyt ainoastaan toimeentulon turvaamiseen, vaan useat nuoret toivat esille myös muita työn merkityksiä. Nuorten tarinoissa korostuivat työn tuomat resurssit, merkityksellisyys ja vakaus. Työ mahdollistaa toisin sanoen nuorelle muunkin elämän työn ympärillä (vrt. Beckman & Andersson 2018). Tiina, 25 vuotta, kuvailee työtä arkea ylläpitävänä ja eteenpäin vievänä liikkeenä. Liikkeen metafora yhdistää työn merkityksen liikkeenä ja prosessina kohti aikuisuutta ja normaalina koettua elämäntulkua. Liikkeen kategoriassa yhdistyy työn merkitys arjen ja rutiinien turvaajana, sosiaalisena pääomana, vastuunottona ja yhteiskunnan jäsenenä toimimisena. Liikettä kuvataan rutiinien, etenemisen ja itsenäistymisen kautta. Liikkeen vastakohtana nähdään paikallaanolon uhka, joka voidaan ymmärtää merkityksettömäksi, ja jopa ahdistavaksi olemassaolon muodoksi.

[...] Se on, aika tärkeä se rutiini. Ja sitten, että kokee että on menossa eteenpäin johonkin eikä vaan juutu paikalleen.

Nuoret etsivät työstä merkityksellisyyttä, mahdollisuutta henkilökohtaiseen kasvuun, itsen toteuttamiseen sekä ammatillisiin saavutuksiin (vrt. Farrugia 2019b, 7–8). Osalla nuorista oli toiveena päästä työskentelemään omalta tuntuvalle alalle, jossa itseään pääsee toteuttamaan omista lähtökohdistaan käsin. Nuoret kokivat työn tuottavan sisältöä elämään. Tärkeänä nähtiin mahdollisuus oppia uutta, kehittää itseään ja olla hyödyksi muille ihmisille sekä yhteiskunnalle. Sinille, 23 vuotta, tämä näyttäytyi sen kautta, että löytäisi mielekkään työn, josta nauttii ja jossa pääsee toteuttamaan itseään.

Ihan konkreettinen toive on se, että pääsisin opiskelemaan ja, sitte, pääsis toteuttamaan itteään, et sais elätettyä itensä semmoisilla jutuilla mistä ite nauttii. Eikä tarvis tällain, pakkopullana hakea jotain työtä, ihan vaan sen rahan takia.

Haastatteluista käy ilmi, että osalla nuorista aikuisista on korkeat odotukset työstä ja he lähestyvät työtä itsensä toteuttamisen projektina (vrt. Farrugia 2019a). He haluavat

löytää työpaikan, joka ilmaisee heidän identiteettiään. Useat haluavat löytää työpaikan, joka tekee heistä ”paremman ihmisen” ja toivottavasti tekee hyvää myös muille (vrt. Arnett 2015, 169; Haikkola & Myllyniemi 2020). Arnettin mukaan orastavaa aikuisuutta elävät (erityisesti 18–25-vuotiaat) alkavat tässä iässä vakavasti pohtia, millaista työtä he haluavat tehdä aikuiselämänsä ajan. Ideaalina nähdään identiteettiin perustuva työ (*identity-based work*), jossa pääsee hyödyntämään kykyjään ja kiinnostuksen kohteitaan parhaiten.

Työn sosiaalinen ulottuvuus ja työyhteisöön kuulumisen merkitys korostuivat vahvasti nuorten kertomuksissa. Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleminen ei välttämättä tarkoita sosiaalista eristyneisyyttä, mutta työpaikan tarjoaman merkityksellisen kontekstin puuttuminen voi heijastua nuoren arjessa ja kokemuksessa omasta hyvinvoinnista.

[...] Työssä on se, työkaverit se työyhteisö. Ni se on tärkeitä kuulua johonkin yhteisöön, työyhteisöön et se, että kuuluu johonkin ja sit siit työstä tulee työnteosta hyvä olo, varsinki jos se on sulle sellast tärkeit merkityksellist työtä ni sit niist onnistumisist tulee niin hyvä olo sitä työtä tehdessä. Et siin on varmaan, mulla pääpiirteittäin mitä se, työ mulle merkitsee. Et se on, hyvä tunne lähteä aamulla ni töihin ja on paikka minne mennä ja on se oma työyhteisö siellä ni, se on ollu, tärkeä hyvä tunne.

Yllä olevassa lainauksessa, Karoliina, 27 vuotta, kuvailee työn sosiaalista ulottuvuutta ja merkitykselliseen työyhteisöön kuulumista. Työn merkityksellisyys, tunne yhteisön osana toimimisesta ja kokemukset onnistumisista tukevat Karoliinan subjektiivista kokemusta hyvinvoinnista.

NUORET JA TYÖN MERKITYSTEN KAUITTA ASEMOIDUT TYÖIDENTITEETIT

Haastateltavat nuoret aikuiset tuottivat omaa identiteetikertomustaan työnhakijana ja työntekijänä. Työnhaun haasteet ja työttömyys näkyivät kertomuksessa itsestä. Työn taloudellista itsenäisyyttä tuottava merkitys välittyi vastauksista ja mikäli taloudellista itsenäisyyttä ei saavutettu, näkyi tämä vastauksissa koetun huolipuheen kautta. Nuorten vastauksista huokui myös kapinaa julkista huolipuhetta ja leimoja vastaan. Annettua julkista puhetta ei otettu omaa minää määrittäväksi kuvaukseksi vaan sitä vastaan esitettiin kriittisiä puheenvuoroja.

Nuorten työidentiteetikertomuksista oli erotettavissa nuorten *kokemat odotukset valmiudesta* sekä heidän tuottamansa *normatiivisesti kehystetyt siirtymäunelmat*. Nämä herättivät nuorissa usein ristiriitaisia tunteita ja pyrkimykset itsensä toteuttamiseen työn kautta etäännyivät yhä kauemmaksi heidän osaltaan. Nuorten vastauksissa korostuivat työnantajien ja yhteiskunnan odotukset valmiudesta ja jatkuvan yrittämisen ja kehit-

tämisen vaateesta osana itseä työntekijänä ja työnhakijana. Johanna, 25 vuotta, kuvasi kokemustaan työelämän asettamista odotuksista seuraavasti:

Periaattessa ne odottaa sitä, että sun pitää olla suurin piirtein osata saman tien kaikki ku sä menet työpaikalle. Osata yhtä hyvin ku kaikki jotka on ollu siellä 20 vuotta jo töissä. Yksinkertasesetkin ne odottaa sitä, et sä oot valmis työntekijä ku sä menet sinne. Et sä tiedät jo kaiken. [...] Et nykyään kaikki vaatii joko sen, että sun pitää olla, siin vaihees ku sä valmistut lukiosta niin sul pitää olla tyyliin tohtorintutkinto jostain. Ja 15 vuotta työkokemusta ja, osata viis eri kieltä tai sitte vaihtoehtosesti, toinen vaihtoehto on et sä pääset tasan siivoojaks tai Lidlin kassalle.

Monet nuoret kokivat, että heidän odotettiin olevan valmiita jo työelämään siirryttäessä, eikä harjoittelulle ja opettelulle jäänyt riittävästi tilaa. Arnettin (2000) kuvaamalle kokeilemisen ja mahdollisuuksien kartoittamisen kehitysvaiheelle ei nuorten kokemusten perusteella näin ollen löytynyt kovin paljon tilaa.

Koettu pärjäämisen vaade ilmeni myös nuorten kertomuksissa. Nuoret asemoivat itseään odotusten kautta ja kokivat riittämättömyyttä jatkuvan aktiivisuuden vaateen edessä. Nuoret tuottivat minuuttaan oman osaamisen kautta ja peilasivat itseään suhteessa heille asetettuihin odotuksiin. Nuorille asetettu yrittämisen, aktiivisuuden ja itsen markkinoinnin vaade näkyi nuorten näkemyksessä itsestä ja siinä, kuinka he kokivat ja toimivat itsensä markkinointia ja muokkaamista vaativissa työnhakutilanteissa (vrt. Skeggs 2004; Rose 1992).

Joni, 28 vuotta, kuvasi tätä asetettujen odotusten ja vaatimusten kautta. Vaatimukset ja odotukset koskivat Jonin mukaan häntä työnhakijana kohtuuttoman laajasti, häneltä odotettiin koulutuksen ja työkokemuksen lisäksi tiettyjä persoonallisuuden piirteitä, ulkonäköä – jopa yliluonnollista älykkyyttä (vrt. Skeggs 2004). Koettujen kohtuuttomien vaatimusten edessä nuoret tunsivat riittämättömyyden tunnetta ja turhautumista. Työn ja koulutuksen ulkopuolisuus vaikeuttaa aikuistumisen tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämistä. Arnett (2000) kuvaa, kuinka nuoren aikuisen identiteetin muodostuminen merkitsee erilaisten elämänmahdollisuuksien tutkimista lähestyen vähitellen pidemmän kestoisia elämänvalintoja, joilla voi olla pysyviä seurauksia. Työttömyyden aiheuttama taloudellinen ja sosiaalinen ulkopuolisuus voi jopa estää nuoria elämästä Arnettin (2000) kuvaamaa kehitysvaihetta läpi. Työn ja koulutuksen ulkopuolisuuden voidaan tällöin nähdä kutistavan nuorten aikuisten toiminnan mahdollisuuksia.

Jonilla on kolme ammattitutkintoa, työttömyysjaksoja ja pätkätöitä takanaan: *”tämmösiä pikkupätkiä, että jonkun ehkä viikon – pari tämmösiä työsubdepätkiä”*. Tilannetta ovat hankaloittamassa myös mielenterveydelliset haasteet. Joni ilmaisi olevansa tietoinen oman itsensä markkinoinnin ideaalista mutta uskoi, että hänellä itsellä oli suuria vaikeuksia selviytyä tämän ihanteen toteuttamisesta. Jos nuori saadaan jatkuvasti kokemaan

tai ymmärtämään, ettei hän ole riittävän hyvä sellaisena kuin hän on, on vaikea ylläpitää käsitystä itsestään arvokkaana ihmisenä.

V: Niin kyllä se tuntu siltä niin että sun piti olla se juuri sitä alaa varten vastavalmistunut 10 vuoden työkokemuksella oleva, positiivinen... jantteri, jolla on vähintään, joo joka on siis tyyliin on se sixpack ja kaikki muukin tälleen näin, että sulla pitää olla, sun piti olla siis se teräsmies.

K: Meinasin just sanoo et Supermies.

V: Sun piti olla se Supermies. Joo. Tai nainen. Mutta siis kumminkin, siltä se tuntu. Ja sitten tietystihän ällä piti olla suurin piirtein samalla tasolla kun Einsteinilla. Niin ja ei mikään ihmekään et sitten vähän tulikin semmonen filis, että turhaanko mä haen tässä yhtään mihinkään kun en mä mihinkään pääse. Ei mikkään paikka kelpaa. Tai siis kelpuuta, enemmänkin näin päin.

Toisena kategoriana on nähtävissä nuorten kokemus normatiivisuuden odotuksista, joita heille asetetaan ja joita he asettavat itselleen ja jonka kautta he itseään asemoivat. Nuorilla oli normatiivisia siirtymäunelmia ja odotuksia normaalina nähdystä elämästä (vrt. Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017). Samin, 20 vuotta, mukaan *”ne on sellasii, putkiunelmia, et ne vaan menee”*.

Nuoret kokivat painetta pärjätä ja näkivät itsensä kriittisessä valossa, mikäli he eivät onnistuneet työnhaussa ja siirtymissä. Työ nähtiin osana itsen arvoa ja koettiin, että pärjääminen oli itsestä kiinni. Nuoret kokivat työnhaussa ja työttömyyden tilassa epävarmuutta ja häpeää työttömyydestä. Jonille, 28 vuotta, työttömyys on *”itselle semmonen pieni häpeäpilkku kyllä”*. Työn puuttuminen ulottui Jonin elämässä myös muihin tavoitteisiin ja elämänkulkuun rajoittavalla tavalla ja loi pragmaattisen asennoitumisen elämään:

Ei tässä uskalla yhtään lähtee edes mitään tyttöystävääkään hankkimaan, kun ei pysty luottaa siihen niin, että onkohan seuraavas kuussa rahaa leipään. Tai perheen perustamista tai mitään muutakaan tämmöstä näin, et se, kyllä siihen itse ainakin kaipaen sen vakauden ja tämmösen näin että uskaltaa ees lähtee miettimäänkään tämmösiä asioita [huohtaa].

Joni kokee, ettei hänellä ole mahdollisuuksia lähteä etsimään elämänkumppania nykyisessä elämäntilanteessa. Työn puuttuminen ja taloudellinen niukkuus rajoittivat identiteetin tutkiskelua ja kokeilemista. Haastatteluista näkyi työn tuottavan nuorille kokemusta vakaudesta ja jatkuvuudesta. Työn puuttuminen puolestaan loi epävarmuutta ja kokemuksen siitä, ettei päässyt normatiivisena koettuun kehityskulkuun mukaan.

AKTIIVINEN TOIMINTA, SOPEUTUMINEN TAI VÄLTÄMINEN NUORTEN AIKUISTEN STRATEGIOINA

Nuorten vastauksissa on nähtävissä strategioita, joilla he vastaavat työttömyyden tuotamaan identiteettiristiriitaan suhteessa heille asetettuihin odotuksiin ja yhteiskunnan normeihin.

Nuorten strategiat voidaan karkeasti jakaa kolmeen luokkaan: toimintakeskeisiin strategioihin, sopeutumissuuntautuneisiin strategioihin ja välttämistästrategioihin (vrt. Bolin 2016; MUCF 2015). Strategiat eivät ole pysyviä tai poissulkevia käyttäytymis- tai reagointimalleja, vaan enemmänkin tilannesidonnaisia tapoja reagoida käsillä olevaan tilanteeseen. Seuraavaksi kuvataan strategioita yksityiskohtaisemmin.

Toimintakeskeiset strategiat tai toimintatavat olivat eniten esillä nuorten vastauksissa ja ilmenevät ensisijaisesti aktiivisena käyttäytymisenä. Nuorten työnhakuun liittyvissä kertomuksissa yrittäjäminuus tuotiin esiin *paras versio minusta* -muodossa. Paras versio minusta -strategia tuo esille, miten nuori kokee työelämävaatimukset ja miten hän näiden perusteella yrittää muokata minuutta sopivaksi kiinnittämällä erityistä huomiota persoonallisuuden piirteisiin ja asenteisiin, kuten sosiaalisuuteen, ekstroverttiyteen ja aktiivisuuteen (ks. myös Kuokkanen ym. 2013). Samin, 21 vuotta, mukaan ”pitää olla hyvi innokas ja jatkuvasti, kysyä ja. Yrittää tosiaan hankkia sitä työtä”. Sini, 23 vuotta, lisää ”pitää aina olla jotenki, jotain kokemusta ja... että haluaa haastavia työtehtäviä ja että pystyy sietämään stressiä paljon ja, tosi sosiaalinen ja positiivinen ja näin”.

Toisaalta nuoret ottavat myös etäisyyttä paras versio minusta -identiteettiajatteluun, kuten Sini, 23 vuotta, artikkelin avaussitaatissa. Sini suhtautuu kriittisesti ajatukseen siitä, että minuutta muokataan myytäväksi tuotteeksi. Se koetaan raskaana ja turhauttavana: ”semmoinen et me ollaan semmoista tavaraa vaan me ihmiset että, myydään itteämme työnantajille niin se... joo, ei oo kiva semmoinen”. Johannan, 25 vuotta, kokemuksessa henkilökohtaisten ominaisuuksien ihannointi sekä tietynlaisen persoonan ja miellyttämisen odotukset korostuvat työelämässä.

Siel oli tää erittäin yleinen ongelma mitä on Suomessaki erittäin monessa työpaikassa, että ei kiinnitetä huomiota siihen, et oletko sä hyvä vai huono työntekijä vaan kiinnitetään huomiota siihen, että pidetäänkö susta ihmisenä. Et jos sä, tarpeeks nuoleskelet jonku kenkiä niin. Sit sä oot, periaattees on ihan sama teetkö sä töitä tai kuinka hyvin tai huonosti sä teet töitä mutta. Sä kuitenkin saat jäädä, sust tykätään.

Aktiivisen tuen hakeminen toisena strategiana näyttäytyy sekä ammattilaisilta haettuna että läheisiltä saatuna tukena. Koska nuoret ovat Ohjaamo-asiakkaita ja suurin osa on itsenäisesti hakeutunut Ohjaamon piiriin, tuen hakeminen ammattilaisilta ei sinänsä tule yllätyksenä. Suurin osa nuorista kertoi lisäksi, että he jakavat työn ja koulutuksen

ulkopuolella olemiseen liittyvät asiat joko ystävien tai perheen kanssa. Jenni, 24 vuotta, kuvaa saavansa konkreettista tukea työnhakuun ystäviltään.

K: No entäs sitte kavereitten kaa, tuleeko juteltuu?

V: Joo. Kyl itse asias meillä oli, meiän kaveriporukan kans tällaset, [nimi] töihin -työnhakutalkoot tossa [naurahtaa] kesällä, että siis ihan oikeesti istuttiin. Kaikil oli läppärit. Jokainen etti, kaikkii mahdollisii työpaikkoja, noilta sivuilta ja sitten vaan aina laitto mulle linkkiä siihen omaan koneeseen, et kirjota hakemus tonne. Ja me tehtiin sellast liukuhihnatyötä.

Aikaisemmissa tutkimuksissa työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista ovat korostuneet yksinäisyyden kokemukset, ystävien puute ja matalampi luottamus muihin ihmisiin (esim. Gretscher & Myllyniemi 2017; Aaltonen ym. 2018). Haastattelemamme nuoret olivat kuitenkin hakeutuneet itsenäisesti Ohjaamoon ja sitä kautta muun avun piiriin, ja tämän pohjalta voidaan olettaa, että heillä on motivaatiota etsiä ratkaisua omaan tilanteeseensa. Tämän lisäksi haastatelluilla nuorilla oli keskimäärin keskiasteen koulutus ja suurimmalla osalla ainakin jonkin verran työkokemusta.

Monet nuoret kertovat, että Ohjaamo on ensimmäinen paikka, jossa he ovat käsitelleet ammatillista identiteettiään. Jennin mukaan on *”ihan hirveen hankala ite habmottaa niit omia sellasii vahvuuksia”*. Nuorten kertomusten mukaan Ohjaamo on monipuolinen auttaja, joka tarjoaa jokaiselle nuorelle räätälöityä tukea elämäntilanteen mukaan. Kiitosta saa yksilöllinen, nopea ja konkreettinen tuki, jota nuoret luonnehtivat ainutlaatuisiksi. Rooliin sisältyy vahvasti sosiaalinen ulottuvuus, niin sanottu yhdessä tekeminen, jolla on kannustavia ja välittäviä ominaispiirteitä. Ohjaamo toimii lisäksi monelle nuorelle suunnannäyttäjänä ja itsenäistymisen tukena.

[...] joka kerta ku mä tuun tänne, tän asian kanssa, et hei mulla ei oo töitä ja mä nyt en taas tiedä yhtään mitä mä tekisin ni aina jotenki nää onnistuu kasaamaan mut ylös sieltä, et kyllä me jotain keksitään, et ei täs oo mitään hätää ja sit ruvetaan just käymään läpi kaikkii mahdollisii eri vaihtoehtoja ja, sit just se, et hirveesti, et sä saat sitä positiivista palautetta, siitä sun omasta aktiivisuudesta ja innokkuudesta ja sulle kerrotaan, sillein vähän mutkien kautta, et avustetaan ymmärtämään, et mitkä on niit omia vahvuuksia ja, näin. Jotenki siis tää ilmapiiri tääl on sellain niin kannustava, et vaikka tuleekin noit pettymyksii aika, tollein, roppakaupalla ni silti, joka kerta ku tulee tänne ni joku aina sitte onnistuu sillein nostattamaan, et kyllä se siitä, kyllä me sulle jotain keksitään. Ni se on mun mielest tosi, tosi jees.

Suurin osa haastatelluista nuorista keskusteli työhön ja työnhakuun liittyvistä asioista myös perheensä kanssa. Nuoret etsivät työpaikkoja ja hakivat tukea työnhakuun myös omien verkostojensa kautta. Erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvat nuoret kertoivat työllistyneensä omien verkostojensa kautta saatujen tietojen avulla.

Sopeutumissuuntautuneessa strategiassa nuori ponnistelee eteenpäin haasteista huolimatta. Kertomuksissa korostuu sinnittely, täytyminen ja pärjäämisen eetos. Täytyminen kulttuurisena odotuksena kytkeytyy nuorten toimijuuteen ja määrittää käsityksiämme hyvästä ja oikeanlaisesta sekä normeista yhteiskunnassa (Juvonen 2015, 44–45). Joni, 28 vuotta, kuvaa kokemustaan siitä, kuinka itsenäistä pärjäämistä työmarkkinoille tulevilta nuorilta odotetaan.

Tää niin kun ”viidakon laki” -meininki, et sä vedät sen oman painos, tai jos et vedä niin no ei kukaan oo muukaan sitä vetämässä sun puolesta. Että tuut syötyy tai syöt tai tulet syötyä, että jompi kumpi. Kovimmat selviää.

Foucaultin (1986) mukaan modernilla subjektilla voi olla sisäistetty poliisi, joka pitää kuria ja hallitsee subjektia sisältäpäin. Nikin, 19 vuotta, kokemuksessa korostuvat täytymisen ja eteenpäin menemisen vaatimukset: *”Vähän se, kyllä se, että sit vaan täytyy mennä eteenpäin että. Vaik se vähän harmittaa nii sit vaa eteenpäin täytyy mennä”*. Ikosen & Nikusen (2019) mukaan yrittäjähenkinen toimijuus voidaan tulkita myös resilienssinä. Jatkuva pärjääminen ja täytyminen on stressaavaa, samalla kun stressinhallinnastakin on tullut taitolaji. Yrittäjähenkinen subjekti palautuu vastoinkäymisistä yhä uudelleen.

Välttämisperusteelliset strategiat voivat ilmetä nuorten toiminnassa eri tavoin. Strategia voi esimerkiksi kytkeytyä ajoittaiseen epävarmuuteen minuuden suhteen. Välttämisperusteelliset strategiat voi näyttäytyä myös fokuksen siirtona, joka voi ilmetä estävänä mutta myös rakentavana käyttäytymisenä. Fokuksen siirto ilmenee keinona hallita elämäntilannetta ja tunteita esimerkiksi tietokonepelien tai urheilun kautta. Fokuksen siirto strategiana näyttäisi olevan tavallisempaa nuorten miesten kuin nuorten naisten keskuudessa tämän aineiston perusteella. Peetu, 28 vuotta, kertoo hallitsevansa työnhakuun liittyviä pettymyksen tunteita siirtymällä hetkellisesti pelien maailmaan.

Käytännössä se tarkoittaa sitä, että jää kotiin. Kaverit jos kysyy, et tehhän jotain niin vastaus on 90 prosenttia ajasta ei tai itse asiassa ei se oo ei, vaan se on sori mulla on jotain muuta ja sit keksiä jonkun tekosyn ja sitten jää usein tietokonepelit ja kaikki tommoset, niin ei auta asiaa, koska ne on helppoja tapoja paeta todellisuutta. Sanotaan, et jos sä oot työtön niin sit jos sun pitäis etii töitä tai sul tulee jotain murheita tai mitä ikinä sun elämässä onkaan niin se on helppo vaan paeta sinne toiseen maailmaan hetkellisesti ja se ongelma ei stressaa sua sen seurauksena.

Vaihtoehtoisesti työnhaun herättämiin tunteisiin voidaan reagoida siirtämällä huomiota urheiluharrastuksiin. Alla Samar, 28 vuotta, kuvailee, miten hän hakee urheilusta vastapainoa työnhaun herättämään stressiin ja väsymykseen.

Tunteita se vaihtelee, se vaihtelee aina koska, mä menen pelaamaan ja menen urheilemaan jotain ja sit se kestää paljon aikaa ja, urheilemisen kanssa vie paljon aikaa ja, sitte... välillä on se, vähän vaikea elättää.

Vähäisen työkokemuksen ja huonojen työnhakuun ja työhön liittyvien kokemusten aiheuttama epävarmuus ilmeni muutamilla haastatelluista nuorista työnhaun väliaikaisena välttelynä. Tämän välttelevän strategian kautta työnhakua näyttäisi lähestyvän useammin nuori nainen kuin mies. Huoli työnsaannista on yleisesti lisääntynyt erityisesti tyttöjen keskuudessa, kun taas pojilla muutos on pientä. Nuoret naiset vaikuttavat kokevan asemansa työmarkkinoilla riskialttiimmaksi (Myllyniemi 2017, 66–67; Haikkola & Myllyniemi 2020, 62). Mia, 20 vuotta, on vähäisen työkokemuksen vuoksi huolissaan työpaikan löytämisestä, ja tämän hetkinen koettu epävarmuus johtaa ainakin tilapäisesti työnhakemisen välttelyyn.

Se varmaan et mul ei oo, kovin paljoo sillee työkokemusta niin, mä en koskaan tiitä et pääsenkö mä sinne töihin ja sitten mua alkaa stressaa se ja sit mä en lähetäkään mitään työnhakemusta.

TYÖLLÄ ON KESKEINEN JA ELÄMÄÄ JÄSENTÄVÄ MERKITYS NUORILLE PREKAARISSA TYÖMARKKINATILANTEESSA

Olemme tässä artikkelissa avanneet prekaareissa työmarkkinatilanteissa olevien nuorten aikuisten antamia merkityksiä työlle. Olemme tutkineet heidän työn ja identiteetin välistä suhdettaan sekä sitä, mitä haasteita nykyiset työmarkkinat ja työolot tuottavat nuorten elämään peilaamalla nuorten identiteettityötä työnhaun prosesseissa orastavan aikuisuuden sekä yrittäjäminuuden käsitteisiin. Olemme myös tarkastelleet, millaisia strategioita nuoret kehittävät ratkaistakseen koetun ristiriidan oman identiteetin ja mahdollisten ulkoapäin asetettujen normien välille.

Nuorille työ merkitsee perinteisiä asioita, kuten toimeentuloa, rutiinien ja arjen turvaamista, vastuunottoa ja yhteiskunnan jäsenenä toimimista (ks. myös Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017). Nuoret näkevät työn merkityksen myös mahdollisuutena itsensä toteuttamiseen ja uuden oppimiseen. Mielekkään työn nähdään tuovan elämään sisältöä ja merkitystä. Työ merkitsee nuorille myös yhteisöön kuulumista ja sosiaalisten suhteiden rakentamista. Nuorten työlle asettamat merkitykset kietoutuivat myös oman identiteetin tuottamiseen – itsen toteuttaminen näyttäytyi työn keskeisenä merkityksenä nuorille.

Nuorten toiveissa oli heidän normaalina näkemänsä elämänsä kulkua, jonka osaksi he jäsensivät työn. Nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa identiteetin tutkistelu sekä mahdollisuuksien kartoittaminen ja kokeileminen koskien työtä näyttäisivät rajoittuvan erityisesti niiden nuorten aikuisten osalta, jotka pitkäaikaisesti elävät prekaareissa työ-

markkinatilanteissa. Työttömänä aikuisen aseman saavuttaminen vaikeutuu taloudellisen niukkuuden ja työn puuttumisen vuoksi, jolloin identiteetin tutkiskelu, uteliaisuus ja kokeileminen rajoittuvat. Tämä puolestaan voi luoda negatiivisia kokemuksia tai itseen kohdistuvia epävarmuuden tunteita.

Nuoret suhteuttivat työlle asettamiaan merkityksiä kokemukseen itsestä työntekijänä ja työnhakijana. Haastatellut kokivat paineita omasta valmiudestaan työmarkkinoille ja pyrkivät muokkaamaan omaa persoonaansa suhteessa työnantajien asettamiin vaatimuksiin. Nuorten kokemukset viittasivat yrittäjäminuuden kehityslinjoihin, joissa omaa itseä muokataan ja tehdään markkinoitavaksi suhteessa työelämän vaatimuksiin. Nuoret olivat tietoisia itsensä markkinoinnin ideaalista ja kokivat painetta selviytyä tämän ihanteen toteuttamisesta.

Tulosten perusteella osa nuorista vastaa prekaariin työmarkkinatilanteeseen olemalla aktiivisia, yritteliäitä ja osallistuvia – parhaita versioita itsestään. Toimintakeskeinen paras versio minusta -strategia tuo esille, miten nuori kokee työelämävaatimukset ja miten hän näiden perusteella yrittää muokata minuutta sopivaksi kiinnittämällä erityistä huomiota persoonallisuuden piirteisiin, kuten sosiaalisuuteen, ekstroverttiyteen ja aktiivisuuteen. Sopeutumissuuntautunutta strategiaa käyttävä nuori ponnistelee eteenpäin haasteista huolimatta. Välttämistä strategia puolestaan kytkeytyy siihen, että nuori on epävarma, onnistuuko työn saaminen ollenkaan, koska työkokemusta on niin vähän.

Yksin pärjäämisen eetos (esim. Kortteinen 1992; Kortteinen & Tuomikoski 1998) on aikaisemman tutkimuksen perusteella tuttu ilmiö suomalaisessa yhteiskunnassa. Yksinäisyyden kokemukset ovat myös verrattain tyypillisiä työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten keskuudessa (esim. Aaltonen ym. 2018; Gretschel & Myllyniemi 2017). Toisaalta käsillä oleva aineisto nostaa esille sen, että nuoret ovat aktiivisesti hakeneet apua ammattilaisilta ja että tukea on saatu myös ystäviltä ja perheeltä. Sosialisatioprosessiin tai identiteettityöhön – oman minuuden pohtimiseen ja mahdollisuuksien kartoittamiseen ja tutkimiseen – toivotaan tukea.

Ohjaamalla näyttäisi olevan tärkeä ja monimuotoinen rooli nuorten identiteettityön tukemisessa. Monet nuoret kertovat, että Ohjaamo on ensimmäinen paikka, jossa he ovat käsitelleet ammatillista identiteettiään. Tällöin Ohjaamon rooli nuorten työllistymisen tukena ei typisty ainoastaan nuoren työnhakuvalmiuksien kehittämiseen ja työllistymismahdollisuuksien luomiseen, vaan Ohjaamo on monipuolinen auttaja, joka tarjoaa jokaiselle nuorelle räätälöityä tukea elämäntilanteen mukaan. Rooliin sisältyy vahvasti sosiaalinen ulottuvuus, niin sanottu yhdessä tekeminen, jolla on kannustavia ja välittäviä ominaispiirteitä (ks. myös Wrede-Jäntti & Westerback sekä Toiviainen tässä teoksessa). Lisäksi Ohjaamo toimii monelle nuorelle suunnannäyttäjänä ja itsenäistymisen tukena. Ohjaamon palveluihin osallistuminen voi kuitenkin edellyttää nuorelta omaa aktiivisuutta ja mahdollisuutta toimia yhdessä toisten kanssa. Ohjaamon palvelut voivat tuottaa nuorille osaltaan aktiivista ja yritteliästä työidentiteettiä ja kannustaa nuorta tuomaan omaa persoonaansa ja ominaisuuksiaan mukaan työnhaun prosesseihin.

Tässä yhteydessä herää kysymys Ohjaamon roolista nuoren työidentiteetin tukemisessa itsensä markkinointia ja -muokkaamista odottavilla työmarkkinoilla. Onko Ohjaamo myötävaikuttaja vai vastavoima edellä mainitulle kehitykselle?

Beckman & Andersson (2018) ovat lähestyneet nuorten aikuisten suhdetta työelämään ”lasten pöytä” -metaforan kautta. He problematisoivat tilannetta, jossa nuori aikuinen juuttuu istumaan lasten pöydässä siitä huolimatta, että on jättänyt lapsuuden taakseen jo aikoja sitten yhdistettynä vahvaan itsenäistymisen toiveeseen. Tämä voi herättää nuorena epävarmuuden kokemuksia. Nämä tutkijat peräänkuuluttavat nuorilta ja yhteiskunnalta vastareaktiota: oman tilanteen tarkasteleminen ongelmana rakenteellisella eikä yksilötasolla voi olla ensimmäinen askel pois halvaantumisen ja voimattomuuden tunteesta, jonka työttömyystilanne tuo nykyään monille nuorille. Kuten aineistomme osoittaa, osa nuorista on kääntänyt kriittisen katseensa yhteiskuntaan. Osa haastatelluista koki heille asetetut odotukset kohtuuttomina ja ulkoapäin määritettyinä, tiedostaen ja kritisoiden myös itsensä markkinoinnin ideaalia. Kuten Sini avaussitaatissa tuo esille, nuoret toivoivat enemmän inhimillisyyttä ja reiluuutta työelämältä. Siniä auttoi ongelmien tarkastelu rakenteellisella tasolla sen sijaan, että hän olisi keskittynyt ainoastaan yksilötason tekijöihin. Hän kokee, että ”*siinä on isompia ongelmia taustalla*”.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti & Myllylä, Martta (2018) Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten koettu hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka*. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137076/YP181101_Aaltonenym_online.pdf?sequence=5&isAllowed=y (Viitattu 10.3.2019.)
- Aapola-Kari, Sinikka & Wrede-Jäntti, Matilda (2017) Perinteisiä toiveita, nykyhetken kiinnostavia pelkoja – nuoret pohtivat tulevaisuutta. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 189. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto.
- Allvin, Michael & Aronsson, Gunnar & Hagström, Tom & Johansson, Gun & Lundberg, Ulf (2006) *Gränslöst arbete – socialpsykologiska perspektiv på det nya arbetslivet*. Stockholm: Liber.
- Archer, Margaret S. (2007) *Making our Way through the World. Human Reflexivity and Social Mobility*. New York & Melbourne & Madrid & Cape Town & Singapore & São Paulo: Cambridge University Press.
- Arnett, Jeffrey (2000) Emerging Adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist* 55, 469–480.
- Arnett, Jeffrey (2004) *Emerging Adulthood. The Winding Road from the Late Teens to through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.

- Arnett, Jeffrey (2015) *Emerging Adulthood*. Second edition. New York: Oxford University Press.
- Bauman, Zygmunt (2000) *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Beckman, Anita & Andersson, Åsa (2018) "Kvar vid barnbordet..." – Om unga vuxna utanför arbetsmarknaden. Teoksessa Thomas Johansson & Emma Sorbring (red.) *Barn- och ungdomsvetenskap. Grundläggande perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Bolin, Anette (2016) Young people's strategies for handling economic adversity: Extending the research agenda. *YOUNG* 24 (4), 1–17.
- Brunila, Kristiina & Lundahl, Lisbeth (2020) *Youth on the Move: Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Devine, Fiona (1997) *Social Class in America and Britain*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Farrugia, David (2019a) How youth become workers: Identity, inequality and the post-Fordist self. *Journal of Sociology*, 1–16.
- Farrugia, David (2019b) Class and the post-Fordist work ethic: Subjects of passion and subjects of achievement in the work society. *The Sociological Review*, 1–16.
- Foucault, Michel (1986) *Vansinnetts historia under den klassiska epoken*. Lund: Arkiv Förlag.
- France, Alan (1996) Youth and citizenship in the 1990s. *Youth and Policy*, 43, 28–43.
- France, Alan (2016) *Understanding Youth in the Global Economic Crisis*. University of Bristol: Policy Press.
- Granovetter, Mark (1995) *Getting a Job: A Study of Contacts and Careers*. Chicago: Chicago University Press.
- Gregg, Paul (2001) The Impact of Youth Unemployment on Adult Unemployment in the NCDS. *The Economic Journal* 111 (475), 626–653.
- Gretschel, Anu & Myllyniemi, Sami (2017) *Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu*. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/hankkeet/nuorisobarometrin-erillisnayte/eriarvoistumistyoryhma_gretschel-myllyniemi_neet_aineistokooste_05122017_nettiin.pdf (Viitattu 1.3.2019.)
- Haikkola, Lotta & Myllyniemi, Sami (2020) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 225. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura & Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Hanski, Sini & Järvensivu, Anu (2020) Työllisyys nousee tarina kerrallaan – Tutkimus työttömien identiteetin uudelleenrakentamisesta. Teoksessa *Työpoliittinen aikakauskirja. Finnish Labour Review* 1/2020, vsk. 63. vol. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Heinz, Walter R. (2014) Life-Course Policy and the Transition from School to work in Germany. Teoksessa Lorenza Antonucci & Myra Hamilton & Steven Roberts (eds) *Young People and Social Policy in Europe. Dealing with Risk, Inequality and Precarity in Times of Crisis*. Basingstoke: PalgraveMcMillan, 236–255.
- Hendry, Leo B. (2009) A letter from Lucifer. *Human Development*, 51, 1–3.

- Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi (2005) *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Helsinki: Teos.
- Huilaja, Heikki (2019) *Rekrytoinnin sosiaalinen järjestys – tutkimus työhön sopivuuden neuvottelukontekstista*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Håkansson, Peter (2018) Unga som varken jobbar eller studerar i Sverige och Europa. Teoksessa Thomas Johansson & Emma Sorbring (red.) *Barn- och ungdomsvetenskap. Grundläggande perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ikonen, Hanna-Mari & Nikunen, Minna (2019) Young adults and the tuning of the entrepreneurial mindset in neoliberal capitalism. *Journal of Youth Studies* 22 (6), 824–838.
- Jakonen, Mikko (2014) Uusi työ ja prekarisaatio. Työn muutosten vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen. *Tiede & edistys*, 4/2014, 287–320.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2018) *Oppiminen, uteliaisuus ja prekaarisuus*. Julkaisematon esitelmä. Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivät. Joensuu 15.–16.2.2018.
- Jokinen, Eeva & Könönen, Jukka & Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.) (2011) *”Yrittäkää edes!” – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) (2015) *Prekarisaatio ja affekti*. *Nykykulttuuri*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Jones, Gill (2009) *Youth*. Cambridge: Polity Press.
- Juvonen, Tarja (2015) *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuiden rakentuminen etsivässä työssä*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 165. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Kallio, Jenni & Rantsi, Saana & Reponen, Sirkku & Teckenberg, Tia (2017) *Työn alla Ohjaamo Helsinki*. Helsinki: Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2017:16.
- Koivulaakso, Dan & Kontula, Anna & Peltokoski, Jukka & Toivanen, Tero & Saukkonen, Miika (2010) *Radikaaleinta on arki*. Helsinki: Into.
- Korhonen, Anna-Reetta & Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika (2006) Prekariaatti. Teoksessa Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä*. Tampere: Hanki & Jää.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Martti (1998) *Työtön*. Tampere: Hanki & Jää.
- Kuokkanen, Anna & Varje, Pekka & Väänänen, Ari (2013) Transformation of the Finnish Employee Ideal in Job Advertisements from 1944 to 2009. *Acta Sociologica* 56 (3), 213–226.
- Lappalainen, Sirpa & Isopahkala-Bouret, Ulpu & Lahelma, Elina (2010) Kohti työmarkkinakansalaisuutta hoiva-alan ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Katri Komulainen & Seija Keskitalo-Foley & Maija Korhonen & Sirpa Lappalainen (toim.) *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Tampere: Vastapaino, 187–206.
- Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* 29 (4), 47–60.

- Mannevu, Mona (2011) ”Ja sit se työ tulis naiseksi? Prekaarit työmarkkinat ja sukupuoli.” *Naistutkimus* 24:4, 47–52.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael B. (1994) *Qualitative data analysis* (2. painos). California: Sage.
- Morini, Cristina & Fumagalli, Andrea (2010) Life put to work: Towards a life theory of value. *Ephemera Theory & Politics in Organization*. 10 (3/4), 234–252.
- MUCF (2015) *När livet känns fel – ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myllyniemi, Sami (2017) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 189. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura.
- Neilson, Brett & Rossiter, Ned (2008) Precarity as a Political Concept, or, Fordism as Exception. *Theory, Culture & Society* 25:7–8, 51–72.
- OECD (2016) *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) *Nuorten palvelut syynissä. OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa 2018*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18.
- Petersen, Anders (2016) *Præstationssamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Pitkänen, Sari & Kesä, Mikko (2017) Nuorten työllistymistä tukevat keinot Ohjaamoissa. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Kohtaamohanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus.
- Pyöriä, Pasi (2017) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2016) Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta? *Sosiologia* 1/2016, 45–63.
- Pöllänen, Pirjo (2016) Pätkätyöläisen prekaari arki. *Sosiologi* 1/2016. <https://www.sosiologi.fi/?p=553> (Viitattu 22.3.2020.)
- Rintamäki, Katri (2016) *Työ arjessa, työn kokemus suomalaisten arkielämässä 2000-luvulla*. Turku: Turun yliopisto.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) *Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista*. THL-raportti 9/2016. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Roberts, Ken (2003) Change and Continuity in Youth Transitions in Eastern Europe: Lessons for Western Sociology. *The Sociological Review*, 51(4), 484–505.
- Rose, Nikolas (1992) Governing the Enterprising Self. Teoksessa Paul Heelas & Paul Morris (eds) *The Values of the Enterprise Culture. The Moral Debate*. London & New York: Routledge, 141–164.
- Rose, Nikolas (1999) *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. New York: Routledge.
- Savolainen, Janne (2018) *Nuorten Ohjaamot: yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta*. TEMa-tikkaa-blogi. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/nuorten-ohjaamot->

- yksi-kaikkien-ja-kaikki-yhden-puolesta (Viitattu 15.2.2019.)
- Savolainen, Janne & Toni, Anna (2019) *Miten vahvistamme nuorten uskoa tulevaisuuteen?* TEMatiikkaa-blogi. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/miten-vahvistamme-nuorten-uskoa-tulevaisuuteen-> (Viitattu 24.9.2019.)
- Siltala, Juha (2020) Nuoret henkilökohtaisen toivon ja yleisen näköalattomuuden ristivedossa. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (2020) (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 225. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura & Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of Class & Gender. Becoming Respectable*. London: Sage.
- Skeggs, Beverley (2004) *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- Skeggs, Beverley (2014) *Elävä luokka*. Tampere: Vastapaino.
- Standing, Guy (2009) *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Standing, Guy (2011) *Prekariatet. Den nya farliga klassen*. Göteborg: Daidalos.
- TEM (2018) *Ohjaamon perusteet*. TEM esitteet 6/2018. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan+perusteet> (Viitattu 1.3.2019.)
- Tilastokeskus (2019) *Työllisten määrä pysyi lähes ennallaan, työttömyys väheni vuoden takaiseen verrattuna*. https://www.stat.fi/til/tyti/2019/07/tyti_2019_07_2019-08-20_tie_001_fi.html?fbclid=IwAR3aE0twOHnJ8QoenJs38b5p7cN6S26P1Hy9PZ6z1W4B2sfGVhwjoOzJK7s (Viitattu 23.9.2019)
- Toiviainen, Sanna (2018) Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymässä marginaalista kohti valtavirtoja. *Nuorisotutkimus* 36 (4), 35–49.
- Toiviainen, Sanna (2020) *Millaista toimijuutta Ohjaamot mahdollistavat nuorille?* Tässä teoksessa.
- Tomlinson, Michael (2008) The Degree is not Enough: Students' Perceptions of the Role of Higher Education Credentials for Graduate Work and Employability. *British Journal of Sociology of Education* 29 (1), 49–61.
- Vaalavuo, Maria & Haula, Taru (2018) *Nuorten toimeentulotukiasiakkaiden erikoissairaanhoidon, kuntoutuspalveluiden ja lääkkeiden käyttö pääkaupunkiseudulla*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Valtakari, Mikko & Arnkil, Robert & Eskelinen, Juha & Mayer, Minna & Nyman, Juho & Silanpää, Keimo & Spangar, Timo & Ålander, Tommi & Yli-Koski, Maria (2020) *Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 2020:13. Valtioneuvoston kanslia.
- Venäläinen, Juhana (2011) Luvassa jatkuvaa epävakautta. Teoksessa Eeva Jokinen & Jukka Könönen & Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) (2011) *”Yrittäkää edes” – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.
- Walther, Andreas (2005) *Risks and responsibilities? The individualisation of youth transi-*

tions and the ambivalences between participation and activation in europe”. *Social Work and Society* 3 (1): 116–127.

Wrede-Jäntti, Matilda (2018) Suhdetyön merkitys nuoren onnistuneen työpajajakson taustalla. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) (2018) *Nuoret palveluiden pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Wrede-Jäntti, Matilda & Westerback, Frida (2020) *Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa – Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkinsä?* Tässä teoksessa.

Ågren, Susanna (2019) *Työkeskeinen ajattelu ajaa osan nuorista yhteiskunnan ulkopuolelle*. Alusta! New Social Research at Tampere University. <https://alusta.uta.fi/2019/08/13/tyokeskeinen-ajattelu-ajaa-osan-nuorista-yhteiskunnan-ulkopuolelle/> (Viitattu 25.10.2019.)

Merkattu nuori ja Ohjaamot

Ari Sivenius & Hanna-Kaisa Haverinen

TIIVISTELMÄ

Koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jäävät nuoret (aikuiset) on globaalisti tiedostettu ongelma. Kyseistä probleemaa korostetaan kansallisilla ja kansainvälisillä areenoilla; muun muassa poliittisilla ohjelmilla, joissa on nähtävissä myös talouden kilpailukykyyn liittyviä pyrkimyksiä. Nuorten koulutukseen ja työelämään kiinnittymisen tukemiseksi on haettu ratkaisuja erinäisillä aktivointitoimenpiteillä, muun muassa eri projekteihin ja hankkeisiin pohjautuvilla kokeiluilla ja käytänteillä. Ohjaamojen tehtävänä on tarjota nuorille palveluja, jotka edistäisivät heidän opintoihin ohjautumistaan, työllistymistään sekä elämänhallintaan liittyvien kysymysten ratkaisemista. Artikkelissa pohditaan stigmatisaatioprosessin alla olevaa nuorta Ohjaamojen kontekstissa. Tutkimuksessa kysytään, miten monialaiset nuorten palvelupisteet eli Ohjaamot näyttäytyvät julkisessa keskustelussa mediassa ja viranomaisten Ohjaamoja koskeissa ohjeistuksissa, sekä ilmeneekö näissä kategorisointia suuntaan tai toiseen. Tutkimuksen lähestymistapa on käsitteellis-teoreettinen aikalaisanalyysi, jossa esimerkkinä hyödynnetään vuosien 2016–2019 lehtiaineistoja ja valmiita dokumenttiaineistoja. Tarkastelun käsitteellis-teoreettisena lähtökohtana on sosiologi Erving Goffmanin (1963) stigman käsite. Artikkelissa stigmaa jäsennetään syrjäytymisuhan alla olevan nuoren kehkeytyvänä ominaisuutena. Nuoria jaotellaan erilaisiin kategorioihin heidän oletettujen ominaisuuksiensa mukaan. Syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi yhteiskunnassamme rakennetaan hyvää tarkoittavia palvelutoimintoja, mutta samalla eri puhekäytännöt tuottavat kategorisointeja, myös kielteisiä. Artikkelin pyrkimyksenä on lisätä kriittistä tietoisuutta ja Ohjaamojen kykyä kyseenalaistaa sekä tarjota nuorille tilaa kriittiselle ajattelulle. Artikkelissa pohditaan merkkausten voimaa ja viekkautta. Haitallisimmillaan tässä tutkimuksessa kutsuttu merkkkaus määrittelee yhteiskunnassa tiettyjä yksilöitä ja ryhmiä alempiarvoisiksi subjekteiksi.

Nuorten jääminen koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle on laajasti tunnustettu ongelma. Tämä huolipuhe ilmenee kaikkialla ja iskostuu kaikkialle: problemaa korostetaan sekä uusinnetaan kansallisilla ja kansainvälisillä areenoilla, muun muassa poliittisilla ohjelmilla. Näissä linjauksissa ovat nähtävissä myös talouden kilpailukykyyn liittyvät pyrkimykset (ks. esim. Eurooppa 2020 -strategia). Samanaikaisesti jo pitkän aikaa uusliberalistisen talousajattelun mukaisen työelämän piirteitä on kuvattu muun muassa yksilöiden kohtaamana epävarmuutena, työmarkkinoiden sääntelemättömyytenä, työnantajien hegemoniana ja lyhyinä, joustamattomina työsopimuksina (ks. Harvey 2008).

Tässä artikkelissa kiinnitämme pohtivan katseen koulutuksesta ja työelämästä irrallaan olevien nuorten ja nuorten aikuisten¹¹ toimijuuden ehtoihin.¹² Heidän koulututtamisensa ja työllistymisensä on hyödyllinen yhteiskunnallinen tavoite. Nuorisotakuu *rakenteellisena tasona* on yksi niistä keinoista, jolla tätä tavoitetta pyritään saavuttamaan. Ohjaamot ovat taas *käytännöllisenä tasona* muun muassa yksi palvelumalleista erilaisissa siirtymissä olevien nuorten tukemisessa. Nuorten työmarkkina-asema on kuitenkin heikentynyt muita ikäryhmiä enemmän. Nuorten kiinnittyminen työmarkkinoille on vaikeutunut, sillä he kohtaavat näitä muutoksia ensimmäisinä, tuoreina hakijoina ja kokemattomina työntekijöinä. Epävarmat työsuhteet ovat myös nuorille yleisempiä. (Ks. Alatalo ym. 2017; Sutela ym. 2016.)

Edellä kuvattuun ongelmaan on haettu ratkaisuja muun muassa eri projekteihin ja hankkeisiin pohjautuvilla kokeiluilla ja käytänteillä. Samanaikaisesti valtakunnallisilla toimenpidekokonaisuuksilla, alueellisilla linjauksilla ja painotuksilla on kannustettu kehittämään aina vain laaja-alaisempia palvelumalleja (ks. esim. Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020 -ohjelma). Jo näitä pyrkimyksiä ja muutoksia tulkitsemalla voi varovaisesti todeta, että erinäiset aktivointitoimenpiteet ovat tulleet jäädäkseen syrjäytyneiksikin kutsuttujen tukemisessa.

Projektiyhteiskunnan mukana voi syntyä myös niukkojen resurssien takia palvelumalleja, joiden tehtäväksi saattaa muotoutua pikemminkin ongelman laastarointi kuin puuttuminen sitä tuottaviin yhteiskunnan rakenteisiin. Toisin sanoen erinäisillä linjauksilla ja päätöksillä tuotetaan rakenteellista tasoa (kirjattua ”hyvää”), joka iskostaa ehtoja palvelumallien tavoitteellisen toiminnan suunnalle. Esimerkiksi poliittinen ohjaus on tällöin avainasemassa etsittäessä keinoja ennakkoluulojen murtamiseen. Poliittisten päätösten tuomat linjaukset voivat olla myös salakavalialia. Ne voivat sysätä liikkeelle ja alkaa kannatella kategorisoivaa puhetta. Tämän johdosta leimautuminen on ikään kuin kierre, jonka murtaminen tulee aina vain hankalammaksi toistojensa mukaan (esim. kurssitukset, erinäiset aktivoinnit palvelumallin osana). Tilanne voi olla haastava

11 Puhumme jatkossa vain ”nuorista”.

12 Artikkelin taustalla on PEDAGOGICAL TACT (PeTa) -tutkimushanke (Ari Sivenius, UEF). Tarkastelu kiinnittyy tutkimusryhmän *Exclusion, education system and pedagogy* osatutkimusteemaan.

tai ristiriitainen, jos yhteiskunnan rakenteiden ikeessä toimiva palvelujärjestelmä luo nuorille edellytyksiä edetä koulutus- ja työpolullaan (nuoret vahvistuvat: asetettavat itselleen omia tavoitteita ja tekevät päätöksiä kohti tulevaa), mutta ulkopuolisen silmin asia näyttäytyy toisin. Rakenteellinen ja yksilöllinen näkökulma kietoutuvatkin yhteen, jolloin toiminta palvelumallissa on suunnattava nuoreen, joka osaa suhteuttaa (ymmärtää) toimijuuttaan, väistää tilanteen ja tuottaa samalla itsekasvatuksellisia työkaluja yhteiskunnassa toimimiseen, joka ruokkii samalla itsetuntemuksellisia puolia.

Emme sinänsä väitä vaan asetamme pohtivan katseen siihen, että ”ylhäältä” iskostettu tehtäväkuva syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien tukemiseen on jo itsessään ongelmallinen, sillä se alkaa jaotella yksilöitä eri sapluunoihin. Ohjaamot toteuttavat asiaankuuluvasti, parhaansa mukaan tätä tehtäväkuvaa, mutta saattavat samalla huomauttaa kaventaa nuorten koulutus- ja työmarkkinoille menemisen mahdollisuuksia. Jos ennakkoluuloja sisältäviä mielikuvia, toiseksi kategorisoivia ”polttomerkkejä”, ei saada kitkettä pois, on syrjäyttämisen kierre loputon.

Lähdemme siitä, että stigmatisoituminen on yleistä kaikkialla yhteiskunnassamme. Siten se koskettaa myös nuorten kouluttautumisen ja työllistymisen ehtoja. Tämän vuoksi on aiheellista analysoida tarkemmin, millaisia seikkoja stigmatisoituminen pitää sisällään. Syvemmän ymmärtämistavoittemme taustalla on filosofi Edmund Husserlin ”Geometrian alkuperästä” lainattu ajatus, että jokaisella inhimillisellä käytännöllä on oma historiansa, joka tekee sen nykymuodot, tässä tapauksessa Ohjaamo-toiminnan, ymmärrettäväksi.

Tässä viitekehelyksessä kuvaamme tutkimuksemme lähestymistapaa käsitteellisteoreettiseksi filosofiseksi aikalaisanalyysiksi, jonka keskiössä on tulkintamme stigmasta kriittisenä käsitteenä Ohjaamo-puheen tutkimisessa. Ohjaamo-puheella tarkoitamme tässä artikkelissa sekä julkista keskustelua mediassa että viranomaisten Ohjaamoja koskevia ohjeistuksia. Tämänkaltainen tarkastelu- ja ymmärryshorisontti avaa uuden näkökulman stigmatisoitumisen sisällä oleviin ratkaisemattomiin ongelmiin ja johdattelee sen syvempään analyysiin.

Karkeasti sanoen kysymys on syrjäyttävän toiminnan traditiosta. Traditiolla tarkoitamme yksilön ja yhteisön elämäntähtänteitä, jotka kehkeytyvät esimerkiksi uskomusten, tekstien ja auktoriteettien mukana. Kirjoitetut ja kirjoittamattomat tavat ja tottumukset siirtyvät kyseenalaistamattomina jälkipolvelta tai ohjauspalvelumallilta toiselle. Esimerkiksi syrjäytymisen hallinnoinnin ja torjunnan ymmärtäminen edellyttää välttämättä historiallisen näkökulman omaksumista, koska muiden hallinnollisten ja tieteellisten käsitteiden tavoin myös syrjäytyminen on osa siirtyvää ja elävää traditiota. Tradition käsitteisiin on aina sedimentoitunut sen nykykäytäntöjä ohjaavaa suunnittelemaa syntyntä historiallista ainesta. Traditiossa nuoren elämän suunnanoton, ohjauspalvelutoiminnan tai sidosryhmän henkilöstön voi nähdä kiinnittyvän esimerkiksi ajallisiin hetkiin ja omakohtaisiin kokemuksiin. Siinä oletamme näyttäytyvän niitä valin-

toja ja konkreettista tekoja, joita yksilö tekee historian ja olosuhteiden rajoitteiden sekä mahdollisuuksien puitteissa. Konkreettisesti tarvitaan myös itsetietoista, antileimallista toimintaa ja koulutusta, joka mahdollistaa piilorakenteiden purkamisen.

Artikkelissamme pohdimme, miten monialaisia nuorten palvelupisteitä, erityisesti Ohjaamoja, koskeva julkinen keskustelu näyttäytyy kategorisointina. Tulkitsemme stigmaa syrjäytymisuhan alla olevan nuoren leimallisuutena. Nuoria jaotellaan erilaisiin kategorioihin heidän oletettujen ominaisuuksiensa mukaan. Samanaikaisesti syrjäytymiskierteen katkaisemiseksi yhteiskunnassa luodaan palvelutoimintoja, aikaansaadaan käytänteitä, jotka tuottavat välineitä kategorisoimisen mahdollistamiseksi. Haitallisimmillaan tämä alentaa yksilöä kokonaisesta ihmisestä alempiarvoiseksi subjektiksi. Seuraavassa taustoitamme tutkimuksemme lähtökohtia ja teoreettista ajattelua. Kuvaamme Ohjaamoiden tehtäväkuvaa ja niitä koskevaa keskustelua sekä tulkitsemme löydöksiämme. Lopuksi pohdimme esittämiemme tarkastelu- ja tulokulmien merkitystä laajakatseisemmin.

OHJAAMO NUORTEN PALVELUMALLINA

Ohjaamojen ydinajatuksia ovat moniammatillisuus ja kynnyksettömyys. Tavoitteena on, että nuori voi tulla toimintaan mukaan mihin tahansa asiaan liittyen. Moniammatillisuus viittaa siihen, että yhdestä paikasta löytyy palveluja eri palveluntuottajilta, eikä nuoren tarvitse liikkua eri palvelujen välillä. Taustalla on siis ajatus yhden luokun palvelusta, joka tarjoaa nuorelle ohjausta ja tietoa monialaisesti. Ohjaamojen yhtenä päämääränä on ollut palvelujen yhteensovittaminen ja yhteen kokoaminen sekä palveluprosessien lyhentäminen (Savolainen ym. 2017, 3). Saman palvelupisteen alla voi toimia muun muassa sosiaali- ja terveystalvveluja, TE-palvelut sekä opintoneuvonta.

Ohjaamojen idean voi nähdä osaltaan pohjautuvan ajatukseen siitä, että yhteiskunnallinen palvelujärjestelmä on sektoroitunut ja yhteen sovitettuja palveluita kaivataan vastaamaan havaittuun kysyntään. Ohjaamojen toiminta vastaa entistä joustavammin ja yhdessä eri palveluntuottajien kanssa nuorten palvelutarpeisiin. Ohjaamojen tehtävänä on tarjota nuorille palveluja, jotka edistäisivät heidän opintoihin ohjautumistaan, työllistymistään sekä elämänhallintaan liittyvien kysymysten ratkaisemista. (Määttä 2017, 7.)

Ohjaamojen tavoitteena on myös se, että nuoret voisivat tulla palvelujen piiriin matalalla kynnyksellä, myös silloin, kun ei tiedä, mistä lähteä selvittämään asiaansa. Siten Ohjaamojen tarkoituksena on tuoda palveluita lähemmäksi nuoria ja madaltaa kynnystä palveluihin hakeutumiselle (Nieminen 2017, 42). Ohjaamossa tarjotaan henkilökohtaista neuvontaa ja ohjausta sekä tukea muun muassa urasuunnitteluun, elämänhallintaan ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Toiminnassa on tarkoitus olla mukana laajasti eri viranomaistahoja, oppilaitoksia sekä muita nuorten parissa toimi-

via tahoja. Ohjaamo toimii lisäksi linkkinä työnantajien ja nuorten välillä. (Nuorille suunnatun Ohjaamo-toiminnan käynnistäminen ja kehittäminen 2014.)

Nuoret ovat kokeneet, että Ohjaamoiden tarjoama apu työnhaussa on vaikuttanut työnsaantiin. Kokemusten mukaan nuoret kaipaavat erityisesti Ohjaamojen kautta suoria kontakteja työnantajiin. Työnantajilta nuoret puolestaan toivoivat rohkeutta nuorten työllistämiseen ja mahdollisuuden antamiseen. Työnantajien mukaan kohtaamiset nuorten kanssa voivat vähentää sekä nuorten että työnantajien ennakkoluuloja. (Pitkänen ym. 2017, 33.)

Ohjaamoja käsittelevässä *Utta auringon alla?* -teoksessa viitataan siihen, että toiminnan tarkoituksena on olla sellaista, ettei se leimaa nuorta (Määttä 2017, 7). Myös siihen on kiinnitetty huomiota, ettei Ohjaamon sijainti leimaisi nuoria (Kautto ym. 2017, 17). Ohjaamon työntekijöille ja sidosryhmille tehdyssä kyselyssä on kuitenkin tullut ilmi näkemys siitä, että toiminta profiloituu liikaa moniongelmaisiiin nuoriin. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, etteivät kaikki palveluista hyötyvät nuoret halua hakeutua palveluun leimautumisen pelossa. (Nieminen 2017, 42.)

STIGMA PÄÄTELTYNÄ OMINAISUUTENA

Sosiologi Erving Goffman (1963) on pohtinut stigmaa ja sitä, miten se näkyy ihmisten elämässä. Jo muinaisten kreikkalaisten aikaan stigman käsitettä käytettiin kuvaamaan jotain sellaista, joka on epätavallista ja pahaa. Entisaikaan tällaiselle epätavalliselle ihmiselle voitiin tehdä polttomerkki osoituksena siitä, ettei hän ole kuten muut.

Tänä päivänä stigma yhdistetään lähinnä häpeään itseensä, eikä niinkään *näkyvään* keholliseen merkkiin. Ihmiset jaotellaan erilaisiin kategorioihin heidän oletettujen ominaisuuksiensa mukaan. Yhteiskunta rakentaa myös omalla toiminnallaan erilaisia välineitä kategorisoimisen mahdollistamiseksi ja ihmisten luokittelemiseksi. Ihmiset tekevät kategorisoimista sosiaalisissa tilanteissa aivan huomaamattaan. Keino tämän huomaamiseen on aktiivinen ”itseltänsä kysyminen”. *Miten kauan olen tehnyt pelkkiä oletuksia muista ja siitä, minkälaisia heidän tulisi olla.* Stigmatisoitumista tapahtuu kaikkialla. Se pitää sisällään identiteettinormeja. Stigmatisoidun ja normaalin roolit ovat osia samasta kokonaisuudesta: ilman toista ei ole olemassa toistakaan. ”Normaali” ja stigmatisoitu eivät myöskään ole henkilöitä vaan ennemminkin näkökulmia. (Goffman 1963, 1–2, 130, 138.) Kategorisoimisen kautta ihminen voi myös alentaa toisen ihmisen mielessään kokonaisesta ja tavallisesta ihmisestä saastuneeksi ja alennetuksi ihmiseksi. Tällainen ominaisuus, joka alentaa ihmisen toisten silmissä epätavalliseksi, on stigma.

Goffman jakaa stigman kolmeen erilaiseen luokkaan: i) keholliseen epätavallisuuteen, ii) yksilölliseen ominaisuuteen ja iii) ”heimostigmaan”. Luonnollisesti kehollinen stigma liittyy keholliseen epätavallisuuteen. Sitä vastoin yksilölliseen ominaisuuteen liittyvä stigma viittaa esimerkiksi ihmisen kouluttamattomuuteen, työttömyyteen,

alkoholismiin, rikollisuuteen, riippuvuuksiin tai henkisiin sairauksiin. Kolmas eli ”heimostigma” viittaa muun muassa ihmisen kansallisuuteen, ”rotuun” ja uskontoon. Nämä kaikki ihmisen erilaiset ominaisuudet ovat eräänlaisia stigmoja, joiden perusteella hänet nähdään kokonaisuudesta ihmisestä poikkeavana. Goffman nimittää ”normaaleiksi” niitä ihmisiä, jotka eivät poikkea negatiivisesti sen hetkisistä odotuksista. (Goffman 1963, 3–5.) Sisimmiltään tämä ”normaali” ihminen voi ajatella esimerkiksi stigmatisoidun ulkopuolisena. Tällä tavoin harjoitamme syrjintää lukuisilla eri tavoilla, minkä kautta osaltamme saatamme myös kaventaa henkilön toimijuutta ja mahdollisuuksia elämässä.

Goffmanin mielenkiintona ovat erityisesti ne tilanteet, joissa stigmatisoidut ja ”normaalit” ovat tekemisissä keskenään. Stigmatisoidut henkilöt voivat usein tuntea itsensä epävarmaksi tällaisessa tilanteessa, sillä he eivät tiedä, miten ”normaalit” heihin suhtautuvat ja miten heidät määritellään sekä vastaanotetaan. Stigmatisoidut joutuvat siis olemaan epävarmassa (väli)tilassa, jossa he eivät tiedä, mihin ryhmään ja kategoriaan uusi ihminen heidät sijoittaa. Epävarmuus oikeastaan tulee siitä, etteivät stigmatisoidut tiedä, mitä muut heistä oikeasti ajattelevat. Heidän tulee olla tilanteessa sekä itsevarmoja että samalla arvioida, mihin suuntaan tilanne etenee ja mihin kategoriaan heidät sijoitetaan. Monesti stigmatisoiduista ihmisistä tehdään myös oletuksia siitä, mitä he voivat tehdä ja mitä eivät. Esimerkiksi rikollisen ei oleteta lukevan vaativia romaaneja tai sokean syyttävän savuketta kadulla. (Goffman 1963, 5–15.) Mitä päätellään niistä nuorista, jotka viettävät aikaansa syrjäytyneille tai syrjäytymisvaarassa oleville tarkoitussa palvelutoiminnassa, jonka ylläpitäjä perustelee toiminnan merkitystä esimerkiksi kielteisillä, stigmatisoivilla sanoilla?

Toisinaan stigmatisoitu henkilö voi kohdata sosiaaliset tilanteet vetäytymällä kuoreensa ja suojautumalla arvostelevilta katseilta. Esimerkkinä Goffman kertoo noin nelikymmenvuotiaasta työttömästä miehestä, joka aina kadulla liikkueensa painoi katseensa alas, sillä hän tunsu olevansa jatkuvan arvostelun kohteena, eivätkä hänen vanhat ystävänsäkään enää kohdelleet häntä samalla tavoin kuin ennen. (Goffman 1963, 17.)

Varsinkin aiemmin, kun työttömyys ei ollut niin yleistä kuin nykyisin, työttömyys näyttäytyi häpeällisenä ja epätavallisena. Vaikka työttömyys on nykyään arkipäivää, voivat sen vaikutukset olla samankaltaiset kuin ennen. Ohjaamo-toiminnassa oleva nuori työtön tai kouluttamaton voi kohdata monenlaisia ennakkoluuloja ja arvosteluja siitä, miksi hän ei ole saanut töitä, hakeutunut koulutukseen ja suoriutunut elämästä siten, kuin ”normaalius” vaatii. Siten ei ole lainkaan epätodennäköistä, että nuori tuntee itsensä epäonnistuneeksi yksilöksi, joka ei ole täyttänyt hänelle asetettuja vaatimuksia.

ESIMERKKINÄ OHJAAMO-PUHE

Ohjaamot tarjoavat siis alle 30-vuotiaille koulutukseen ja työelämään tähtäävää neuvontaa ja ohjausta monialaisesti. Paikallisissa Ohjaamoissa tärkeimmät vastuutahot

ja palveluntarjoajat ovat nuoriso- ja työllisyystoimi, sosiaali- ja terveystoimi, toisen asteen oppilaitokset, TE-palvelut, osassa myös Kela, järjestöt sekä yritykset. Ohjausta annetaan myös asumiseen, maahanmuuttoon ja vapaa-aikaan liittyvissä kysymyksissä. (Ks. Määttä 2018, 158–159.)

Kuten aikaisemmin esitimme, luonnehdimme tutkimuksemme lähestymistapaa käsitteellis-teoreettiseksi aikalaisanalyysiksi. Tavoitteenamme on avata valistava ja emansipatorinen tarkastelu- ja tulokulma, joka ”pakottaa” pohtimaan totuttua aihetta ei-totutulla tavalla. Tutkimusaineisto on valikoitu harkinnanvaraisesti, lumipallomenetelmänä; esihavainnosta (esiymmärrys) laajempiin havaintoihin (ymmärryshorisontteihin) eri lähdeaineistojen tulkinnessa. Tarkasteltava aineisto muodostui siis tutkimuksen edetessä sitä mukaa, kun ymmärryksemme kasvoi sen ilmenemistavoista ja -paikoista.

Aikalaisanalyysin empiiristä pintaa edustavat esittämämme esimerkkisitaatit. Lähestymme niitä diskursseina, joita kuvataan tutkimuskirjallisuudessa muun muassa puhetapoina, ajattelutapoina tai tapoina esittää jokin kohde (ks. Hall 1999). Voidaan myös ajatella, että diskurssit ovat osa sosiaalisten käytänteiden tiedonmuodostumisprosessia. Esimerkiksi uskomuksia edustavat puhetavat alkavat tuottaa tietoa, joka samalla saattaa poissulkea yksilön tai jonkin ryhmän intressejä. Siten niillä voi olla oma merkityksensä merkkäavana voimana ja viekkautena Ohjaamo-toiminnasta käytävän keskustelun jatkajana tai muokkaajana. Samanaikaisesti aikalaisanalyysimme jäsentää tuotettua Ohjaamo-puhetta juuri tästä hetkestä käsin. Hallin mukaan diskurssit toimivatkin suhteessa valtaan ja siten esimerkiksi lausumat – tässä tapauksessa Ohjaamojen kontekstissa – voivat osallistua tietynlaisen diskurssin levittäytymiseen tai painottamiseen. Diskurssit myös kyseenalaistavat valtarakenteita. (Hall 1999, 100, 105.)

Tässä artikkelissa aikalaisanalyttisen tarkastelun kohteena ovat vuosien 2014–2019 lehtiaineisto ja valmiit dokumenttiaineistot (*Helsingin Sanomat*, *Ilta-Sanomat*, *Helsingin Kaupunki Uutiset*, *Kuntalehti*, Rakennerahastot 2018, Ohjaamot tulevaisuudessa seminaarikooste ja -tallenne 2018¹³, Kelan tutkimusblogi 2017, *Vantaan Sanomat*, Ohjaamot.fi -verkkosivut, THL 2018), joiden pohjalta pyritään kuvaamaan, miten monialaiset nuorten palvelupisteet, erityisesti Ohjaamot ilmenevät keskusteluna. Miten ohjauspalvelumallin tehtäväkuva nähdään toiminnan sisä- ja ulkopuolelta osana mediapuhetta, viranomaisten linjauksia ja tutkimusperusteisia tekstejä? Tässä artikkelissa ei tehdä synteisiä valikoituneen aineiston tavoista puhua nuorista ja heidän toimijuudestaan, vaan sitä käytetään reflektiopintana pohdittaessa, millaisia vaaroja tai sudenkuoppia tähän voi liittyä.

Aineistoja lähestyttiin ensiksi kokonaisuutena. Tämän jälkeen – kehämäisesti toisiinsa kietoutuvissa vaiheissa – aineistoja tarkasteltiin Ohjaamo-toiminnan sisä- ja ulkopuolelta. Samalla analyysimme toimi peilauspintana teoreettiselle ajattelulle. Tässä

13 Pääkaupunkiseudun Ohjaamot tulevaisuudessa -seminaari järjestettiin 2.2.2018. Seminaarin keskiössä olivat Ohjaamo-hankkeen suosion kulmakivet ja toiminnan tulevaisuus.

lähestymistavassa on nähtävissä myös kriittisen diskurssianalyysin perinteitä. Tämä ei ole mikään ehdoton menetelmä, jota sellaisenaan sovellettaisiin syrjäyttävän toiminnan tutkimiseen, vaan siinä voidaan yhdistää erilaisia lähestymistapoja. (Ketola & Sivenius 2020, submit; van Dijk 2001.)

Lisäksi käsitteellis-teoreettisen aikalaisanalyysin pyrkimyksenä oli tavoittaa jotain oleellista. Aikakautensa elämänpolitiikkaa tulkitseva aikalaisanalyysi (tai aikalaisdiagnoosi) ei nojaa kuitenkaan näkemystään väistämättä niin sanotun perinteisen empiirisen tutkimuksen löydöksiin tai todistuksiin. Analyysi on enemmänkin käytännöllistä viisautta, taitoa katsoa ja ymmärtää aikamme vallitsevaa tilaa. (Noro 2000.) Mistä esimerkiksi Ohjaamo-diskurssit syntyvät? Miten ne näyttäytyvät ja määrittelevät esimerkiksi koulutusyhteiskuntaamme ja sen hallintaa? Paakkunaisen (2014) mukaan juuri aikalaisdiagnostinen horisontti tukee tämänsuuntaisten ”kipupisteiden” ymmärtämistä; ”usein huono-osaisten *sosiaalisen* rapautumisen, katkosten pähkäilyssä. Mutta katkokset ovat, kait, vastuullisen yhteiskunnan ja politiikan yhteinen ongelma ja oppi.”

REFLEKTIOPINNAN FOKUSOIVIA ESIMERKKEJÄ

Yhtenä keskeisenä seikkana esiintyy se, miten Ohjaamo-toiminnan viitekehyksessä nuoria koskeva puhe on usein huolien täyttämää.

Yksi Suomen suurimpia haasteita on nuorten syrjäytyminen, joten kaikki kehitystyö sen estämiseksi on tehtävä. Nuorten syrjäytyminen on mittamaton katastrofi ja menetys sekä yksilöille inhimillisesti että yhteiskunnalle taloudellisesti. Eriarvoisuutta ja syrjäytymisriskiä voidaan tehokkaimmin vähentää varhaisella puuttumisella ja tukemalla erityisesti heikoimmassa asemassa olevia nuoria esimerkiksi yhden luukun Ohjaamo-palveluilla. (Ilta-Sanomat 10.12.2018, Terho.)

Ohjaamo-toiminta liitetään monissa keskusteluissa syrjäytymiseen, työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäämiseen (ks. Sandberg 2015, 321) sekä nuorten kasvavaan uupumukseen.

Ohjaamo on yksi tapa ehkäistä nuorten syrjäytymistä, mutta se auttaa ja tukee hyvin monissa asioissa (Helsingin kaupunki uutiset 13.2.2018).

Nuorten työttömyyden katkaisua yritetään yhä nopeammin – ”Syrjäytyminen on mittamaton katastrofi” (Ilta-Sanomat 10.12.2018).

Puheessa syrjäytyminen näyttäytyy itsestään selvänä tilana yhteiskunnassa, ja se koskettaa tiettyjä yksilöitä. Vaikka syrjäytyminen paikannetaan tiettyihin yksilöihin, tulee ilmi, että huoli syrjäytymisestä koskettaa kuitenkin koko yhteiskuntaa. Syrjäytymisen ”ongelmaan

ja haasteeseen” etsitään ratkaisuja erilaisten toimintojen ja yhteistyön kautta (ks. Savolainen 2018). Ohjaamon kautta nuorta pyritään ottamaan haltuun ja välttämään sitä, että nuorta ”kierrätettäisiin” eri palveluissa ja toiminnoissa (ks. *Kuntalehti* 2.1.2017).

Syrjäytymisen teema liitetään mukaan huolipuheeseen ja nuorten vaikeuteen löytää paikkaansa yhteiskunnassa (ks. THL 2018). Myös nuorille suunnatut palvelut puhuvat huolikieltä, ja sitä säästetään huolta korostavilla tilastoilla. Onko huolipuheen tavoitteena varmistaa toiminnan jatko? Nuoriin kohdistetaan myös yhä enemmän erilaisia käytännön toimia, jotta he siirtyisivät nopeasti koulutustasolta toiselle ja edelleen työelämään. Ratkaisuksi tarjotaan muun muassa neuvonta- ja ohjauspalveluja. (Määttä 2018, 158–159.)

Ohjaamojen tarkoituksena on tukea nuorta niin kauan kunnes nuori löytää pidempiaikaisen ratkaisun, kuten työ- tai opiskelupaikan (Rakennerahastot 2018).

Määttä (2018) toteaa, että Ohjaamot ovat tärkeä osa suomalaisen nuorisotakuun toteutusta, johon valtiovalta on suunnannut Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) työllisyyttä edistävää rahoitusta vuosille 2014–2020.

Ohjaamon tavoitteeksi asetettiin 10 000 vuosittaista nuoren käyntiä vuonna 2017. Tavoitteeseen päästiin ja reilusti yli, sillä käyntejä oli viime vuonna yli 15 000. (Helsingin kaupunki uutiset 13.2.2018.)

Matalan kynnyksen palvelu on toiminnan A ja O – sloganina käy ”Yksi ovi, monialainen palvelu” joka totisesti on lisännyt yhteydenottoja. (Ohjaamot tulevaisuudessa, koonti seminaarista 2.2.2018.)

Eletään mukana ja ymmärretään niitä todellisia tilanteita missä nuoret elävät. ”Kuuntele, välitä ja luo turvallinen tilanne” – näillä mennään! (Ohjaamot tulevaisuudessa, koonti seminaarista 2.2.2018.)

Ohjaamot ovat tukemassa erityisesti nivelvaiheissa olevia nuoria elämässä eteenpäin. Palvelumallin tehtävänä on edistää nuorten kiinnittymistä työelämään sekä koulutukseen ja vastata siten nuorten moninaisiin tarpeisiin. Ohjaamojen ydinajatuksia ovat myös moniammatillisuus ja kynnyksettömyys. Voidaan kuitenkin pohtia, kategorisoiko tämä ohjauspalvelumalli samalla nuoria ja heidän suunnanottojaan kohti tulevaa.

Maine Ohjaamosta nuoria leimaamattomana palveluna on kiirinyt nopeasti. Neljäsosa Ohjaamon neuvonnassa käyneistä on tullut kaverin vinkistä, mikä on ollut parasta mahdollista mainosta. Kävijöitä on pyydetty antamaan Ohjaamon henkilökunnalle arvonsana, ja keskiarvoksi on saatu huimat 9,4. (Helsingin kaupunki uutiset 13.2.2018.)

Ohjaamo-palvelu on kuitenkin avoin kaikille nuorille. Tavoitteena on, ettei palvelupisteessä asiointia koeta leimaavaksi. Kynnys asiointiin halutaan pitää kaikille nuorille matalana. (Kelan tutkimusblogi 2017.)

Toiminnan leimaamattomuus ilmenee niin ohjaamopuheissa, kirjatuissa tavoitteissa kuin koko palvelumallin lähtökohdissa. Mitä leimaamattomuus on Ohjaamojen kontekstissa? Mikäli Ohjaamojen kirjattuna ja puhuttuna tehtäväkuvana on syrjäytyneiden nuorten tukeminen, niin samaan aikaan voidaan pohtia, synnyttääkö tällainen ajattelu stigmatisointia ja voiko nuori leimautua tätä kautta osallistuessaan toimintaan.

Ohjaamon nuoret tietävät, että syrjäytyneetkin haluavat menestyä (Vantaan Sanomat 17.6.2015).

Helppo ohjata nuorta hänen tarvitsemiensa palveluiden pariin. Nuoret saavuttaa helposti. Lisääntynyt yhteistyö ja tiedonkulku eri toimijoiden välillä (Wrede-Jäntti 2017).

Ohjaamopuhetta tarkasteltaessa voidaan todeta, että toiminnan sisältä käsin nuoret nähdään helpommin yksilöinä ja heidät myös kohdataan yksilöinä. Yksilöinä kohtaaminen voi edesauttaa leimaamisen välttämistä.

Aikaa kohdata nuorta, ollaan aidosti kiinnostuneita nuoresta ja hänen elämäntilanteestaan (Wrede-Jäntti 2017).

Ulkopuolelta katsottaessa ja määritettäessä ”ongelmia” leimaamisen riski kasvaa. Miksi sitten ”syrjäytyminen” itse terminä on ylipäättään niin myyvä esimerkiksi mediassa ja poliitikkojen keskuudessa? Sandbergin (2015, 60) mukaan 1980-lukua voidaan perustellusti pitää suomalaisen nykyisen syrjäytymisen käsitteen alkupisteinä. Käsitteen nollapiste henkilöityy vahvasti Jorma Sipilään. Hän kuvasi syrjäytymistä teoksessaan *Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen* (1979) tilana, jossa yksilö kokee itsensä kyvyttömäksi täyttämään yhteiskunnan odotuksia. Samalla käsitteellinen tarkastelu kietoutui köyhyydestä, avuttomuudesta ja poikkeavuudesta käytävään puheeseen. Tiettyjä yksilöitä ruvettiin katsomaan syrjäytyneiksi ja syrjäytettäväksi osana yhteisöelämää. Sipilä pohti myös syrjäytymistä syynä köyhyyden, avuttomuuden ja poikkeavuuden syntyyn sekä kasvamiseen. (Ks. tarkemmin Sandberg 2015; Sipilä 1979.)

Kuten aiemmin olemme todenneet, stigmatisoiminen kuuluu yhteiskunnan (syrjäytäviin) toimintamekanismeihin. Yhteiskunnallisista asioista puhuttaessa on helpompi tuottaa tiedostamatontakin stigmatisointia. Ohjaamo-toimintaa määritettäessä luodaan samalla kuvaa siitä, minkälaista toiminta on ja minkälaisia yksilöitä toiminnassa on mukana. Tämän vuoksi on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millä tavoin toimintaa kuvataan sekä sis- että ulkopuolelta, esimerkiksi miten toiminnan rahoitusta perustellaan

Ohjaamoissa työskenteleville, yhteistyöverkoston toimijoille ja ylipäätään ”asiakkaille” eli nuorille, joille palvelua kohdistetaan.

OHJAAMO MERKKAAVANA VAI MERKKAAMATTOMANA PALVELUMALLINA?

Kannattelevassa Ohjaamo-toiminnassa mukana oleminen voi olla myös kohtalokasta nuorelle. Kirjoitettu tai kirjoittamaton sääntö kouluttautumisesta ja työllistymisestä voi kategorisoida ja rajata nuoren toimijuutta hänen hapuillaan koulutus- ja työmarkkinoilla. Kutsumamme merkkkaus voi tapahtua monella tapaa. Nuori marginalisoidaan antamalla hänelle leima, joka esittää hänet puutteellisena, kun hän ei halua osallistua esimerkiksi aikaamme hallitseville ”koulutusmarkkinoille”. Miten käy niille nuorille, joilla ei ole vain tarvetta hakeutua haluttuun suuntaan hinnalla millä hyvänsä?

Kuten aikaisemmin olemme todenneet – goffmanilaisittain – stigmatisoidut kohtaavat siis maailman, jossa heitä ei hyväksytä sellaisina kuin he ovat. Silloin, kun stigmatisoidut kohtaavat heitä arvostavia ihmisiä, voivat myös stigmatisoidut kokea itsensä vapaiksi ja itsevarmoiksi. Goffman puhuu kahdesta eri ryhmästä niiden kohdalla, jotka hyväksyvät stigmatisoidut omana itsenään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne, jotka ovat samankaltaisessa tilanteessa, siis omaavat samanlaista stigmaa. Toisessa ryhmässä ovat ne ihmiset, jotka muuten hyväksyvät henkilön ihmisenä huolimatta tämän henkilön ominaisuuksista ja erilaisuudesta. (Goffman 1963, 19–21.)

Stigmatisoitujen yksilöiden alentaminen entisestään ei ole monestakaan näkökulmasta katsottuna kannattavaa tai järkevää. Voidaan miettiä, millä keinoin leimattujen ja marginaaliin asetettujen henkilöiden aitoa hyväksymistä voitaisiin edistää. Yhteiskunnallisen hyväksymisen puutteen myötä stigmatisoidut henkilöt joutuvat elämään häpeässä ja monet yrittävät myös parhaansa mukaan peitellä stigmaansa. Jotkut valehtelevat elämästään, ja toiset taas eristäytyvät muista ihmisistä, jotta kukaan ei saisi tietää heidän elämästään ja stigmastaan. (Goffman 1963.)

Jos Ohjaamoja pidetään syrjäytyneiden pysähdyspaikkana, näyttäytyy se silloin tällaisena nykyajan leimana, joka alentaa yksilöitä yhteiskunnallisen puheen kautta. Ohjaamossa asioiva nuori voi samalla tavoin kokea häpeää ja salailia tilannettaan muilta. Häpeä tilanteesta voi pahimmillaan aiheuttaa myös eristäytymisen ja muiden välttelmisen. Nuorella voi olla päällekkäisiä stigmoja, jotka vaikuttavat toisiinsa, esimerkiksi masennusta, joka taas osaltaan toimii stigmaana ja voi aiheuttaa häpeää nuorelle. Stigmaa ei välttämättä voida poistaa, mutta stigmatisoidun henkilön auttamiseksi tarvittaisiin kokonaisvaltaista asenteiden muutosta. Stigman aiheuttama häpeä voi johtaa pahimmillaan nuoren itsetunnon laskemiseen ja omien mahdollisuuksien vähenemiseen.

Yksi tavoista käyttää syrjäytymisen käsitettä nuorten yhteydessä on kuvata nuorten huono-osaisuutta ja sen kasautumista ja tähän yhdistyvää yhteiskunnan ulkopuolelle

ajautumista prosessinomaisista näkökulmista. Huono-osaisuuden kasautumista ja syrjäytymiskierrettä tarkastelevassa kirjallisuudessa ilmiöön yhdistyvät työn ja koulutuksen puutteen lisäksi muun muassa taloudellinen huono-osaisuus, henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin vajeet, sosiaalisten suhteiden puute, huono-osaisuuden subjektiivinen kokemus ja huono-osaisen identiteetti. (Ks. esim. Saari 2015; Ilmakunnas ym. 2015; Kainulainen 2014.)

Nuoriin yhdistettyä syrjäytymispuhetta voidaan myös lähestyä Levitaksen (1998, 1–3) esittämien kolmen diskurssin kautta. Ensimmäinen diskurssi paikantuu kriittiseen sosiaalipolitiikkaan, ja siinä syrjäytyminen nähdään köyhyytenä. Toinen diskurssi viittaa syrjäytymiseen moraalisenä ongelmana ja kulttuurisena köyhyytenä. Kolmas diskurssi puolestaan näkee syrjäytymisen työttömyytenä, ja inklusion nähdään siinä liittyvän läheisesti työmarkkinoihin.

Ennen kaikkea Levitaksen esittämät diskurssit eroavat keskenään siinä, miten ne määrittelevät rajaa sekä siinä, miten ihmiset määritellään sisä- tai ulkopuolelle kuuluviksi. Nämä syrjäytymisen diskurssit kiinnittävät huomionsa syrjäytymisessä eri asioihin, mutta yhteistä niille on kuitenkin se, että ne asettavat palkkatyön suurimmaksi tekijäksi yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oletuksena on, että palkkatyö johtaa parempaan sosiaaliseen inklusioon. Samalla diskurssit tuovat esille syrjäytymisen merkitysten muuttumisen. Niitä voidaan siis käyttää hyväksi esimerkiksi poliittisessa toiminnassa. Julkisessa keskustelussa liikutaankin näiden kaikkien diskurssien välillä, ja tämä käsitteen moniulotteisuus tuo käsitteelle valtaa, koska se voi saada hyväksyntää monelta eri taholta. (Levitas 1998, 27, 168–169.) Minkälaisen stigman nämä syrjäytymispuheen diskurssit antavat esimerkiksi niille nuorille, jotka asioivat Ohjaamossa, siis kysymässä muun muassa neuvoja ja ohjausta sen hetkisessä elämäntilanteessaan?

Nuori tulisi ennemminkin kohdata omana itsenään eikä ainoastaan hänen stigmansa kautta. Tulisi myös tiedostaa, että jokaisella henkilöllä on omat, yksilölliset tilanteensa ja elämänhistoriansa (ks. Souto 2013). Katsomalla nuorta kaavamaisten linssien läpi emme edes halua nähdä nuorta omana itsenään, vaan asetamme hänet vasten hänen tahtoaan pieneen lokeroon. Lokeroiminen ja kategorisoiminen eivät auta nuorten kanssa toimivia eivätkä myöskään nuorta itseään. Unohtamalla erilaiset stigmat ja kategoriat voisimme päästä yksilöiden erilaisiin tilanteisiin entistä syvemmin käsiksi.

Kuten olemme esittäneet, Ohjaamo-toiminta kohtaa kulttuurisia muutoksia (esimerkiksi työmarkkinoiden rakennemuutokset) jatkuvasti omassa tehtäväkuvassaan. Nämä muutokset tuovat samalla nuorten elämään kasvavaa epävarmuutta (ks. Furlong & Cartmel 1997). Koko yhteiskunnan tasolla olisi tärkeää tiedostaa erilaiset asenteet erilaisia tilanteita kohtaan ja siten myös muuttaa niitä. Yksilöiden erilaiset tilanteet eivät tee heistä alempiarvoisia toisiinsa nähden. Kun yksilön herkistynyt havaintokyky yhdistyy avarakatseisempaan ajatteluun ja toimintaan (oppi tai uskaltaa esim. kysyä itseltään olettamuksiensa ehtoja, ks. edellä s. 187), Ohjaamo-toimintaa ylläpitävät ja siihen osallistuvat voivat punnita esimerkiksi ennakkoluulojaan ja tunnetaitojaan. Tässä

viitekehyksessä taidelähtöinen toiminta voisi olla yksi hedelmällinen lähtökohta käsitellä hankalaksikin koettuja asioita (ks. Sivenius & Friman 2017; 2020) rationaalisen keskustelukulttuurin rakentamisessa.

Myös erilaisten raporttien, asiakirjojen ja suunnitelmien tulisi huomioida nuorten yksilöllisyys ja yksilölliset tilanteet entistä paremmin. Millaista puhetapaa käytän? Tarkemmin sanoen, sillä tavalla, miten puhumme tietyistä tilanteista ja näihin kuuluvista nuorista, on merkitystä sekä kuuntelijoille että myös näissä tilanteissa oleville toimijoille. Eri tilanteissa olevat nuoret ja muut kuuntelijat aistivat puhetavoista sen, miten näissä tilanteissa olevia tulisi kohdella ja miten asennoitua heitä kohtaan. Nuorelle voi olla vahingoittavaa kuulla olevansa lokeroitu tiettyyn kategoriaan, joka tarkoittaa myös ”normaalista” poikkeavaa. Esimerkiksi masennus ei tarkoita nuoren epäonnistumista tai pysyvää tilannetta hänen elämässään. On tiedostettava, mihin tällaiset tilanteet voivat johtaa, mutta ennen kaikkea on ymmärrettävä se, mihin kaikkeen nämä nuoret pystyvät, erilaisista tilanteista huolimatta. (Haverinen 2018.)

Leimaaminen, nuoren merkkäminen onkin petollista, sillä stigmatisointi voi myös toimia eräänlaisena itseään toteuttavana ennusteena. Esimerkiksi tilastollisten analyysien mukaan aikuisiän syrjäytyneisyyteen on muun muassa löydetty yhteyksiä varhaislapsuuden olosuhteista, kuten esimerkiksi perheväkivallasta ja päihdeongelmista sekä lapsen käyttäytymisestä. Kuitenkin on huomattava, että suuri osa näistä riskeistä jää lopulta aktivoitumatta syrjäytymiseksi. Tällöin syrjäytymisvaarassa olevien yksilöiden leimaaminen ja tuomitseminen syrjäytymiseen aikaisessa vaiheessa voi toimia ikään kuin itseään toteuttavana ennusteena, vaikka toimittaisiin ennaltaehkäisyä nimissä. (Järvinen & Jahnukainen 2001, 137.)

Kuten Goffman (1963) osoittaa, yksilölle annettu leima voi helposti johtaa siihen, että henkilö myös alkaa käyttäytyä leiman mukaisesti. Varsinkin lasten ja nuorten kohdalla olisi olennaisempaa keskittyä niihin ongelmatekijöihin, jotka vaikuttavat lapsen tai nuoren elämään juuri sillä hetkellä kuin pohtia näiden henkilöiden syrjäytymisalttiutta tulevaisuudessa (Järvinen & Jahnukainen 2001, 137).

AKTIVOINTIPOLITIikka TOTEUTTAVANA ENNUSTEENA JA LEIMAAVANA TEKIJÄNÄ

Kuten olemme todenneet, nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn on kiinnitetty entistä enemmän huomiota niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin myös muualla Euroopassa. Oleellista on siis, miten yhteiskunta näkee syrjässä olevat ihmiset ja heidän palauttamisensa ”yhteiskunnan sisälle”. Miten sijoittuminen yhteiskunnan sisä- ja ulkopuolelle tapahtuu, vai onko yhteiskunnan ulkopuolella oleminen edes mahdollista?

Käytännöllisellä tasolla aikamme aktivointipolitiikka tuottaa erinäisiä tukitoimia, joilla työttömiä tai kouluttamattomia ja siten huonossa työmarkkina-asemassa olevia

nuoria ohjataan koulutus- tai työurille (Mutanen & Sivenius 2019). Näiden aktivointitoimien yhtenä toteutusympäristönä voidaan nähdä Ohjaamot, joiden keskeisenä tavoitteena on saada nuoret siirtymään koulutukseen ja työmarkkinoille. Vaikka nuorille suunnattujen aktivointitoimien keskiössä on koulutukseen, työhön ja työkykyyn liittyvä tuki, on etenkin eurooppalaisissa aktivointitulkinnoissa pyritty muuttamaan yksilö työllistyvyydeltään työmarkkinoihin sopivaksi (ks. Mutanen & Sivenius 2019; Siivonen & Isopahkala-Bouret 2016).

Rakenteellisella tasolla kasautuneen huono-osaisuuden kontekstissa hyvinvointivaltion instituutiot nousevat merkittäviksi huono-osaisuuden lievittäjiksi, jolloin myös ulossulkemisen näkökulma siirtyy kohti näitä instituutioita. Hyvinvointivaltion instituutioiden toteuttamaa ulossulkemista on käsitteellistetty erilaisina poiskäännyttämisen muotoina, joissa vastuuta siirretään yhteiskunnalta yksilölle ja yksilöä siirrellään instituutioiden välillä (Hänninen & Karjalainen 2007; Määttä 2012). Syrjäytyneiden nuorten tunnistamisessa ja mahdollisten riskiryhmien ennakoinnissa päädytään valitettavan usein nuorten kategorisointiin, jossa kategoria rakentuu yksilöllisten piirteiden ja elämäntilanteiden kuvaamisen sekä institutionaalisen statuksen pohjalle. Syrjäytyneeksi luokitellun nuoren toimijuus kuvataan usein kielteiseksi erilaisten ei-toivottua käyttäytymistä painottavien ääri-ilmaisujen kautta. (Komonen 2012, 37.) Samoin syrjäytymisen diskurssit (Levitas 1998) asettavat nuorten toimijuudelle tiettyjä rajoja ja ehtoja. Samalla diskurssit asettavat rajoja siihen, miten kunkin yksilön voidaan nähdä asettuvan sisä- tai ulkopuolelle kuuluviksi.

Helnen (2002, 52, 56) mukaan syrjäytymisdiskurssissa on havaittavissa paradoksaalisuutta. Samaan aikaan, kun syrjäytyneet halutaan palauttaa yhteisyyteen, on kuitenkin rivien välistä havaittavissa syrjäytyneisiin liittyvää negatiivista ja etäisyyttä ottavaa arvolatausta, jossa heidät ajatellaan ”toisiksi”. Syrjäytyneet siis halutaan palauttaa yhteisyyteen, mutta samaan aikaan heidät halutaan pitää etäällä. Syrjäytymisen taustalla on myös eksplisiittisiä ja implisiittisiä mekanismeja, joiden avulla syrjäytyneet henkilöt konstruoidaan ulkona tai reunoilla oleviksi ”toisiksi”.

Rajaavatko siis käytännölliseltä ja rakenteelliselta tasolta katsoen aktivointitoiminnot Ohjaamo-nuorilta jotain pois? Voidaan ajatella, että jokainen suhde, myös poissulkeva suhde, on kuitenkin suhde. Nykyajan yhteiskuntaa voidaan myös kutsua bulimiseksi, sillä se imaisee ihmiset sisäänsä, mutta silti hetken kuluttua oksentaa heidät pois (Young 1999, 81). Ihmisille ei siis anneta edes mahdollisuutta menestymiseen, vaikka heitä jatkuvasti painostetaan siihen. Jokaisen syrjäytyneen odotetaan myös menestyvän vaikeuksista huolimatta. Suorituskultti, sisäinen yrittäjäys ja yrittäjäys ylipäättään sekä onnistumiseen tuomitseminen voidaan nähdä nykyaikaan sopivina käsitteinä. (Helne 2002, 85–86.)

Kategorisoimiseen ja erilaisiin rajanvetoihin liittyvät myös normina pidetyt tekijät: esimerkiksi koulutuspaikkaa hakevan nuoren norminmukainen elämänkulku. Odotukset normien mukaisesta elämäntilasta liittyvät sekä yhteiskunnallisiin keskusteluihin että myös nuoren omiin oletuksiin. Tässä kohdin voikin pohtia nuoren toimijuuden ehtoja

ja nuoren toimijuudelle iskostettuja ehtoja, joita olemme tässä artikkelissa hieman raotaneet. Mikä on *yhteiskunnallisen puheen* rooli? Miten ja millä tavoin nuori hahmottaa elämäänsä ja sen asettautumista normin mukaiseen elämään Ohjaamon kontekstissa?

Perusteltua ja rakentavaa voisi olla pohtia niitä tahoja, jotka ohjaavat nuoria toimintoihin mukaan ja hyväksyvät kyseenalaistamatta lähtökohdat syrjäytysuhan alla olevasta nuoresta, sekä avata keskustelua heidän kanssaan. Merkkaaminen siis käynnistyy, koska Ohjaamo-toiminnan oletetaan olevan syrjäytymisen ehkäisyä sekä syrjäytymiskiirteen katkaisua, vaikkei kohderyhmässä olisikaan syrjäytymisriskiin kuuluvia. Siten ehkäiseväksi toiminnaksi tarkoitettu palvelutoiminta voi myös toimia itseään toteuttavana ennusteena sekä leimaavana tekijänä, vaikka tarkoituksiperät ja itse toiminta ovat hyvää tarkoittavia. (Ks. Järvinen & Jahnukainen 2001, 132.)

Sitä vastoin kasvatuksellisesti Ohjaamo-toimintaa tulkittaessa on lähtökohdaksi asetettava ”Ihminen tulee ihmiseksi kasvatuksen kautta”, kuten filosofi Immanuel Kant aikanaan sanoi. Kasvatuksellisen ohjauksen on luotava edellytykset nuoren autonomiselle järjenkäytölle, rohkeudelle nähdä asioita toisin (ks. Sivenius & Friman 2020; Mezirow 1998) kuin mitä ajanhengen hegemoniset puhuvat sallivat.

POHDINTA

Poissulkeeko Ohjaamo-puhe jotenkin nuorten toimijuuden ehtoja koulutus- ja työmarkkinakilpailussa? On täysin selvää, että Ohjaamot pyrkivät välttämään leimaamista, ja toimintaa kehitetään jatkuvasti. Kyse onkin siitä, miten muut (esim. koulutuksen järjestäjä, työnantaja) näkevät yksilön, kun samalla viivalla on yksilöitä ilman ”Ohjaamo-stigmaa”?

Mitä leimatuksi tuleminen aiheuttaa nuorelle ja hänen itsetunnonle, mikäli merkkaukset tulevat osaksi nuoren identiteettiprosessia? Itsensä kokeminen puutteelliseksi ja vajavaiseksi voi olla omiaan aiheuttamaan sen, ettei nuori tunne hänellä olevan enää minkäänlaista ulospääsyä tilanteesta: hänet on ikään kuin poissuljettu yhteiskunnasta, sillä leimaaja kategorisoi nuoren esimerkiksi palvelumalleista syntyneen ennakkoluulon takia. Mitä enemmän uhkakuvien sävyttämiä välttämättömyksiä yhteiskunnassa tuotetaan, sitä enemmän myös lietsotaan samalla nuorten toivottomuutta ja pahoinvointia (Perttula 2015, 107–108).

Olemme tässä artikkelissa tarkastelleet, miten Ohjaamot näyttäytyvät keskustelujen kautta ja ilmeneekö näissä kategorisointia suuntaan tai toiseen. Samalla olemme pyrkineet lisäämään kriittistä tietoisuutta ja Ohjaamojen kykyä kyseenalaistaa sekä tarjota nuorillekin tilaa kriittiselle pohdinnalle, ehkä vastarinnallekin. Vaikka Ohjaamojen tehtävänä on tarjota nuorille palveluja, jotka edistävät opintoihin ohjautumista, työllistymistä sekä elämänhallintaan liittyvien kysymysten ratkaisemista (Määttä 2017, 7), on tarkoittamassamme ”merkkauksessa” kysymys laajemmista seikoista eli rakenteellis-käytännöllisistä seikoista, jotka tuottavat sosiaalista järjestystä esimerkiksi siihen, miten

”Ohjaamo-nuoreen” suhtaudutaan koulutuksen ja työnantajan katseen alla. Leimaavan puheen ”objektoituminen” alkaa tuottaa ”totuutta” kuvastavaa sosiaalista todellisuutta, joka taas poissulkee nuoren toimijuuden ehtoja.

Laajasti katsoen syrjäytymisestä puhuminen liitetään Ohjaamojen toimintaan: sitä korostetaan huolipuheella, erinäisillä tilastoilla ja poliittisilla esiintuloilla. Ovatko ohjauspalvelumallit, tässä tapauksessa Ohjaamo-toiminnan ehdot, samassa virrassa kuin koulutuspolitiikan markkinaliberalistiselle ideologialle alistettu koulu?

Uusissa virtauksissa jokaiselle lapselle tarkoitettu koulu eli yhteinen perusopetus onkin joutunut kyseenalaiseksi sekä hallinnoltaan että sisällöltään. Vaikka julkisen vallan tarjoama yhteinen koulu oli keskeistä valistuksen *Bildung*-ajattelussa ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa, nämä arvot kyseenalaistettiin silloisessa koulutuspolitiikassa kansainvälisten tuulien ja painotusten mukana (Ahonen 2001, 156–157). Hallinnon alueella oikeistoliberalismi on edellyttänyt suunnitteluvaltiosta luopumista ja päätöksenteon hajauttamista koulutuspalvelujen tuottajille, kunnille ja kouluille. Samalla hajauttamisvaateeseen on liittynyt vaatimus koulutuksen alistamisesta tulosvastuullisuudelle (New Public Management) ja markkinavoimille eli kilpailulle. (Ks. Steger & Roy 2010; Hursh 2009; Oravakangas 2005.)

Lisäksi voidaan myös pohtia, miksi syrjäytyminen kiinnostaa mediaa ja politiikan toimijoita. Onko niin, kuten aikaisemmin olemme todenneet, että syrjäytymisen käsitteellinen tarkastelu käynnisti köyhyydestä, avuttomuudesta ja poikkeavuudesta käytävän keskustelun, jonka johdosta nuoria ruvettiin myös merkkemaan enemmän?

Mitä edellä esitetty rakenteellinen kategorisointi aiheuttaa nuorten elämälle ja toimijuudelle? Vaikka kategorisoimista voidaan pitää epäoleellisena ja turhana, tärkeimpänä voidaan kuitenkin pitää sitä, millä tavoin nuoriin suhtaudutaan ja asennoidutaan riippumatta siitä, minkälaisen toimijuuden ehtojen sisään heidät on asetettu.

Kuvaamamme ”merkkaukset” on siis leimallista yksilön elämässä. Se aliarvioi nuoren elämänsuunnanottoja, alempiarvoistaa subjektiutta. Kuten Perttula (2015) toteaa, nuoren ongelmat tulisi kohdata yksilöllisesti ja vaikka ongelman ratkaisuksi nähdään usein koulutuksen läpäiseminen, se ei kenties aina ole sopivin ratkaisu itse nuoren ja hänen elämänsä kannalta. Koulutusta tarjotaan usein ratkaisuna kaikkeen, mutta mikäli nuoren ongelmat johtuvat muusta kuin kouluttamattomuudesta, tulisi nuorta auttavilla tahoilla olla mahdollisuus keskittyä nuorten yksilöllisiin tilanteisiin ja heidän auttamiseensa juuri siinä tilanteessa. Tässä kohdin tulkintamme mukaan Ohjaamot hakevatkin paikkaansa. Mutta vaikka toiminta olisi kuinka kannattelevaa nuoren kohdalla, se ei muuta koulutusinstituution tai työnantajan ennakkoluuloja. Nämä ennakkoluulot voivat olla hyvinkin pinttyneitä, jolloin merkkäminen vain jatkuu kohti seuraavaa sukupolvea.

Vaikka stigmatisoituminen on yleinen piirre yhteiskunnassa, on tärkeää huomioida, miten nuorten leimaaminen tapahtuu ja millä perustein. Huomioimalla tämä ja sen aiheuttama haitallisuus, voidaan tarpeetonta stigmatisointia myös pyrkiä välttämään. Miten sitten ennakkoluuloja voisi murtaa? Miten suhtautua esimerkiksi valtavirrasta

erottuvaan marginaalijuoreen, jos arvoympäristö näyttää vain tienviittaa yhteen suuntaan, kohti kilpailemista, välineellistä ja taloudellista elämää?

Mitä ilmeisimmin nuori saa stigman, jota Goffman (1963) pitää eräänlaisena subjektin ominaisuutena. Tämä alentaa yksilön kokonaisesta ihmisestä alempiarvoiseksi. Tarkemmin sanoen ihmisten halu kategorisoimiseen koituu probleemaksi, kun taloudellista voittoa tavoittelevassa arvoympäristössä ihmisyyttä katsotaan vain kaavamaisien linssien läpi. Nuori marginalisoidaan antamalla hänelle leima, joka esittää hänet puutteelliseksi, kun hän ei halua osallistua esimerkiksi aikamme hallitseville ”koulutusmarkkinoille”.

Sivistyskasvatuksellinen ymmärtäminen edellyttää meiltä kaikilta kilpailuajattelun ja ekonomistisen ajattelun oletusten tiedostamista ja tunnistamista. Ohjaamoissa voitaisiin toimia oman tehtäväkuvan ohella nuorten havahduttajina: tuottaa tietoisuutta aikamme politiikasta, esimerkiksi konsumeristisen kapitalismin ekososiaalisista ongelmista ja talouskysymyksistä. (Sivenius, Värri & Pulkki 2018.) Hyvä alku olisi tavoitella esimerkiksi koulutuksen ja toiminnan arkeen antileimallista itsetietoisuutta. Yhteiset, heterogeeniset keskusteluareenat voisivat olla rakentavia tiloja katsoa epämiellyttäviä tosiasioita silmiin ennemmin kuin passivoitua ja uskotella itselleen, että eihän tätä problemaa ole lainkaan tai ainakaan omalla kohdalla. Ohjaamo-toiminnan kannalta voitaisiin tutkimusperustaisesti pohtia vieläkin enemmän vaihtoehtoisia keinoja, jotka voisivat vahvistaa nuorta kohtaamaan piilorakenteisen, ennakkoluuloja omaavan yhteiskuntamme. Tämä havahduttaminen on pedagogis-poliittista aktiivisuutta niissä yhteiskunnallis-historiallis-kulttuurisissa elämänmuodon rakenteissa, jotka määrittävät koko sukupolven toimintaa myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Ahonen, Sirkka (2001) Kuka tarvitsee yhteistä koulua. Teoksessa Arto Jauhiainen & Risto Rinne & Juhani Tähtinen (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Kasvatusalan tutkimuksia 1, 155–184.”
- Alatalo, Johanna & Mähönen, Erno & Räisänen, Heikki (2017) *Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus*. TEM-analyyseja 76/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Eurooppa 2020 -strategia. (2019) Valtiovarainministeriö. <https://vm.fi/eurooppa-2020-strategia>. (Viitattu 2.3.2019)
- Van Dijk, Teun Adrianus (1993) Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, Vol.4 (2), 249–283.
- Van Dijk, Teun Adrianus (2001) Multidisciplinary cda: A plea for diversity. Teoksessa Ruth Wodak & Michael Meyer (eds) *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage, 95–119.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) *Young people and social change. Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.

- Goffman, Erving (1963) *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hallituksen puoliväliriihen taustamuistio 2017 (2017) Nuorten syrjäytymisen vähentäminen. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/4592272/Hallituksen-linjaukset-syrjaytymisen-vahentamiseksi.pdf/ef2dc3b7-8459-497e-b0cf-77b4ea9cf686/Hallituksen-linjaukset-syrjaytymisen-vahentamiseksi.pdf.pdf>. (Viitattu 18.12.2018)
- Harvey, David (2008) *Uusliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino.
- Haverinen, Hanna-Kaisa (2018) *Koulupudokkuus syrjäytymispuheena: mitä "koulupudokkuus" on?* Masters thesis, Philosophical faculty, School of Educational Sciences and Psychology, University of Eastern Finland.
- Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.
- Hursh, David (2009) Foreword: The World Is Not Flat. Challenging Neoliberal Policies. Teoksessa Dave Hill (ed.) *The Rich World and Impoverishment of Education*. New York: Routledge, ix–xi.
- Husserl, Edmund (1978) The Origin of Geometry. Teoksessa: Thomas Luckmann (ed.) *Phenomenology and Sociology: Selected Readings*. New York: Penguin, 42–70.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2007) Tarve harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännättämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: Stakes, 157–191.
- Ilmakunnas, Ilari & Kauppinen, Timo & Kestilä, Laura (2015) Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (3), 247–262.
- Järvinen, Tero & Jahnukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 20. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 125–152.
- Kainulainen, Sakari (2014) Ruoka-avun hakijoiden hyvinvointi. Teoksessa Maria Ohisalo & Juho Saari (toim.) *Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa*. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätö, 59–69.
- Kautto, Tuija & Korpilauri, Titta & Pudas, Marja & Savonmäki, Pasi (2017) Ohjaamojen synty ja kehittämistavoitteet. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke, Keski-Suomen ELY-keskus, 14–20.
- Kelan tutkimusblogi (2017) Miten Kela vastaa nuorten palvelutarpeisiin? <http://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/4235>. (Viitattu 10.1.2019.)
- Kestävää kasvua ja työtä 2014–2020 -ohjelma (2019) <https://www.rakennerahastot.fi/kestavaa-kasvua-ja-tyota-2014-2020-ohjelma>. (Viitattu 10.1.2019.)
- Ketola, Sannamaria & Sivenius, Ari (submit, 2020) Koulutuspuheen paradoksi. Janus
- Komonen, Katja (2012) Paha pudokas? Koulutuksellisen syrjäytymisen tarkastelu yhteiskun-

- nallisessa keskustelussa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 14 (2), 30–39.
- Levitas, Ruth (1998) *The Inclusive Society. Social Exclusion and New Labour*. London: Mac-Millan.
- Mezirow, Jack (1998) On critical reflection. *Adult Education Quarterly* 48, 185–198.
- Mutanen, Heli & Sivenius, Ari (2019) Aktivointitoimista allikkoon? Teoksessa Karin Filander & Maija Korhonen & Päivi Siivonen (toim.) *Huiputuksen moraalijärjestys: Osallisuuden ja sosiaalisen kivun kertomuksia*. Tampere: Vastapaino, 245–271.
- Määttä, Anne (2012) Perusturvan poiskäännytyt. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2), 145–156.
- Määttä, Mirja (2017) Johdattelu kirjaan. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke, Keski-Suomen ELY-keskus, 7–10.
- Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtäväänsä määrittämässä. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) *Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 158–168.
- Nieminen, Jarmo (2017) Ohjaamot ja nuorten osallisuus. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke, Keski-Suomen ELY-keskus, 42–46.
- Noro, Arto (2000) Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sosiologia* 4/2000, 321–329.
- Nuorille suunnatun Ohjaamo-toiminnan käynnistäminen ja kehittäminen (2014) http://www.rakennerahastot.fi/documents/10179/308807/Ohjaamo-toiminnan_yleiskuvaus_marraskuu_2014.pdf/97c65806-9a92-4756-98e4-7f2527acd592. (Viitattu 9.3.2019.)
- Ohjaamot (2019) <https://ohjaamot.fi/mika-on-ohjaamo-1>. (Viitattu 9.3.2019.)
- Ohjaamot tulevaisuudessa -seminaari 2.2.2018. Espoo. <https://blogs.sis.uta.fi/taikoja/2018/02/06/ohjaamot-tulevaisuudessa-koonti-seminaarista-2-2-2018/>. (Viitattu 1.2.2019.)
- Oravakangas, Aini (2005) *Koulun tuloksellisuus? Filosofisia valituksia koulun tuloksellisuuden problematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa*. Chydenius instituutin tutkimuksia 2/2005. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Paakkunainen, Kari (2014) Nuorisotakuun speaktaakkeli ja oppi. Teoksessa Anu Gretschel & Kari Paakkunainen & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 213–224.
- Perttula, Rauno (2015) *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 517. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pitkänen, Sari & Kesä, Mikko & Terävä, Kimmo & Parkkinen, Maari (2017) *Kehittyvät nuorten työllistämisen keinot Ohjaamoissa*. Kuntoutussäätiö, Mikko Kesä Oy, Kohtaamo.
- Pääkaupunkiseudun Ohjaamot tulevaisuudessa -seminaari 2.2.2018: https://www.youtube.com/watch?v=8hkVR7_EQBY (Viitattu 13.8.2019.)

- Rakenerahastot (2018) *Ohjaamo ehkäisemässä nuorten syrjäytymistä*. https://www.rakenerahastot.fi/etusivu/-/asset_publisher/a0X5B5jWrSqc/content/ohjaamo-ehkaisemassa-nuorten-syrjailytyymista/maximized. (Viitattu 12.1.2019.)
- Saari, Juho (2015) *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sandberg, Otso (2015) *Hallittu syrjäytyminen – Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Savolainen, Janne (2018) Nuorten Ohjaamot: yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta. TEMatiikkaa-blogi. <https://tem.fi/blogi/-/blogs/nuorten-ohjaamot-yksi-kaikkien-ja-kaikki-yhden-puolesta>. (Viitattu 19.12.2018.)
- Savolainen, Janne & Palola, Elina & Hilpinen, Merja & Karlsson, Ulla-Jill (2017) Alkusanat. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke, Keski-Suomen ELY-keskus, 3.
- Siivonen, Päivi & Isopahkala-Bouret, Ulpu (2016) Adult Graduates' Negotiations of Age(ing) and Employability. *Journal of Education and Work* 29:3, 352–372.
- Sipilä, Jorma (1979) *Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen*. Helsinki: Tammi
- Sivenius, Ari & Friman, Iina (2017) Taidelähtöinen projekti tutkimuksellisena lähestymistapana – nuorten elämä kuvin ja sanoin. *Nuorisotutkimus* 35 (1–2), 26–38.
- Sivenius, Ari & Friman, Iina (2020) Can I? Dare I? *International Journal of Education & the Arts* 21(8). Retrieved from <http://doi.org/10.26209/ijea21n8>.
- Sivenius, Ari & Värri, Veli-Matti & Pulkki, Jani (2018) Ekologisemman sivistysajattelun haasteita aikamme taloudellistuneessa arvoympäristössä. Teoksessa Heikki Silvennoinen & Mira Kalalahti & Janne Varjo (toim.) *Koulutuksen lupaukset ja koulutususko. Kasvatustieteiden vuosikirja vol. 2. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences* 79, 101–125.
- Souto, Anne-Mari (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Jussi Ronkainen & Marika Punamäki (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa*. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 107–130.
- Steger, Manfred & Roy, Ravi (2010) *Neoliberalism A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Sutela, Elina & Törmäkangas, Liisa & Toikka, Enna & Haapakorva, Pasi & Hautakoski, Ari & Hakovirta, Mia & Rasinkangas, Jarkko & Gissler, Mika & Ristikari, Tiina (2016) *Nuorten hyvinvointi ja syrjäytymisen riskitekijät Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa. Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu*. Raportti 5/2016. Helsinki: THL.
- THL (2018) Nuorten yhteen kootut palvelut. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/nuoret-ja-palvelut/nuorten-yhteen-kootut-palvelut>. (Viitattu 10.1.2019.)
- Wrede-Jäntti, Matilda (2017) Kauhava 11.10.2017. Vastaukset / Ohjaamo.
- Young, Jock (1999) *The exclusive society: Social exclusion, crime and difference in late modernity*. London: SAGE.

Miksi ohjataan? Ohjauksen vaikutukset ja oikeutus

Sanna Vehviläinen

Systemaattisen ohjauspolitiikan kehittyminen maahamme vaatii nykyistä täsmentyneempää keskustelua siitä, miksi ohjausta on olemassa ja mitä se ihmisille tarjoaa. Tarkastelen puheenvuorossani ohjauksen tuloksellisuutta käsitteleviä tulkintoja, joita on esitetty tieteellisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ne ovat oletuksia siitä, mitä ohjaus lupaa yksilöille ja yhteiskunnalle. Nämä tulkinnat muovaavat ohjauksen agendoja, käytäntöjä ja vuorovaikutusta.

Nimitän tulkintoja *tuotosnäkökulmaksi* ja kahdeksi *prosessinäkökulmaksi*. Tuotosnäkökulmassa ohjauksen onnistuminen merkitsee yksiselitteisesti tietyn tuloksen tai tuotoksen syntymistä. Tuotos voi olla osaamisen näyte, suoritus, ratkaisu tai urasiirtymä. Ohjaus pyrkii varmistamaan, että tulos syntyy jokaiselle instituutioiden odottamalla tavalla: tutkinnot valmistuvat, työttömät työllistyvät. Ohjauksen onnistuminen näkyy siinä, missä määrin näin tapahtuu.

Prosessia korostavassa näkökulmassa ohjauksen päämäärä ei jäsenny tyyppituotoksesta käsin. Ajatellaan, että yksilöiden elämässä toteutuu prosesseja, joita voi edistää ohjauksella: ammatillista kasvua, elämäntilanteen muovaamista, työssä jaksamista, kotoutumista. Tutkimuksessa pyritään osoittamaan, miten ohjauksella vaikutetaan johonkin prosessin kannalta keskeiseen tulosmuuttujaan (esimerkiksi uramuuntuvuus, työllistyvyys, työn imu, työkyky).

Toinen prosessinäkökulma pyrkii tavoittamaan ohjattavan oman kokemuksen tilanteestaan sekä siitä jäsentyvät toimijuuden esteet. Tulos näkyy rikastuneena, laadullisesti erilaisena ymmärryksenä hänen tilanteestaan. Tapauskuvauksessa voidaan verrata prosessin alussa esitettyä tulkintaa sen lopussa esitettyyn. Tulkinnat ohjattavan kokemuksesta ja tilanteesta syntyvät yhteistyönä ohjaajan ja ohjattavan välillä.

Erittelen puheenvuorossani näitä ohjauksen tuloksellisuuden tarkastelun tapoja. Lopuksi esitän, että ohjauksen päämääräkäsitteenä toimijuus on perusteltu ratkaisu, koska se tavoittaa realistisesti ohjauksen vaikutusten eri ulottuvuudet.

MIKSI OHJATAAN?

Ohjausta koskevien ratkaisujen tekeminen edellyttää analyysiä siitä, mitä ongelmaa ohjaus ratkoo, mitä hyvää se tuo, mitä arvoa ylläpitää sekä miten arvon suunnassa käytännössä voidaan toimia. Ohjaukselle esitetäänkin jatkuvasti vaatimuksia, jotka

nousevat rakenteellisista yhteiskunnallisista ongelmista. Kun koulutuspolitiikkaa ja koulutuksen rakenteita muutetaan, ohjauksella yritetään korjata tästä koituvia vahingollisia seuraamuksia. Näin on ollut esimerkiksi amisreformin, lukiouudistuksen ja peruskoulun opetus suunnitelmauudistuksen suhteen. Kun koulutus- ja työuran polut muuttuvat vaikeammiksi ja pirstoutuneemmiksi, ohjausammattilaisia kaivataan apuun.

Näin perustellaan ohjauksen tarvetta myös Euroopan elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikan verkoston keskusteluissa. Verkosto tuotti vuonna 2014 kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen ohjauksen vaikuttavuutta tarkastelleesta tutkimuskirjallisuudesta. Siinä todetaan, että elinikäinen ohjaus on tarpeellinen koulutus-, sosiaali- sekä työ- ja elinkeinopolitiikan keino. Elinikäinen ohjaus ymmärretään palveluina ja toimintoina, joilla tuetaan yksilöiden elämänsä muovaamista koulutuksen ja työn kysymyksissä. Kirjallisuuskatsauksessa täsmennetään, miten ohjauksen tuloksellisuutta voidaan tutkia ja kootaan tutkimusnäyttöä sen vaikutuksista. Vahvinta näyttöä vaikuttavuudesta löytyy ohjaustoiminnalle perus- ja korkeakoulutuksen osana sekä työllisyyden edistämisen keinona. Katsaus päättyy toteamukseen, että etenkin klassisen vaikuttavuustutkimuksen, pitkäkestoisten vaikutusten tutkimuksen sekä tutkimustietoa systematisoivien meta-analyyysien tarve on edelleen suuri. (Hooley 2014.)

Ohjauksessa jotain yksilön merkityksissä ja toiminnassa yleensä muuttuu, mutta on vaikea jäännöksettä todeta, missä määrin juuri ohjaus vaikutti muutokseen, ja mitä seurauksia olisi ohjaamatta jättämisellä tai jonkun muun intervention käyttämisellä. Ohjauksen laatutekijöiksi voidaan kuitenkin katsauksen mukaan todeta asiakaskeisyys, holismi sekä palveluja tarjoavien toimijoiden jaettu työnäkemyks ja kyky yhteistyöhön muiden lähellä toimivien institutionaalisten toimijoiden kanssa. (Hooley 2014.) Ohjauksen tuloksellisuuden kannalta tämä voisi tarkoittaa, että tarkastelu olisi sidottava sellaisiin hyvää elämää tai muuta keskeistä arvoa kuvaaviin termeihin, jotka eivät olisi kapeasti sidottuja yksittäisten instituutioiden tapaan hahmottaa toimintansa tuloksia.

TUOTOS-NÄKÖKULMA

Yhteiskunnallisessa keskustelussa tapaa usein ohjauksen *tuotosta* korostavan tavan puhua ohjauksen vaikutuksista ja hyödyistä. Ohjaus varmistaa, että keskeiset tuotokset (päätökset, ratkaisut, valinnat, suoritteet, siirtymät) rakentuvat jokaiselle yksilölle ratkaisevissa kohdissa. Tuotokset ovat sellaisia, joita yhteiskunnassamme pidetään yksilöiden oman vastuun piiriin kuuluvina, mutta kaikki eivät silti niihin aina omin neuvoin yllä. Ohjaus korjaa tätä tilannetta. Tuotoksena voi olla esimerkiksi: kuinka moni oppilas siirtyy peruskoulusta toiselle asteelle, kuinka moni löytää työpaikan tai siirtyy pois työttömän statuksesta, kuinka moni välttää syrjäytymisen ja kuinka monen opinnoite tai joku muu oppimistuotos tai tutkinto valmistuu määräajassa. Tämän näkökulman mukaista

puhetta kuulee usein myös julkisuudessa. Lisäksi se on ohjausta koskevan politiikan kieltä esimerkiksi nuorisotakuun, työttömiä koskevan niin kutsutun aktiivimallin tai korkeakoulujen rahoitusmallin myötä.

Tämä ajattelu voi näkyä ohjauskohtamisessa vahvana tulosorientaationa siten, että kuljetaan ongelmista ratkaisuihin, jotka ovat institutionaalisen agendan suuntaisia. Ongelmanratkaisun tarkoitus on tuoda tulos lähemmäs tai purkaa esteitä sen tieltä ja varmistaa että tulos toteutuisi jokaisen kohdalla. Esimerkiksi tutkimassani 1990-luvun ohjaavan koulutuksen ohjauksessa tämä tulosvetoisuus näkyi ohjausvuorovaikutuksen rakenteissa. Ohjauskohtaminen jäsenyi siten, että opiskelijoiden kokemuksista muokattiin ensin preferenssejä (mikä kiinnosti, mistä pidin, mistä en pitänyt), ja näistä preferensseistä syntyi aihioita jatkosuunnitelmaan, joka oli kurssin konkreettinen tulos. Tämän suunnitelman kanssa mentiin työvoimaneuvolle ja jatkettiin siitä eteenpäin. Ohjaajien tarjoama neuvon antaminen oli keskeisessä roolissa, vaikka ohjausteoriat eivät sitä suosittaneet. Neuvoilla tarjottiin ehdotuksia mahdollisista etenemissuunnista, muovattiin ohjattavan toimintaa sekä korjattiin ohjattavan käsityksiä (Vehviläinen 2001).

Samalla ohjauksen legitimiteetistä käytiin kiivasta keskustelua: työvoimapolitiittista koulutusta moitittiin puuhasteluna, koska se ei auttanut kaikkia työllistymään. Koulutuksen järjestäjät sen sijaan puolustivat ohjaavaa koulutusta. He argumentoivat, ettei ohjaus voi korjata työttömyyden syitä, jotka eivät ole ohjattavien ominaisuuksissa vaan työmarkkinoiden rakenteissa ja lamassa. Sen sijaan ohjaus vaikuttaa ohjattavaan muilla tavoilla, esimerkiksi oppimiseen, itsetuntoon, pystyvyyteen, vaihtoehtojen tunnistamiseen, tulevaisuususkoon. (Mt. 21–23, 30.)

Myös ohjauksen tutkijat kritisoivat usein tuotosnäkökulman mukaista ajattelua. Esimerkiksi Pasanen & Vanhalakka-Ruoho (2012) kuvaavat ohjauksen olevan todellisen olemuksensa puolesta ohjattavalähtöistä. Ohjauksen ydinolemus on siten tunnistaa ohjattavan kokema ja työskennellä tästä asetelmasta käsin. Kirjoittajat toteavat kuitenkin ohjauksen voivan ”kontaminoitua” instituution kautta suodattuvasta tehokkuusajattelusta, jolloin ohjauksesta tulee ohjattavan tuuppimista tiettyyn valmiiksi oletettuun maaliin.

MÄÄRÄLLINEN PROSESSINÄKÖKULMA JA KOKEELLINEN VAIKUTTAVUUSTUTKIMUS

Kun kysytään ohjauksen toimijoilta tai tutkijoilta, dikotominen tuotosnäkökulma tunnustetaan kyllä käytäntöjen sisällä yhtenä institutionaalisen päämääränä, johon täytyy orientoitua, mutta se yksin nähdään liian yksinkertaistavana. Ohjauksen onnistuminen ei näy pelkästään tyyppituloksesta käsin, joka jonakin hetkenä joko on tai ei ole saavutettu. Tuotoksella on kyllä suhde ydinprosessiin, mutta tämä suhde ei ole mekaaninen eikä yksinkertainen.

Sekä ohjauksen ammatillisissa keskusteluissa että ohjausta teoretisoivissa tutkimusnäkemyksissä ohjauksen tarkastelunäkökulmana onkin yksilön sijasta se rajapinta, jossa yksilö kohtaa yhteiskunnan tai ympäristön. Esimerkiksi opinto- ja uraohjauksessa, työnohjauksessa ja työkyvyn ohjauksessa ajatellaan, että ohjauksen kohdeilmiöt (esim. urasiirtymät, työn laatu, elintavat tai työhyvinvointi) syntyvät yksilön ja ympäristön kohtaamisessa. Ohjauksen tiettyinä hetkenä esiintyvät ”tuotokset” eivät ole näin ollen kiinni pelkästään ohjattavan suuntautumisesta, ominaisuuksista tai toiminnasta. Ohjauksen kontekstiksi hahmotetaan yksilön elämänkulku siirtymiseen ja katkoksiin. On kysyttävä myös, minä hetkenä ohjauksen tulosta on mielekästä tarkastella. Ohjaus vaikuttaa yksilön elämään tiettyinä ajanjaksona, mutta tulos voi kypsyä pidemmän ajan kuluessa.

Ohjauksen sisäisiä prosesseja korostava näkökulma lähteekin siitä, että yhteiskunnassa ja yksilöiden elämissä toteutuu kasvu-, oppimis-, muutos-, ongelmanratkaisu- ja suunnanottoprosesseja, joita voi merkittävästi *edistää ohjauksella*. Yksilöt voivat viedä näitä prosesseja eteenpäin ilman ohjaustakin, omin neuvoin tai lähipiirinsä tuella. Monet muutkin tekijät voivat muovata näitä prosesseja. Sosiaaliset rakenteelliset tekijät voivat myös vaikeuttaa tai katkoa niitä, vaikka ohjaustoiminta olisi kuinka laadukasta.

Suomalaisessa ohjaustutkimuksessa varsinaista vaikuttavuustutkimusta (ohjauksen vaikutuksista näyttöä joko kokeellisella tai kvasikokeellisella asetelmalla hakevaa tutkimusta) on tehty erityisesti kahdella alueella, uraohjauksessa ja työnohjauksessa.

URAOHJAUKSEN VAIKUTTAVUUS

Varsinaisia koeasetelmaan perustuvia kenttäkokeita on tehty Työterveyslaitoksen uraohjauksen vaikuttavuustutkimuksissa. Niissä tarkastellaan ohjausintervention vaikutuksia työuran hallintaan koe- ja kontrolliryhmissä. Ohjausinterventioiden vaikutuksia on tutkittu nivelvaiheessa olevilla nuorilla (Koivisto 2010) sekä niin kutsutun keskiuran muutosvaiheita elävillä (esim. Vuori ym. 2009). Uraohjausinterventioiden vaikuttavuus perustuu niiden kykyyn lisätä *valmistautuneisuutta*. Sillä tarkoitetaan pystyvyyttä, johon sisältyy oman osaamisen tunnistaminen sekä aktiivinen uran suunnittelu, sekä tietoista varautumista erilaisiin vastoinkäymisiin. Valmistautuneisuus ennustaa onnistuneita urasiirtymiä ja hyvinvointia.

Ohjaus määrittänyt näissä tutkimuksissa koulutusinstituutioiden ja työvoimahallinnon palveluksi, jota tarjotaan työllisyyden hoitamiseksi ja osaamisen vahvistamiseksi. Kenttäkoeasetelman vuoksi ohjausinterventiot ovat verrattain lyhyitä, tarkkaan strukturoituja ja manualisoituja. Ne ovat myös suhteellisen koulutuksellisia, eli niissä keskitytään tiettyjen avaintemojen käsittelyyn ja urataitojen harjoitteluun. Asioita opitaan ryhmässä, koska sosiaalisen tuen ja yhdessä asioiden tarkastelun on todettu edistävän tavoiteltua muutosta. Vaikutusta etsitään yksilön muuttuneesta tilanteesta ja toiminnasta.

TYÖNOHJAUKSEN VAIKUTTAVUUS

Työnohjausta käytetään organisaatioissa työn laadun ja ammatillisen kasvun tukemiseen, työhyvinvoinnista huolehtimiseen sekä työyhteisöjen toiminnan parantamiseen. Aija Koivun väitöskirjassa (Koivu 2013) tarkasteltiin kvasikokeellisessa asetelmassa työnohjauksen vaikutusta henkilöstön hyvinvointiin, pystyvyyteen ja ammatilliseen toimijuuteen hoitotyössä. Siinä todettiin, että onnistuneeksi arvioitu työnohjaus vaikuttaa hoitohenkilökunnan työhyvinvointiin suotuisasti. Tilastollisesti merkitseviä eroja näkyi työhyvinvoinnin ja työn laadusta saadun palautteen lisääntymisessä ja vaikutusmahdollisuuksien paranemisessa, joko työn positiivisen haasteellisuuden säilymisenä korkeana tai työtä koskevien päätöksentekomahdollisuuksien lisääntymisenä. Tutkimuksessa todetaan kuitenkin myös, että työnohjaukseen hakeudutaan varsin erilaisista lähtökohdista: motivoituneen työntekijän kehittymis- tai kuormittumisen uhatessa. Onko työnohjaus erilaista eri työntekijöille, vai voiko sama työnohjaus käsitellä onnistuneesti eri tarpeita? Ja mikä tärkeintä: mitä tarkoittaa onnistuneeksi arvioitu työnohjaus? Tällaisessa asetelmassa siis ohjauksen sisäinen prosessi jää tarkastelematta.

Työnohjaus on esimerkki siitä, ettei kaikkea ohjausta tuoteta yhteiskunnan tarjoamana vastaanotto-muotoisena palveluna yksilön ongelmatilanteisiin. Työnohjauksessahan työnantaja hankkii ohjausta usein työntekijäryhmälle tai tiimille. Organisaation taito käyttää ohjauksellisia interventioita työelämän laadun parantamiseen ja työhyvinvoinnista ja osaamisesta huolehtimiseen vaikuttaa siihen, miten ohjausinterventio voi vaikuttaa. Ei siis riitä, että kysytään, saiko yksilö ongelmaansa apua tai paraniko työkyky, vaan on kysyttävä, miten ohjauksella vaikutetaan työn laatuun tai yhteisön työhyvinvointiin.

Voitaneen todeta, että ohjauksen klassisissa vaikuttavuustutkimuksissa joudutaan strukturoimaan ohjausinterventio tiukasti, jotta se olisi yhdenmukainen. Näin ollen se näyttää muovautuneen lyhytkestoiseksi koulutukselliseksi interventioksi. Osaamisen vahvistamista korostetaan myös Hooleyn (2014) aiemmin mainitussa kirjallisuuskatsauksessa. Näyttääkin siltä, että vaikuttavuudesta on helpoin hankkia klassisen kenttäkokeen mukaista näyttöä silloin, kun ohjaus hahmottuu koulutusinterventioksi, joka kvalifioi yksilöitä selviytymään työelämässä ja -urilla.

Tällaisilla interventioilla on myös varjopuolia. Ne eivät kulje rinnalla kovin pitkään. Lisäksi manualisointi kaventaa ohjauksessa keskeisen joustavuuden ja muokkaa sen määrämuotoiseksi panostukseksi määrämuotoisiin tilanteisiin. Lisäksi toimijuuden esteet hahmottuvat nimenomaan osaamisen esteiksi – muut sisäiset esteet tai ulkoiset (sosiaaliset tai rakenteelliset) esteet eivät näyttäyty yhtä selvästi.

LAADULLINEN PROSESSINÄKÖKULMA

Toisenlainen prosessia korostava näkökulma, jonka on selkeimmin Suomessa artikuloinut Mikael Leiman (esim. Leiman 2015) on sekini kiinnostunut ohjaustoiminnan sisäisistä prosesseista. Se poikkeaa kuitenkin edellisestä näkökulmasta siinä, että viime kädessä ohjauksen vaikutusta etsitään sisällöllisistä ja laadullisista muutoksista, ei niinkään mittaamalla määrällistä muutosta tulosmuuttujassa. Tai ainakin tämä mittaaminen nähdään toissijaisena.

Tämän lähestymistavan mukaan onnistunut ohjaus on työskentelyä asiakkaan uniikin merkitysmaailman kanssa. Ohjauksen keskeisin tehtävä on ymmärryksen lisääminen asiakkaan tilanteesta ja hänen merkityksistään (kohteista) ja asiakkaan itsehavainnointikyvyn laajentaminen niin, että suurempi osa hänen sisäisestä todellisuudestaan voi tulla hänen oman havainnointinsa kohteeksi ja siten muovautua uudelleen. Toimijuuden laajenemisen mahdollisuus nousee siitä, miten ohjattavan oma merkitysmaailma jäsenyytensä sekä siitä, miten näitä sisäisessä kohdemaailmassa näyttäytyviä toimijuuden esteitä tunnistetaan ja käsitellään ohjauksessa. Onnistuneessa ohjauksessa syntyy kontakti asiakkaan merkitysten kokonaisuuteen ja niihin toimintatapoihin, joita hän on elämänsä varrella rakentanut. Siinä rakentuu lähikehityksen vyöhyke, eli se uusien kohteiden tai uusien suhtautumistapojen koetteluun tila, jonne asiakkaan on mahdollista seuraavaksi liikkua. (Mt.)

Ohjauksessa syntyy uusi tulkinta asiakkaan ongelmasta. Tulkinta on siten väistämättä yhteiskonstruktio ohjauksen osapuolten kesken. Kun tutkitaan vaikuttavuutta tästä näkökulmasta, hyväksytään ohjauksen luonne sosiaalisena yhteistoimintana, jossa alussa tuotettu tulkinta asiakkaan tilanteesta muuttuu prosessin aikana. Vaikuttavuus näkyy laadullisena muutoksena tulkinnassa. Päinvastoin kuin klassisissa kenttäkokeissa, ohjausinterventiota ei yritetä saattaa määrämuotoiseksi. Ajatellaan pikemminkin, että ohjaajan tulee osata toimia eri tavoin eri asiakkaiden kanssa. Toimijuuden esteet sekä elämänhistoriallinen merkitysmaailma ovat jokaisella erilaiset. Tämän vuoksi täysin yhdenmukaistettu ohjausinterventio ei olisi hyödyllinen. (Leiman 2015.)

Muutoksen toteennäyttämisen ensisijaisena keinona ei ole mitata muutosta tulosmuuttujassa tai tarkastella, saavutettiinkö tyyppitulos tai poistuiko ongelma. Sen sijaan *tapauskuvauksen* avulla kuvataan, mitä ohjaustoiminnassa tapahtuu (Leiman 2004; Cooper & McLeod 2011; Puhakka & Koivuluhta 2013). Vaikuttavuuden tarkastelussa tarvitaan siis systemaattinen tapa luoda laadullinen tulkinta asiakkaan tilanteesta ennen ja jälkeen ohjausintervention. Tulkinta tilanteesta (tuotos) on kiistatta olemassa, eli ”vaikutus” tunnetaan. Jos klassinen kvantitatiivinen vaikuttavuustutkimus kysyy, onko vaikutusta nähtävissä, tässä vaikutus on kiistatta olemassa. Kysymys on pikemminkin siitä, millainen vaikutus on laadultaan.

Näkökulman antina on se, että se määrittää ohjauksen kaventamatta tilanne- ja asiakaskohtaista vaihtelua. Ohjauksen täytyy muovautua ohjattavan tilanteeseen, työs-

kentelykykyyn ja perspektiiviin. Samalla se ei kuitenkaan estä hyödyntämästä myös muita vaikuttavuuden arvioinnin tapoja. Niinpä esimerkiksi Polku työmarkkinoille-hankkeessa ehdotettiin, että ohjauksen laatua voidaan arvioida huolehtimalla prosessin tarkasta dokumentoinnista (jolloin laadullinen muutos saadaan kiinni), mittaamalla allianssia eli yhteistyösuhteen koettua laatua (allianssimittarin avulla) sekä pyytämällä sekä ohjattavaa että ohjaajaa arvioimaan prosessia. Myös ”institutionaaliset päätetapahtumat” (tuotosnäkökulma, eli esim. työllistykö asiakas) voidaan ottaa tarkasteluun mukaan, mutta tarkastelun ydin löytyy ohjaajan ja ohjattavan välisen kohtaamisen laadusta ja siinä rakennetusta yhteisestä ymmärryksestä. (Leiman 2007.)

Tämän näkökulman varjopuolena lienee se, että huomio kohdistuu etupäässä asiakkaan sisäiseen todellisuuteen ja sinne paikantuviin toimijuuden esteisiin. Tämä voi tuottaa näköharhan, että kaikki on kiinni yksilöstä ja hänen merkityksistään. Vain asiakkaan jäsenyyksiä tutkimalla ei aina saada yhteiskunnallisesti oleellisia kysymyksiä esitettyä. Voidaankin kysyä, kantaako tällainen näkökulma toimijuuden muutokseen asti, vai korjaako se ainoastaan toimijuuden yhtä keskeistä edellytystä (eli lieventää mahdollista sisäistä toimijuuden estettä).

KOKOAVA NÄKEMYS: OHJAUS TOIMIJUUDEN TUKEMISENA

Ohjausprosesseissa tapahtuu usein jotain sekä institutionaalisesti määritetyn tyyppi-tuotoksen että ohjattavan elämässä merkityksellisen, henkilökohtaisena jäsentyvän prosessin näkökulmasta. Ohjausprosessi, jossa ymmärrys ydinongelmista lisääntyy, voi lisätä myös yksilöiden hyvinvointia tai toimijuutta. Kaikki edellä kuvatut tuloksellisuuden näkökulmat (dikotominen tulos, mitattava muutos joko hyvinvointia, osaamista tai valmiutta kuvaavassa muuttujassa sekä laadullinen muutos elämäntilannetta ja ydinongelmaa koskevassa tulkinnassa) voivat tulla esille ohjausprosessissa. Kun ohjaus muuttaa ratkaisevalla tavalla ohjattavan tilannetta, kyse on toimijuuden muutoksesta.

Toimijuus esiintyy ohjauksen päämääräkäsittteenä tai toimintatapoja perustelevana käsitteenä useilla tutkijoilla (Eteläpelto ym. 2013, Vanhalakka-Ruoho 2015; Cooper & McLeod 2011; Leiman 2015). Omissa tarkasteluissani lähdin siitä, että toimijuuden muutos paikantuu eri tilanteissa, eri toimijoilla ja eri ohjauskonteksteissa eri alueille. Kyse voi olla motivaatiosta, sen säätelystä ja säilyttämisestä (esim. Deci & Ryan 2008). Usein kyse on myös oppimisen, taidon, harjaantumisen muutoksista, jotka mahdollistavat osallistumisen, tekijyyden ja asianomistajuuden vahvistumista erilaisissa käytännöissä tai yhteisöissä (Wenger 1998; Säljö 2000). Muutos voi ilmetä ohjattavan pystyvyydessä (Bandura 2006; Vanhalakka-Ruoho 2015), kyvyssä olla luova ja tietävä jossain ympäristössä (Lipponen & Kumpulainen 2011) tai mahdollisuudessa toimia suhteissa ja yhteistyössä (Vanhalakka-Ruoho 2015). Joissain tapauksissa toimijuus voi

laajeta kriittiseen, aktiiviseen vaikuttamiseen yhteisessä toiminnassa ja yhteiskunnalliseen tiedostamiseen (Fenwick 2008; Eteläpelto ym. 2013).

Hooleyn (2014) mukaan yksi ohjaustoiminnan laatutekijä on jatkuvaa laadun tarkkailua sekä ajoittaista evaluointia mahdollistava tiedon keruu osana ammatillista toimintaa. Usein ohjausprosessissa onkin mahdollista suhteellisen vaivattomasti kerätä systemaattista tietoa, joka kommunikoi kaikkien edellä mainittujen tuloksellisuuden tarkastelun tapojen kanssa.

Olen hyödyntänyt ohjausprosessin arvioinnissa seuraavanlaista kolmitahoista lähestymistapaa. Voidaan ensinnäkin kysyä: *mitä rakensimme?* Kyse on tavallaan ”tuotoksen” kysymisestä, mutta siten, että tuotoksen luonne yhteiskonstruktiona tunnustetaan. Lisäksi tulisi varautua tunnistamaan myös ennakoimattomia, ei ainoastaan instituution vaatimia tuotoksia. Tuotoksia voivat olla monenlaiset henkiset artefaktit: osaamisen näytteen, suunnitelmat, toimintatavat, tulkinnat, käsitteelliset välineet. Lisäksi dikotomisen tarkastelun (syntyikö tuotos vai ei) sijasta mielekäästä olisi tuloksen laadullinen kuvaaminen.

Toinen näkökulma on muutoksen näkökulma: *mikä muuttui?* Se on kokemuksellisesti raportoitavissa: rauhoittuminen, uskaltaminen, pystyvyyden kokeminen, oivaluksen, osaamisen tai harjaantumisen kokemus. Tämä muutos on mahdollista todeta muutenkin kuin retrospektiivisesti, jos tapauskuvaus rakennetaan systemaattisin tavoin sekä prosessin alussa että sen päätyttyä. Onnistuneen prosessin tuloksena voidaan myös havaita muutos keskeisen tulosmuuttujan suhteen, eli tarkasteluun voi liittää mittauksen. Onnistunut ohjaus voi vahvistaa esimerkiksi opiskelu- tai työkykyä, työn imua, toiveikkuutta, valmistautuneisuutta tulevaan, pystyvyyden tai hallinnan kokemusta.

Lopuksi oleellista on prosessin kuvaaminen, eräänlainen matkakertomus: *miten työskentelimme?* Tämän kuvauksen rakentamiseen osallistuvat ohjauksen osapuolet yhdessä.

Ohjaus voi vahvistaa ohjattavan toimijuutta, vaikka rakenteelliset ongelmat tekisivät tuotosten saavuttamisen tietyinä ajankohtana vaikeaksi. Joskus toimijuuden esteet ovat sisäisiä eli yksilön merkityksiin paikantuvia, joskus ulkoisia eli yhteiskunnallisia ja rakenteellisia. Ohjaus etsii yksilön toimijuuden vahvistamisen mahdollisuutta näitä molempia tulkiten.

LÄHTEET

- Bandura, Albert (2006) Towards a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science* 1(2), 164–180.
- Cooper, Mick & McLeod, John (2011) *Pluralistic counselling and Psychotherapy*. London: Sage.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (2008) Self-determination theory: a macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology* 49:3, 182–185.
- Fenwick, Tara (2008) Understanding relations of individual—collective learning in work: a review of research. *Management Learning* 39 (3), 227–243.

- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja & Hökkä, Päivi & Paloniemi, Susanna (2013) What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review* 10, 45–65.
- Hooley, Tristram (2014) *The Evidence Base on Lifelong Guidance: a Guide to Key Findings for Effective Policy and Practice*. EXTENDED SUMMARY. The European Lifelong Guidance Policy Network (ELGPN).
- Koivisto, Petri (2010) *Preparing for working life. Effects of group counseling on adolescents' career development and mental health*. Finnish Institute of Occupational Health. People and Work Research Reports 92.
- Koivu, Aija (2013) *Clinical Supervision and Well-being at Work. A Four-year Follow-up Study on Female Hospital Nurses*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Health Sciences.
- Leiman, Mikael (2004) Vaikuttavuustutkimuksen pulmallisuus psykoterapiassa. *Duodecim* 120, 2645–53.
- Leiman, Mikael (2007) *Dialoginen ohjaus ja neuvonta*. Polku työmarkkinoille -osahankkeen loppuraportti. Tuetusta toimijuudesta itsenäiseen toimijuuteen. Dialoginen ohjaus ja neuvonta käytännössä. OPTIO Työelämään. Joensuun Seudun Työllisyys EQUAL.
- Leiman, Mikael (2015) Dialoginen ohjaus. Teoksessa Päivi Annika Kauppila & Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus, elämäkalkku*. Publications of the University of Eastern Finland: Reports and Studies in Education, Humanities and Theology 11.
- Lipponen, Lasse & Kumpulainen, Kristiina (2011) Acting as accountable authors: Creating interactional spaces for agency work in teacher education. *Teaching and Teacher Education* 27, 812–819.
- Pasanen, Heikki & Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2012) Ohjaustyö ja osallisuus: Sisäistettyjä siteitä vai kasvavaa kontrollia? Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen vuosikirja*, 99–324.
- Puhakka, Helena & Koivuluhta, Merja (2013) Opiskelijoiden ryhmäohjaus ja sen tuloksellisuus: tapaustutkimus. *Psykologia* 48(4), 274–291.
- Säljö, Roger (2000) *Lärande i Praktiken. Ett Sociokulturellt Perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2015) Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa Päivi Annika Kauppila & Jussi Silvonen & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Toimijuus, ohjaus, elämäkalkku*. Publications of the University of Eastern Finland: Reports and Studies in Education, Humanities and Theology 11.
- Vehviläinen, Sanna (2001) *Ohjaus vuorovaikutuksena*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wenger, Etienne (1998) *Communities of practice. Learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vuori, Jukka & Toppinen-Tanner, Salla & Pylkkönen, Mia & Mutanen, Pentti & Ristolainen, Heidi & Larvi, Tommy & Nykänen, Mikko (2009) *Työuran uurtaja -ryhmämenetelmän vaikutukset työssä jatkamiseen, uranhallintaan ja mielenterveyteen*. Loppuraportti, Työterveyslaitos.

Yksilön kannattelevasti kohtaavaa, mutta yhteisöistä ja yhteiskunnallisista hierarkioista irrallaan olevaa ohjausta?

Anne-Mari Souto

Onko uraohjaus liian yksilökeskeistä ja alistuuko ohjaus vain koulutus- ja työmarkkinoiden ongelmien siloittajaksi? Nämä kaksi kysymystä ovat hallinneet eurooppalaista kriittistä ja akateemista keskustelua uraohjauksesta. Tässä keskustelussa uraohjauksen keskeiseksi tavoitteeksi ei asetu vain yksilöiden koulutus- ja työmarkkinasiirtymien tukeminen vaan laajemmin yhteiskunnallisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen (Hooley ym. 2018 & 2019). Osana tätä keskustelua on pyritty määrittelemään uusiksi uraohjauksen tavoitteita, ja nämä uudelleen määritellyt tavoitteet on kirjoitettu osin kritiikkinä EU:ssa ja Suomessakin ohjaus- ja neuvontapalveluissa – myös Ohjaamoissa – vahvaa jalansijaa saaneelle elinikäisen ohjauksen määritelmälle (ks. Vuorinen ja Kettunen tässä kirjassa). Kriittisen uraohjaussuuntauksen mukaan:

Uraohjaus tukee yksilöitä ja ryhmiä saamaan enemmän irti työstä, vapaa-ajasta ja oppimisesta sekä pohtimaan paikkaansa maailmassa ja suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Keskeinen keino tässä on kehittää yksilöiden ja yhteisöjen kykyä analysoida ja problematisoida olettamuksia ja valtasuhteita, verkostoitua ja rakentaa solidaarisuutta sekä luoda uusia ja jaettuja mahdollisuuksia. Uraohjaus voimaannuttaa yksilöitä ja ryhmiä kamppailemaan kuviteltavissa olevan maailman puolesta. Uraohjauksella voi olla monia muotoja, ja se voi perustua monenlaisiin teoreettisiin traditioihin. Sen ytimessä on kuitenkin mahdollisuus tavoitteelliseen oppimiseen, joka auttaa yksilöitä ja ryhmiä tarkastelemaan työtä, vapaa-aikaa ja oppimista kriittisesti uuden tiedon ja kokemusten valossa sekä toimimaan tämän pohjalta sekä yksilöinä että yhteisöinä. (Hooley, Sultana & Thomsen 2018, suomennos Anne-Mari Souto.)¹⁴

---

14 Alkuteksti: "Career guidance supports individuals and groups to discover more about work, leisure and learning and to consider their place in the world and plan their futures. Key to this is developing individual and community capacity to analyse and problematise assumptions and power relations, to network and build solidarity and to create new and shared opportunities. It empowers individuals and groups to struggle within the world as it and to imagine the world as it could be. Career guidance can take a wide range of forms and draws on diverse theoretical traditions. But at its heart it is a purposeful learning opportunity which supports individuals and groups to consider and reconsider work, leisure, and learning in the light of new information and experiences and to take both individual and collective action as a result of this." (Hooley, Sultana & Thomsen 2018.)

Muotoilun takana olevat urahjauksen professorit Tristan Hooley, Ronald Sultana sekä Rye Thomsen (2018) ovat painottaneet, että nykyinen elinikäisen ohjauksen määritelmä ja tavoitelauselma eivät ota tarpeeksi huomioon yksilöiden ja ryhmien välistä eriarvoisuutta koulutus- ja työmarkkinoilla ja että se pikemminkin alistaa ohjauksen markkinoiden voitelijaksi kuin asettaisi sille tavoitteeksi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen. Uudistuneella määritelmällä Hooley ja kumppanit haastavat ohjaustoimijoita kiinnittämään vakavammin huomiota paitsi eriarvoisuutta tuottaviin valtasuhteisiin, niin myös vahvistamaan sekä yksilöiden että ryhmien ja yhteisöjen yhdenvertaisia mahdollisuuksia tavoitella hyvää elämää ja yhteiskunnallista osallisuutta. Tämä kaikki edellyttää muun muassa sitä, että urahjauksessa tuettaisiin ei vain yksilöiden, vaan myös ryhmien yhteiskunnallista tietoisuutta ja toimintavalmiutta ja että tämän pohdinnan tulisi ulottua laajasti työn, vapaa-ajan ja oppimisen erilaisiin konteksteihin.

Puheenvuorossani peilaan tätä kriittistä keskustelua suhteessa Ohjaamoiden tarjoamaan ohjaukseen – voidaanhan nuorten nähdä olevan yksi valtasuhteiltaan alisteisessa asemassa olevista ryhmistä työmarkkinoilla. Kyseessä olevan kirjan toimitusprosessin ohella pohdinnan taustalla on myös oma työni Joensuun Ohjaamossa (vuosina 2009–2012) sekä etenkin nuorten siirtymiin ja opinto-ohjaukseen kohdistunut tutkimustyöni. Tutkimukseni on kohdistunut oppilaitoksissa tarjottavan opinto-ohjauksen ohella usein juuri syrjäytymisuhan alle helposti määrittyviin tai leimaantuviin (ks. Sivenius & Haverinen tässä kirjassa) nuoriin, erityisesti maahanmuuttotaustaisiin sekä ammatillisen koulutuksen keskeyttäneisiin nuoriin. Monet näistä haastatteluista on tehty Ohjaamoissa.

Pohdinnassani kiinnitän huomiota etenkin kahteen seikkaan. Ensiksikin pohdin sitä, mistä mahdollisesti voi kertoa se, että nuoret ovat varsin tyytyväisiä Ohjaamoissa saatuun palveluun. Mitä erityistä siellä saadussa ohjauksessa on verrattuna oppilaitoksissa saatuun opinto-ohjaukseen? Toiseksi kiinnitän huomiota siihen, miksi (myös) Ohjaamoissa painottuu ohjauksen yksilökeskeisyys, mikä jättää helposti varjoonsa nuorten sosiaalisen toimijuuden ja laajemmin yhteiskunnallisen yhdenvertaisuuden edistämisen suhteessa työmarkkinoiden palvelemiseen ja laajemmin uusliberalistisen, taloudellista hyötyä tavoittelevan eetoksen vahvistamiseen.

ERILAISISSA JA ERIARVOISISSA ELÄMÄNTILANTEISSA OLEVIEN NUORTEN KANNATTELEVAA KOHTAAMISTA

Kuten monista tämänkin kirjan teksteistä ilmenee, nuoret ovat antaneet varsin positiivista palautetta Ohjaamoissa saamastaan ohjauksesta. Tätä palautetta on perusteltua pohtia suhteessa oppilaitoksissa saatuun ohjauspalautteeseen, joka on useimmiten paljon kriittisempää. Moni oppilas ja opiskelija olisi toivonut koulussa enemmän juuri yksilöllistä kohtaamista ja kiireetöntä ohjausta, jota Ohjaamot usein pystyvät tarjoamaan (esim. Souto 2013; 2016, Toivainen; Nuutinen & Pesonen tässä kirjassa). Tämän

palautteen ohella ja etenkin suhteutettuna sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostavaan uraohjauskeskusteluun toinen merkityksellinen eroavuus nuorten palautteissa on se, että Ohjaamoissa on enemmän valmiutta kohdata ja kannatella erilaisia, myös niitä vaikeita – ja usein samalla normista poikkeavia – nuorten elämäntilankuja.

Omassa tutkimuksessani huomiota herättävää on ollut se palaute, jossa kritisoidaan oppilaitosten tarjoamaa opinto-ohjausta siitä, että se ”on tarkoitettu vain niille parhaille. Että ärsytti se opon puhe luokassa” mahdollisuuksista ja valinnanvapaudesta. Ammatilliset opintonsa keskeyttäneiden, samoin kuin maahanmuuttotaustaisten nuorten puhe ja kritiikki kertovat siitä, että oppilaitosten opinto-ohjauksessa ei oteta riittävästi huomioon nuorten erilaisia ja etenkin yhteiskunnallisesti eriarvoisia elämäntilanteita ja sitä, kuinka ne rajoittavat nuorten mahdollisuuksia. Muhamed tiivistää kokemuksensa näin: ”Ei kyse ole siitä, mistä minä olen kiinnostunut, vaan missä mut hyväksytään Suomessa.” Vaikeiden elämäntilanteiden ohella myös yhteiskunnalliset ongelmat, esimerkiksi rasismi ja köyhyys, sivuutetaan nuorten mukaan usein ohjauskeskusteluissa. (Souto 2016; Kervinen tulossa.)

Vastaavasta kertovat myös tekemäni opinto-ohjaajien haastattelut ja ohjauskeskustelujen havainnoinnit: oppilaitosten tuloskeskeisyyttä, esimerkiksi nopeita läpäisyajoja ja sujuvia siirtymiä korostavassa ilmapiirissä opinto-ohjaajat ottavat herkemmin puheeksi sellaisia asioita ja ongelmia, joihin heillä on valmis ja toimiva ratkaisuvaihtoehto (esimerkiksi opintojen uudelleen suunnittelu ja suuntaaminen, valinnaisaineiden ja eri koulutusvaihtoehtojen läpikäyminen, vahvuuksien kartoittaminen). Kärjistyneimmillään tämä näkyy siinä, että nuorten vaikeat elämäntilanteet tai yhteiskunnallinen eriarvoisuus tulevat ohjauskeskustelussa puheeksi vain silloin, jos ja kun nuori itse ottaa nämä teemat esille. Tämä aloitteellisuus ja itseohjautuvuus ovat kuitenkin paljon vaadittuja nuorelta ja etenkin silloin, jos jaksaminen on heikkoa tai oppilaitoksissa oleva (suomalainen) opiskeluhuollon palvelujärjestelmä tuntematonta. (Souto tulossa.) Yhteiskunnallisen eriarvoisuuden käsitteleminen nuorten kanssa ohjauksessa edellyttää usein kuitenkin ohjaajan vastaan menemistä ja sensitiivistä aloitteellisuutta – rohkeutta ottaa puheeksi jotain sellaista, mitä nuori ei osaa itse sanoittaa (Vehviläinen & Souto tulossa).

Opinto-ohjaajien pidättäytyneisyys nostaa vaikeita elämäntilanteita ja yhteiskunnallista eriarvoisuutta puheeksi nuorten ohjauskeskusteluissa palautuu usein myös siihen, että opinto-ohjaajat eivät näytä luottavan siihen, että pelkkä nuoren kuuntelu ja kannattelu riittäisivät: ”tiedä mitä siinä sitten sohaisee, jos perhetilanteista menee utelemaan, oon kattonut parhaaksi olla kyselemättä niistä”. Koulussa toimivat ammatillaiset odottavat usein itseltään, että he osaisivat ratkaista ongelmia, myös sellaisia, joihin ratkaisua ei välttämättä ole, mutta jotka vaiettuinaakin osaltaan vaikuttavat nuorten elämään ja sen suuntaamiseen. (Souto tulossa; Vehviläinen & Souto tulossa.) Tämä kuuntelu- ja kannatteluvalmius – toinen johon nojata (Toiviainen tässä kirjassa) – normista poikkeavissa elämäntilanteissa näyttäytyy Ohjaamoissa usein erilaisena. Ohjaamojen moniammatillisuus antanee ammatillisille uudenlaista valmiutta, rohkeutta ja institutionaalisen

paikan kohdata miltei kaikkea sitä, mitä ohjattava tuo mukanaan ohjaustilanteeseen, joskin mielenterveyden ongelmien kohtaaminen lienee haasteellisinta (Wrede-Jäntti & Westerback tässä kirjassa). Tässä suhteessa voikin todeta, että nuorten antama positiivinen palaute Ohjaamoista kertonee myös siitä, että ne ovat nuorten ohjauspalveluverkostossa poikkeuksellisia (ellei ainutlaatuisia) myös siksi, että siellä on valmiutta kohdata Hooleyn ja kumppaneiden korostamaa yhteiskunnallista kirjoa ja normista poikkeavia elämäntilanteita. Samalla voidaan kuitenkin asettaa jatkokysymys siitä, kuinka näitä yhteiskunnallisia ja usein eriarvoisuutta tuottavia kysymyksiä lähdetään Ohjaamoissa työstämään nuorten kanssa.

YKSILÖLLISTEN TOIMINTAVALMIUKSIEN KOROSTUMISTA YHTEISÖLLISTEN JA YHTEISKUNNALLISTEN SIJASTA?

Yksi huomiota herättävä seikka Ohjaamoiden toiminnassa suhteessa uudistettuun uraohjauksen määritelmään on se, että toiminta nuorten ryhmien ja lähiyhteisöjen parissa on melko vähäistä tai ainakin epäsystemaattista. Tämä huolimatta siitä, että monet koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret kärsivät yksinäisyydestä ja että uraohjauksen vaikuttavuustutkimuksissa on osoitettu ryhmän tuen ja asioiden yhdessä työstämisen edistävän tavoiteltua muutosta (Vehviläinen tämä kirja). Omalta Ohjaamo-uraltani muistan etenkin nuorten äitien vertaisryhmän merkityksellisyyden siihen osallistuneiden elämäntilannetta kokonaisuudessaan, myös urasuunnittelua vahvasti tukevana ohjausmuotona. Tutkimukset (esim. Thomsen 2012) ovat myös osoittaneet, että toimintamuodot, joissa jalkaudutaan yksilöiden arkeen ja lähiyhteisöihin, ovat tuloksekkaita etenkin vähemmistöjen parissa – ne avaavat ohjaajille mahdollisuuden huomioida ohjattavien osin toisenlaiset yhteiskunnalliset realiteetit sekä kulttuuriset että sosiaaliset osallistumisen mahdollisuudet ja esteet institutionaalisia ohjauskohtauksia konkreettisemmin osana ohjausprosessia (Thomsen 2012).

Nuorten vertaisryhmät voivat tarjota nuorille hyvinkin merkityksellisiä ja joskus jopa ainoita sosiaalisia tiloja käsitellä, haastaa ja kyseenalaistaakin yhteiskunnan heihin kohdistamia odotuksia ja paineita, kuten Sanna Toiviainen sekä Frida Westerback ja Hanna Rissanen tässä kirjassa kirjoittavat. Parhaimmillaan nämä ryhmät mahdollistavat myös vaihtoehtoisten ja itse sanoitettujen identiteettien vahvistumista – kuten itse olen saanut havaita sekä edellä mainitussa nuorten äitien ryhmässä että rasismia koulussa ja/tai työelämässä kohdanneiden nuorten vertaisryhmissä. Tällaisten sosiaalisten ja yhteiskunnallisten toimijuutta vahvistavien toimintamuotojen satunnaisuus Ohjaamoissa tai ainakin selvä toissijaisuus suhteessa yksilöohjaukseen antaa kuitenkin aiheen pohtia Hooleyn ja kumppaneiden esittämää kritiikkiä yksilökeskeisyyden liiallisesta korostumisesta nuorten uraohjauksessa: jättääkö se nuoret liian yksin ja sosiaalisista ja yhteiskunnallisista kiinnikkeistä irralleen käsittelemään heihin kohdistuvia paineita ja syrjään sysäämisen kokemuksia?

Toisaalta myös nuoret itse toivovat usein juuri kahdenkeskistä aikaa eivätkä välttämättä sitoudu ryhmäprosesseihin. Omalla työurallani muistan ne haasteet, joita kohtasimme Joensuun Ohjaamon yhteydessä toimivan avoimen ammattiopiston eräällä opintojaksolla, jolla pyrimme vahvistamaan – melko laimein tuloksin – nuorten yhteiskunnallista toimijuutta ja kriittistä kansalaisuutta. Nuoret kokivat tällaisen vaihtoehtoista pedagogiikkaa noudattavan ja yhteiskunnalliseen aktivismiin herättelevän toiminnan vieraana, etenkin osana ammatillisia opintoja (ks. myös Brunila ym. 2013; Ågren & Kettunen 2019). Yhteen vetäen voisikin kysyä, olisiko tilanne erilainen, jos nuorten sosiaalisen ja yhteiskunnallisen – samalla kriittisen toimijuuden vahvistaminen – läpäisisi nykyistä vahvemmin ja systemaattisemmin niin oppilaitosten kuin Ohjaamoidenkin sekä muiden ohjauspalveluiden ohjauksellisia tavoitteita ja toimintamuotoja. Innostuisivatko ja sitoutuisivatko niin nuoret, ohjaajat kuin instituutiotkin toimimaan toisin ja yhdessä moninaisten koulutus- ja työmarkkinapolkujen mahdollistajina? Tällainen uusia mahdollisuuksia ennakkoluulottomasti kartoittava asenne vastaisi myös muuttuvien ja syntyvien työtehtävien asettamiin haasteisiin.

KOHTI YHDENVERTAISUUDEN JA SOSIAALISEN OIKEUDENMUKAISUUDEN NYKYISTÄ VAHVEMPAA HUOMIOIMISTA?

Olen tässä puheenvuorossa pohtinut Ohjaamoiden toimintaa suhteessa sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostavaan uraohjauskeskusteluun ja tutkimukseen. Ohjaamot toimivat paitsi monenlaisten ja myös normista poikkeavien nuorten elämänkulkujen tukijoina ja kannattelijoina, myös eräänlaisina nuorten asianajajina koulutus- ja työmarkkinakysymyksissä. Tässä on konkreettisesti kyse niin yksittäisen nuoren rinnalla kulkemisesta moninaisessa palveluviidakossa kuin vaikkapa nuorten palvelujen puolesta puhumisesta paikallisessa päätöksenteossa. Toisaalta tämän jälkimmäisen ja etenkin nuorten yhteiskunnallista toimijuutta ja kriittistä kansalaisuutta vahvistavan toiminnan rajoittuneisuus tai ainakin toissijaisuus suhteessa yksilökeskeiseen työhön antaa kuitenkin aiheen pohtia kriittisesti Ohjaamoiden päätavoitteita: onko tavoitteena muuttaa ja muokata nuoria työmarkkinoiden tarpeisiin vai työmarkkinoita ja laajemmin yhteiskuntaa sekä niihin kiinnittymisen ehtoja ja muotoja?

Ohjaamot eivät ole ainoita nuorten koulutus- ja työmarkkinasiirtymiä tukevia ohjauksellisia instituutioita, joissa olisi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen näkökulmasta perusteltua hieman ravistella toiminnan tavoitteenasettelua ja priorisointeja. Tämä näkyy laajemminkin esimerkiksi paljon sanoissa (muttei teoissa) korostetun yhdenvertaisuuden edistämässä (ks. Lehtonen & Moisala sekä Westerback, Murtonen & Fagerström, tämä kirja). Suomessa puhutaan paljon esimerkiksi koulutus- ja työmarkkinapolkujen sukupuolittuneisuudesta sekä etnisestä eriytymisestä, mutta niihin ei kiinnitetä juurikaan huomiota silloin, kun seurataan nuorten siirtymiä vaikkapa perus-

koulusta, työpajalta tai Ohjaamoista eteenpäin. Ohjauksellisissa mittareissa keskeinen tulos on se, nouseeko yksilön koulutus- tai työmarkkinastatus, ei se, uusintuvatko vai purkaantuvatko työmarkkinoiden rakenteelliset erot ja eriarvoisuus.

Ohjaamot mahdollistavat monenlaisia siirtymiä, mutta potentiaalia yhdenvertaisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseen voisi vielä hyödyntää nykyistä moninaisemmin.

LÄHTEET

- Brunila, Kristiina & Hakala, Katariina & Lahelma, Elina & Teittinen, Antti (2013) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hooley, Tristram & Sultana, Ronald & Thomsen, Rie (2018) *Career Guidance for Social Justice. Contesting Neoliberalism*. New York: Routledge.
- Hooley, Tristram & Sultana, Ronald & Thomsen, Rie (2019) *Career Guidance for Emancipation. Reclaiming Justice for Multitude*. New York: Routledge.
- Kervinen, Anu (2020) ”Jos ois niinku paremmalla rahapohjalla, niin tulis insinööri ja vaikka mitä.” *Lapsena lastensuojelulaitoksessa asuneiden nuorten aikuisten toimijuuden rakentuminen sosioekonomisessa viitekehyksessä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Souto, Anne-Mari (2013) Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja Nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Jussi Ronkainen & Marika Punamäki (toim.) *Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa*. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, 107–130.
- Souto, Anne-Mari (2016) Etnistyvät toisen asteen koulutusvalinnat. *Nuorisotutkimus* 34(4) 47–59.
- Souto, Anne-Mari (tulossa) Väistelevää ohjausta – Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttajataustaisten nuorten parissa. (referee-arvioinnissa)
- Thomsen, Rie (2012) *Career Guidance in Communities*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Vehviläinen, Sanna & Souto, Anne-Mari (tulossa) How does career guidance at schools encounter migrant young people? -- Interactional practices that hinder socially just guidance. (referee-arvioinnissa)
- Ågren, Susanna & Kettunen, Mari (2019) Miten ammatillinen koulutus edistää nuorten yhteiskunnallista osallisuutta? *Nuorisotutkimus* 37 (3–4) 90–95.

4. Ohjaamon kehittyvät yhteistyö- ja yhteisösuhteet

Yrittäjien palvelut yhteiselle alustalle

– Ohjaamon yritysysteistyöhön selkeät polut

Jukka Lidman & Hanna Segarra

Julkisia palveluita on tarjolla yrittäjille niin runsaasti, ettei kaikista olla aina edes tietoisia, eikä niitä täten käytetä. Kuitenkin työllistämisen ja elinvoiman kehittämisen kannalta palveluiden olisi tarpeen olla helposti saatavilla. Käsitlemme puheenvuorossa sähköisen palvelualustan kehittämistä yrittäjien ja Ohjaamon tarpeisiin. Forssaan on kehitetty vuoden 2019 aikana palvelut yrittäjille -kokonaisuus, joka liittyy yhteen keskeiset yrittäjien tarvitsemat palvelut, koskivat ne sitten rekrytointia, aloittavan yrittäjän palveluita, liiketoiminnan kehittämistä, rahoitusta, omistajanvaihdosta tai toimitiloja. Palveluun on koottu muun muassa elinkeinoyhtiön, kaupungin, oppilaitosten, TE-palvelujen sekä ELY-keskuksen tarjoamia palveluita.

Esitämme, että yrittäjille tarjotut palvelut on tarpeellista tunnistaa Ohjaamotoiminnassa, jotta niitä voidaan hyödyntää asiakasohjauksessa. Jos yritysysteistyön mahdollisuudet ohitetaan Ohjaamossa, on sen palveluvalikoima auttamatta puolinainen. Ohjaamossa tulee olla kiinteä yhteys alueen yrityspalveluihin ja yrittäjäjärjestöihin. Palvelut yrittäjille -kokonaisuus toimii myös nuorten yrittäjyyden tukemisessa.

YRITYSYHTEISTYÖN MERKITYS TULISI NÄHDÄ ENTISTÄ SYVEMMIN

Yritysysteistyön hyödyt ovat kiistattomat Ohjaamo-kentässä, ja yrityksiin työllistämisen kuuluu kiinteästi Ohjaamo-konseptiin. Esimerkiksi työllistymisen näkökulmasta palkkatukipaikka yrityksessä takaa varmemmin pysyvän työpaikan kuin esimerkiksi palkkatukityö kunnalla tai kolmannella sektorilla (Asplund ym. 2018). Lisäksi valtaosa avoimista työpaikoista on yksityisellä sektorilla (Maunu & Räisänen 2018, 19). Jo pelkästään näistä syistä nuorten hyvinvointiin tähtäävässä ja vaikuttavassa toiminnassa työllistäminen yksityiselle sektorille on sekä yksilön, yritysten että yhteisön etu.

Ohjaamon suhde yrityksiin ei voi luonnollisesti olla pelkästään suoraan hyötyyn pyrkivä, eli yrityksiä ei pidä nähdä pelkkänä mahdollisuutena saada nuori työllistettyä. Hyvään yhteistyöhön tarvitaan keskinäistä kunnioitusta ja kehittäjäkumppanuutta. Kyse on toiminnallisesta suhteesta, jossa yritysysteistyön mallit on johdonmukaisesti liitetty osaksi Ohjaamo-toimintaa (Pitkänen ym. 2017). Julkisen sektorin ja Ohjaamojen tulee kyetä tarjoamaan myös yrittäjiä hyödyttäviä palveluita. Lyhyellä tähtämellä nämä palvelut hyödyttävät suoraan yrityksiä, mutta pitkässä juoksussa hyödynsaajia ovat myös nuoret ja yhteiskunta.

MIKSI HAJANAISET YRITTÄJIEN PALVELUT TULEE KOOA YHTEEN

Tehdään seuraava ajatusleikki: Asiakkaalla on selkeä tarve tietylle palvelulle, mutta hän ei välttämättä tiedä, mikä palvelu sopii hänen tilanteeseensa, kuka toimija sitä pystyy toteuttamaan ja mistä palvelua saa. Palvelukenttä kun on pirstoutunut, ja osa toimijoista ei ole välttämättä markkinoinut riittävästi omia palveluitaan. Tuttu tilanne; juuri tämän tyyppinen tilanne ajoi myös Ohjaamojen kehittämistyötä eteenpäin. Esitämme, että keskeisenä tarpeena myös yrittäjien palvelujen koontiin on nykyinen palvelukentän pirstaleisuus. Kuten monissa muissakin kunnissa, Forssassa on runsaasti toimijoita yritysysteistyötä tekemässä, mutta toiminta on ollut osin hajanaista. Tästä syystä yrittäjillä ei aina ole tietoa siitä, mistä tarvittavia palveluita kulloinkin saa. Tarjolla on muun muassa perustamisneuvontaa, rahoitusta, apua kansainvälistymiseen, työnantaja- ja työllisyyspalveluita, koulutusta henkilöstölle ja yrittäjille ja niin edelleen.

On olemassa aluekehityksen pirullisia ongelmia, joihin tämän tyyppinen yrittäjien palvelu voi antaa näkökulmia tai ratkaisuvaihtoehtoja. Julkiset palvelut eivät aina pysty ketterästi vastaamaan yrittäjien nopeasti muuttuviin tarpeisiin toimintaympäristön muutoksissa. Keskeisenä haasteena on noussut esiin pula osaavasta työvoimasta ja klassinen kohtaanto-ongelma. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan vaihtelut ovat olleet voimakkaita. Esimerkiksi vuoden 2018 muutokset olivat hyvin voimakkaita, monilla aloilla työttömien määrä väheni huomattavasti vuoden takaisesta, mutta samalla osaavan työvoiman saanti heikkeni. Forssan seudulla esimerkiksi osaajapula näkyy erityisesti teollisuudessa, rakentamisessa sekä sosiaali- ja terveysalalla (Alueelliset kehitysnäkymät 2018). Yhteen kootut yritysten palvelut erityisesti rekrytointiin liittyen tuovat joustavampia ja nopeampia ratkaisuja yritysten tarpeisiin.

Lisäksi palvelut yrittäjille -kokonaisuuden kehittäminen tuo osaltaan työvälineitä elinvoiman vahvistamiseen. Tämä on tarpeellista erityisesti seutukaupungeissa, joissa haasteena on riittävä osaavan työvoiman houkuttelu alueelle. Monilla seuduilla on käynnissä myös väestökato, sillä erityisesti alle 30-vuotiaat nuoret aikuiset muuttavat runsaasti muualle koulutuksen ja työn perässä. Tähän tilanteeseen tarvitaan myös elinvoiman kannalta tärkeitä avauksia ja tahtotilaa siitä, että seudulla huolehditaan työvoiman saatavuudesta ja yritysten kasvutarpeista.

PALVELUMUOTOILUN KAUTTA KÄYTÄNTÖÖN

Yrittäjien palvelujen kokoaminen eteni Forssassa yhteisen tarpeen ja tahtotilan selvittämisestä, yhteisen alustan miettimisestä ja sidosryhmätyöskentelystä kohti lanseerausta ja viestintää. Yhteinen tarve ja tahtotila tämänkaltaiselle palvelulle on ollut Forssan seudulla olemassa jo pitkään. Yrittäjien suunnalta on toivottu selkeämpää palvelukokonaisuutta ja julkisten organisaatioiden toimijat ovat korostaneet palvelun merkitystä, mutta se on

aikaisemmin jäänyt toteutumatta resurssien ja aikapulan takia. Tältä pohjalta palvelun kehittämiseksi oli selkeä yhteinen intressi.

Uusi vai olemassa oleva alusta, kas siinä pikku pulma. Lähtökohtaisesti toimijoiden näkemys Forssassa oli se, että uutta nettisivua tai alustaa ei kehitetä, vaan palvelu integroidaan jo olemassa oleviin nettisivuihin. Tämä jo senkin takia, ettei palvelun lanseeraus kaadu uuden sivun markkinoinnin haasteisiin. Oli olemassa pelko, että hankkeen aikana luotu toimintamalli kuihtuisi pian pois hankkeen päättymisen jälkeen. Forssassa pääsivuksi valikoituivat yrityskehityksen nettisivut, joiden pääsivua ja kategorioita muutettiin vastaamaan palvelut yrittäjille -kokonaisuutta. Palvelu on siis integroitu suoraan paikallisen elinkeinoyhtiön nettisivujen päärakenteeseen.

Eri organisaatioiden tarjoamien yrityspalvelujen koostaminen ja jäsentäminen vaativat aikaa. Palveluita on olemassa niin runsaasti, ettei asiaan vihkiytyntykään niitä kaikkia tiedä. Tässä vaiheessa sidosryhmien tietotaito on arvossaan. Keskeinen tietotaito palveluista sekä intressi palvelun kehittämiseen alueellamme on koulutuskuntayhtymän, TE-toimiston, Forssan Yrityskehityksen ja alueen yritysjärjestöjen edustajilla. Seuraavaksi kokosimme post-it -lapuilla teemoittain järjestellyn rungon, jossa otimme huomioon sidosryhmien näkemyksiä. Itse palvelumuotoilun toteutusta lähdimme tekemään yhteistyössä Forssan Yrityskehityksen kanssa. Myös yrittäjien kommentteja on käytetty palvelumuotoiluprosessissa, jotta palvelu vastaisi juuri heidän tarpeitaan.

Jatkossa viestinnän ja markkinoinnin rooli on merkittävä. Tulemme kertomaan systemaattisesti palvelusta ja sen osa-alueista viestinnässä, jonka kohderyhmää ovat työnantajat, oppilaitokset, työnhakijat, sekä yrittäjäksi aikovat. Somea pyrimme hyödyntämään siten, että myös keskeiset yhteistyöorganisaatiot sitoutuvat jakamaan somesisältöä omilla kanavillaan.

YKSITTÄISISTÄ PALVELUISTA PALVELUKOKONAISUUKSIIN

Nettisivuille on koottu kuusi palvelukokonaisuutta, joihin sisältyvät keskeisimmät yrittäjien tarvitsemat palvelut. Nämä kokonaisuudet esitellään seuraavaksi, ja kuvaamme tarkemmin kaksi Ohjaamon kannalta keskeistä palvelua, eli rekrytoinnin ja aloittavan yrittäjän palvelut.

Rekrytointi. Henkilöstön palkkaaminen ja erilaiset työllistämisen vaihtoehdot ovat useimmiten yrittäjille harmaita hiuksia aiheuttava asia. Palveluun koostimme keskeiset kanavat, joista työvoimaa ja rekrytointiin liittyvää neuvontaa on saatavilla. Kaupungin ja TE-palveluiden lisäksi sivustoon on koottu yksityiset henkilöstöpalvelut sekä EURES-palvelut. Tämän lisäksi esiin on tuotu kouluttaminen yritysten tarpeisiin, sekä keskeisimmät tuetun työllistämisen muodot.

Opinnäyteyhteistyö on Forssan seudulla jäänyt melko vähiin yritysten osalta, joten nostimme tämän mukaan myös kannustaaksemme yrityksiä tekemään kiinteämmin

yhteistyötä ammattikorkeakouluopiskelijoiden kanssa. Onnistunut opinnäyte saattaa johtaa rekrytointiin kyseisessä yrityksessä. Lisäksi palveluun on tuotteistettu opinnäytepankki, johon yritykset voivat ilmoittaa kiinnostuksensa ja aiheensa opinnäytesyhteistyöhön tai työharjoitteluun. Samoin voivat korkeakouluopiskelijat ilmoittaa heitä kiinnostavia opinnäytesyhteyden aiheita ja tuoda esiin osaamistaan.

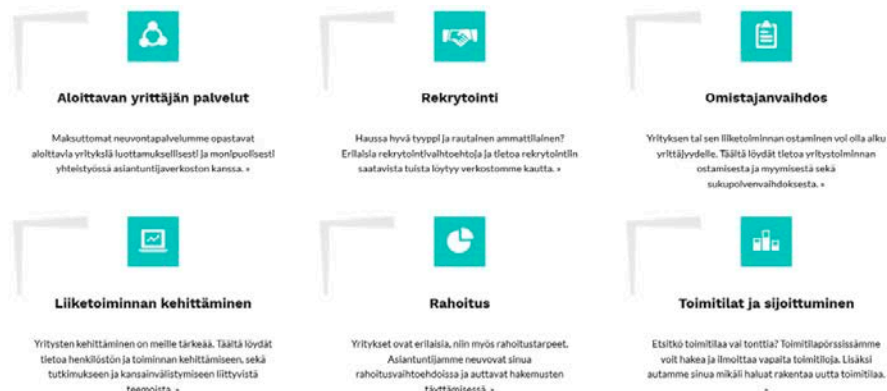
Aloittavan yrittäjän palvelut. Tähän kokonaisuuteen on koottu ne keskeisimmät palvelut, joita aloittava yrittäjä tarvitsee. Erityisen hyvin tämä sopii nuorelle. Merkillepantavaa tässä on se, että osa palveluista on saatavilla valtakunnallisesti verkkopohjaisesti. Suomi.fi-sivuston yrityspalvelut tarjoavat selkeän ja jäsennellyn kokonaisuuden kaikille yrittäjyydestä kiinnostuneille, ja palvelun kautta on helppo pureutua oman mahdollisen liiketoiminnan käynnistämiseen huomioitaviin asioihin. Ohjaamossa asiakasohjausta helpottaa palvelualusta, josta löytyvät kaikki ne palvelut ja yhteistyötahot, joita nuori aloittava yrittäjä tarvitsee suunnitellessaan yritystoimintaa.

Liiketoiminnan kehittäminen sisältää paikallisen elinkeinoyhtiön palvelujen lisäksi myös alueelliset ja valtakunnalliset kehittämis- ja rahoitusmahdollisuudet. Opinnäytepankki sijoitettiin liiketoiminnan kehittämiseen, sillä halusimme korostaa korkeakoulujen kanssa tehtävän yhteistyön mahdollisuuksia juuri yritystoiminnan kehittämisen näkökulmasta.

Omistajanvaihdos on ollut perinteisesti sellainen asia, josta ei ole riittävästi tietoa saatavilla. Palveluun on koottu omistajan- ja sukupolvenvaihdokseen liittyvät palvelut yritystoiminnan jatkajalle ja yritystoiminnasta luopuvalle.

Rahoitus on keskeinen kasvun este, ja täten palvelusta löytyvät keskeiset aloittavan yrittäjän ja liiketoiminnan kehittämiseen tähtäävät tarvitsemat rahoituspalvelut, julkiset avustukset ja erilaiset rahoitusmuodot.

Toimitilat ja sijoittuminen kokoaa yrittäjille niin kaavoitukseen, tontteihin kuin toimitiloihin liittyvät palvelut. Tämä haluttiin nostaa omaksi palvelukokonaisuudekseen, koska Forssassa tehdään kehitys- ja elinvoimatyötä erityisesti kiertotalousalalla ja aluetta markkinoidaan laajasti uusille yrityksille juuri sijoittumisen ja yritysten välisen synergian tuomien etujen kautta.

Kuva 1. Yrittäjien palvelut on koottu fyk.fi -nettisivulle.

MYÖS ITSE KEHITTÄMISPROSESSI OPETTAA

Palvelun kehittämisen yhtenä ideana on ollut tavallaan hävittää organisaatiokeskeisyys ja korostaa palveluita ja osaamista. Yrittäjiä kiinnostaa lähtökohtaisesti hyvä ja relevantti palvelu tai ratkaisu, ei se kuka palvelun toteuttaa. Kehittämisen prosessin aikana saattaa myös selvitä, onko olemassa jotain palveluvajeita tai palveluita, joihin ohjaus ei toimi riittävän hyvin. Jokainen palvelukokonaisuus tulisi olla vastuutettu niin, että yksi nimetty henkilö pystyy palvelemaan yrittäjää kyseisessä teemassa, esimerkiksi rekrytointiin liittyen. Lisäksi palvelumuotoilun prosessissa voi nousta esiin, että jotain palveluita tai palvelukokonaisuuksia on tarpeen brändätä niin, että yrittäjät tietävät ja tunnistavat ne.

Yksin mikään organisaatio ei voi toteuttaa koko yrityspalveluiden palettaa. On tärkeää sisällyttää palvelukarttaan palveluita laajasti eri organisaatioista. Palvelun kehittämisen myötä julkiset toimijat voivat tulla entistä tietoisemmiksi toistensa palveluista ja voivat joustavammin ohjata asiakkaan sille organisaatioille, josta löytyy parempi osaaminen.

Palvelut yrittäjille -kokonaisuus tukee myös Ohjaamon palveluita ja linkittää Ohjaamon osaksi laajempaa palvelujen verkostoa. Samalla se mahdollistaa tehokkaan palveluohjauksen yrittäjyydestä kiinnostuneille. Yhteistyö paikallisen elinkeino-yhtiön kanssa on Ohjaamoille tärkeää jo pelkästään sen takia, että yhteistyö elinvoiman kehittämisessä on myös Ohjaamon etu ja takaa varmemmin toimintamallin jatkon kunnissa.

Palvelua kehitettiin osana Forssan työllisyyspalvelujen hallinnoimaa Osaavasti yrityksiin -hanketta yhteistyössä Forssan Yrityskehityksen kanssa. Osaavasti yrityksiin -hanke on alusta alkaen rakennettu toimimaan kiinteässä yhteydessä Ohjaamo Forssan kanssa. Hankkeessa kehitetään erilaisia ratkaisuja nuorten työllistymisen ja kohtaannon parantamiseksi. Hanke on mahdollistanut laajan kokeilukulttuurin erilaisten palvelutuotteiden kehittämiseen. Suosittelemme vahvasti muitakin Ohjaamoja ottamaan yhteyteensä tämänkaltaisia kehittämishankkeita.

LÄHTEET

Alueelliset kehitysnäkymät syksy 2018 (2018) Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 31/2018.
Asplund, Rita & Kauhanen, Antti & Päällysaho, Miika & Vanhala, Pekka (2018) *Palkkatuen vaikuttavuus – palkkatukijärjestelmän ja sen uudistuksien arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 75/2018.

Maunu, Tallamaria & Räisänen, Heikki (2018) *Minne uudet työpaikat syntyivät vuonna 2017?* TEM-analyyseja 89/2018.

Pitkänen, Sari & Kesä, Mikko & Terävä, Mikko & Parkkinen, Maari (2017) *Kehittyvät nuorten työllistämisen keinot Ohjaamoissa*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Kohti kaksikielistä Ohjaamo/Navigaatorn-verkostoa? – katsaus monialaisen verkostotyön rakentumiseen käytäntötutkimuksen keinoin

Frida Westerback, Ilona Fagerström & Emma Murtonen

Ohjaamon perusteiden mukaan kaksikielisillä alueilla Ohjaamojen tulee järjestää palvelunsa suomeksi ja ruotsiksi (TEM 2018). Valtakunnallista tilastotietoa kaksikielisistä Ohjaamoista ei kuitenkaan tällä hetkellä ole tarjolla. Luckanin (2017) teettämä kartoitus ruotsinkielisistä nuorten palveluista esittää monia avoimia kysymyksiä Ohjaamoon liittyen. Kartoitukseen vastanneiden kunta-alalla työskentelevien keskuudessa Ohjaamo näyttäytyi monelle vielä tuntemattomana konseptina. Ruotsinkielisten palvelujen saatavuutta vahvistetaan pääkaupunkiseudulla kehittämällä niitä olemassa olevan ruotsinkielisen verkoston kanssa. Haasteita työhön tuo ruotsinkielisen verkoston pirstaleisuus ja sen rakenteelliset puutteet (Westerback 2016b).

Palvelukokonaisuuden hahmottamista vaikeuttaa lisäksi se, etteivät palvelut noudata kuntarajoja samalla tavalla kuin suomenkielisissä palveluissa (Kallio ym. 2017). Lähtökohtana tulisi kuitenkin olla Ohjaamojen perusidea siitä, että nuori saa monialaista ja kokonaisvaltaista palvelua äidinkielestään riippumatta. Tämän puheenvuoron tavoitteena on tarkastella kaksikielistä (suomi/ruotsi) Ohjaamo-verkostotyötä palvelujen kehittämisen näkökulmasta. Ohjaamojen näkökulmasta palvelujärjestelmää uudistetaan ja kehitetään niin, että päällekkäisen työn tekemiseltä vältytään, työtä tehdään monialaisesti ja nuorilähtöisellä työotteella (Määttä 2018, 165).

Puheenvuorossa kuvailemme vuosien 2018–2019 aikana toteutetun tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohtia, tuloksia ja pulmakohtia. Hanke toteutettiin Living lab -inspiroituneessa tutkimus- ja testiympäristömuodossa, jossa lähtökohtana on ollut kaksikielisen Ohjaamo-toiminnan kehittämisen tukeminen Helsingissä. Pyrkimyksenä on myös ollut rakenteiden luominen ruotsinkieliselle verkostotyölle. Tehtävä nojautuu aikaisempiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin Helsingissä, jotka ovat nostaneet esille sekä päällekkäisyyksiä että epäselvyyksiä palvelujärjestelmässä ja tarvetta edistää monialaista työtettä nuorten ja nuorten aikuisten parissa (von Kraemer 2016; Westerback 2016a; Julkunen ym. 2016). Living labilla viitataan tässä yhteydessä tutkimus-, kehitys- ja innovaatioprosessiin, jossa kehitetään uusia palveluita hyödyntäen monitoimijaverkostoa (Metz 2018). Tyypillistä living labille on myös kehittää tuotteita/työkaluja, palvelujärjestelmiä tai -muotoja yhdessä palvelun käyttäjien ja muiden toimijoiden

kanssa (Leminen 2015). Kyseiseen prosessiin osallistui palveluiden käyttäjiä, kaksikieliset Ohjaamo-verkostot, kolmannen sektorin nuorisotoimijoita, opiskelijoita, tutkijoita ja päätöksentekijöitä (ajanjaksolla kesäkuu 2018 – tammikuu 2019). Pyrkimyksenä on myös ollut vahvistaa toimijoiden osaamista ja kasvattaa yhteistä ymmärrystä Ohjaamo-palveluista, asiakkaista ja verkostotyöstä.

Alustamme puheenvuoroa pohtimalla Ohjaamo-palvelua pääkaupunkiseudulla saavutettavuuden näkökulmasta. Miten Ohjaamo näyttäytyy yhdenvertaisuuden ja saatavilla olon näkökulmasta ruotsinkieliselle kohderyhmälle? Jatkamme kuvailemalla toteutettua tutkimus- ja kehittämistyötä. Mitkä mahdolliset käytännölliset työkalut muodostuivat verkostoa tukeviksi? Miten tutkimus- ja kehittämisprojekti on koettu osallistujien perspektiivistä ja miten he arvioivat osaamisensa kehittyneen prosessin aikana? Pohdimme tuloksia palveluiden käyttäjien ja ammattilaisten näkökulmasta. Aineisto koostuu laadullisista haastatteluista palveluiden käyttäjien (N=7) kanssa sekä webropol-kyselystä, johon vastasi monitoimijaverkosto (N=14).

RUOTSINKIELISTEN NUORTEN HYVINVOINTI VALOKEILASSA

Suomalaisten nuorten ja nuorten aikuisten arkea, hyvinvointia ja arvoja tutkitaan vuosittain laajasti esimerkiksi Nuorisobarometrissä (esim. Pekkarinen & Myllyniemi 2019; Pekkarinen & Myllyniemi 2018; Myllyniemi 2017). Nuorisobarometri on vuodesta 1994 lähtien Suomessa asuville 15–29-vuotiaille nuorille vuosittain toteutettu kyselytutkimus. Harvemmin huomiota kuitenkaan suunnataan ruotsinkielisiin nuoriin – varsinkaan laajan selvityksen muodossa. Vuonna 2018 kuitenkin toteutettiin laajempi kyselytutkimus, johon vastasi 800 15–19-vuotiasta ruotsinkielistä nuorta ympäri maata (Wrede-Jäntti 2018). Kyselyn tarkoituksena oli saada kuva siitä, miten ruotsinkieliset nuoret kokevat elämänsä ja mitä he ajattelevat tulevaisuudesta. Miten nuoret voivat, ja mikä heille on erityisen tärkeää? Entä onko huomattavissa eroja ruotsinkielisten nuorten ja muiden suomalaisnuorten välillä? Aineistoa verrattiin osittain Nuorisobarometrin vuoden 2015 kansalliseen otokseen.

Kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, etteivät ruotsinkieliset nuoret yleisesti ottaen poikkea valtaväestöstä. Suurin osa suomalaisista nuorista voi hyvin, ja heillä on edellytykset hyvään elämään. Vertailu kansalliseen Nuorisobarometrin aineistoon kuitenkin osoittaa, että ruotsinkieliset tytöt antavat suomenkielisiä tyttöjä matalampia kouluarvosanoja (asteikko 4–10) varsinkin omalle psyykkiselle terveydentilalleen sekä ulkonäköön liittyviin seikkoihin. Psykkinen terveydentila sai ruotsinkielisiltä tytöiltä kouluarvosanan 7,9, kun koko väestön tytöt sekä ruotsinkieliset pojat antoivat 8,6 ja koko väestön pojat 9,0. Se, että tytöt raportoivat poikia enemmän psyykkistä oireilua ei sinänsä tule yllätyksenä (vrt. esim. THL 2019), mutta mistä kertoo juuri ruotsinkielisten tyttöjen muita heikompi kokemus omasta psyykkisestä terveydestään? Tähän

kysymykseen ei vastaa tilastollinen fakta. Erot tyttöjen ja poikien välillä näkyvät myös muilla alueilla. Tytöistä jopa 30 prosenttia tuntee itsensä yksinäiseksi (pojista 15 %) ja melkein 50 prosenttia tuntee ahdistusta tulevaisuudesta. Kaikista vastaajista 42 prosenttia (tytöistä 52 % ja pojista 29 %) kertoo tulleen joskus kohdelluksi huonosti, koska he puhuvat ruotsia. Useimmiten he ovat kokeneet kaltoinkohtelua vieraiden aikuisten taholta. Nuoria oli joko kehoitettu puhumaan suomea tai he ovat saaneet osakseen muuta ivapuhetta. (Wrede-Jäntti 2018.)

Ruotsinkieliset nuoret pitävät tärkeänä kuulumista ruotsinkieliseen yhteisöön: tästä on 89 prosenttia samaa mieltä. Pääkaupunkiseudulla 84 prosenttia on samaa tai osittain samaa mieltä. Lähes puolet ruotsinkielisistä nuorista ei usko, että tulevaisuus ruotsinkielisenä tulee olemaan helppoa (mt., 4). Tästä ovat samaa mieltä Luckanin (2017, 84–85) kartoitukseen osallistuneet kunta-alan ja kolmannen sektorin ammattilaiset. Yli 50 prosenttia toimijoista oli sitä mieltä, että kolmen viime vuoden aikana ruotsinkielisen väestön huomioonottaminen yhteiskunnassa on heikentynyt. Tämä näkyy politiikassa, palvelutuotannossa sekä päätöksenteossa: *”Palvelut ruotsinkielisille ovat heikentyneet. Poliittinen ilmapiiri on muuttunut kielteisemmäksi. Perusoikeudet ruotsinkielisille ei enää taattu.”*

TARVE RUOTSINKIELISELLE OHJAAMO/NAVIGATORN-TYÖLLE?

Tällä hetkellä on rajoitetusti tietoa ruotsinkielisten nuorten palvelutarpeista ja Ohjaamokokemuksista. Ohjaamo Helsingin osalta on nostettu esille, että ruotsinkieliselle palvelulle on selkeästi tarvetta. Tämän osoitti esimerkiksi keväällä 2017 toteutettu pilottihanke¹⁵, johon lyhyessä ajassa hakeutui 36 ruotsinkielistä nuorta (61 % miehiä, 39 % naisia). Osallistujista muutama ei puhunut suomea lainkaan ja monella suomen kielen taito oli heikkoa, joten ruotsin kielellä saatu tuki oli monessa tapauksessa etenemisen edellytys. Palvelua ei markkinoitu juuri lainkaan, ja oletus on, että tarvitsijoita on olemassa enemmän. (Kallio ym. 2017.) Näyttäisi kuitenkin siltä, että hanke jäi onnistuneeksi kertaluontoiseksi täsmäiskuksi, josta kuitenkin jäi uupumaan ruotsinkielisen monialaisen Ohjaamo/Navigatorn-verkoston kokoaminen ja juurruttaminen Helsinkiin tai pääkaupunkiseudulle.

Kallio ym. (2017, 51) korostavat tarvetta tiivistää monialaista työskentelyä ja lähentää suomen- ja ruotsinkielisiä verkostoja. Ruotsinkielisen palvelukokonaisuuden hahmottaminen ja johtaminen ovat verkoston pirstaleisuuden vuoksi erityisen haastavaa, eivätkä palvelut noudata kuntarajoja samalla tavalla kuin suomenkielisissä palveluissa. On tärkeää erikseen huolehtia ruotsinkielisten palveluiden jatkuvuudesta, kun organisoitumisen muutoksia tehdään kaupungin sisällä ja pääkaupunkiseudulla.

¹⁵ Pilottihankkeen toteutti SVEPS nuorten työpaja, joka on osa Yrkesinstitutet Prakticumia.

KOHTI KAKSIKIELISTÄ OHJAAMO/NAVIGATORN-VERKOSTOA KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSEN AVULLA?

Tämän puheenvuoron taustalla olevassa tutkimus- ja kehittämistyössä hahmotettiin ruotsinkielistä palvelukokonaisuutta kokoamalla yhteen monialainen Ohjaamo/Navigatorn-verkosto sekä tutkittiin ja kehitettiin 15–29-vuotiaiden nuorten parissa tehtävää monialaista yhteistyötä sosiaalityön käytäntötutkimuksen menetelmin. Käytäntötutkimuksessa tutkimusaiheet nousevat käytännön työstä ja tavoitteena on kehittää työkäytäntöjä. Käytännössä käytäntötutkimus voi olla esimerkiksi yksilöiden, ryhmien tai yhteisöjen kanssa tapahtuva, tietoa tuottava toiminta ja toisilta oppimisen prosessi. Käytäntötutkimuksessa etsitään notkeaa metodologista ajattelua sekä innovatiivisia menetelmiä (Satka ym. 2016, 10). Tutkimus- ja kehittämistyön keskiössä on palveluiden vaikuttavuus nuorten tilanteisiin.¹⁶

Osahankkeen käytäntötutkimusryhmäksi muodostui noin 20-henkinen monialainen ryhmä. Työskentelyyn osallistuneet ammattilaiset olivat Ohjaamosta, kunnan palveluista ja kolmannelta sektorilta. Lisäksi ryhmään osallistui seitsemän palvelun käyttäjä. Prosessiin osallistui myös kolme sosiaalityön opiskelijaa¹⁷ Helsingin yliopistosta.

Tutkimus- ja kehittämisprojekti nosti pintaan Ohjaamoa laajempia, osittain kovinkin tuttuja haasteita ruotsinkielisessä palveluverkostossa. Haasteita tuovat ruotsinkielisen verkoston pirstaleisuus, sen rakenteelliset puutteet sekä riittämätön kommunikointi, tietämättömyys toisista ja roolijako. Ruotsinkielisiä toimijoita on määrällisesti vähän, ne ovat sijoittuneet ympäri kaupunkia ja tarjoavat palvelua usein koko kaupungille. Kunnallisten palveluiden puutteita korvataan ostopalveluilla. Palveluiden yhteen sovittaminen saattaa olla haasteellista, mutta toisaalta palvelut täydentävät toisiaan.

Hankkeen alussa kävi ilmi, etteivät kaikki ruotsinkieliset nuorisotoimijat ole tietoisia Ohjaamon tehtävästä ja roolista palvelujärjestelmässä. Useat kuitenkin kertoivat halukkuudestaan tehdä yhteistyötä ja oppia uutta – toimijat näkevät monialaisen työn edut, he ovat avoimia ja kiinnostuneita löytämään yhteisiä työskentelyrakenteita. Ammattilaiset ilmaisivat tarvetta konkreettisiin työkaluihin, kuten palvelukarttoihin ja viestintäalustoihin (sekä virtuaalisiin että henkilökohtaisiin), jotka palvelisivat sekä Ohjaamo-työtä, että koko ruotsinkielistä palvelukenttää. Monet ammattilaiset korostivat

16 Tehtävä kytkeytyy Helsingin sosiaali- ja terveystoimialan ja Mathilda Wrede -instituutin väliseen yhteistyöhön. Tehtävä nivoutuu Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimen uudistumiseen sekä strategiaan (2017–2021), jonka lähtökohtana on, että asiakkaan tarpeet tunnistetaan aiempaa paremmin ja palvelut kohdennetaan täsmällisemmin. Strategiassa painotetaan erityisesti syrjäytymisen ehkäisyä sekä työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tukemista (Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021).

17 Sosiaalityön maisteriopiskelija Emma Murtonen on osallistunut kehittämisprojektiin ja sen suunnitteluun sekä vastannut nuorten palvelukäyttäjien prosessista. Murtonen teki kehittämisprojektissa sosiaalityön maisterintutkielmaa nuorten osallisuudesta (Murtonen 2019).

tarvetta verkostoitumiseen esimerkiksi seminaarien muodossa. Monitoimijaverkoston myötä projektin aikana työstettiin Ohjaamo-palveluprosessikuvausta sekä palvelukarttaa, jotka tukisivat kaksikielistä verkostotyötä. Verkosto kokoontui yhteensä kuusi kertaa työseminaarien muodossa.

Jokaisen työseminaarin alussa kuultiin ajankohtaista tutkimustietoa Ohjaamo-palvelusta, nuorista palvelujärjestelmässä, nuorten hyvinvoinnista, ihmissuhde- ja tunnetyöskentelystä sekä monialaisesta yhteistyöstä. Alustuksen jälkeen osallistujat työskentelivät monitoimijaisissa ryhmissä konkreettisten tehtävien parissa ja pääsivät näin soveltamaan kuulemaansa ja omaa asiantuntemustaan yhteisen moninäkökulmaisen pohdinnan keinoin. Osallistujien voidaan näin nähdä toimineen tiedonmuodostuksen prosessissa tietäjäsubjektien asemassa (Satka ym. 2016, 9). Jokaisen osallistujan ammattitaitoa ja osaamista pyrittiin hyödyntämään kehittämistyössä. Ryhmissä tuotettua tietoa ja tuotoksia käytettiin kehittämistyön edetessä, ja tuloksena syntyi konkreettisia ammattilaisten arjen työtä tukevia työkaluja. Tutkimus- ja kehittämisprojekti kietoi yhteen niin tutkimustiedon, teoreettisten näkökulmien kuin käytännön asiakastyön osaamisen, ammattitaidon ja palvelukäyttäjien kokemukset.

Tutkimus- ja kehittämisprojektin tiimoilta koottiin yhteen verkosto ruotsinkielisistä mahdollisista niin sanotuista Ohjaamo-yhteyshenkilöistä, jotka muodostavat yhdessä monialaisen verkoston (vrt. Westerback 2016b, 42). Verkostolle suositeltiin työtavaksi asiakaslähtöistä neuvottelevaa solmutyöskentelyä, joka on nähty soveltuvan Ohjaamojen monialaisen työotteen perustana (vrt. Pukkila & Helander 2016). Solmutyöskentely perustuu Engeströmin (2008) ajatukseen siitä, että asiakkaan tarpeiden ympärille muodostetaan sopivia tiimejä. Tämän lisäksi monitoimijaverkosto työsti asiakaslähtöistä prosessikuvausta Ohjaamo-verkostosta sekä nykyisten ruotsinkielisten hyvinvointipalvelujen palvelukarttaa yhteystietoineen (systemikarttoitus).

MONIALAISEN VERKOSTOTYÖN RAKENTAMISEN ONNISTUMISIA JA PULMAKOHTIA

Tutkimus- ja kehittämisprojektin tulosten mukaan osahanke toi toimijoille mahdollisuuden verkostoitua ja kehittää työkaluja, jotka tukevat ammattilaisia työssään. Ammattilaiset suhtautuivat pääosin myönteisesti siihen, että projektissa sai työskennellä yhdessä palveluiden käyttäjien, opiskelijoiden ja tutkijoiden kanssa. Samanaikaisesti monitoimijaverkostossa työskenteleminen ei ollut kaikille osallistujille tuttua ja vaati aikaa sopeutumiseen. Valtaosa toimijoista kertoo hankkeen lisänneen osaamista ja yhteistä ymmärrystä palveluverkostosta, nuorista sekä monialaisesta työstä. Hankkeen yhtenä tehtävänä olikin ammattilaisten osaamisen kehittäminen, joka toteutettiin seminaarityöskentelyn keinoin. Oppiminen voidaan nähdä yksilöllisenä ja sosiaalisena prosessina, jossa tietoa hyödynnetään ja luodaan tuottamalla uusia innovaatioita (Paavola ym. 2004).

Päätöksentekijät kokoontuivat tutkimus- ja kehittämisprojektin aikana erillisenä esimiesryhmänä. Esimiesryhmä rakentui keskeisistä Ohjaamo-palvelun esimiehistä niin kuntasektorin kuin kolmannen sektorin palveluista. Päätöksentekijät pitivät kehittämisprojektia tarpeellisena asiakkaiden, palvelujärjestelmän sekä työntekijöiden näkökulmasta. Esimiehet toivat esiin haasteita, jotka liittyvät muun muassa ruotsinkielisten palvelurakenteiden haavoittuvuuteen ja kehittämistyön painopisteiden priorisointiin. Ruotsinkielisten palveluiden kehittäminen harvemmin kulkee käsi kädessä suomenkielisten palveluiden kehittämisen kanssa. Tämä näyttäytyy työntekijöiden ja palvelukäyttäjien näkökulmasta yhdenvertaisuuden kannalta pulmallisena. Esimiesten näkökulmasta seminaarityöskentely, jossa työntekijät pääsivät verkostoitumaan ja kehittämään yhteistä työtä, vahvisti hyvää työntekijäkokemusta. Esimiehet pitivät työskentelyn jatkuvuutta tärkeänä. Seminaarityöskentelyyn osallistuvien ammattilaisten näkökulmasta päätöksentekijöiden rooli jäi kehittämisosuudessa epäselväksi. Ammatillaiset toivoivat päätöksentekijöiltä aktiivisempaa näkyvyyttä ja osallistumista projektin aikana toteutettuun seminaarityöskentelyyn.

Nuoret kokivat, että tutkimus- ja kehittämisprosessiin osallistuminen antoi heille mahdollisuuden vaikuttaa palveluiden saatavuuteen tulevaisuudessa (vrt. Muurinen 2019). Nuoret kokivat myös, että osallistumisellaan he antoivat muille nuorille äänen sekä ongelmille kasvot. Nuoret korostivat prosessin aikana kasvokkaisen kohtaamisen ja kuulemisen sekä kohdatuksi tulemisen merkitystä hyvälle palvelukokemukselle. (Murtonen 2019.) Tämä näkökulma korostuu myös tuotetuissa prosessikuvauksissa, joissa kunnioittava kohtaaminen ja kielellinen erityisyys otetaan huomioon Ohjaamoon saavuttaessa, ja ne läpileikkaavat koko asiakasprosessin, jossa nuori on keskiössä. Nuorten esiin tuoma näkökulma kohtaamattomuudesta Ohjaamon palveluissa vahvistaa tutkimuksessa tuotettua tietoa nuorten marginaalisesta asemasta ja kohtaamattomuuden kokemuksista palvelukentällä (esim. Peltola & Moisio 2017, 37). Tämä on toisaalta ristiriidassa Ohjaamon saaman hyvän palautteen kanssa (esim. Määttä & Riikonen 2018; Määttä & Kosonen 2017). Vaikkakin kyseessä on hyvin pieni ryhmä palvelukäyttäjiä, voisi ristiriita viitata kielelliseen erityisryhmään kuulumiseen. Nuoret toivat kuitenkin prosessin aikana esiin, että kieltä tärkeämpi palvelukokemuksen määrittäjä on työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen tai kohtaamattomuus (Murtonen 2019).

Hankkeen puitteiden ulkopuolelle jäi kehittämiskohteita, kuten ruotsinkielisten palveluiden pitkän tähtäimen resursointiratkaisut. Esille nostettiin tarve ruotsinkielisestä koordinaattorista, jonka tehtävänä olisi koordinoita ruotsinkielistä Ohjaamotyötä Helsingissä (pääkaupunkiseudulla) sekä ylläpitää verkostotyötä. Työhön kuuluisi myös ruotsinkielisten palveluiden tarpeen ja saatavuuden seuranta. Lisäksi nostettiin esille tarve saada sosiaali- ja terveydenhuolto tiiviimmin mukaan Ohjaamon matalan kynnyksen ruotsinkieliseen palveluvalikkoon.

Verkosto osoitti motivaatiota työn jatkamiseen ja toivoi, että tuotettuja työkaluja ylläpidetään ja kehitetään eteenpäin. Käytäntötutkimuksen periaattein tuotettu prosessi,

jossa eri toimijatahot ovat osallisina kehittämistyössä, mahdollistaa tarvittaessa nopeatkin tietoon perustuvat vaikuttavat muutokset (Satka ym. 2016, 9; Muurinen 2019). Tämän edellytyksenä ovat kuitenkin kehittämistyön ja verkoston tiiviin yhteistyön jatkaminen ja selkeät vastuutahot. Toivommekin, että ruotsinkielisistä palveluprosesseista otettaisiin kokonaisvaltaisesti vastuuta ja palveluita kehitettäisiin tasa-arvoisesti suomenkielisten palveluiden rinnalla. Tämä olisi niin asiakkaiden kuin työntekijöiden kannalta merkityksellistä, jotta solmutyöskentely sujuisi jatkossakin ongelmitta ja myös ruotsinkieliset nuoret saisivat eheän palvelukokemuksen, jolla on positiivinen vaikutus heidän hyvinvointiinsa.

LÄHTEET

- Engeström, Yrjö (2008) *From Teams to Knots. Activity-Theoretical Studies of Collaboration and Learning at Work*. New York: Cambridge University Press.
- Helsingin kaupunki (2019) *Helsingin kaupunkistrategia 2017–2021*. <https://www.hel.fi/helsinki/sv/stad-och-forvaltning/strategi/stadsstrategi/stadsstrategi-2017-21/> (Viitattu 7.1.2019.)
- Julkunen, Ilse & Koskinen, Raija & Westerback, Frida (2016) Att bygga relevanta och hållbara forskningsrelationer. Teoksessa Mirja Satka & Ilse Julkunen & Aino Kääriäinen & Ritva Poikela & Laura Yliruka & Heidi Muurinen (red.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.
- Kallio, Jenni & Rantsi, Saana & Reponen, Sirkku & Teckenberg, Tia (2017) *Työn alla Ohjaamo Helsinki*. Helsinki: Helsingin kaupungin keskushallinnon julkaisuja 2017:16.
- Leminen, Seppo (2015) *Living Labs as Open Innovation Networks. Networks, Roles and Innovation Outcomes*. Department of Industrial Engineering and Management. Aalto University publication series 132/2015. Helsinki: Aalto University.
- Luckan (2017) *En utredning om det finlandssvenska ungdomsarbetet*. Helsingfors: Luckan.
- Metz, Judith (2018) *Living Labs as Spaces for Knowledge production, Education and Practice innovation*. Julkaisematon konferenssiesitelmä. Mathilda Wrede-institutet. 25.9.2018.
- Murtonen, Emma (2019) *Unga vuxna som utvecklare av välfärdsservice – Ett delaktighetsperspektiv*. Magisteravhandling i socialt arbete. Helsingfors universitet.
- Muurinen, Heidi (2019) *Pragmatismi ja kokeileva lähestymistapa sosiaalityön tiedonmuodotuksessa*. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 2/2019. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Myllyniemi, Sami (2017) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 189. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto.
- Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtävänsä määrittämässä. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) (2018) *Nuoret palveluiden pauloissa – Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Määttä, Mirja & Kosonen, Matleena (2017) *Ohjaamojen asiakaspalaute – kevät 2017*.

- <https://kohtaamo.info/documents/21827/32775/Nuorten+palaute+kev%C3%A4t+17+pdf/9d1fb5d8-3cee-40ca-b2e4-186eb2476cff> (Viitattu 10.3.2019.)
- Määttä, Mirja & Riikonen, Marja (2018) *Ohjaamojen asiakaspalautte – syksy 2018*. <https://kohtaamo.info/documents/21827/32775/Palautte+syksy+2018/cf9da649-c4f7-431d-88c8-2c389ab3f908> (Viitattu 10.3.2019.)
- Paavola, Sami & Lipponen, Lasse & Hakkarainen, Kai (2004) Models of Innovative Knowledge Communities and Three Metaphors of Learning. *Review of Educational Research*, Vol. 74, No. 4, 557–576.
- Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (2018) (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 200. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (2019) (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 216. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 190. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Pukkila, Päivi & Helander, Jaakko (2016) Työotteena monialaisuus – katsaus Ohjaamojen monialaiseen yhteistyön rakentumiseen. *Nuorisotutkimus* 34 (3), 53–57.
- Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (2016) Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Mirja Satka & Ilse Julkunen & Aino Kääriäinen & Ritva Poikela & Laura Yliruka & Heidi Muurinen (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet.
- TEM (2018) *Ohjaamon perusteet*. TEM esitteet 6/2018. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan+perusteet> (Viitattu 1.3.2019.)
- THL (2019) *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019*. Tilastoraportti 33, 2019. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- von Kraemer, Bettina (2016) *Mångprofessionell samverkan och brukarperspektiv*. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 3/2016. Helsingfors: Mathilda Wrede -institutet.
- Westerback, Frida (2016a) *Unga och psykisk ohälsa – praktikforskning i Helsingfors*. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 2/2016. Helsingfors: Mathilda Wrede -institutet.
- Westerback, Frida (2016b) *Ung och i behov av stöd. En analys av den svenskspråkiga servicen inom stöd- och vägledningsservicen Navigatorn i huvudstadsregionen*. Magma-pamflett 4 (2016). Helsingfors: Tankesmedjan Magma.
- Wrede-Jäntti, Matilda (2018) *Den svenskspråkiga ungdomsbarometern 2018*. Helsingfors: Tankesmedjan Magma. <http://magma.fi/uploads/media/study/0001/01/14ba783015e7364334d2a209572d1dcf1e76b3f1.pdf> (Viitattu 1.3.2018.)

Ohjaamojen monialainen organisoituminen ja tavoitteiden saavuttaminen sidosryhmien näkökulmasta

Mirja Määttä & Jyrki Virta

TIIVISTELMÄ

Ohjaamoissa on kehitetty aktiivisesti vuodesta 2014 alkaen palvelua, johon osallistuvat saman katon alla keskeiset julkiset palvelut ja osin myös järjestöt ja yritykset. Tavoitteena on ollut tehostaa nuorten pääsyä tarpeenmukaisiin palveluihin sekä sujuvoittaa heidän siirtymäänsä koulutukseen ja työelämään. Monialaisen palvelun toteuttaminen edellyttää laajaa ja sitoutunutta yhteistyöverkostoa. Tässä artikkelissa tarkastellaan, millaisena Ohjaamo-toiminta näyttäytyy niiden paikallisille sidosryhmille.

Ohjaamo-toiminnalla on valtakunnalliset raamit, mutta käytännössä toiminta perustuu vahvasti alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon ja sopimuksiin, siksi paikallisten hallinnollis-poliittisten päätöksentekijöiden sekä muiden yhteistyötahojen näkemykset ovat keskeisiä Ohjaamo-toiminnan kehittämisessä. Paikallistason valta ja vastuu nivoutuvat ajatukseen hajautetusta hallintatavasta. Monialaisen Ohjaamo-toiminnan organisoituminen ja johtaminen tuottavat monen suuntaisia ja osin päällekkäisiä ohjaussuhteita, joissa ratkotaan vallan ja vastuun kysymyksiä.

Artikkelin aineisto koostuu sidosryhmäkyselyistä, jotka kerättiin loka–marraskuussa 2016 sekä helmi–maaliskuussa 2019 sähköisellä Webropol-lomakkeella. Niissä tarkasteltiin tuoreen Ohjaamo-palvelun asemaa ja sen kehittymistä osana palvelujen kokonaisuutta. Kyselyt sisältävät taustakysymyksiä, Likert-asteikollisia väittämäkysymyksiä sekä avokysymyksiä. Kyselyjen analyysissä hyödynnetään niin kvantitatiivista kuin kvalitatiivistakin tutkimusotetta. Teoreettisesti tutkimus ankkuroituu monialaista organisoitumista ja yhteiskunnan hallintaa tarkasteleviin tutkimuskeskusteluihin sekä arviointitutkimuksen perinteisiin.

Kysymme artikkelissa, millä tavalla sidosryhmien näkemykset ja arviot Ohjaamojen toiminnasta eroavat vuosien 2016 ja 2019 välillä ja analysoimme, mistä erot voivat johtua. Tarkastelemme myös, mitä haasteita ja toisaalta saavutuksia sidosryhmän jäsenet näkevät Ohjaamojen monialaisessa organisoitumisessa ja yleensäkin tavoitteiden saavuttamisessa, painottaen vuoden 2019 vastauksia. Tulokset osoittavat, että vuonna 2019 Ohjaamo on asemoitunut paremmin osaksi palvelukenttää ja sidosryhmän jäsenet kokevat organisaatioidensa myös hyötynneen Ohjaamosta enemmän kuin vuonna 2016. He kokevat kuitenkin vaikutusmahdollisuuksiensa Ohjaamo-toimintaan vähentyneen. Tätä selittänee osaltaan siirtymä ESR-rahoitteisesta projektitoiminnasta emo-organisaatioiden vahvemmassa ohjauksessa olevaan, vakiintuneempaan toimintaan.

OHJAAMO-TOIMINNAN TAUSTAT JA MONINAISET OHJAUSSUHTEET

Ohjaamoissa on kehitetty aktiivisesti vuodesta 2014 alkaen palvelua, johon osallistuvat saman katon alla keskeiset julkiset palvelut ja osin myös järjestöt ja yritykset. Tavoitteena on ollut tehostaa nuorten pääsyä tarpeenmukaisiin palveluihin sekä sujuvoittaa heidän siirtymään koulutukseen ja työelämään. Monialaisen palvelun toteuttaminen edellyttää laajaa ja sitoutunutta yhteistyöverkostoa. Tässä artikkelissa tarkastellaan, millaisena Ohjaamo-toiminta näyttäytyy niiden paikallisille sidosryhmille. Ohjaamo-toiminnalla on valtakunnalliset raamit, mutta käytännössä toiminta perustuu vahvasti alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon ja sopimuksiin, siksi paikallisten hallinnollis-poliittisten päätöksentekijöiden sekä muiden Ohjaamojen yhteistyötahojen näkemykset ovat keskeisiä Ohjaamo-toiminnan arvioinnissa ja kehittämisessä.

Hallinnonalakohtaisesti johdetussa palvelujärjestelmässä yhteen sovitetuille palveluille sekä palveluohjaukselle on ollut kysyntää jo pitkään, erityisesti nuorten palveluissa (ks. Notkola ym. 2013; Määttä & Määttä toim. 2015). Palveluihin pitäisi päästä jouhevasti ja tarpeen mukaan, myös ilman, että nuori tietää, miltä taholta neuvoa tai apua pitäisi kysyä. Tuomalla keskeiset julkiset palvelut saman katon alle ja toimimalla yhdessä järjestöjen ja yritysten kanssa Ohjaamoissa pyritään palvelujen yhteensovittamiseen ja tehostamiseen. Työ- ja elinkeinoministeriö (myöhemmin TEM) on johtanut Ohjaamo-toimintaa tiiviissä yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) sekä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kanssa. Nämä ministeriöt ovat olleet alusta asti myös linjaamassa Ohjaamo-toimintaa osana nuorisotakuun toimeenpanoa, ja sitä on rahoitettu merkittävästi ESR-rahoituksella. Juurruttamista tukee Sipilän hallituksen keväällä 2017 puoliväliriihessään tekemä päätös rahoittaa Ohjaamo-toimintaa vuosina 2018–2021 viidellä miljoonalla eurolla vuosittain (Hallituksen puoliväliriihen taustamuistio 2017). Tämä rahoitus ohjattiin TE-toimistojen kautta vuodesta 2018 alkaen, mikä on vahvistanut TE-palvelujen osuutta Ohjaamon palveluissa. Samanaikaisesti useat isompien kuntien ESR-hankerahoitukset ovat päättyneet ja toiminta on siirtynyt laajemmin myös kunnan ja kuntayhtymien resursoitavaksi.

Vuoden 2014 lopulla TEM, OKM sekä STM julkaisivat Ohjaamo-toimintaa linjaavan ja ESR-rahoituksesta kertovan esitteen (Ohjaamo-toiminnan linjaus 2014), jossa linjataan: ”*Ohjaamo tukee erityisesti erilaisissa nivelvaiheissa olevia nuoria ja edistää koulutukseen ja työelämään kiinnittymistä.*” Lainaus liittyy Ohjaamot aktivoivaan ja osallistavaan työmarkkina- ja sosiaalipolitiikan linjaan. Työelämään pyrkivien nuorten kohdalla erilaiset aktivointitoimet tuovat mahdollisia sanktioita, mutta myös panostusta heidän tukemiseensa (Lähteenmaa 2011; Määttä, Asikainen & Saastamoinen 2016). Toisaalta ikäryhmälle suunnatusta tuesta hyötyvät usein ne, jotka ovat muutenkin paremmassa elämäntilanteessa ja lähempänä työelämää (Hämäläinen, Hämäläinen & Tuomala 2014; Uusikangas & Hiilamo 2020, tässä teoksessa). Pohjoismaiden vertailu osoittaa, että keskeisen työvoimapolitiikan välineen eli julkisten työvoimapolvelujen

rahoitus on Suomessa muita Pohjoismaita niukempi, mikä vähentää yksilöllisten aktivointitoimien toteuttamista (Alatalo, Larja & Räisänen 2019). Ohjaamo-toiminnan onkin monin paikoin koettu paikkaavan heikkoja TE-palvelujen resursseja. Ohjaamojen vaikuttavuutta tarkastelleessa tutkimuksessa (Valtakari ym. 2020) tämä näkyikin: Ohjaamoissa TE-palvelun asiakkaina olleet nuoret aikuiset ovat päässeet muutoin TE-palvelujen asiakkaina olevia useammin aktivointitoimien¹⁸ piiriin.

Ohjausvaltaa Ohjaamojen kansallisessa kehittämisessä käyttävät hallituksen, ministeriöiden ja osin ESR-rahoittajienkin lisäksi Ohjaamojen ohjausryhmä, koordinoivan Kohtaamo-hankkeen ohjausryhmä sekä Kohtaamokin (ks. Kautto, Korpilauri & Savonmäki 2020, tässä teoksessa). Käytännössä Ohjaamo-toiminta perustuu kuitenkin vahvasti alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon, siksi paikallisten Ohjaamojen ohjausryhmien, työntekijöiden esimiesten, hallinnollis-poliittisten päätöksentekijöiden sekä muiden keskeisten yhteistyökumppanien, eli lyhyesti sanottuna sidosryhmien, näkemyksiä on tarpeen kartoittaa. Uutena palvelualustana Ohjaamojen olemassaolo ja kehittyminen riippuvat pitkälti siitä, miten nuoret löytävät palvelun ja hyötyvät siitä, millaisen aseman Ohjaamo saa kunnan palvelujärjestelmässä ja miten palveluun panostavat organisaatiot ja yhteistyötahot hyötyvät siitä. Tässä artikkelissa tarkastelemme sidosryhmien arvioita Ohjaamoista ja niiden kehitymisestä vuosien 2016 ja 2019 välillä.

Paikalliset yhteistyötahot ovat avainasemassa, kun päätetään Ohjaamon toiminnan suuntaviivoista, palveluista ja resursseista. Ohjaamon perusteet -asiakirjassa (TEM 2018) tämä paikallistason vastuu sanoitetaan näin: ”*Toimintaan osallistuvien organisaatioiden rooleista ja hallinnoinnista sovitaan paikallisesti. Ohjaamo-toiminta edellyttää tiivistä toiminnallista yhteistyötä valtion, maakunnan ja kunnan välillä sekä yksityisen että kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.*” Paikallistason valta ja vastuu nivoutuvat ajatukseen hajautetusta, uudesta hallintatavasta. Siitä voidaan puhua siirtymänä hallitsemisesta hallintaan tai verkostohallintana (*network governance*). Ajatuksena on, että eri yhteiskunnalliset toimijat täydentävät toisiaan, mikä tuo synergiaetuja ja tehokkuutta politiikkatoimiin. Eri toimijoita kutsutaan mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon kaikilla politiikan muotoilun tasoilla (EU, kansallinen, alueellinen, paikallinen, palveluprosessit), ja toiminta- ja valvontavastuut ovat usein paikallistasolla. (Sjöblom 2006.)

OHJAAMOT UUDEN HALLINNAN KOHTEINA JA VÄLINEINÄ

Ajatus verkostohallinnan ja siihen kytkeytyvän eri toimijoiden yhteistyön tarpeellisuudesta on vahvistunut hallintopolitiikassa 1990-luvun jälkeen. Viittaamme tässä artikkelissa monialainen yhteistyö -termillä eri hallinnonalojen ammattilaisten keski-

¹⁸ Aktiivitoimi-sana olisi myös mahdollinen ja myönteisemmältä kuulostava termi samalle asialle.

näiseen sekä yritysten ja järjestöjen kanssa tehtävään ammatilliseen yhteistyöhön. Myös Euroopan unionissa sekä OECD:ssä on painotettu, että julkinen valta ei yksin kykene ratkaisemaan monimutkaisia ja kasautuvia yhteiskunnallisia ongelmia. Hierarkkisten ja markkinajärjestelmien lisäksi tarvitaan horisontaalisia, uusia ratkaisuja tuottavia toimijaverkostoja. (Ks. European Commission 2001; OECD 2010, 92.)

Verkostohallinnassa hyödynnetään ratkaisumalleista neuvoteltaessa ja sovittaessa itsenäisten, mutta toisistaan riippuvaisten toimijoiden tietoja, resursseja ja valtaa. Ihanteellisesti tämä parantaa poliittisten linjausten oikeutusta sekä toimenpiteiden laatua. Tavoitteena on rakentaa myös uudenlaisia kumppanuuksia palvelujen tuottamiseen. (Provan & Kenis 2007; Klijn & Ebelenbos 2013.) Uudistuksen ja innovaatioiden etsinnässä käytetään usein määräaikaista projekteja, joissa toimeenpannaan ylikansallisia ohjelmia. Projekteilla on yleensä horisontaalisia hallinnonaloja yhdistäviä sekä vertikaalisia, hallinnontasoja yhdistäviä tavoitteita. (Sjöblom 2006.) Ohjaamot ovat hyvä esimerkki tällaisesta projektikokonaisuudesta: se toimeenpanee eurooppalaisen nuorisotakuun periaatteita ESR-rahoitusohjelman avulla, tuo ministeriöiden ja aluehallinnon toimijoita tiiviimpään yhteistyöhön paikallistason kanssa sekä tiivistää paikallista ammattilaisten verkostoa suunnittelemaan ja toteuttamaan palvelua.

Kriittisesti tarkastellen verkostohallinnan kaikkia mukaan kutsuva ideaali voi hämärtää politiikan ja hallinnon rajoja ja sekoittaa valta- ja vastuusuhteita. Verkostohallintaa hyödyntävä keskushallinto vastuuttaa ruohonjuuritason toimijoita ratkaisemaan yhteiskunnallisesti haastavia kysymyksiä mutta ei välttämättä tarjoa heille riittävästi toimintamahdollisuuksia ja resursseja. (Keränen 2014; Jutila 2011.) Hallinnon hajauttaminen voi johtaakin julkisen vallan haluttomuuteen ottaa kantaa ja kantaa vastuuta – kantaa ottamattomuuden etiikkaan (Newman 2000; Sulkunen, Rantala & Määttä 2004). Lisäksi verkostoissa tehdyt toimintalinjaukset saatetaan kehystää julkisessa puheessa epäpoliittisiksi ja hierarkiattomiksi. On kuitenkin selvää, että toisiaan täydentävässä verkostoyhteistyössä eri toimijoiden toimivalta ja vaikutusmahdollisuudet eroavat toisistaan, eivätkä toimijat ole verkostohallinnan ihanteen mukaisesti tasavertaisia (Keränen 2014; Määttä & Eriksson 2016; Saikku, Rajavaara & Seppälä 2017). Esimerkiksi Ohjaamo-toiminnan valtakunnallisessa ohjauksessa on korostunut TEM:in rooli muita ministeriöitä enemmän, muun muassa siksi, että ESR-ohjelman (2014–2020) Työllisyys ja työvoiman liikkuvuus-toimintalinja kuuluu TEM:in vastuusiin, samoin sillä oli kansallisen nuorisotakuun vetovastuu vuonna 2014, kun Ohjaamo-toimintaa käynnistettiin.

Verkostohallinnassa valtion tehtävänä on koota, mahdollistaa ja koordinoida toimintaa, metahallinnoida (Hudson ym. 2007; Keränen 2014). Ohjaamojen kontekstissa hallitus, ministeriöt sekä työmarkkinajärjestöt ja valtion aluehallinto ovat olleet käynnistämässä ja raamittamassa Ohjaamo-toimintaa (Kautto ym. 2017) ja lopullisen muotonsa se saa paikallisessa organisoitumisessa. Hallinnontasojen (keskushallinto, aluehallinto, kunnat) hierarkia on selkeämpää kuin paikallisesti toteutuvassa, horisontaalisessa verkostotyössä, joskin nyky-yhteiskunnassa myös keskushallinnon valta on pitkälti neuvottelevaa.

Hallituksen ja ministeriöiden ohjauksella on rajansa, ja kuntien autonomia on vahvaa, ainakin lainsäädännöllisesti (ks. esim. Jutila 2011; Oikarinen ym. 2018).

Työllistämistä edistäviä monialaisia yhteispalveluja – kuten Suomen pitkäaikaistyöttömille tarkoitettuja TYP-palveluja – tarkastelevissa tutkimuksissa on noussut esille palvelujen verkostohallintaan liittyvänä haasteena se, miten tehtävät ja vastuut jaetaan eri tasojen, valtion, alueiden, kuntien, projektien ja ammattilaisten, kesken. Miten toiminnan johtaminen ja koordinointi toteutetaan: kuka saa johtaa, vaikuttaa ja päättää? Eri hallinnonalojen yhteisten tavoitteiden ja toimintaperiaatteiden löytäminen on haasteellista niin yhteispalvelupisteissä kuin laajemmissa yhteistyöverkostoissa. (Saikku ym. 2017, 36–39.) Yhteisten tavoitteiden sanoittamista sekä keinojen etsintää vaikeuttaa se, että eri hallinnonaloilla ja ammattikunnissa toiminnan päämäärät ja keskeiset käsitteet voidaan ymmärtää eri tavoin. Hajautetun ja avointa osallistumismahdollisuutta korostavan verkostohallinnan aikakaudella tällaiset eroavuudet voivat moninkertaistua, kun eri sidos- ja eturyhmät kootaan neuvotteluihin erilaisin vaikutusmahdollisuuksin ja äänivalloin (Määttä & Eriksson 2016). Ammatillaiset turhautuvat yhteistyöhön, jollei yhteistyöllä saavuteta konkreettista hyötyä omaan työhön eikä asiakkaille. Hyvää yhteistyötä estävät myös työntekijöiden vaihtuvuus sekä epäily toiselle toimijalle valuvaasta hyödystä ja vallasta. (Ks. esim. Arnkil, Eriksson & Arnkil 2000; Määttä 2007, 48.)

Ohjaamojen taustalla ei ole yhtä hallinnonalaakaan eikä ammattikuntaakaan, jonka tavoitteenasettelut ja työtavat omaksuttaisiin suoraan toimintaan, vaan näitä on sovittava yhteen käytännön työssä ja sen johtamisessa. Ohjaamo-toiminnalla ei myöskään ole omaa lainsäädäntöä, vaan siinä hyödynnetään hallintokuntakohtaisia lakeja ja ohjeistuksia, jotka osin eriyvät esimerkiksi toiminnan vapaaehtoisuusperiaatteen suhteen. Esimerkiksi etsivä nuorisotyö perustuu nuoren omaan arvioon tuen tarpeesta ja vapaaehtoisuuteen (Nuorisolaki 2016, 10 §), kun taas TE-palveluissa hyödynnetään velvoittavia käytäntöjä työttömyysturvan ehtona (Työttömyysturvalaki 2002, 2 a, 10 §, 11 §). Ohjaamojen kehittämistä ja käytännön toimintaa koskeva ohjaus tulee siis hierarkkisesti eri tasoilta ja horisontaalisesti eri hallinnonaloilta ja niiden lainsäädännöstä. (Määttä 2019.)

Keskeisen Ohjaamo-toiminnan taustalla olevan hallinnollisen jännitteen voisi kuvata seuraavasti: Ohjaamon tavoitteet kumpuavat yhtäältä hallinnon rationaalisesta unelmasta: nuorille suunnattujen palvelujen uudesta organisoinnista, joka tuottaa eri lainsäädännöt täyttävää, tasalaatuista ja tehostettua palvelua sekä mitattavia tuloksia – esimerkiksi nuorten työelämään siirtymien nopeutumista sekä säästöjä toimeentulotukimenoissa. Toisaalta Ohjaamo-toiminnan tavoitteena on verkostohallinnan unelman mukainen osallisten tasavertaisuus – ja tähän kutsutaan myös nuoria mukaan –, käytännön tarpeista syntyvät kumppanuudet ja innovaatiot sekä nuorilähtöisen joustavan palvelukulttuurin luominen. Tämä vaatii aikaa neuvotteluille ja epävarmuuden sietoa ja tuottaa systeemistä monimutkaisuutta, joka on ristiriidassa hallinnon rationaalisen tehostamistavoitteen kanssa. Nämä jännitteiset hallinnon unelmat palvelujen tehostamisesta ja kaikkien osallisuudesta yritetään sovittaa yhteen Ohjaamo-toiminnassa, myös sidosryhmäyhteistyössä.

Ohjaamojen paikalliset yhteistyökumppanit, sidosryhmät, osallistuvat Ohjaamojen toiminnan suuntaamiseen. Siksi niiden näkemyksiä on kartoitettu Ohjaamojen olemassaolon ensimmäisten vuosien kuluessa. Kysymme artikkelissa, millä tavalla sidosryhmien näkemykset ja arviot Ohjaamojen toiminnasta eroavat vuosien 2016 ja 2019 välillä ja analysoimme, mistä erot voivat johtua. Tarkastelemme myös, mitä haasteita ja toisaalta saavutuksia sidosryhmät näkevät Ohjaamojen monialaisessa organisoitumisessa vuonna 2019 – niiden johtamisessa, toiminnan koordinaatiossa sekä eri tahojen mahdollisuuksissa suunnata toimintaa.

KYSELYAINEISTOT JA ANALYYSIT

Aineisto koostuu sidosryhmäkyselyistä, jotka kerättiin sähköisesti loka–marraskuussa 2016 sekä hieman muokattuna helmi–maaliskuussa 2019 avoimella Webropol-lomakkeella; kyselyjen välillä oli noin 2,5 vuotta. Kysely lähetettiin Ohjaamoilta saatuihin sähköpostiosoitteisiin: heidän keskeisille yhteistyötahoilleen eli paikallisten ohjausryhmien jäsenille, Ohjaamossa työskentelevien esimiehille sekä muille tärkeille yhteistyötahoille kuten järjestöille ja yrityksille. Kysely suunnattiin niille, jotka eivät itse työskentele Ohjaamossa. Tutkija lähetti osallistumiskutsun sekä avoimen linkin kyselyyn näihin Ohjaamojen hänelle etukäteen välittämiin, toimiviin sähköpostiosoitteisiin, joita oli 415 vuonna 2016 ja 1177 vuonna 2019 (vuoden 2019 kutsu liitteessä 1). Lisäksi vuonna 2016 Ohjaamo-koordinaattorien oli aikataulusyistä mahdollista jakaa kyselyä, ja tästä syystä kyselyn sai arviolta 606 henkeä.

Vuonna 2016 kyselyyn vastasi 174 henkeä, joten vastausprosentti oli 29. Vuonna 2019 kyselyyn vastasi 424 henkeä, mutta analyysivaiheessa vastauksista rajattiin pois 43 julkissektorin vastaajaa, jotka olivat ilmoittaneet työskentelevänsä joko säännöllisesti tai toisinaan Ohjaamoissa. Tulkitsimme heidän vastauksensa kuvastavan enemmänkin Ohjaamon työntekijöiden kuin sidosryhmän näkökulmia. Lopullisen vuoden 2019 aineiston kooksi jäi siis 381 vastaajaa, ja vastausprosentti oli 32 prosenttia. Johtuen otantamenetelmästä katoanalyysia ei ole mahdollista tehdä esimerkiksi vastaajien taustaorganisaatioiden jakautumisesta suhteessa kyselyn saaneisiin. Voidaan arvioida, että kyselyyn vastasivat sellaiset sidosryhmiin kuuluvat, jotka olivat kiinnostuneet aiheesta ja joilla oli aikaa vastaamiseen. Koska aineisto on kerätty Ohjaamojen ilmoittamilta sidosryhmiltä samansuuntaisesti, katsomme vuosien 2016 ja 2019 vastausten edustavan Ohjaamon sidosryhmien kokemuksia. Vuosien 2016 ja 2019 välillä sidosryhmät olivat laajentuneet, osin Ohjaamojen määrän kasvusta johtuen. Vuonna 2019 vastaukset koskevat 21 samaa ja 26 eri Ohjaamoa kuin vuonna 2016 (ks. liite 2).

Vertailemme ensin vuosien 2016 ja 2019 välisiä eroja vastaajajoukossa sekä Likertasteikollisten kysymyksen kohdalla. Selityksiä sille, mistä havaitut erot johtuvat, etsimme ristiintaulukoimalla. Koko analyysissä painottuvat vuoden 2019 vastaukset. Kyselyssä oli

sinä vuonna 24 Ohjaamojen toimintaa koskevaa väittämäkysymystä, joissa vastausvaihtoehtoja oli viisi (täysin/jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin/täysin eri mieltä). Lisäksi kyselyssä oli seitsemän avokysymystä sekä viisi vastaajaa koskevaa taustakysymystä. Vastauksia avokysymyksiin tuli yhteensä noin 80 sivua. Näitä vastauksia on analysoitu sisällönanalyysin keinoin hyödyntäen Atlas-ti-ohjelmaa, joka mahdollistaa aineiston luokittelun, hakutoiminnot sekä eri luokkien yleisyyden hahmottamisen.

VASTAAJIEN VERTAILU VUOSIEN 2016 JA 2019 KYSELYISSÄ

Alla oleva taulukko vertailee vastaajien taustatietoja vuosien 2016 ja 2019 välillä.

Taulukko 1. Vastaajien taustatietojen vertailu

	2016	2019	Erotus prosenttiyksikköinä
Vastaajien hallinnonala *			
Työllisyys ja yrittäminen	29 %	27 %	- 2
Opetus ja koulutus	25 %	25 %	0
Nuorisola	25 %	23 %	- 2
Sosiaali- ja terveysala	22 %	30 %	+ 8
Alue- tai valtionhallinto #	8 %	2 %	- 6
Maahanmuuttajatyö	6 %	4 %	- 2
Muu	6 %	8 %	+ 2
Kirjasto-, kulttuuri- tai liikunta-ala	4 %	5 %	+ 1
KELA	4 %	3 %	- 1
Vastaajien suhde Ohjaamoon *			
Ohjaamon ohjausryhmän jäsen	53 %	31 %	- 22
Ohjaamotyöntekijän esimies	17 %	12 %	- 5
Muu viranomainen	14 %	18 %	+ 4
Muu	9 %	9 %	0
Järjestön edustaja	9 %	17 %	+ 8
Toimiala- /tulosaluejohtaja	8 %	5 %	- 3
Yritys yhteistyökumppani	3 %	11 %	+ 8
Kunnan luottamushenkilö	2 %	1 %	- 1
Seurakunnan edustaja	1 %	1 %	0
Oppilaitoksen edustaja	6 %	8 %	+ 2
Ohjaamo-toiminnan hyvin tuntevien osuus vastaajista	91 %	89 %	- 2

* Vastaajat saattoivat valita useita vaihtoehtoja.

Vuoden 2016 vastaajia ei eritelty alue- ja valtionhallinnon osalta. Vuoden 2019 kyselyssä ei ollut vaihtoehtona valtionhallintoa eikä kyselyä osoitettu Nuorisotakuusta vastaaville ministeriöiden yhdeksälle edustajalle kuten vuonna 2016, ellei heitä ollut mainittu Ohjaamojen antamissa sähköpostiosoitteissa.

Vuonna 2019 Ohjaamon ohjaus- tai johtoryhmän jäsenten osuus vastaajissa väheni 22 prosenttiyksikköä ja Ohjaamossa työskentelevien esimiesten osuus väheni 5 prosenttiyksikköä. Sen sijaan sosiaali- ja terveysalan, järjestöjen sekä yritysten edustajien osuudet kasvoivat kukin 8 prosenttiyksikköä vuoden 2016 kyselyyn verrattuna. Osuuksien kasvu viitannee siihen, että Ohjaamojen yhteistyö sosiaali- ja terveysalan edustajien sekä järjestöjen ja yritysten kanssa on lisääntynyt viime vuosina. Ohjaamotoiminnan arvioi tuntevansa hyvin (täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa) noin 90 prosenttia kumpanakin kyselyvuotena.

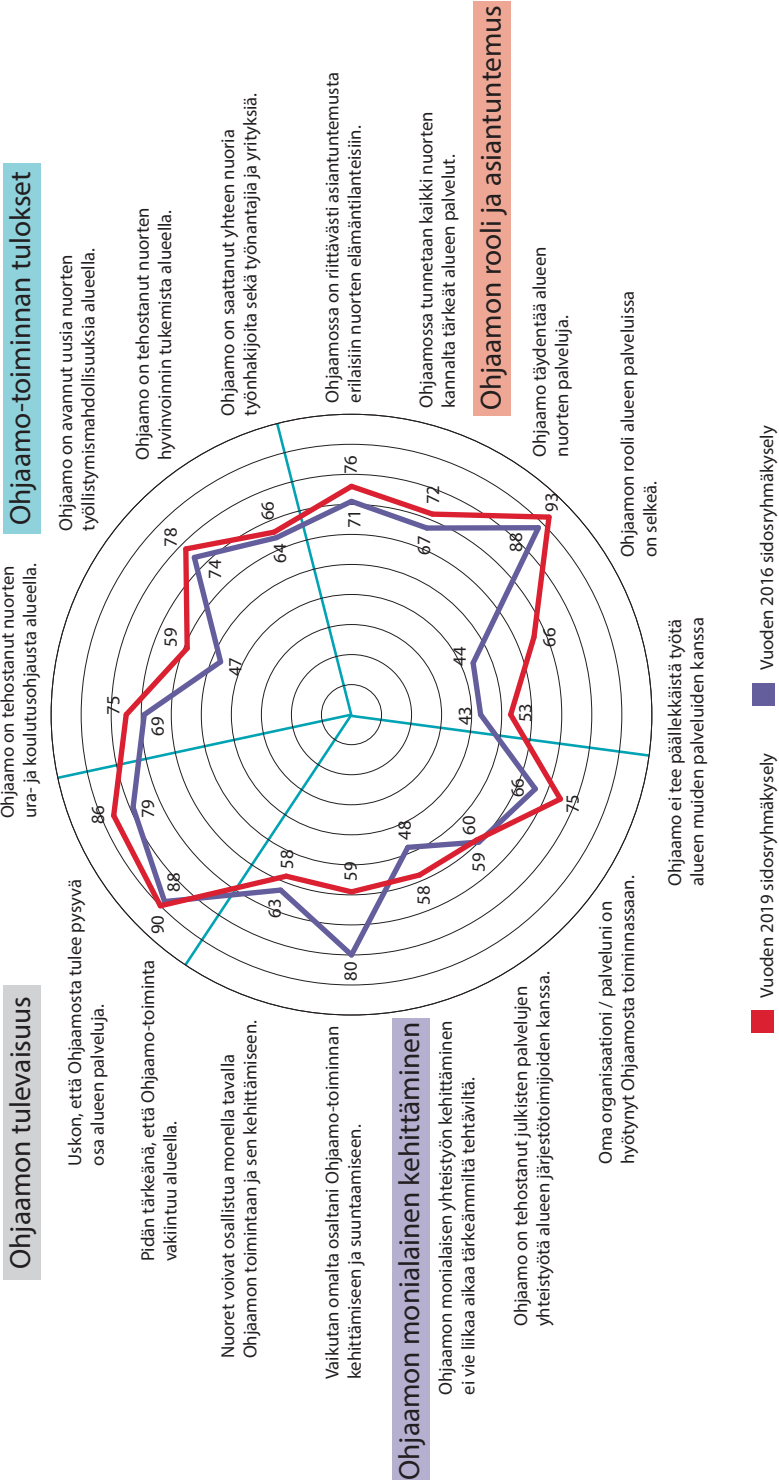
SIDOSRYHMÄN NÄKEMYSTEN VERTAILU VUOSIEN 2016 JA 2019 VÄLILLÄ

Kummassakin kyselyssä olleiden väittämäkysymysten myönteisten vastausten eli täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien osuuksien vertailu on toteutettu alla olevassa sädekaaviossa, jonka olemme jakaneet neljään sektoriin: Ohjaamon toiminnan tuloksiin, rooliin ja asiantuntemukseen, monialaiseen kehittämiseen sekä Ohjaamon tulevaisuuteen. Yleiskuva osoittaa, että Ohjaamo-toimintaa koskevat arviot ovat hieman parantuneet vuodesta 2016 vuoteen 2019, paitsi monialaisen kehittämisen sektoriin kuuluvien osallistumismahdollisuutta kuvaavien väitteiden kohdalla. Selkeä myönteisten vastausten osuuksien lasku toteutui väittämän ”*Vaikutan osaltani Ohjaamo-toiminnan kehittämiseen ja suuntaamiseen*” kohdalla: myönteisesti vastanneiden osuus laski 21 prosenttiyksikköä. Kokemus siitä, että sidosryhmän jäsenenä voi vaikuttaa toimintaan, heikkeni siis selvästi.

Vuonna 2016 Ohjaamon roolin selkeyttä sekä nuorten työllistymismahdollisuuksien parantumista koskevat väitteet saivat vähiten myönteisiä vastauksia (44 % sekä 47 %). Vuonna 2019 myönteisten vastausten selkeää nousua on juuri näissä väittämässä: *Ohjaamon rooli alueen palveluissa on selkeä* -väite sai 22 prosenttiyksikköä enemmän myönteisiä vastauksia sekä *Ohjaamo on avannut uusia nuorten työllistymismahdollisuuksia alueella* -väite 12 prosenttiyksikköä enemmän myönteisiä vastauksia kuin vuonna 2016. Ohjaamo-toiminnan tulokset saivat sidosryhmältä muutenkin hieman paremmat arviot vuonna 2019. Muut Ohjaamon roolia ja useat monialaista kehittämistä koskevat arviot kehittyivät myönteiseen suuntaan seuraavasti: *Ohjaamo ei tee päällekkäistä työtä alueen muiden palveluiden kanssa* (nousua 10 prosenttiyksikköä), *Ohjaamon monialaisen yhteistyön kehittäminen ei vie liikaa aikaa tärkeämmiltä tehtäviltä* (10 prosenttiyksikköä)¹⁹, sekä *Oma organisaationi / palveluni on hyötynyt Ohjaamosta toiminnassaan* (9 prosenttiyksikköä).

19 Nämä kaksi kysymystä olivat kyselyssä muodossa: Ohjaamon monialaisen yhteistyön kehittäminen vie liikaa aikaa... sekä Ohjaamo tekee päällekkäistä työtä... Analyysissä vastaukset muutettiin päinvastaiseksi.

Kuvio 1. Väittämäkysymyksiin myönteisesti vastanneiden prosenttiosuudet vuosina 2016 ja 2019.

Ohjaamon roolin selkeyttäminen osana alueen palveluita on ollut tärkeä tavoite Ohjaamo-toimintaa kehitettäessä. Sidosryhmäkyselyiden välillä 2016 ja 2019 tapahtunut 22 prosenttiyksikön muutos myönteiseen suuntaan viittaa siihen, että työ on tuottanut hedelmää: sidosryhmien näkökulmista Ohjaamon tehtäväkenttä on selkeytynyt vuosien kuluessa ja kehittämistyön edetessä. Samoin päällekkäisyyttä muiden palvelujen kanssa ei koeta olevan niin paljon kuin vuonna 2016. Ohjaamo on siis asemoitunut paremmin osaksi palvelukenttää, ja sidosryhmän jäsenet kokevat organisaatioidensa myös hyötynneen Ohjaamosta enemmän kuin vuonna 2016.

Kun vastaajilta kysyttiin avokysymyksissä Ohjaamon onnistumisista, vastauksissa painottuivat palvelujen yhteen saaminen ja verkostotyön edut, kuten tietotaidon jakaminen ja asiakaskeskeisyyden lisääntyminen.

Ohjaamo on kehittänyt palvelujaan asiakkaiden tarpeista. Monialaisessa yhteistyössä jossa kaikki antavat omaa osaamistaan ja asiantuntijuuttaan toisten ammattilaisten käyttöön. (Opetus- ja koulutusalan edustaja.)

Muut onnistumiset koskivat erityisesti palvelun saavutettavuuden paranemista, hyvää viestintää sekä työhön ja koulutukseen ohjaamisen edistymistä. Useiden vuoden 2019 avovastausten mukaan Ohjaamojen tehtävissä ja roolissa on kuitenkin vielä selkeytettävää; se on prosessi, jonka pitää olla jatkuvasti käynnissä. Vastauksena kysymykseen, mitä asioita Ohjaamon tulisi hoitaa nykyistä paremmin, eräs vastaaja painottaa:

Ohjaamotoimijoiden yhteinen visio ja tavoite tulisi kirkastaa. Nyt on epäselvää mikä on kunkin toimijan rooli ja vastuu, millä tasolla tuki ja ohjaus annetaan, mikä on ohjaamon suhde peruspalveluihin, jos ohjaamossa on jo moniammatillinen tiimi nuorta auttamassa. Koetaan päällekkäisyyttä. Palvelupolku tulisi selkiyttää. (Sosiaali- ja terveysalan edustaja.)

Vastaus kuvastaa samankaltaista epätietoisuutta vastuiden jakautumisesta kuin työllistymistä edistävissä monialaisissa yhteispalveluissa (Saikku ym. 2017, 36–39). Sidosryhmään kuuluvat nostivat esille myös haasteita eri palvelujen mukaan saamisessa sekä paikallisten päätöksentekijöiden sitouttamisessa Ohjaamon toimintaan. Vastaajat korostivat, että Ohjaamon tulisi tehdä yhteistyötä laajasti viranomaisten, kunnan, järjestöjen sekä muiden palveluntuottajien kanssa, ja yhteistyön tulisi olla avointa, selkeästi sovittua ja konkreettista. Osa vastaajista toivoo lisää selkeyttä siihen, millainen olisi Ohjaamojen yhteinen työtapa.

Ohjaamo ei toimi toistaiseksi nuorten palveluja koordinoivana tahona ja myös sisäinen Ohjaamoidentiteetti on vielä hakusessa. Osalla Ohjaamotoimijoista on liian vahva side emo-organisaatioon eikä Ohjaamon toimintaa nähdä yhtenä kokonaisuutena. (Työllisyys- ja yrittäjyysalan edustaja, Ohjaamon ohjaus- tai johtoryhmän jäsen.)

Monialaisen työotteen toteutuminen Ohjaamoissa vaatii ponnistuksia. Ohjaamotoinnin tärkeänä tavoitteena nähtiinkin uudenlainen, hiottu yhteistoiminta ja laaja palvelutarjonta, ainakin suuremmissa kunnissa.

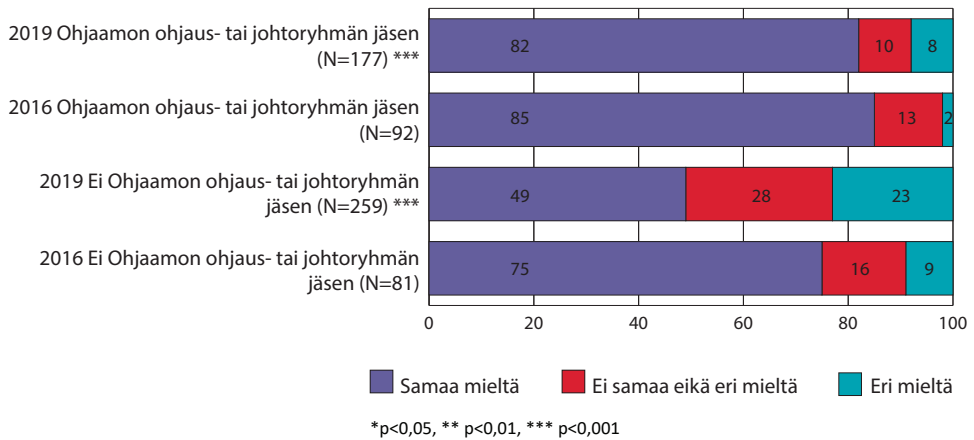
TAUSTATEKIJÖIDEN VAIKUTUS VASTAUKSIIN

Kyselyiden 2016 ja 2019 välillä oli joitakin selkeitä eroja sekä vastauksissa väittämiin (ks. s. 242) että vastaajien taustassa (ks. s. 240). Selvittääksemme taustatekijöiden vaikutusta havaittuihin eroihin tarkastelimme sitä, miten kyselyvuosien välillä eniten vaihdelleet arvot väittämistä eroavat niiden taustatekijöiden mukaan, joiden suhteen myös vastaajat erosivat eniten toisistaan.

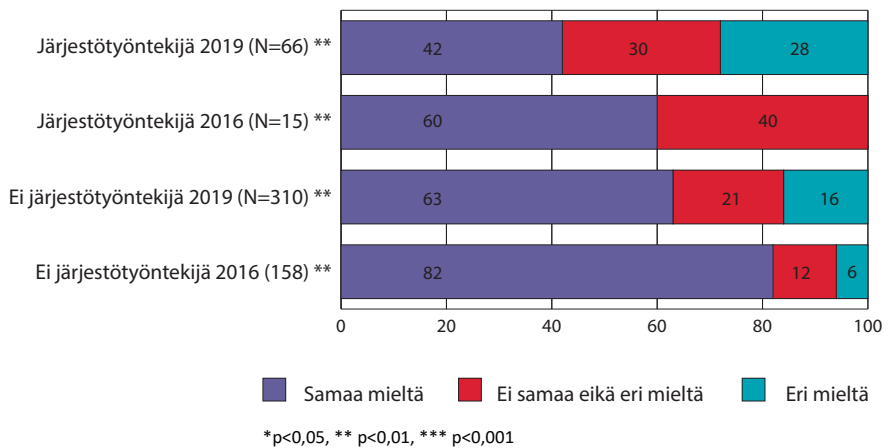
Väittämät, joissa oli tapahtunut selkeitä muutoksia vuodesta 2016 vuoteen 2019, sijaitsivat Ohjaamon rooli - sekä monialainen kehittäminen -sektoreilla. Ne olivat ”Ohjaamon rooli alueen palveluissa on selkeä”, ”Ohjaamo ei tee päällekkäistä työtä alueen muiden palvelujen kanssa”, ”Vaikutan omalta osaltani Ohjaamo-toiminnan kehittämiseen ja suuntaamiseen”, ”Ohjaamon monialaisen yhteistyön kehittäminen ei vie liikaa aikaa tärkeämmiltä tehtäviltä” sekä ”Oma organisaationi tai palveluni on hyötynyt Ohjaamosta toiminnassaan”. Väittämät ristiintaulukoitiin seuraavien, kyselyvuosien välillä eniten vaihdelleiden taustatekijöiden kanssa: onko vastaaja järjestön tai yrityksen edustaja, työskenteleekö vastaaja sosiaali- ja terveysalalla ja erityisesti se, onko vastaaja Ohjaamon ohjaus- tai johtoryhmän jäsen. Tehdyissä ristiintaulukoinneissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja taustatekijöiden mukaan, paitsi omia vaikuttamismahdollisuuksia koskevassa väitteessä. Tästä voidaan päätellä, että taustatekijöissä havaittavat eroavaisuudet eivät selitä muissa väittämässä tapahtuneita muutoksia vuoden 2019 vastauksissa. Voidaan ajatella, että ainakin osa väittämässä tapahtuneesta muutoksesta on siten nimenomaan itse tutkittavissa ilmiöissä tapahtunutta muutosta.

Ohjausryhmän jäsenten kokemus omista vaikutusmahdollisuuksista on pysynyt samansuuntaisena, se on vähentynyt noin 3 prosenttiyksikköä vuosien 2016 ja 2019 välillä. Sen sijaan sidosryhmän muiden jäsenten kokemus vaikutusmahdollisuuksista Ohjaamo-toimintaan on vähentynyt voimakkaasti: myönteisten vastausten osuus on vähentynyt heidän joukossaan 27 prosenttiyksikköä (kuvio 2). Ristiintaulukointi ja tilastollisen merkitsevyyden tarkastelu osoittaa, että vastaajien vuonna 2019 kokemaa vaikuttamismahdollisuuksien vähenemistä selittää osaltaan se, että pienempi osa heistä kuuluu Ohjaamojen ohjausryhmiin. Toisaalta muutos vastaajien taustassa ei kuitenkaan selitä sitä, miksi muilla kuin ohjausryhmään kuuluvilla kokemus vaikutusmahdollisuuksista väheni niin runsaasti.

Kun tarkastellaan järjestöedustajien kokemusta vaikutusmahdollisuuksista Ohjaamon toimintaan (kuvio 3), havaitaan, että sekä järjestöedustajien että muiden sidosryhmän edustajien kokemus vaikutusmahdollisuuksista on laskenut vuodesta 2016 vuoteen

Kuvio 2. Sidosryhmän jäsenten kokemus vaikuttamismahdollisuuksistaan vuosina 2016 ja 2019 ohjausryhmäjäseneden mukaan tarkasteltuna. (%)

Kuvio 3. Sidosryhmän jäsenten kokemus vaikuttamismahdollisuuksistaan vuosina 2016 ja 2019 järjestöedustajuuden mukaan tarkasteltuna. (%)

2019, mutta kummallakin kerralla järjestöjen edustajat kokevat ne muita vastaajia heikommiksi, samoin sosiaali- ja terveysalan edustajat kokevat vaikutusmahdollisuuksiensa heikentyneen, ja ne ovat yleisestikin heikommät kuin muilla vastaajilla.

Se, miksi sidosryhmän kokemus omista vaikutusmahdollisuuksista on laskenut yleisesti ja koetaan muita heikompana myös sosiaali- ja terveysalan sekä järjestöjen edustajien parissa, saattaa liittyä ainakin kolmeen asiaan. Ensinnäkin sosiaali- ja terveysalan edustajien kokema osallistumismahdollisuuksien vähäisyys liittyyne osin siihen, että paikallista

Ohjaamo-toimintaa koordinoi yleensä kunnan nuoriso- tai työllisyystoimi (ks. Männistö 2020), ja näiden muiden alojen edustajien mahdollisuus suunnata toimintaa on tästä syystä vahvempi. Sosiaali- ja terveystalvveluja on myös vähemmän tarjolla Ohjaamossa kuin nuorisotyön tai työllisyshoidon palveluja (Määttä 2019). Vaikuttamismahdollisuuksien yleinen väheneminen voi liittyä melko suorasti myös myönteistä kehitystä osoittaneeseen Ohjaamon roolin selkeytymiseen. Kun Ohjaamo on vakiinnuttanut paikkaansa ja Ohjaamojen valtakunnallinen raamittaminen sekä julkisuuskuva ovat vahvistuneet vuosien 2016 ja 2019 välillä, ei tällaiseen toimintaan ole niin helppoa vaikuttaa.

Tärkeä syy sidosryhmien kokemaan vaikuttamismahdollisuuksien laskuun saattaa olla siirtymä ESR-rahoitteisesta kehittämistoiminnasta valtion ja kuntien pääasiassa rahoittamaan toimintaan, mikä on lisännyt emo-organisaatioiden ohjausta ja äänivaltaa Ohjaamojen toiminnassa. Samalla se on luultavasti vähentänyt projektitoimintaan liittyvää avointa yhteiskehittämistä. Avovastauksissa sidosryhmän jäsenet toivovatkin, että Ohjaamoilla olisi tilaa kehittyä ja organisoitua omien periaatteidensa mukaisesti ilman emo-organisaatioiden runsaita ja usein ristikkäisiä vaateita. Tämä keskustelu emo-organisaatioiden vaikutusvallasta onkin keskeinen kysymys Ohjaamo-toiminnan organisoitumisessa ja johtamisessa.

Olen ymmärtänyt, että se, että Ohjaamossa on työntekijöitä monesta eri organisaatiosta, vaikeuttaa toiminnan koordinoimista ja yhteissuunnittelua. Pitäisi päästä sellaiseen tilanteeseen, että Ohjaamossa työskentelevien käytännöt ja toimintamallit ovat yhteisiä silloin, kun työntekijä työskentelee Ohjaamossa, vaikka muuten toimisikin omassa organisaatiossaan jollakin muulla tavalla. (Nuorisoalan edustaja.)

Tulisi määritellä yhteiset tulostavoitteet, joita seurataan. Nyt jokainen emo-organisaatio tuo omat tavoitteensa, jotka ovat aiheuttaneet ristipainetta asiantuntijoille Ohjaamoissa. (Työllisyys- ja yrittäjyysalan edustaja, Ohjaamossa työskentelevän esimies.)

TE-palvelujen merkittävä lisäys Ohjaamoissa vuonna 2018 alkaneen Ohjaamojen vakiinnuttamisrahoituksen myötä sai varovaisen myönteistä sekä kielteistä palautetta sidosryhmiltä. Vanha tapa tehdä työtä virastossa yhdistyy nyt tarkoituksella erilaiseksi rakennettuun palveluun. Tarvitaan uutta tapaa toimia yhdessä ja varmistaa, että saadut TE-palvelujen resurssit hyödynnetään viisaasti siihen tarkoitukseen, mihin ne annettiin.

Te-hallinnon mielenkiinto on muuttunut merkittävästi valtion rahoituspäätösten myötä – joka on tervetullut muutos. Saadaanko tuo resurssi oikeasti kohdennettua Ohjaamon kehittämiseen jää nähtäväksi. Nyt tässä kummittelee TE-hallinnon omat tehtävät ja niiden taakse meneminen. Vanha ja uusi tapa tehdä työtä vielä kamppailee keskenään. Tärkein asia olisi saada ne henkilöt Ohjaamon töihin, jotka oikeasti haluavat tehdä sitä työtä. (Nuorisoalan edustaja, hallinnonalajohtaja.)

Muuttamalla Ohjaamot alle 30v. työvoimapalveluiksi, velvoittavaksi ja työntekijöille (TE-asiantuntijoille) asetettiin tulostavoitteet eli määrät, kuinka paljon asiakkaita tulee kontaktoida, oli Ohjaamoiden alkuperäisen toiminta-ajatuksen eräänlainen tuho. Laadun korvasi määrä, joka yleisesti yritysmaailmassa on pelkästään hyvä juttu, mutta nuorten työttömien tai koulutuksen ulkopuolelle jäävien, syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kohdalla, se on tehotonta toimintaa. (Työllisyyden ja yrittämisen sekä nuorisoalan edustaja, yritysysteistyökumppani.)

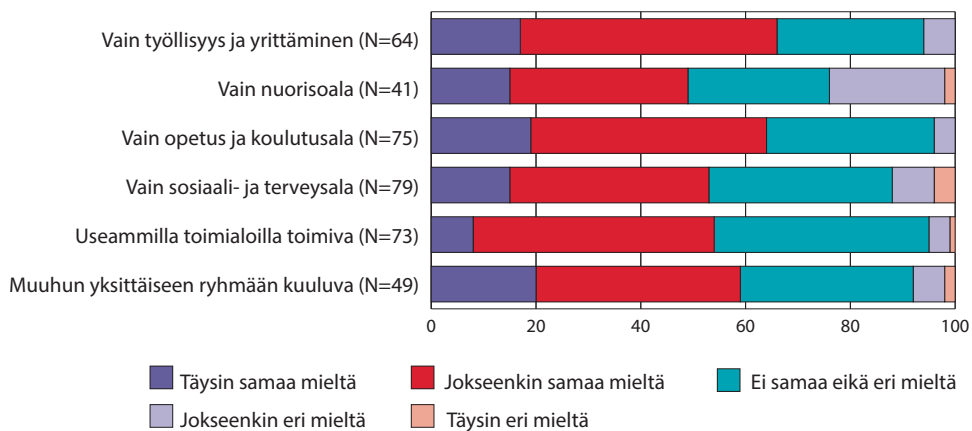
Vastaus tuo esille sen, ettei esimerkiksi kontaktimäärien yksioikoinen mittaaminen kerro toiminnan tehokkuudesta, hyödystä ja vaikutuksista. Nämä sidosryhmäjäsenten kommentit osoittavat olennaisia kipukohtia ja haasteita monialaisesti toimivan Ohjaamon johtamisessa ja työn organisoinnissa. Sidoryhmäkyselyn mukaan paljon on saatu hyvää ja uuttakin aikaan, mutta kehitys ei saisi katketa, kun palvelua jäsennetään, ohjataan ja rahoitetaan eri tavoin kuin Ohjaamo-toiminnan alkuvuosina.

VÄITTÄMIEN TARKASTELUA HALLINNONALOITTAIN VUODEN 2019 AINEISTOLLA

Tarkastelimme vuoden 2019 vastauksia väittämiin, jotka koskivat eri tahojen mahdollisuutta osallistua kehittämiseen ja hyötyä Ohjaamo-toiminnasta siitä näkökulmasta, miten vastaukset vaihtelevat eri hallinnonalojen kesken. Aineistosta erotettiin omiin ryhmiinsä ne, jotka olivat vastanneet toimivansa yksinomaan jollakin neljästä suurimmasta hallinnonalasta: työllisyys ja yrittäminen, nuorisoala, opetus- ja koulutusala sekä sosiaali- ja terveysala. Tämän jälkeen useammilla aloilla toimivat vastaajat koottiin yhdeksi ryhmäkseen, sekä vielä yhdeksi ryhmäksi ne vastaajat, jotka toimivat muilla aloilla kuin neljällä suurimmalla, mutta eivät useammalla kuin yhdellä alalla. Jokainen vastaaja valikoitui vain yhteen ryhmistä. Kukin ryhmistä piti sisällään vähintään 49 ja enintään 79 vastaajaa. Tarkastelumenetelmänä käytettiin ristiinsointia, joka on tässä artikkelissa esitetty kuvaajamuodossa.

Sädekaavio (s. 242) osoittaa, että sidosryhmän arviot nuorten mahdollisuudesta osallistua Ohjaamon toimintaan ja kehittämiseen ovat heikentyneet hieman eli viisi prosenttiyksikköä vuosien 2016 ja 2019 välillä. Myönteisen arvioon antoi 58 prosenttia vuonna 2019 vastanneista, mikä vaikuttaa vähäiseltä, kun ottaa huomioon Ohjaamojen nuorten osallisuutta ja osallistumista koskevat tavoitteet, jotka näkyvät muun muassa Ohjaamon perusteissa (TEM 2018): ”Nuorten osallisuus toiminnan kehittämisessä on suunnitelmallista.” Kun tarkastellaan nuorten osallistumismahdollisuutta koskevaa väittämää sidosryhmän näkökulmasta hallinnonaloittain (kuvio 4), havaitaan, että nuorisoalan edustajat ovat vähiten samaa mieltä nuorten mahdollisuudesta osallistua monella tavalla Ohjaamon toimintaan ja kehittämiseen, kun taas mahdollisuudet näh-

dään vahvempana työllisyys- ja yrittäjyysalalla ja opetus- ja koulutusosalalla. Ryhmien eroihin vaikuttanee se, mihin nuorten osallistumista verrataan. Nuorisosalalla, jossa nuorten vapaaehtoinen osallistuminen on selkeä toiminnan päämäärä, Ohjaamon toiminnassa nähdään enemmän kehitettävää kuin aloilla, joissa nuorten osallistuminen on perinteisesti vähäisempää.

Kuvio 4. Arvio nuorten osallistumismahdollisuuksista hallinnonaloittain, 2019. (%)

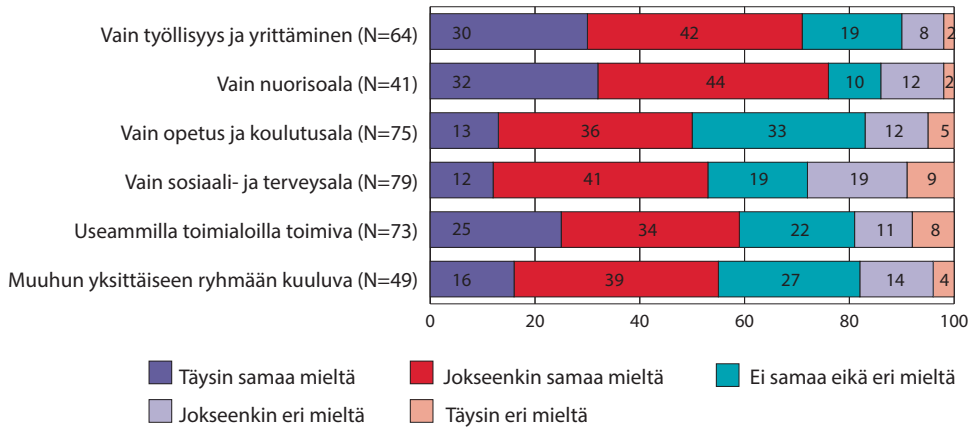
Kun sidosryhmiltä kysyttiin avokysymyksillä, mitä asioita Ohjaamon tulisi hoitaa nykyistä paremmin, osa vastaajista nosti esille tämän nuorten osallistumisen tarpeen.

Entistä enemmän tulisi saada nuoria mukaan osallistumaan ja vaikuttamaan sekä ryhmä- ja yhteisömuotoista toimintaa nuorten vertaisuudessa pitäisi vahvistaa. Valtakunnallisuus on taannut sen, että Ohjaamo ainakin tiedetään viranhaltijoiden ja päätöksentekijöiden keskuudessa. Enemmän pitäisi syventää tietoa em. tahoille. Terveysten ammattilaiset ovat aika heikosti mukana. (Nuorisosalan edustaja.)

Sitaatti tiivistää myös tarpeen lisätä terveydenhuollon palveluja Ohjaamoissa. Erilaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen vahvistaminen nähtiin useissa avovastauksissa tärkeänä, painottaen myös mielenterveyteen liittyvien palvelujen tarvetta.

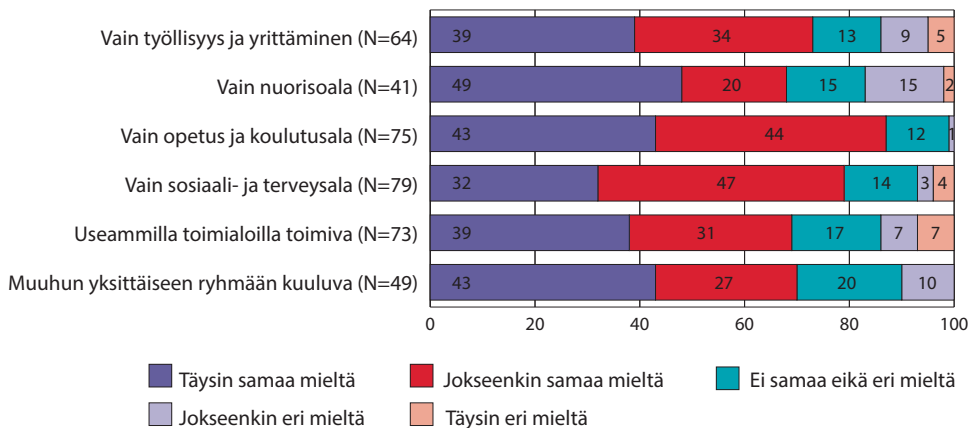
Kun tarkastellaan hallinnonaloittain sidosryhmän näkemyksiä omista mahdollisuuksista kehittää ja suunnata Ohjaamo-toimintaa (kuviot 5), havaitaan, että eniten kokevat voivansa osallistua juuri työllisyys- ja yrittäjyysalan sekä nuorisosalan toimijat, joista 72 ja 76 prosenttia koki vaikuttavansa toiminnan kehittämiseen ja suuntaamiseen. Opetus- ja koulutusosalalla oltiin myönteisten vastausten suhteen häntäpäässä (49 %). Kielteisten vastausten osuus oli sosiaali- ja terveysalalla suurin, 28 prosenttia, ja työllisyys- ja yrittäjyysalalla pienin, 9 prosenttia. Tätä selittää osaltaan se, että Ohjaamot

toimivat useissa kunnissa joko työllisyys- tai nuorisopalvelujen johdolla ja silloin myös vaikutusmahdollisuuksia toimintaan on luultavasti enemmän. Vetovastuukysymykset näkyvät myös eri palvelujen saatavuudessa: eniten Ohjaamoissa on tarjolla nuorisotyön eri muotoja sekä työllistymiseen liittyviä palveluja, kun taas sosiaali- ja terveystyöpalvelujen sekä koulutusalan palvelujen saatavuus Ohjaamoissa on vähäisempää (Määttä 2019).

Kuvio 5. Vastaajien vaikutusmahdollisuudet hallinnonaloittain. (%)

Opetus- ja koulutusosalalla työskentelevät kokevat kuitenkin oman organisaationsa tai palvelunsa hyötynneen Ohjaamosta toiminnassaan enemmän kuin muiden hallinnonalojen vastaajat (kuvio 6). Heistä 87 prosenttia vastasi myönteisesti kysymykseen, eli he olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Vähiten kokivat hyötynneensä nuorisolan organisaatiot tai palvelut, tosin myönteisesti vastasi heistäkin 69 prosenttia.

Kuvio 6. Ohjaamosta saatu hyöty hallinnonaloittain. (%)

Koulutusalan myönteiset kokemukset näkyvät avokysymyksen vastauksissakin, kun kysyttiin, millä tavalla vastaajien organisaatio tai palvelu on mahdollisesti hyötynyt toiminnassaan Ohjaamosta. Ohjaamojen koettiin tukevan oppilaitosten työtä.

Saan Ohjaamosta apua ja tukea sellaisten nuorten kanssa, jotka hyötyvät laajemmasta kuin oppilaitoksen tarjoamasta tuesta, esimerkkinä talouteen tai henkiseen hyvinvointiin liittyvät asiat. Meillä toimii hyvin monialaisen yhteistyön malli, Sujuva polku, jossa osa Ohjaamon väestäkin on mukana! (Opetus- ja koulutusalan edustaja.)

Hyötyinä muutkin sidosryhmän jäsenet korostivat erityisesti monen suuntaisen asiakasohjauksen merkitystä, palvelujen yleistä paranemista sekä koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien avautumista nuorille. Asiakasohjaus toimii eri palveluista Ohjaamoille ja Ohjaamoista muualle, sen useat vastaajat näkivät oleelliseksi hyödyksi.

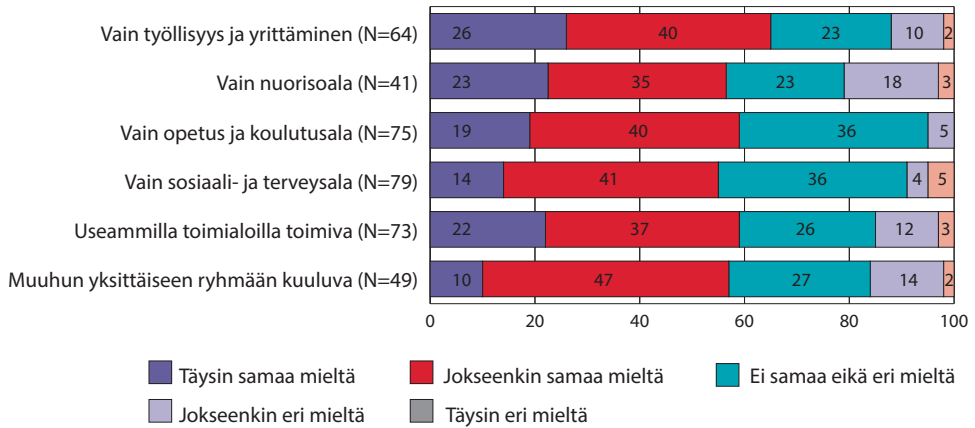
Olemme Ohjaamon kanssa tehneet paljon hyvää yhteistyötä mm. molemminpuolisessa asiakasohjauksessa, tapahtumien järjestelyssä ja tiedotuksessa. Täydennämme toinen toistemme palveluita. (Sosiaali- ja terveysalan järjestön edustaja.)

Palvelujen koetaan Ohjaamon myötä usein parantuneen. Palvelu on aiempaa kokonaisvaltaisempaa ja tehokkaampaa. Ammatillisen osaamisenkin koetaan osin laajentuneen.

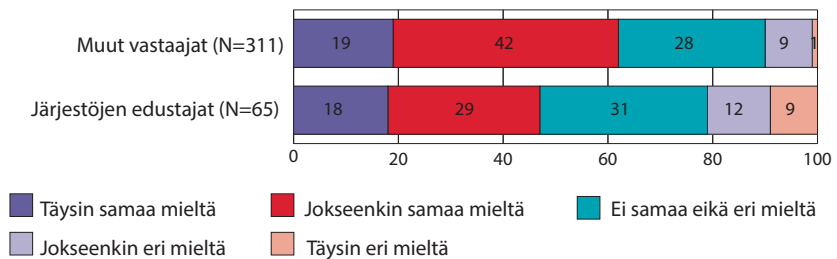
Asiakas saa kokonaisvaltaisempaa palvelua nopeasti ja henkilökohtaisesti. Työllisyyskysymysten rinnalla ratkotaan muita nuoren elämään ja työllistymiseen vaikuttavia asioita esim. asunto, opinnot, talous, terveys, sosiaaliset verkostot. TE-asiiantuntijan osaamis pohja on laajentunut. Vetovoimainen nuorten palvelupiste parantaa myös viranomaisten imagoa. (Työllisyys- ja yrittäjyysalan sekä aluehallinnon edustaja, Ohjaamon ohjaus- tai johtoryhmän jäsen.)

Ohjaamo-toiminnan tavoitteena on ollut myös vahvistaa julkisen sektorin yhteistyötä järjestöjen kanssa ja edistää nuorten ja yritysten sekä muiden työnantajien yhteen saattamista. Sädekaavio (s. 242) osoittaa, että sidosryhmän arviot nuorten ja työnantajien yhteen saattamisesta ovat parantuneet vain vähän, 2 prosenttiyksikköä vuosien 2016 ja 2019 välillä. Julkisten ja järjestötoimijoiden yhteistyön ei koeta parantuneen. Miten eri hallinnonalat arvioivat tilannetta vuonna 2019, näkyi kuvioista 7–9.

Vastaajista työllistämisen ja yrittämisen alalla olevat vastasivat myönteisimmin, nuorisovalalla oli eniten kielteisiä vastauksia (21 %). Kun taas tarkastellaan sitä, miten järjestötoimijat itse näkevät yhteistyön tehostumisen julkisten palvelujen kanssa, havaitaan, että muut vastasivat myönteisemmin kuin järjestöjen edustajat itse (kuvio 8). Heistä alle puolet vastasi myönteisesti. Yli viidennes järjestöjen edustajista ei koe Ohjaamojen tehostaneen järjestöjen yhteistyötä julkisen sektorin kanssa.

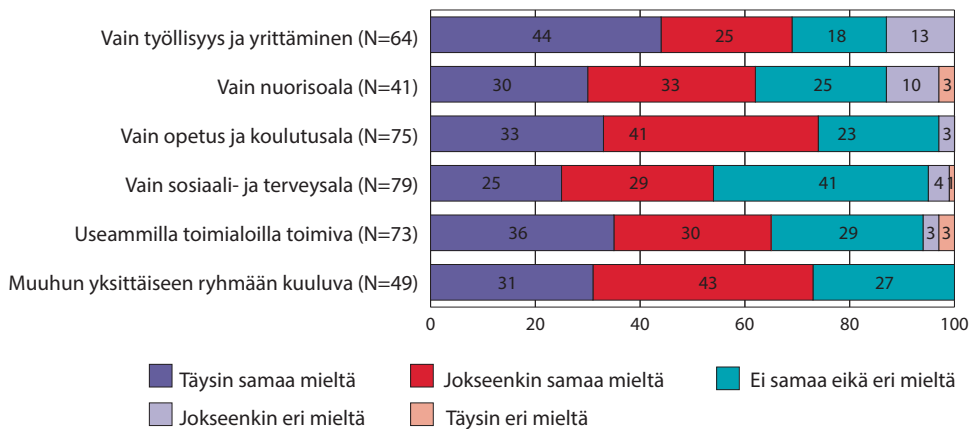
Kuvio 7. Yhteistyön tehostuminen julkisen ja kolmannen sektorin välillä hallinnonaloittain tarkasteltuna. (%)

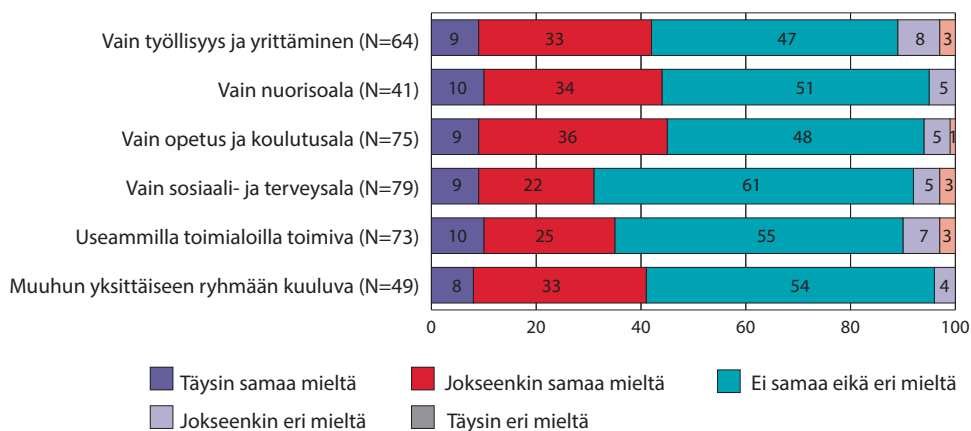
Kuvio 8. Yhteistyön tehostuminen julkisen ja kolmannen sektorin välillä järjestöedustajuiden mukaan tarkasteltuna. (%)

Siihen, onko Ohjaamo saattanut nuoria yhteen työnantajien kanssa, suhtauduttiin pääosin myönteisesti vuonna 2019. Työllisyyden ja yrittämisen parissa työskentelevät ottivat selkeimmin asiaan kantaa: ryhmä antoi prosentuaalisesti eniten täysin samaa mieltä -vastauksia ja eniten myös jokseenkin eri mieltä -vastauksia. Tämä selittyy sillä, että työnhakijoiden ja työnantajien yhteen saattaminen on juuri heidän alansa. Muista ryhmistä etenkin sosiaali- ja terveysalan vastaajat antoivat runsaasti ei samaa eikä eri mieltä -vastauksia (41 %), minkä tulkitsemme kertovan siitä, ettei asia ole heille niin tuttu.

Kun tarkastellaan Ohjaamojen valtakunnallisen koordinaation ja tuen riittävyttä (kuvio 10), sidosryhmän jäsenet näkevät sen melko heikkona, toisaalta ei samaa eikä eri mieltä -vastauksia on eniten. Valtakunnallista Ohjaamojen koordinaatiota ja tukea toteuttavat erityisesti Kohtaamo, mutta myös ministeriöt, Ohjaamojen ja Kohtaamon

Kuvio 9. Ohjaamo nuorten ja työnantajien yhteen saattajana hallinnonaloittain tarkasteltuna. (%)

Kuvio 10. Valtakunnallisen koordinaation ja tuen riittävyys hallinnonaloittain tarkasteltuna. (%)

ohjausryhmät, ESR-rahoittajat sekä tukihankkeet kuten monialaista ohjausta edistävä TESSU, uraohjausta kehittävä URAA!, psykososiaalista tukea vahvistava Onni sekä monikulttuurista ohjausotetta edistävä OSMO. Näitä eri koordinaatio- ja tukirakenteita ei kyselyssä eritelty, eikä varmuutta ole, miten vastaajat tulkitsevat valtakunnallisen koordinaation ja tuen. Kysymystä ei esitetty vuoden 2016 kyselyssä, joten ajallinen vertailu ei ole mahdollista. Eri mieltä valtakunnallisen koordinaation ja tuen riittävydestä on 4–11 prosenttia vastanneista, ja kielteisimmän vastasivat työllisyys- ja yrittäjyysalan edustajat. Samaa mieltä väitteen kanssa oli 31–45 prosenttia vastanneista, ja opetus- ja koulutusala oli jälleen myönteisimmällä kannalla.

Opetus- ja koulutusala erottui useissa tarkasteluun valitsemissamme muuttujissa muita ryhmiä myönteisempänä. Nuorisoala taas oli monien väittämien kohdalla muita ryhmiä kriittisempi. Useammilla hallinnonaloilla toimivat vastaajat sijoittuivat pääosin vastauksissaan muiden ryhmien keskivälille, mikä kertonee siitä, että useilla hallinnonaloilla toimivat eivät laadullisesti poikkea ryhmänä muista, vaan ovat näkemyksissään yhdistelmä yksittäisillä aloilla työskenteleviä vastaajia.

OHJAAMOT VAKIINTUMISEN JA AVOIMEN KEHITTÄMISEN RISTEYKSESSÄ

Sädekaaviolla toteutettu vertailu vuosien 2016 ja 2019 sidosryhmäkyselyistä osoittaa Ohjaamo-toiminnan kehittyneen pääasiassa myönteisesti vuosien 2016 ja 2019 välillä. Ne neljä väittämää, joita *alle puolet* vastaajista arvioi myönteisesti vuonna 2016 – esimerkiksi *Ohjaamon rooli alueen palveluissa on selkeä*; sekä *Ohjaamo on avannut uusia nuorten työllistymismahdollisuuksia alueella* – ovat kaikki edenneet siten, että *yli puolet* arvioi ne myönteisesti vuoden 2019 vastauksissa. Ohjaamo-toiminta on lisääntynyt, osin vakiintunut ja saanut myönteistä julkisuutta vuosien 2016 ja 2019 välillä, ja se näkyy myös sidosryhmän arvioissa.

Verkostohallinnan ideaalina on hyödyntää ja yhdistellä itsenäisten, mutta toisistaan riippuvaisten toimijoiden tietoja ja resursseja ja näin parantaa politiikkatoimia ja palveluja (Provan & Kenis 2007; Klijn & Ebelenbos 2013). Tämä on Ohjaamojen kehittämisen taustallakin: yhteistyöllä ja toimimalla saman katon alla pyritään luomaan uutta jaettua toimintakulttuuria nuorten palveluihin. Konkreettisesti yhdessä toimimalla saadaan myös aiempaa paremmin yhteen sovitettuja ja saumattomampia palveluja. Ehkä ammattilaiset kehittävät myös uusia väyliä tai jopa rakenteellisia uudistuksia, jotka sujuvoittavat nuorten polkua itsenäiseen elämään.

Käytännössä tämä ihanteellinen toimintakulttuuri vaatii eri hallinnontasoilla neuvotteluita ja linjauksia Ohjaamo-toiminnan perusteista, resursseista, säädöspohjasta ja johtamisesta. Nyt Ohjaamoja kehitetään pitkälti yleisluontoisin kansallisin suuntaviivoin ja vahvasti paikallisiin ratkaisuihin nojaten. Osa tästä verkostokehittämisestä jättää vastuuta ehkä liiaksikin paikallistason toimijoille ilman, että heillä on riittävää tukea työhönsä sekä mahdollisuutta päättää oikeasti toimintatavoista (ks. Keränen 2014; Jutila 2011). Lisäksi Ohjaamojen riippuvuus eri emo-organisaatioiden sitoutumisesta, ohjauksesta ja resursseista tekee Ohjaamo-toiminnan johtamisesta haastavaa. Eri hallinnonalojen tavoitteet eivät ole aina helposti yhteen sovitettavissa, eikä Ohjaamojen johtamismalli eri emo-organisaatioiden alla työskentelevine työntekijöineen ole yksinkertainen (ks. Männistö 2020; Kyytsönen 2020, tässä kirjassa). Tämä tulee esille siitä sidosryhmän nostamasta huolesta, että Ohjaamoissa työskentelevät kuormittuvat emo-organisaatioistaan tulevista ohjeistuksista, jotka saattavat olla ristiriidassa Ohjaamon yhteisten

tavoitteiden kanssa. Sidosryhmät eivät myöskään näe valtakunnallista koordinaatiota ja tukea kovin vahvana.

Ohjaamojen yhteisen toimintamallin tai -kulttuurin kehittyminen vaatisi nykyistä enemmän valtakunnallista ohjausta ja päätöksiä, lainsäädäntöäkin. Tämä saattaisi entisestään vähentää sidosryhmän mahdollisuuksia paikallisessa kehittämisessä, muttei välttämättä. Voi myös olla, että vahvemmat valtakunnalliset linjaukset avaisivat uudenlaisia mahdollisuuksia sidosryhmän ja nuortenkin osallistumiselle palvelun käytäntöjen kehittämisessä, kun Ohjaamojen organisointi ja johtaminen olisivat selkeämmin kansallisesti raamitettuja. Mahdollisuudet riippuvat osin siitä, millaisen aseman ja arvon laaja verkosto-osallistuminen näissä kansallisissa raameissa saisi.

Paikalliset sidosryhmät ovat erityisen merkityksellisiä Ohjaamoille, koska Ohjaamojen palvelutarjonnan monialaisuus ja kattavuus ovat mahdollisia vain, jos eri hallintokunnat, järjestöt ja yritykset kokevat Ohjaamojen työn hyödylliseksi sekä omat panostuksensa siihen tärkeäksi lisäksi, joko toiminnan tukena tai palveluntuottajana Ohjaamossa tai sen yhteistyöverkostossa. Suurin osa nuorista tulee Ohjaamoon jonkun ammattilaisen neuvosta (ks. esim. Valtakari ym. 2020, 75), joten palveluun ohjautumisen kannalta-kin sidosryhmät ovat merkittäviä. Alueellisten hallinnollis-poliittisten päättäjien sekä Ohjaamo-työntekijöiden esihenkilöiden ymmärrys Ohjaamon luonteesta määrittelee osaltaan sitä, millaista päätäntä- ja ohjausvaltaa Ohjaamon sisällä on mahdollista käyttää ja miten sitä monialaisena palvelualustana johdetaan.

Monialaisesti toimivan ja nuorilähtöistä toimintakulttuuria tavoittelevan Ohjaamon toiminnassa oleellinen tavoite on se, että nuoret ja eri palvelut kokevat toiminnan omakseen sekä osallistumista mahdollistavaksi. Ohjaamojen tulevaisuus on monen tekijän summaa, ja tässä vaiheessa ne voidaan nähdä kokeiluista ja kehittelyistä vakiintumiseen kallistuvina ja avoimeen verkostokehittämiseen pyrkivinä, joskin tehtävää näillä saroilla vielä riittää. Myös sidosryhmät odottavat Ohjaamoilta paljon, niin palvelujen yhdistämisessä ja selkeyttämisessä kuin nuorten mahdollisuuksien edistäjänä ja tuloksen tekijöinä.

LÄHTEET

- Alatalo, Johanna & Larja, Liisa & Räisänen, Heikki (2019) *Työllisyysaste-erot Pohjoismaissa ja eräitä taustatekijöitä niille*. TEM-analyyseja 91. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161573> (Viitattu 5.9.2019.)
- Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2000) *Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin*. Raportteja / Stakes: 253. Helsinki: Stakes.
- European Commission (2001) *European Governance: A White Paper*. Brysseli: COM82001.
- Hudson, John & Lowe, Stuart & Ocroft, Natalie & Snell, Carolyn (2007) *Activating policy*

- networks. A case study of local environmental policy-making in the United Kingdom. *Policy Studies Journal* 28 (1), 55–70.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2014) *The labour market impacts of a youth guarantee: lessons for Europe?* Helsinki: VATT, Government Institute for Economic Research.
- Jutila, Merja (2011) Narrowing of public responsibility in Finland, 1990–2010. *Social Policy & Administration* 45 (2), 194–205.
- Kautto, Tuija & Korpilauri, Titta & Pudas, Marja & Savonmäki, Pasi (2017) Ohjaamojen synty ja kehittämistavoitteet. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) *Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017*. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke, Keski-Suomen ELY-keskus, 14–20.
- Kautto, Tuija & Korpilauri, Titta & Savonmäki, Pasi (2020) Ohjaamojen valtakunnallinen koordinaatio verkostoa rakentamassa. Tässä teoksessa.
- Keränen, Marja (2014) Onko politiikkaprosessi politiikkaa vai hallintoa? Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press, 33–55.
- Klijn, Erik-Hans & Edelenbos, Jurian (2013) The influence of democratic legitimacy on outcomes in governance networks. *Administration & Society* 45 (6), 627–650.
- Kyytsönen, Maiju (2020) Ohjaamo-toiminta itsearviointikyselyn avaamana. Tässä teoksessa.
- Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* 29 (4), 47–60.
- Männistö, Vilja (2020) Ohjaamojen vuoden 2019 itsearviointikysely: moniammatillisia palveluja ja nuorten siirtymien sujuvoittamista. *Työpoliittinen aikakauskirja* 64 (1), 66–71.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Määttä, Mirja & Eriksson, Kai (2016) Network governance and programme steering: Rationales and tensions in planning child and youth policies. *Social Policy & Administration* 49 (5), 631–648.
- Määttä, Mirja & Määttä, Anne (2015) (toim.) *Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen*. Valtion tutkimus- ja selvitystoiminnan julkaisusarja 16/2015. http://vnk.fi/documents/10616/1456483/VNK+16_2015.pdf/2efb35eb-0f6e-4428-93bf-5998df7d983d
- Määttä, Mirja (2007) *Yhteinen verkosto? – Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia Nro 252. <http://www.doria.fi/handle/10024/7063>
- Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtävänsä määrittämässä. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) *Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 158–168.
- Määttä, Mirja (2019) Reforming youth transition support with the multi-agency approach? – A case study of the Finnish One-Stop Guidance Centers. *Sociologija – Journal for*

- Sociology, Social Psychology and Social Anthropology* 61 (2), 277–291. <http://www.sociologija.org/books/issues.php?lng=english>
- Newman, Janet (2000), Beyond the new public management? Modernizing public services. Teoksessa John Clarke & Sharon Gewirtz & Eugene McLaughlin (eds) *New Managerialism, New Welfare?* London: Open University Press/Sage, 45–61.
- Notkola, Veijo & Pitkänen, Sari & Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika & Harkko, Jaakko & Korkeamäki, Johanna & Lehikoinen, Tuula & Lehtoranta, Pirjo & Puumalainen, Jouni (2013) *Nuorten syrjäytyminen Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2013.pdf
- OECD / Organisation for Economic Co-operation and Development (2010) *Public governance reviews: Finland: Working Together to Sustain Success*. Paris: OECD Publishing.
- Oikarinen, Tommi & Voutilainen, Tomi & Mutanen, Anu & Muukkonen, Matti (2018) *Kunnallinen itsehallinto valtion puristuksessa*. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 107. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätö.
- Provan, Keith G. & Kenis, Patrick (2007) Modes of network governance: structure, management, and effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory* 18 (2), 229–52.
- Saikka, Peppi & Rajavaara, Marketta & Seppälä, Ullamaija (2017) *Monialainen yhteistyö paikallisessa työllisyyden hallinnassa. Integroiva kirjallisuuskatsaus*. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 7/2017. Helsinki: Kela.
- Sjöblom, Stefan (2006) Kohti projektoitunutta julkishallintoa. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 71–86.
- Sulkunen, Pekka & Rantala, Kati & Määttä, Mirja (2004) The ethics of not taking a stand. Dilemmas of drug and alcohol prevention in a consumer society. A case study. *International Journal of Drug Policy*, 15 (5–6), 427–434.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäynnättäminen TE-palveluissa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo*. Nuorisotutkimusseura.
- Valtakari, Mikko & Arnkil, Robert & Eskelinen, Juha & Mayer, Minna & Nyman, Juho & Silanpää, Keimo & Spangar, Timo & Ålander, Tommi & Yli-Koski, Maria (2020) *Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimus- toiminnan julkaisusarja 2020:13. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162134/VNTEAS_2020_13.pdf?fbclid=IwAR3svsUnJpxs90CbMCfCUcdaHaOyQ8btyKqxCdSmStbRvSUzEE0krAO_40

LAIT JA LINJAUKSET

Nuorisolaki 1285/2016.

Työttömyysturvalaki 1290/2002.

Ohjaamo-toiminnan linjaus (2014) http://www.peda.net/img/portal/3094341/Ohjaamo-toiminnan_yleiskuvaus_marraskuu_2014.pdf?cs=1416911814 (Viitattu 5.9.2019.)

Ohjaamon perusteet (2018) TEM esitteet. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan+perusteet> (Viitattu 5.9.2019.)

Hallituksen puoliväliriihen taustamuistio 25.4.2017. <https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/4592272/Hallituksen-linjaukset-syrjaytymisen-vahentamiseksi.pdf/ef2dc3b7-8459-497e-b0cf-77b4ea9cf686>

LIITE 1. VASTAUSPYYNTÖ VUONNA 2019.

Hyvä vastaanottaja,

Olet työssäsi mahdollistamassa ja kehittämässä Ohjaamo-toimintaa. Toivomme, että voit vastata tähän Ohjaamojen sidosryhmäkyselyyn 15.3. mennessä. Vastaaminen vie aikaa noin 10–15 minuuttia ja tuottaa tärkeää tietoa Ohjaamojen toiminnasta.

Kysely on suunnattu valituille Ohjaamojen yhteistyötahoille. Älä siis jaa kyselyä eteenpäin organisaatiossasi.

Pääset kyselyyn tästä: <https://link.webropolsurveys.com/S/64C5CABF3C2DF688>

Kyselyn tulokset tallentuvat Webropol-lomakkeelle nimettöminä. Tulokset analysoidaan Ohjaamojen koordinaatiohankkeessa Kohtaamossa ja niitä hyödynnetään myös muissa Ohjaamoja koskevissa tutkimushankkeissa. Myös Ohjaamot saavat halutessaan omaa Ohjaamoa koskevat vastaukset.

Alustavat sidosryhmäkyselyn tulokset julkistetaan viimeistään toukokuussa 2019 Kohtaamon nettisivulla, <https://kohtaamo.info/>.

Vastauksista etukäteen kiittäen,
Mirja Määttä

LIITE 2.

Sidosryhmäkyselyjen vastausten ja Ohjaamojen määrät vuosina 2016 ja 2019.

	2016	2019	Erotus
Vastausten määrä (N) ja vastausprosentti	174 (29 %)	381 (32 %)	+ 3 prosenttiyksikköä
Ohjaamojen määrä kyselyn ajankohtana	n. 36	n. 65	+ n. 29 ohjaamoa
Ohjaamojen määrä, joita vastaukset koskivat.	27	48, joista 21 samaa	+ 21 Ohjaamoa
Vastauksia keskimäärin / Ohjaamo Vastausmäärien vaihtelu / Ohjaamo	6 1–20	8 1–43	+ 2 vastausta

Ohjaamo oppivana työyhteisönä

Auli Sesay & Anna-Kaisa Tiihonen

Ohjaamon tuoreen vision mukaan jokaisella nuorella on näkymä tulevaisuuteen sekä mielekäs polku ja välineet edetä kohti koulutusta ja työtä. Ohjaamohenkilöstön tehtävänä tässä on tukea monialaisesti yhdessä nuorta niin, että nuori pääsee elämässään eteenpäin. (Ohjaamon visio ja missio 2019.) Monialainen työote syntyy yhdessä tekemällä. Mutta kuinka rakentuu Ohjaamon yhteinen osaaminen? Millaisella positiivisella kehittymisen kiertteellä vahvistetaan tätä osaamista ja viedään Ohjaamo eteenpäin yhdessä kehittävänä yhteisönä?

IHAN KIVA OHJAAMO

Ohjaamot ovat vakiinnuttaneet paikkansa nuorten työllistymistä edistävien palvelujen joukossa. Ne sujuvoittavat nuorten siirtymiä työhön, koulutukseen tai muuhun toimintaan sekä edistävät nuorten osallisuutta, toimintakykyä ja elämänhallintaa. (Ohjaamon perusteet 2018.) Ohjaamoilla menee nyt ihan kivasti. Niissä työskennellään monialaisesti, ja palveluun on onnistuttu kokoamaan kattava joukko eri organisaatioiden asiantuntijoita, jotka toimivat yhteisen tavoitteen mukaisesti.

Asiantuntijat tuovat Ohjaamoon oman osaamisensa, mutta toteutuessaan aito monialaisuus vaatii muutakin kuin asiantuntijoiden työskentelyn samassa fyysisessä tilassa. Tarvitaan aivan uudenlaisen toimintakulttuurin rakentamista ja myös yhteistä osaamisen kehittämistä. Yhdessä oppimalla syntyy uudenlaista, Ohjaamon yhteistä osaamista – Ohjaamon osaamispääomaa. Kun arjessa jaetaan osaamista luontevassa vuorovaikutuksessa ja hyödynnetään kunkin työntekijän erityisosaamista, voidaan palvelu nähdä aivan uudenlaisena tapana vastata nuorten tarpeisiin.

Tässä puheenvuorossa pohdimme Ohjaamo oppimisen ja osaamisen kehittämisen näkökulmasta. Millaista osaamista Ohjaamoissa on suhteessa tarjottaviin palveluihin ja millaisia mahdollisuuksia monialainen yhteisö tarjoaa osaamisen kehittämiseen? Tarkastelussa hyödynnetään TESSU – Tehdään yhdessä ohjausta -projektissa vuosina 2016–2019 Ohjaamoille (36) toteutettujen valmennusten kokemustietoa ja havaintoja, Kohtaamo-hankkeen kokoamia tilastoja Ohjaamojen palveluista sekä nuorilta kerättyjä palautteita.

ASiantuntijoiden tuoma osaaminen ohjaamossa

Ohjaamo on alusta, jossa julkinen, yksityinen ja kolmas sektori tarjoavat yhdessä monialaisesti palveluita työllistymiseen, koulutukseen, elämänhallintaan ja hyvinvointiin liittyen (Ohjaamon perusteet 2018). Ohjaamon osaamispääoma rakentuu siinä toimivien asiantuntijoiden osaamisista, jotka kytkeytyvät käytännössä muun muassa työnhaun, opiskelun, hyvinvoinnin, asumisen ja toimeentulon neuvontaan ja ohjaukseen. Lisäksi Ohjaamo-toiminnassa merkityksellistä on asiakkaan kohtaaminen, hänen kokonaisvaltaisen palveluntarpeensa arviointi ja palveluohjaus sekä osallisuuden tukeminen. Se edellyttää työntekijöiltä näihin liittyvää osaamista ja tietoa.

Ohjaamojen osaamispääoma on vaihdellut ajan saatossa sen mukaan, millaisia palveluja Ohjaamo on tuottanut. Kun Ohjaamojen synnyttämiseen suunnattiin ESR-rahoitusta Ohjaamo-hankkeiden kautta, lähti Ohjaamo-toiminta ponnekkaisesti liikkeelle. Hankkeiden hallinnoijina toimivat usein kunnan nuoris- tai työllisyyspalvelut mutta myös kuntayhtymien omistamat oppilaitokset. Tällä oli vaikutus Ohjaamojen henkilöstörakenteeseen siten, että aluksi nuorisotyön asiantuntijuus oli vahvasti läsnä, mutta myös oppilaitosten opinto-ohjaajia oli huomattavasti enemmän. Ohjaamojen

Kuva 1. TESSU-verkostotutkan kehille merkitään Ohjaamon ja sen verkoston toimijat arjenhallinnan, työllistymisen sekä koulutuksen sektoreille. Asiakas on verkostotutkan keskiössä. Kuvaaja: Kati Poikonen.

vakiinnuttamiseen myönnetty valtion rahoitus vuonna 2018 kohdennettiin TE-asiiantuntijoiden palkkaamiseen. Päätyneiden ESR-hankkeiden henkilöstön jäädessä pois näytti oppilaitosten ohjauksen asiiantuntijoiden määrä vähenevän entisestään Ohjaamoissa. Toki myös toisen asteen reformi saattoi aiheuttaa sen, että opinto-ohjaajien resurssia ei riittänyt enää Ohjaamoihin.

Nämä kehitysaallot muuttivat henkilöstörakennetta keväästä 2018 alkaen. Samanlaista vaihtelua havaittiin myös TESSU-valmennuksessa verkostotutkaa käytettäessä. TESSU-verkostotutka koostuu kehistä, joiden keskiössä on asiakas. Kehät jakautuvat kolmeen palvelusektoriin Ohjaamon tavoitteiden mukaisesti: koulutus, työllistyminen ja arjenhallinta. Monessa Ohjaamossa tutka teki näkyväksi sen, että asiiantuntijuus arjenhallinnan sektorilla oli vahvaa. Sen sijaan asiiantuntijuus koulutussektorissa jäi ohueksi monessa Ohjaamossa. Tämä oli ymmärrettävää, koska toisen asteen oppilaitosten osallisuus Ohjaamon ytimessä ei ollut kovin vahvaa. Erityisen vähäistä oli korkea-asteen oppilaitosten kanssa tehtävä yhteistyö.

Painopiste eri asiiantuntijuuksissa eri paikkakunnilla vaihtelee. Ovathan myös asiakasmäärät ja resurssit erilaisia. Tällä hetkellä asiiantuntijat työskentelevät Ohjaamoissa vaihtelevia määriä riippuen aukioloajasta ja niistä resursseista, jotka on kohdennettu juuri Ohjaamo-työlle. Osa eri asiiantuntijoista, kuten TE-palvelut ja nuorisopalvelut, ovat monissa Ohjaamoissa paikalla kaikkina aukiolopäivinä (ks. esim. Määttä 2019, Kyytsönen 2019). Sen sijaan oppilaitosten ohjauksen asiiantuntijoita tavoittaa Ohjaamoissa harvemmin kuin aiempina vuosina. Tämä näkyi esimerkiksi Ohjaamoille suunnatuissa TESSU-valmennuksissa, joiden osallistujissa oli oppilaitosten edustajia vuosina 2018–2019 vähemmän kuin aiemmin. Kela taas kuuluu niihin palveluihin, jonka tavoitettavuus Ohjaamossa on parantunut. Asiakkaille tehdyt kyselyt ovat osoittaneet, että neuvontaa Kelan kanssa asioimiseen sekä henkilökohtaista Kelan palvelua on toivottu saatavan suoraan Ohjaamosta (Paavonen & Salminen 2016). Nuorten fyysisiin ja psyykkisiin tuen tarpeisiin vastaavaa sosiaali- ja terveystieteiden asiiantuntijuutta on niin ikään palvelussa lisätty vuosien mittaan.

Vaikka Ohjaamot ovat erilaisia, Ohjaamon perusteissa (2018) esitetyillä osaamissuosituksilla pyritään huolehtimaan tietynlaisesta palvelun laadusta koko Suomessa. Suositusten ja TESSU-valmennuksissa tehtyjen havaintojen pohjalta voimme tiivistää yhteisinä *ohjaamomaisina osaamisina* ainakin seuraavia taitoja ja osaamisia:

- Vuorovaikutus- ja työyhteisötaidot, jotka liimaavat yhteen monialaisen yhteistyön eri osa-alueita sekä mahdollistavat yhteisen työn
- Verkosto-osaaminen, joka tarkoittaa Ohjaamon verkoston tuntemusta ja ymmärrystä verkostomaisesta toimintatavasta
- Palveluohjaus ja palvelutarpeen arviointi, palveluiden tuntemus ja yhteydet ovat edellytys monialaiselle palvelulle
- Asiakkaan osallisuuden tukeminen sekä asiakkaan kohtaamiseen tarvittava tietotaito

- Ohjausosaaminen ja uraohjausosaaminen
- Nuorten tieto- ja neuvontatyön osaaminen
- Ongelmanratkaisutaidot ja kyky oppia.

Näistä haluamme korostaa kaikkien ohjaamotyöntekijöiden kohdalla erityisesti uraohjausosaamista, koska Ohjaamo tukee erityisesti erilaisissa nivelvaiheissa olevia nuoria ja edistää koulutukseen ja työelämään kiinnittymistä. Myös Ohjaamon perusteissa linjataan, että Ohjaamo-työntekijöiltä edellytetään osaamista nuoren urasuunnittelun ja työnhaun tukemisessa. Uraohjauksessa vahvistetaan nuoren toimijuutta ja tuetaan nuorta oman tulevaisuutensa suunnittelemisessa ja rakentamisessa. Työhön ja koulutukseen hakeutumisen haasteet voivat liittyä moniin tekijöihin, jotka edellyttävät kokonaisvaltaista elämäntilanteen kartoittamista sekä ohjaajilta monialaista ohjaus- ja uraohjausosaamista. Ohjaamoissa tulee olla osaamista nuoren koulutusmahdollisuuksien kartoittamisessa ja osaamisen kehittämisen ohjaamisessa. Ohjaamojen työntekijät avasivat näkemyksiään uraohjauksesta TESSU-webinaareissa vuonna 2018. Merkityksellisiä ohjaajan taitoja ovat esimerkiksi motivointi, puheeksi ottaminen, epävarmuuden ja keskeneräisyyden ymmärtäminen, kuunteleminen ja oikea-aikaisuus. (Hänninen ym. 2019.) Ohjaamoissa onkin uraohjausosaamisen tarve tunnistettu, ja sen kehittämiseen vastataan muun muassa Uraohjausosaamisen kehittäminen Ohjaamoissa – URAA! -hankkeen avulla.

Asiantuntijoilla on taustaorganisaationsa ja ammattinsa kautta tiettyä osaamista ja tietoa. Työntekijät tunnistavat myös, että Ohjaamo-toimintamallin myötä tarjolla oleva verkoston osaaminen vahvistaa heidän osaamistaan (Hänninen ym. 2019). Monialaisessa työyhteisössä Ohjaamon työntekijälle on etua myös *resilienssiä* sekä kyvystä sopeuttaa omaa erityisosaamistaan Ohjaamo-työhön. Ohjaamojen osaamisista käytävä keskustelu on kuitenkin vasta alussa. *Ohjaamo-toiminnan perusteet* on yksi harvoista dokumenteista, joihin osaaminen on kirjattu esille, eikä sekään vielä ota kantaa siihen, kuinka osaamista kehitetään. Miten Ohjaamossa varmistetaan, että kaikkien asiantuntemusta hyödynnetään tarkoituksenmukaisesti? Kuinka Ohjaamo-tiimi varmistaa sen, että työntekijöiden osaamiset ja asiantuntijuus tunnetaan?

MONIALAINEN OHJAAMO OPPII YHTEISÖNÄ JA SYNNYTTÄÄ YHTEISTÄ OSAAMISPÄÄOMAA

Ohjaamo ei ole pelkkä palvelupiste, jossa monet asiantuntijat toimivat fyysisesti, vaan se on monialainen yhteisö, jossa on monikirjoista osaamista. Osaamisen rikkaus syntyy siitä, että eri organisaatioiden asiantuntijoilla on omaa syväosaamista, jonka he tuovat yhteisön käyttöön. Ihanteellista on, että ammattilaiset jakavat omia tietojaan ja taitojaan kokemuksellisesti ja toinen toisiltaan oppien. Monialainen työ vaatii kuitenkin kaikilta valmiuksia toimia moniammatillisessa tiimissä, joka puolestaan edellyttää hyviä vuoro-

vaikutus- ja tiimityötaitoja sekä kaikkien työn arvostusta. Ohjaamoissa monialaisesta osaamisesta huolehditaan esimerkiksi tiimipalaverissa ja työntekijöiden työnkuvista sopimalla (Kyytsönen 2019, Savolainen 2019).

Nummenmaa (2011) kuvaa moniammatillista asiantuntijuutta ja osaamista yhteisöllisenä uuden tiedon ja osaamisen luomisena. Moniammatillisessa ja -alaisessa yhteisössä eri osaamisen hyödyntäminen ei ole vain eri osaamisen ja resurssien käyttöönottoa, vaan yhteistyöhön kuuluvalla osaamisen jakamisella rakennetaan yhteisön uutta osaamista. Moniammatillista ohjaustyötä tekevien ydinosaamisen ja vahvuuksien tunnistamisen lisäksi näkyväksi on tehtävä se uusi elementti ja lisäarvo, joka saadaan tehtäessä eri toimijoiden kanssa yhteistyötä kohti yhteistä tavoitetta ja yhteisen asiakkaan auttamiseksi. (Nummenmaa 2011.)

Ohjaamossa oman mausteensa tuo se, että Ohjaamo on samalla myös verkosto, jossa toimivat henkilöt eivät aina ole samoja. Ohjaamo ei ole myöskään tiivis organisaatio, vaan alusta tehdä yhdessä työtä asiakkaan parhaaksi. Paikalla olevan tiimin jäsenet saattavat vaihtua päivittäin. Tiimi voi olla siis amebamainen ja jatkuvasti muuttuva. Mikä siis on se yhteisö, joka oppii yhdessä? Oppimisen näkökulmasta Ohjaamo on mitä ihanteellisimmin yhteisen oppimisen paikka. Valtava määrä tietoa ja osaamista on jatkuvasti läsnä, jos sitä vaan osataan ja uskalletaan ottaa yhteiseen käyttöön. Ohjaamossa asiantuntijat voivat joka hetki oppia toinen toisiltaan, mutta se vaatii ohjaamolaisilta ennakkoluulotonta ja uteliasta asennoitumista uutta kohtaan. Se voi myös tarkoittaa sitä, että pitää osata luopua omien rajojen vartioimisista ja kyseenalaistaa oma tekeminen. Yksinkertaista vai onko?

Kun ollaan avoimia uuden oppimiselle, tunnistetaan ja tunnetaan Ohjaamon osaamiset sekä halutaan aidosti jakaa ja tehdä näkyväksi oma syväosaaminen ja tieto, voi uuden osaamisen synnyttäminen käynnistyä. Samalla tunnistetaan, mikä on kaikille yhteinen perusosaaminen Ohjaamossa ja mikä on se erityisosaaminen, jota on vain tietyillä työntekijöillä. (Leppänen 2019.) Ohjaamoille suunnatuissa TESSU-valmennuksissa työstettiin monialaisen yhteistyön ohella myös monialaista osaamista. Osaamista tehtiin näkyväksi niin yhteisen työn näkökulmasta kuin henkilöstön osaamistarpeiden kuvauksina. Asiantuntijuutta on tarkasteltu myös asiakkaiden palvelupolkuun kytkien. Keskeistä on ollut toisten osaamiseen tutustuminen, joka auttaa ymmärtämään toisten ajattelutapaa ja tekee helpommaksi esimerkiksi pyytää apua toisilta. (Leppänen 2019.)

Ohjaamo-verkostossa ja TESSU-valmennuksissa on käyty keskustelua siitä, kuinka eri organisaatiokulttuureista tulevat työntekijät saadaan toimimaan aidosti monialaisessa yhteistyössä. Keskiössä ovat olleet toimintaympäristöjen erot ja muovautuminen ohjaamomaiseen toimintatapaan. Nyt kun palvelua on kehitetty viisi vuotta, kehittämistyössä on päästy vaiheeseen, jossa monialaisen yhteistyön perusrakennusaineet (esim. toimiva vuorovaikutus, onnistunut organisoituminen, työn mahdollistaminen) on huolehdittu melko hyvin kuntoon. Nyt on aika laajentaa keskustelua myös osaamisen kehittämiseen ja johtamiseen. Tulevaisuudessa Ohjaamon palvelut voivat kehittyä, muuttua

ja monimuotoistua edelleen, jolloin tarpeita jatkuvalla kehittämiselle on osaamisen näkökulmasta jatkossakin.

Suunnitelmalliselle osaamisen johtamiselle on paikkansa, jotta Ohjaamosta kehittyisi uuden sukupolven monialainen ja monimuotoinen palvelupiste, jonka laadun takaajana olisi osaamispääomaansa ruokkiva ja vaaliva, oppiva työyhteisö. Yhteisön osaaminen ei rakennu tai kehity itsestään, eikä osaamista osata hyödyntää välttämättä automaattisesti. Yhteisön osaamista on johdettava kuten muitakin strategisia resursseja. Tehokas osaamisen kehittäminen ja oppiminen ovat keinoja myös jatkuvasta muutoksesta selviämiseen. (Ks. esim. Nurminen 2007, Nummenmaa 2011.) Oppiva yhteisö kehittää osaamistaan suunnitelmallisesti ja toteuttaa säännöllisesti itsearviointeja, joiden tuloksena saadaan tietoa osaamisen ajantasaisuudesta ja uuden osaamisen lisäämistarpeista. Oppivan yhteisön tulee olla aina hereillä ja valmiina reagoimaan toimintaympäristön muutoksiin tai mielellään ennakoimaan niitä.

AINUTLAATUINEN TILAISUUS JAKAA JA OPPII!

Ohjaamo voidaan nähdä monimuotoisena, jatkuvasti kehittyvänä toimintaympäristönä. Siinä on selviä oppivan organisaatiokulttuurin piirteitä, joita onkin tarvittu monialaisen palvelun toteuttamiseen. Alustassa on siis potentiaalia, ja voimme tunnistaa monialaisen yhteisön mahdollisuudet yhdessä oppimiseen. Kun yhteinen kokemus ja tietämys lisääntyvät vuosien mittaan, synnyttävät yhteinen arjen työ ja toiminnan kehittäminen väistämättä yhteistä, uutta osaamista. Osaamisen kehittäminen on tärkeä osa Ohjaamon palvelujen laadun arvioinnissa. Voisiko Ohjaamo vastata tulevaisuuden haasteisiin entistä paremmin ja vaikuttaa palvelun laatuun, vaikuttavuuteen, tunnettuuteen ja tiimin hyvinvointiin kehittämällä uutta osaamista oppivana yhteisönä tai organisaationa?

Koska Ohjaamoissa on oma ohjaamolainen toimintatapa ja -kulttuuri, on tämä tarkoittanut kaikille myös uuden oppimista. Uudenlaisen osaamisen synnyttäminen voidaan käynnistää olemassa olevan osaamisen tunnistamisesta ja tunnustamisesta. Osaamiskartoitukset ovat Ohjaamo-tiimin apuna osaamisen näkyväksi tekemisessä, kun osaamista peilataan asiakkaiden ja Ohjaamo-toiminnan tarpeisiin. Tällaista osaamiskartoitusta tekee Ohjaamojen kanssa yhdessä TESSU2 – Aitoon monialaiseen yhteistyö- ja ohjausosaamiseen -projekti (ESR 2019–2021). Oppimista ja osaamista voidaan myös mitata. Puhakka ym. (2011) kuvasivat, että kun oppimisesta ja uudistumisesta ollaan kiinnostuneita ja oppimista myös mitataan, luodaan yhteisössä kuvaa tulevaisuuteen katsovasta organisaatiosta. Yhdessä oppiminen mahdollistaa eri näkökulmien tarkastelun ja auttaa näkemään erityisosaamisen yhteen tuomisesta syntyvän lisäarvon. Tässä tullaan vaikeammin kuvattavissa olevalle osaamisen tasolle. Mitä on se yhteinen osaaminen, joka on olemassa Ohjaamon työyhteisössä ja rakentuu käytännössä yhteisön keski-

näisessä vuorovaikutuksessa? Ehkä se näkyy parhaiten asiakkaalle hänen asioidessaan Ohjaamossa. Voidaanko sitä tunnistaa työparityöskentelyssä ja ohjaustilanteissa, joissa asiakkaan kanssa työskentelee useampi kuin yksi työntekijä kerrallaan? Lisäksi läsnä on Ohjaamon yhteistä tietoa ja kokemusta, joka oppivan yhteisön ansiosta on kaikkien sen työntekijöiden saatavilla.

Aina toiminta ei ole vain työntekijöiden omissa käsissä, sillä kehittämistyötä rajoittavat myös taloudelliset ja rakenteelliset resurssit. Organisaatioiden voimasuhteet ja kilpailu voivat vaikuttaa rakenteelliseen ja taloudelliseen pääomaan. Ohjaamotoiminnan ja -osaamisen kehittämiseen vaaditaan erilaisia panostuksia, joten rakenteellisten ja taloudellisten resurssien varmistaminen on yksi kehittämistyön tärkeä mahdollistaja. Monialaisen osaamisen kehittäminen ei välttämättä ole helposti kuvattavissa tai ratkaistavissa. Pasi Savonmäki (2019) pohti aihetta Kohtaamo-hankkeen blogissa: ”Monialaisen yhteistyön haasteisin saatetaan ratkaisuksi ehdottaa lisää resursseja. Resurssien lisäys kyllä kuulostaa hyvältä, mutta ei ratkaise kokonaan osaamisen ja oppimisen haastetta.”

Ohjaamot onnistuvat tehtävässään, ja siitä kertovat asiakaspalautteet (2019), joissa palvelu saa erinomaisia arvioita, kun kysytään esimerkiksi, saiko asiakas tarvitsemaansa tietoa ja tukea tai tuliko hän kuulluksi. Nuorimmat asiakkaat, alle 18-vuotiaat, arvioivat saamansa ohjauksen keskiarvolla 9,44 ja muutkin vastanneet 9:n pintaan. Luvut kertovat siitä, että palvelussa on pääsääntöisesti jo riittävä osaamista nuorten kohtaamiseen ja tukemiseen. Asiakkaat kokevat myös, että Ohjaamon työntekijöiltä saa riittävästi tietoa ja ohjausta. Osaamisen kehittämisen tarpeista kyselyn vastauksissa nousi esille työntekijöiden osaamiselle: parempaa huomioimista yli 25-vuotiaille suunnattuun ohjaukseen. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2019.) Mitä se käytännössä tarkoittaa, lienee yksi yhteisen oppimisen kohde Ohjaamo-tiimeille jatkossa.

POSITIIVISEN KEHITTÄMISEN KIERRE SYNNYTTÄÄ HYVÄÄ

Tavatessamme Ohjaamojen työntekijöitä tapahtumissa, valmennuksissa ja tarvekar-toitushaastatteluissa olemme saaneet keskustella monipuolisesti Ohjaamo-alustan ja -toiminnan eri puolista. Ohjaamoissa on loistavaa osaamista ja kykyä kohdata erilaisia asiakkaita. Ohjaamomainen, tiivis ja monialainen työskentely luo hyvät edellytykset osaamisen jakamiselle ja toisilta oppimiselle. Hyvä henki kannustaa jatkuvaan kehittämiseen. TESSU-valmennusten loppuhaastatteluissa Ohjaamojen työntekijät kertoivat, että asiakkaan palvelupolun tarkastelu myös osaamisen näkökulmasta on tullut osaksi arkityötä, ja toisten osaamisen tunteminen auttaa myös siinä, että asiakkaat nähdään yhteisinä Ohjaamon asiakkaina, ei tiettyjen työntekijöiden asiakkaina (Leppänen 2019).

Nuoren näkökulmasta Ohjaamon tulisi olla sellainen paikka, jossa hän tulee kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja asiantuntevasti – jotta hän voi luottaa saavansa sellaista neuvontaa ja ohjausta, että hän pääsee elämässään eteenpäin – Ohjaamo-vision mukai-

sesti. Tämä motivoi kiinnittämään huomiota osaamisen kehittämiseen ja johtamiseen, jotka vaikuttavat palvelun laatuun.

Yhteisön osaamisresurssi ei tule hyödynnetyksi tai kehity aivan itsekseen. Oppiva työyhteisö rakentuu osaamisen johtamisen varaan, minkä ansiosta sen on myös mahdollista valmistautua proaktiivisesti tulevaisuuden muutoksiin ja uusiin osaamistarpeisiin. Esimiehet ja koordinaattorit ovat keskeisessä roolissa Ohjaamojen osaamisen johtamisessa. Osaamisella on yhteys myös hyvinvointiin ja jaksamiseen. Oppiva Ohjaamo, jossa osaamista johdetaan ja kehitetään, voi parhaimmillaan olla myös hyvinvoiva työyhteisö.

Ohjaamon oppimista tukeva työkuultuuri on se voima, joka käynnistää positiivisen kehittymisen kierteen, tempaa koko Ohjaamo-tiimin mukaan ja vie Ohjaamo kohti laadukkaampaa ja osaavampaa palvelua. Joten go Ohjaamo go!

LÄHTEET

- Hänninen, Pirjo & Kauppila, Päivi & Leppänen, Anne & Mäkinen, Seija & Pasanen, Mervi (2019) Urataidoilla eteenpäin! – uraohjaus Ohjaamossa. *Elinikäisen ohjauksen verkkolehdi*. <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2019/03/07/urataidoilla-eteenpain-uraohjaus-ohjaamossa/> (Viitattu 12.3.2019.)
- Kohtaamo-hanke (2019) Ohjaamon visio ja missio. Julkaisematon lähde.
- Kyytsönen, Maiju (2019) Ohjaamojen itsearviointikysely 2018: tilannekatsaus. Itsearviointikyselyn raportti. Julkaisematon lähde.
- Leppänen, Anne (2019) Valmennus tukena Ohjaamojen menestystekijöille. Teoksessa Auli Seesay & Anna-Kaisa Tiihonen (toim.) *Yhteistyöstä yhteiseen työhön. TESSU – Tehdään yhdessä ohjausta -projektin loppujulkaisu*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://oppimateriaalit.jamk.fi/tessu/ohjaamojen-menestystekijat/> (Viitattu 30.9.2019.)
- Määttä, Mirja (2019) Ohjaamojen henkilöstöresurssit ja aukioloajat. Kohtaamo-hankkeen verkkosivusto. <https://kohtaamo.info/documents/21827/35140/Ohjaamojen+henkilötyövuodet/343760a7-d1ac-49bb-b972-6b5af30bc820> (Viitattu 1.8.2019.)
- Määttä, Mirja (2019) Ohjaamojen palvelujen käyttö ja siirtymätilastot. Kohtaamo-hankkeen verkkosivusto. <https://kohtaamo.info/documents/21827/35140/2018+pdf+Ohjaamon+palvelujen+k%C3%A4ytt%C3%B6-+ja+siirtym%C3%A4tilastot/d708acd5-4a4b-449c-bbbf-edc05c831bbe> (viitattu 1.9.2019.)
- Nummenmaa, Anna Raija (2011) Moniammatillinen ohjaus jaettuna osaamisena. Teoksessa Marita Mäkinen & Vesa Korhonen & Johanna Annala & Pekka Kalli & Päivi Svärd & Veli-Matti Värri (toim.) *Korkeajännityksiä – kohti osallisuutta luovaa korkeakoulutusta*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nurminen, Ritva (2007) *Osaaminen hallintaan. Ammattitaidon valmentaminen pienissä ja keskisuurissa yrityksissä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 74. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

- Paavonen, Anna-Marie & Salminen, Anna-Liisa (2016) Kelan ja Ohjaamoiden yhteistyö. Selvitys Kelan roolista nuorten matalan kynnyksen palveluissa. Työpapereita 103, 2016. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166385/Tyopapereita103.pdf?sequence=3> (Viitattu 5.9.2019.)
- Puhakka, Arttu & Sihvo, Päivi & Väyrynen, Katja (2011) *Osaamisen hallinnan työkirja*. eOSMO-hanke, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu. <http://www.eosmo.fi/tyokirja/> (Viitattu 9.8.2019.)
- Pukkila, Päivi (2019) Alustavia tuloksia väitöskirjatutkimuksesta. Julkaisematon lähde.
- Savolainen, Janne (2019) Ohjaamojen itsearviointikysely 2018. Powerpoint-esitys Ohjaamojen päällikköpäivillä 30.–31.1.2019. <https://kohtaamo.info/documents/21827/56945/Ohjaamojen+itsearviointi+TEM/c90549af-d4ec-4b04-8598-fbe6d6d6dc23> (Viitattu 5.9.2019.)
- Sesay, Auli & Tiihonen, Anna-Kaisa (2019) *Yhteistyöstä yhteiseen työhön*. TESSU – Tehdään yhdessä ohjausta -projektin loppujulkaisu. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Oppimateriaalit.jamk.fi/tessu (Viitattu 30.9.2019.)
- Savonmäki, Pasi (2019) Askelta pidemmälle. Blogikirjoitus Kohtaamo-hankkeen blogissa. <https://kohtaamo.info/blogit> (Viitattu 1.8.2019.)
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2018) *Ohjaamon perusteet*. TEM esitteet 6/2018.
- Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta (2019) *Ohjaamojen asiakaspalaute – kevät 2019*. <https://kohtaamo.info/-/ohjaamojen-asiakaspalautetta-749-nuorelta> (Viitattu 2.9.2019.)

Kirjoittajat

ARTIKKELIEN KIRJOITTAJAT

Hanna-Kaisa Haverinen, KM, on kasvatustieteen jatko-opiskelija Itä-Suomen yliopistossa. Haverinen tekee parhaillaan koulupudokkuutta käsittelevää väitöstutkimustaan Pedagogical Tact (PeTa) -tutkimusryhmässä. Hänen tutkimusintressejään ovat nuorten kokonaisvaltainen hyvinvointi ja koulupudokkuuden teemat.

Heikki Hiilamo, professori (Helsingin yliopisto). Hiilamo on erikoistunut sosiaali- ja terveystieteiden järjestelmien tutkimukseen.

Olli Lehtonen, FT, tutkijatohtori (Itä-Suomen yliopisto), erikoistutkija (Luonnonvarakeskus). Lehtonen on erikoistunut tilastolliseen mallintamiseen, tiedonlouhintaan, geospaatialaiseen analyysiin ja geoinformatiikkaan. Lehtosen tutkimusintressit liittyvät tieteenalat ylittäviin soveltaviin tutkimuksiin ja tiedon lisäämiseen yhteiskunnallisen päätöksenteon taustalla.

Marja Moisala, yhteisöpedagogi (AMK), toimii Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa Nuorisotalon tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenian projektitutkijana. Moisala viimeistelee Tampereen yliopistoon nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriopintoja. Hänen tutkimuksellisia kiinnostuksen kohteitaan ovat nuorisotyö ja nuorisopolitiikka.

Mirja Määttä, VTT, toimii projektitutkijana Juveniassa, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa. Hän on tutkinut ja arvioinut nuorten elinoloja kehittävää ja siirtymiä edistävää monialaista politiikkaa sekä palveluja. Hänen tutkimuksissaan korostuu nuorisotutkimuksellinen ja yhteiskuntapolitiittinen tutkimusote.

Hanna Rissanen, VTM, sosiologi ja laillistettu sosiaalityöntekijä, työskentelee Helsingin kaupungilla työllisyyspalveluissa. Pro gradu -tutkielmassaan Rissanen on käsitellyt Ohjaamossa asioivien nuorten työlle asettamia merkityksiä ja työelämän taholta koettuja odotuksia prekaarien työmarkkinoiden kontekstissa.

Ari Sivenius, KT, on kasvatustieteiden metodologian ja tutkimuskäytännön yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa. Sivenius toimii *Pedagogical Tact* (PeTa) -tutkimusryhmän johtajana ja vastuullisena tutkijana. Hänen tutkimusintressejään ovat muun muassa esteettinen ja käytännöllinen viisaus kasvatuksessa ja ihmistieteiden metodologia.

Sanna Toiviainen, KT, on yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut ohjauksen tutkija sekä nuorisotutkija, joka on tarkastellut kriittisesti nuoruuden elämäntilanteita ja nuoriin kohdistuvia ohjaus- ja tukipalveluja soveltaen muun muassa sosiologiaa ja feministisiä teorioita sekä narratiivisen ja etnografisen tutkimuksen lähestymistapoja.

Silja Uusikangas, VTM, on kiinnostunut aktivointipolitiikan vaikutuksista nuorten elämäntilanteisiin. Parhailaan hän kirjoittaa kirjaa ja suunnittelee viestintäkampanjaa nuorista muuttuvilla työmarkkinoilla.

Frida Westerback, VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä, valtiotieteiden tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto. Väitöskirjassaan Westerback tutkii 18–29-vuotiaiden NEET-nuorten subjektiivista hyvinvointia, työelämäpolkuja ja ammatillisilta saatua tukea.

Jyrki Virta, YM, toimi korkeakouluharjoittelijana Kohtaamossa keväällä 2019. Hän käsitteli Pro gradu -tutkielmassaan (2019) suomalaisen työväestön työhyvinvointia vertailemalla hyvinvoinnin suhteen eroavia ryhmiä.

Matilda Wrede-Jääntti, VTT, (ruotsinkielinen) yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto. Wrede-Jääntti on erikoistunut laadullisiin pitkittäistutkimuksiin nuorista. Hänen tutkimusintressejään ovat nuorten kokonaisvaltainen hyvinvointi sekä koulutus- ja työelämäpolkuja hakevien nuorten arki ja heille tarjottu tuki.

PUHEENVUOROJEN KIRJOITTAJAT

Ilona Fagerström, VTM, erikoistuva sosiaalityöntekijä, kehittämissuunnittelija Mathilda Wrede -instituutissa ja Helsingin sosiaali- ja terveystoimessa. Kehittää ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveystalvveluja ja on toiminut muun muassa ruotsinkielisten nuorten palveluja kartoittaneessa ja kehittäneessä hankkeessa.

Piia-Elina Ikonen, TtM, opettaja, opinto-ohjaaja. Ikonen toimii Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa projektipäällikkönä ammattikorkeakoulujen uraohjaukseen keskittyvässä Ohjaus tulevaisuuden työhön -hankkeessa sekä ohjauksen TKI-asiantuntijana Nuorisotalvvelu- ja kehittämiskeskus Juveniassa.

Tuija Kautto, YTM, työskentelee Jyväskylän kaupungilla hankepäällikkönä ja toimi vuosina 2014–2020 Keski-Suomen ELY-keskuksessa Kohtaamo-hankkeessa (ESR) projektisuunnittelijana. Hän on kiinnostunut erityisesti johtamisen ja viestinnän kysymyksistä monialaisissa palveluissa.

Jaana Kettunen, FT, toimii varajohtajana ja tutkimuskoordinaattorina Koulutuksen tutkimuslaitoksessa, Jyväskylän yliopistossa. Hän on tutkinut tieto- ja viestintäteknologian ohjauskäyttöä, siihen liittyviä eettisiä näkökulmia sekä tieto- ja viestintäteknologian roolia elinikäisen ohjauksen kansallisessa toimintapolitiikassa.

Titta Korpilauri, YTK, sairaanhoitaja, työnohjaaja, työskentelee Keski-Suomen ELY-keskuksessa Kohtaamo-hankkeessa (ESR) projektisuunnittelijana. Hän on kiinnostunut erityisesti verkostotyön kehittämisestä nuorten palveluissa.

Irina Kujanpää, muotoilija (YAMK) sekä palvelumuotoilun tohtorikoulutettava Lapin yliopistossa. Kujanpää on toiminut Ohjaamo Haminan hankevastaavana 2017–2020 sekä Ohjaamo Forssan palvelukehittäjänä 2015–2016. Ohjaamotyössä hän on halunnut auttaa erityisesti eri organisaatioiden työntekijöitä näkemään työnsä yhteisenä työnä yhteisen päämäärän eteen.

Maiju Kyytsönen, TtM, sairaanhoitaja, toimii tutkijana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella sosiaali- ja terveydenhuollon digitalisaatiota seuraavassa hankkeessa. Hän suoritti korkeakouluharjoittelun työ- ja elinkeinoministeriössä, jossa hän analysoi Ohjaamojen itsearviointikyselyä.

Jukka Lidman, YTM, HTM, toimii projektipäällikkönä Forssan kaupungin työllisyyspalveluissa, jossa työn keskiössä on tiedontuotannon, ohjauksen, yritys yhteistyön ja pajatoiminnan kehittäminen. Hän on aiemmin toiminut tutkijana ja Ohjaamo Forssan hankepäällikkönä.

Emma Murtonen, VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä. Hän on toiminut muun muassa ruotsinkielisten nuorten palveluja kartoittaneessa ja kehittäneessä hankkeessa sekä aikuissosiaalityössä.

Hanna Nuutinen, KM, toimii opinto- ja uraohjauksen yliopisto-opettajana Itä-Suomen yliopistossa. Nuutinen tekee lisäksi väitöstutkimusta nuorten uramuuntuvuudesta. Kirjoittaja on työskennellyt Ohjaamossa vuosina 2010–2014.

Heli Pesonen, KM, toimii opinto- ja uraohjauksen yliopisto-opettajana Itä-Suomen yliopistossa. Kirjoittaja on työskennellyt Ohjaamossa vuosina 2011–2018.

Pasi Savonmäki, KT, työskentelee Keski-Suomen ELY-keskuksessa Kohtaamo-hankkeessa (ESR) projektipäällikkönä. Hän on tutkinut opettajien yhteistyötä ja kiinnostunut organisaatioiden kehittämisestä ja työelämäyhteistyöstä erityisesti opetus- ja ohjausalalla.

Hanna Segarra, AmO, on työelämäkoordinaattori Lounais-Hämeen koulutuskuntayhtymässä, jossa hän kehittää asiakaslähtöisiä opiskelijoiden ja työelämän palveluja. Hän on toiminut aiemmin Ohjaamo Forssan koordinaattorina ja Osaavasti yrityksiin -hankkeen tuotteistajana.

Auli Sesay, KTao, toimii projektipäällikkönä TESSU2 – Aitoon monialaiseen yhteistyö- ja ohjausosaamiseen Ohjaamoissa -projektissa. Projektissa tuotetaan valmennusta, joka auttaa Ohjaamoja toimimaan monialaisina, itseään arvioivina tiiminä, jotka kehittävät suunnitelmallisesti asiakaslähtöistä ja monialaista yhteistyö- ja ohjausosaamista.

Anne-Mari Souto, YTT, KM, toimii opinto- ja uraohjauksen yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa. Hänen tutkimusintressinsä kohdistuvat etnisyyden ja rasismin merkityksiin nuorten koulutuspoluilla sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin opinto- ja uraohjauksessa.

Anna-Kaisa Tiihonen, FM, toimii projektitiedottajana Jyväskylän ammattikorkeakoulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Hän on työskennellyt Ohjaamojen monialaista yhteistyöosaamista vahvistaneessa TESSU – Tehdään yhdessä ohjausta -projektissa (2015–2018) ja ennen sitä viestinnän tehtävissä eri ohjaus- ja koulutusalan hankkeissa.

Sanna Vehviläinen, KT, dosentti (HY, TAU, UEF), työnohjaaja ja kouluttaja. Vehviläinen toimii ohjausalan yrittäjänä ja vapaana kirjoittajana pitkän yliopistouran jälkeen. Hän on ohjausvuorovaikutuksen asiantuntija ja on mallintanut ohjausta viime aikoina toimijuuden vahvistamisen, osallisuustajun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista.

Raimo Vuorinen, KT, projektipäällikkö, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Vuorinen on keskittynyt elinikäisen ohjauksen toimintapolitiikkaan sekä monialaisten palvelujärjestelyjen kehittämiseen ja arviointiin. Työhön sisältyy lisäksi tieto- ja viestintäteknologian ohjauskäytön edistäminen.

Frida Westerback, VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä, valtiotieteiden tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto. Väitöskirjassaan Westerback tutkii 18–29-vuotiaiden NEET-nuorten subjektiivista hyvinvointia, työelämäpolkuja ja ammatillisilta saatua tukea.

Tiivistelmä

TUTKITTU JA TULKITTU OHJAAMO

Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.)

Kirjan tutkimusartikkelit ja puheenvuorot kertovat monialaisesta Ohjaamo-toiminnasta, joka on kehittynyt 2010-luvulla merkittäväksi osaksi aikuistuvien nuorten palvelujärjestelmää. Ohjaamo pyrkii integroimaan palveluja yhteen, saman katon alle, hyödyntäen julkisten palvelujen lisäksi järjestökentän ja yritysten palveluja. Eri puolilla Suomea toimivat Ohjaamot palvelevat alle 30-vuotiaita pääasiassa kasvokkain, mutta ne toimivat myös virtuaalisesti. Tuomalla nuorten tarvitsemia palveluja yhteen pyritään saamaan niitä aiempaa helpommin saavutettaviksi ja saumattomiksi.

Nuorten toistuvasti antama positiivinen palaute kertoo siitä, että Ohjaamot ovat tarjonneet tietoa ja ohjausta tavoilla, jotka tukevat nuorten toimijuutta heidän elämänsäkulussa. Kirjassa pohditaan, missä määrin ja millä tavoilla ohjaus voi olla nuorilähtöistä, kun taustalla ovat yhteiskunnan normatiiviset odotukset koulutus- ja työmarkkinakansalaisuudesta. Ammatilliset ovat enemmän tai vähemmän sidoksissa näihin normatiivisiin odotuksiin.

Julkinen huoli työn ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista sekä palvelujen väliin putoamiset perustelevat Ohjaamo-toiminnan tarvetta ja palvelujen integraatiota, mutta kehystävät vahvasti myös tulosodotuksia, joita Ohjaamojen hartioille asetetaan niin kunnissa kuin valtakunnallisestikin. Ohjauksen vaikuttavuuden tarkasteluissa tulisi mitata ohjauksen hyötyä sekä institutionaalisesti määrittävinä tuotosodotuksina että yksilöllisesti merkityksellisenä toimijuuden vahvistumisena.

Palvelun tasalaatuisuuden, systematisoinnin ja arvioinnin tavoitteet saattavat edistää palvelun osuvuutta, mutta niillä voidaan myös vähentää Ohjaamon mahdollisuutta tarjota ennakoivaa, kokonaisvaltaista ja joustavaa palvelua nuorille. Rakenteelliset ja yhteisölliset puitteet tunnistava palvelu voi vastata paremmin nuorten tarpeisiin kuin vain yksilön kykyjen, taitojen ja persoonan kehittämiseen keskittyvä palvelu. Ohjaamoissa on tärkeää vahvistaa pohdinnan tilaa antavaa ja nuorten vertaissuhteet huomioivaa ohjausta sekä Ohjaamojen yhteiskunnallista tehtävää, jossa tuotetaan tietoa nuorten tarpeista sekä palvelujen pullonkauloista ja tarjotaan vastavoimia nuoria ulostyöntäville rakenteille.

Asiasanat: nuoret, ohjaus (neuvonta ja opastus), moniammatillisuus, julkiset palvelut

Sammandrag

FORSKADE OCH TOLKADE NAVIGATORN

Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (red.)

Bokens forskningsartiklar och inlägg berör den sektoröverskridande Navigatorn-verksamheten, som under 2010-talet utvecklats till en viktig del av servicesystemet för unga på vägen till vuxenlivet. Navigatorn strävar efter att integrera tjänster och samla dem under samma tak genom att, förutom offentliga tjänster, också dra nytta av föreningsfältet och privata tjänster. Navigatorerna runt om i Finland betjänar unga under 30 år i huvudsak ansikte mot ansikte, men de erbjuder också virtuella tjänster. Genom att samla tjänster som ungdomar behöver försöker man göra tjänsterna mer tillgängliga och smidiga.

Den upprepade positiva responsen från ungdomarna tyder på att Navigatorerna har erbjudit information och handledning på sätt som stöder de ungas aktörskap i deras livslopp. I boken överväger man i vilken grad och på vilka sätt handledning kan utgå från ungdomarna när samhällets normativa förväntningar om utbildnings- och arbetsmarknadsmedborgarskap ligger i bakgrunden. De anställda är mer eller mindre bundna till dessa normativa förväntningar.

Den offentliga oron om unga som hamnar utanför arbete och utbildning eller som faller igenom servicesystemet motiverar behovet av Navigatorernas verksamhet och integrationen av tjänster, men de utgör också en ram för resultatförväntningarna som ställs upp för Navigatorerna både i kommunerna och på riksomfattande nivå. I granskningen av handledningens effekt borde man mäta handledningens nytta både i form av institutionellt fastställda resultatförväntningar och som individuellt betydelsefullt förstärkande av aktörskap.

Målen för tjänstens jämna kvalitet, systematisering och utvärdering kan främja tjänstens kompatibilitet, men de kan samtidigt minska Navigatorns möjligheter att erbjuda förutseende, heltäckande och flexibla tjänster för ungdomar. En tjänst som identifierar de strukturella och gemenskapliga ramarna kan bättre möta de ungas behov, än en tjänst som bara fokuserar på att utveckla individens förmågor, färdigheter och personlighet. Inom Navigatorerna är det viktigt att dels stärka en form av handledning som ger utrymme för reflektion och som beaktar de ungas vänskapsrelationer, dels att stärka Navigatorernas samhällliga uppdrag att producera information om de ungas behov och tjänsternas flaskhalsar samt att erbjuda motkrafter gentemot strukturer som marginaliserar unga.

Ämnesord: ungdomar, handledning, multiprofessionalitet, offentlig service

Abstract

ONE-STOP GUIDANCE CENTERS: STUDIED AND INTERPRETED

Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (eds)

The book's research articles and discourses describe the multidisciplinary activities of the One-Stop Guidance Centers, which evolved into a significant part of the service system of young adults during the 2010s. The One-Stop Guidance Centers seek to integrate services so that they are available under one roof, and they utilise the services of NGOs and companies in addition to public services. The One-Stop Guidance Centers are located all over Finland and provide services, mainly face-to-face, but also virtually, to people under the age of 30. The aim of bringing the services together under one roof is to make them more easily accessible and seamless for young people.

The feedback provided by young people on the One-Stop Guidance Centers is consistently positive which proves that the Centers have offered the information and guidance in ways that support young people's agency during their life course. The book examines the extent and ways in which the guidance succeeds in being youth-oriented, as the activities are set against a background of the normative expectations of society regarding education and labour market citizenship. The professionals are more or less tied to these normative expectations.

Public concerns about NEET youth and those individuals who fall through the gaps in services justify the need for the One-Stop Guidance Centers and the integration of services, but they also place considerable pressure on the One-Stop Guidance Centers to achieve results both in the municipalities and nationally. The assessments of the impact of the guidance should measure the benefits of the guidance both as expected results, which are determined in institutions, and as the strengthening of agency, which is of significance to the individual.

The relevance of the service could be improved with goals for its uniform quality, systematisation and evaluation, but they could also make it harder for the One-Stop Guidance Centers to offer young people proactive, comprehensive and flexible services. A service that identifies structural and collective frameworks is better at meeting the needs of young people than a service that focuses purely on the development of an individual's abilities, skills and personality. At the One-Stop Guidance Centers it is important to strengthen the guidance that gives space for discussion and takes young people's peer relations into account. It is also important to strengthen the social function of the One-Stop Guidance Centers, which is to produce information on the needs of young people and the bottlenecks in services and to provide opposing forces for the structures that push out young people.

Keywords: young people, direction (instruction and guidance), multi-professionalism, public services

Monialaisesti toimivan Ohjaamon tavoitteena on, että nuoret saisivat tarvitsemansa palvelut sujuvasti ja saumattomasti siten, että palvelut tukisivat nuorten oikea-aikaista etenemistä elämässä. Kirjassa pureudutaan tutkimusartikkelien ja puheenvuorojen kautta kysymyksiin, miten nuoret kokevat Ohjaamon palvelut, mitä Ohjaamoissa työskentely edellyttää ammattilaisilta, ja miten monialainen toimijakonsepti asettuu osaksi muuta palvelujärjestelmää. Lisäksi kirjassa pohditaan Ohjaamotoiminnan kehittämisen suuntia: on tärkeää vahvistaa pohdinnan tilaa antavaa ja nuorten vertaissuhteet huomioivaa ohjausta sekä Ohjaamojen yhteiskunnallista tehtävää, jossa tuotetaan tietoa nuorten tarpeista sekä palvelujen pullonkauloista ja tarjotaan vastavoimia nuoria ulostyöntäville rakenteille.

Kirja soveltuu nuorten palveluista ja ohjauksesta, monialaisesta yhteistyöstä ja sen johtamisesta sekä palvelujen arvioinnista kiinnostuneille. Näitä teemoja sekä Ohjaamojen toimintaa tarkastellaan kirjassa monitieteisesti; mukana on nuorisotutkimuksen, sosiaalityön tutkimuksen, organisaatiososiologian, sosiaalipolitiikan, kasvatustieteen, ohjauksen tutkimuksen sekä talousmaantieteen tutkimusotteita.

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

ISBN 978-952-372-008-4
ISSN 1799-9227
KI 30, 38.8

